

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини**

ВІСНИК
УКРАЇНСЬКО-ТУРКМЕНСЬКОГО
КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ЦЕНТРУ

ВИПУСК 1

Частина II

Умань
2017

УДК 37(477+575.4)(06)
ББК 74(44кр+5тур)я43
В 53

*Затверджено до друку вченою радою
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
(протокол № 12 від 27 червня 2017 р.)*

Редакційна колегія:

Безлюдний О.І. – доктор педагогічних наук, професор, ректор;
Сокирська В.В. – кандидат історичних наук, професор,
проректор з наукової роботи та міжнародного співробітництва (головний редактор);
Курмаєв П.Ю. – доктор економічних наук, професор;
Цимбал Н.А. – кандидат філологічних наук, професор;
Лаврик О.Д. – кандидат географічних наук, директор Українсько-туркменського
культурно-освітнього центру (заст. головного редактора);
Сушкевич О.В. – кандидат філологічних наук, доцент;
Загоруйко Л.О. – кандидат педагогічних наук, доцент;
Валюк В.Ф. – кандидат хімічних наук, доцент;
Якимчук Р.А. – кандидат біологічних наук, доцент;
Мельник О.С. – кандидат технічних наук, доцент.

Відповідальний за випуск: *Лаврик О.Д.*

В 53 Вісник Українсько-туркменського культурно-освітнього центру :
міждисциплінарний науковий збірник. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. –
Вип. 1, Ч. II. – 194 с.

У збірнику опубліковані результати наукової роботи студентів та викладачів УДПУ імені Павла Тичини. Розриті актуальні питання у галузях соціально-педагогічних, природничо-математичних, гуманітарних та економічних досліджень. Видання буде корисним для студентів, викладачів, аспірантів та вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

The results of scientific work of students and lecturers of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University had been published in the proceedings. Current issues in social, educational, natural and mathematical, humanitarian and economic research had been revealed. The proceedings will be useful for students, lecturers and teachers of secondary schools.

**УДК 37(477+575.4)(06)
ББК 74(44кр+5тур)я43**

ЗМІСТ

ГУМАНІТАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Білецька І. О., Грабова Т. Англійські лексичні та граматичні емфатичні конструкції та їх ознаки.....	5
Білецька І. О., Сікорська С. Особливості омонімії та спосіб зняття труднощів її перекладу в науково-технічних текстах.....	11
Бондарук Я. В., Реєнт О. Підвищення інтересу учнів до вивчення англійської мови.....	15
Волошина Г. П., Багрій О. Рідна мова як засіб громадянського виховання у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського.....	21
Гребенюк А., Діденко Л., Діденко С. Туркменістан на міжнародній арені.....	27
Косінська Т. В., Калабська В. С. Музичний конкурс як необхідний компонент у формуванні музично-виконавської компетентності учнів-бандуристів ПСМНЗ.....	33
Краснобокий Ю. М., Чембергенов І. Перший доктор наук Туркменістану.....	38
Куценко С. Ю. Музей у сучасному інформаційному просторі: потенціал соціальних мереж.....	39
Лаухіна І. С., Мальченко А. Лексико-семантична група назв учнів у французькій мові Франції, Бельгії, Швейцарії та Квебеку.....	44
Максимчук О. В., Мовлямбердієв В. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві.....	48
Ріднева Л. Ю., Осіпчук Г. В., Могілевець Т. М., Руда О. А. Туркменська література в контексті сучасних міжкультурних зв'язків.....	53
Скрипник О. М. Туркменістан та ООН: історія співпраці.....	60
Ткачук М. М. Ціннісний вимір змісту українського національного виховання: минуле і сучасність.....	65
Цимбал Н. А., Токлієв Д. Мета і завдання зіставного лінгвістичного аналізу української і туркменської мов.....	74
Щачковська Л. С., Абдикодиров О. Політичний аспект міграційних проблем в європейських країнах.....	76

Шачковська Л. С., Байкулов Ш. Ісламський екстремізм та міжнародний тероризм як загроза для сучасного світу.....	84
Шачковська Л. С., Джумаєв Ш. Особливості формування політичної культури молоді в Україні.....	91
Шачковська Л. С., Ібрагімов Б. Роль українського миротворчого контингенту в міжнародних миротворчих операціях.....	99
Шачковська Л. С., Кличов М. Антропологічні виміри глобалізації	108
Шачковська Л. С., Худайкулова А. Інформаційний тероризм як феномен сучасної міжнародної політики.....	115
Шачковська Л. С., Худайназарова Ю. Гендерні трансформації у політично-соціальній сфері суспільства.....	124

ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Автомесенко А. А. Паблік рілейшнз.....	131
Білошкурський М. В. Фактори та резерви зростання прибутку малого підприємства.....	136
Бовкун О. А. Економічний розвиток агропродовольчих підприємств в контексті економічної безпеки.....	142
Гарматюк О. В., Вовк Т. Використання Інтернет-маркетингу як засобу просування послуг на ринку.....	148
Гарматюк О. В., Коваль М. Дослідження економічних та організаційних методів управління конкурентоспроможності підприємства.....	153
Гарник О. А., Починок У. Сутність інноваційного розвитку в умовах економічної конкуренції.....	159
Коган Н. Ю. Здійснення іпотечних земельних операцій сільськогосподарськими підприємствами.....	164
Побережець Н. Б., Червона К. О. Менеджмент якості як фактор підвищення конкурентоспроможності туристичних підприємств.....	170
Слатвінська Л.А., Поворознюк І.М., Литвин О.В. Роль екскурсійної діяльності в розвитку внутрішнього та міжнародного туризму.....	176
Станіславчук Н. О., Люльченко В. В. Банківська система України: стан та перспективи розвитку в умовах фінансової глобалізації	182
Стойка С. О., Кравченко Ю. М., Мельничук Я. В. Податкова безпека як система захисту національної економіки України.....	188

ГУМАНІТАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

АНГЛІЙСЬКІ ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ЕМФАТИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ТА ЇХ ОЗНАКИ

Білецька І. О., д-р пед. наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики іноземних мов
Грабова Тетяна, студентка IV курсу
УДПУ ім. П. Тичини

Анотація

У статті здійснено теоретичне обґрунтування англійських лексичних та граматичних емфатичних конструкцій та їх ознак. Проаналізовані шляхи вираження емпізи на лексичному, морфологічному та синтаксичному мовних рівнях, та способи їх вираження; описаний стилістичний ефект вживаних емфатичних конструкцій, а також проаналізовані способи їх вираження у текстах різних жанрів.

Ключові слова

Емпіза, емфатична конструкція, стилістичний ефект засоби вираження емпізи, інверсія.

Abstract

In the article the English lexical and grammatical emphatic constructions are deeply substantiated with reference to their characteristics. Ways of expressing emphasis are analyzed on lexical, morphological and syntactical language levels and ways their expression; the stylistic effect of used emphasis is resolved within analyzing the ways of their expressing in the texts of different genres.

Keywords

Emphasis, emphatic construction, stylistic effect, ways of expressing the emphasis, inversion.

Протягом століть відбувається дослідження англійських емфатичних конструкцій, адже емоційна забарвленість і експресивність як в усній так і письмовій мові, в значній мірі створюється різними емфатична засобами, граматичними, лексичними або тими й іншими разом. Особливо часто емпіза зустрічається в художній літературі, в ораторському і публіцистичному стилях тощо, тож питання емпізи є надзвичайно важливими.

За останні десятиріччя дослідження у сфері англійських емфатичних конструкцій розглядалося у працях багатьох учених таких, як Ш. Баллі – основи стилістики, А. Дринко – емфатичні спонукальні конструкції в англійській мові, В. Телія – конотативний аспект семантики номінативних одиниць, В. Ушакова – емпіза в різних стилях мови, О. Селіванова – сучасна лінгвістика. Проте проблема й досі не може вважатися остаточно вивченою, оскільки емфатичні конструкції мають свою виняткову роль для реалізації комунікативної функції мови та актуалізації уваги на тих або інших деталях, а також розгляду самих зворотів як додаткового дієвого інструмента для підвищення емоційності та виразності висловлювання.

У своїй статті ми ставимо за мету викласти міркування щодо особливостей емфатичних конструкцій через призму їх лексико-семантичної обумовленості та дослідити термін емфаза.

У кожній мові є лексичні й граматичні засоби, які забезпечують підсилення висловлювання. Такі засоби отримали в мовознавстві назву емфатичних. Особливо часто емфаза зустрічається в художній літературі, в ораторському і публіцистичному стилях. Але різні засоби вираження емфази зустрічаються також і в тих стилях писемного мовлення, які не мають емоційної забарвленості, як, наприклад, стиль наукової прози або офіційно-діловий стиль. Будь-яка мова має у своєму запасі певні лексичні та граматичні засоби, які відіграють роль підсилення, тобто емфази.

Термін емфаза, за визначенням тлумачних словників, з'явився в кінці XVII ст. (від грец. ἐμφάσις – зображення; роз'яснення, вказівка; особлива виразність, підкресленість) [8, с. 78]. Грецьке слово прийшло в англійську мову через латинське запозичення і згодом стало вживатися на позначення художнього тропу, який описує ті випадки, коли вагомими є імпліцитні смисли (*more is implied than is said* – початковий смисл в англійському запозиченні) [9]. Оксфордський словник дає тлумачення складників грецького етимона – *emphainein*: *exhibit* – виражати, яке складається з двох слів: *em-* (*in, within – y*) + *phainein* (*to show – показувати*).

Можна зазначити, що термін емфаза розуміється і в більш широкому значенні – як підсилення загальної емоційності, експресивності мовлення [3, с. 43]. Емфатично забарвлене висловлювання набуває ознак експресивності та інтенсивності, які є характерними рисами емфатичних конструкцій. У широкому значенні під інтенсивністю сьогодні розуміється кількісна зміна ознаки. Таке визначення інтенсивності належить Ш. Баллі, котрий вважав, що «під терміном інтенсивність потрібно розуміти всі розбіжності, що зводяться до категорій кількості, величини, цінності, сили тощо, незалежно від того, чи йде мова про конкретні уявлення, чи про абстрактні ідеї» [1, с. 34].

Емфаза припускає уявлення про деяку шкалу цінностей і виявляється, що той стан речей, про який мовиться, можна віднести до однієї або іншої межі шкали. Лексичні одиниці, значення яких включає уявлення про норму і співвідношення з деякою шкалою цінностей, легко входять в емфатичні комунікативні компоненти. Ці компоненти – це емфатичні конструкції, які визначаються як конструкції, за допомогою яких виділяють певну інформацію засобами інтенсивності та експресивності.

Емфаза зустрічається у різних стилях літератури – художньому, ораторському, публіцистичному, рідше – науковому. Художній стиль емфаза робить більш виразним, емоційним. Ми зустрічаємо її досить часто, адже за її допомогою саме прочитання тексту для читача стає більш цікавим. Наприклад у казках, байках, оповіданнях використання емфатичних конструкцій є нормою, це підсилює емоційність твору.

Наявність емпатичних конструкцій у науковому стилі показує, що вони вживаються з певною метою. Пояснюється це чисто логічною причиною підкреслення або виділення якоїсь важливої думки, щоб притягнути увагу до неї читача [2, с. 137].

Аналіз мовного матеріалу показав, що емпатичні конструкції мають особливий потенціал стилістичного впливу. Можна зазначити їх мотиви:

1) підсилення того, що хоче сказати мовець (емотивна емфаза):
Those who do have insurance have never had less security and stability than they do today;

2) демонстрація контрасту між правильним і хибним, теперішнім і минулим (контрастна емфаза): *When I spoke here last winter, this Nation was facing the worst economic crisis since the Great Depression.*

Художні тексти містять елементи усіх функціональних стилів, проте їхньою головною метою є вплив засобами художнього слова через систему образів на розум, почуття і волю читачів, формування ідейних переконань, моральних якостей та естетичних смаків.

Емпатичні конструкції впливають на експресивне забарвлення усього речення або навіть тексту. Вони розглядаються як опозиція нейтральних конструкцій, але не як відрив від загальноприйнятої норми, а як природна варіативність мови. Велика різноманітність засобів вираження емфази в англійській мові дозволяє виявити в них своєрідний характер та виділити певні емпатичні конструкції та моделі. Таким чином, емпатичні конструкції можна поділити на лексичні, граматичні та графічні.

Граматичні емпатичні конструкції – це способи вираження емфази, в яких для досягнення емпатичного ефекту використовуються граматичні засоби мови. До основних граматичних конструкцій належать:

а) інверсія – порушення звичайного фіксованого порядку слів у розповідному реченні;

б) конструкція з *it* на початку речення;

в) конструкція *Condensed Relative*, в якій неозначені займенники *what, who, whatever, whoever, whomever* виступають в ролі підмета;

г) конструкція з використанням ступенів порівняння прикметників та прислівників;

д) заперечні емпатичні конструкції (створені двома запереченнями, поєднанням частки *not* зі сполучником *until*) [5].

Лексичні емпатичні конструкції – це вираження емфази за допомогою лексичних засобів мови. До лексичних емпатичних конструкцій зазвичай відносять: конструкцію з підсилювальним дієсловом *do*, конструкції *what a..., such a..., neither...nor, either...or, so very (much), more...than ever, too...to etc*, прийом експлетиву – вживання вставних емпатичних слів (мовні одиниці типу *indeed, to be sure, without doubt, undoubtedly*), а також емпатичні повтори [3, с. 116].

Найбільш поширеним граматичним засобом вираження емфази є інверсія. Класичним прикладом граматичної емпатичної моделі з використанням інверсії є причинно-наслідкові додаткові пропозиції часу

Past Perfect, а саме: *Hardly had ... when ...*; *No sooner had ... then ...* в даному випадку емоційність висловлювання передається лексичним шляхом. Інверсія також може стати лексико-граматичним засобом вираження емпізи, коли за допомогою інверсії виділяється один або декілька елементів висловлювання.

Значну частину емпітичних моделей, що використовують лексичні засоби вираження емпізи є конструкція *it*. Конструкція *it is (was, will be); who (that, when, etc)*. Використовується для виділення будь-якого члена речення, крім присудка (*E.g. It was carbon dioxide emission reduction that they were concerned about*).

Ця ж емпітична конструкція часто вживається з дієсловом у негативній формі в поєднанні сполучниками *not till / until*. Незважаючи на негативну форму, висловлювання має позитивний сенс і зазвичай перекладається на російську мову з використанням підсилювальних прислівників (*E.g., It is not until Monday when we know the election results*).

Схожа емпітична конструкція являє собою складнопідрядне речення, частини якого співвідносяться між собою як підмет і додаток простого речення: *What ... [main clause] is (was, will be) ... [subordinate clause]* (*E.g., What is more important for British politics is how the Iraq war eroded faith in Mr. Blair*).

Іншою поширеною лексичною моделлю вираження емпізи є індивідуальний словотвір (*E.g., Toyota is a great respecter of safety and comfort*).

Емпітичною конструкцією також є пропозиції з подвійним запереченням. При їх передачі на українську мову використовується прийом антонімічного перекладу (*E.g., It is not unwise to provide more than one car for a test drive*).

Ще одним способом вираження лексичних емпітичних конструкцій є вживання вставних емпітичних слів (прийом експлетиву): *There is a difference, however, between leading a coalition of many nations and submitting to the objections of a few*.

Можна застосувати ступені порівняння прикметників як засіб вираження емпізи, але їх уживання лексично часто обмежене такими словами як *much, little* або граматично – формою ступеня порівняння у сполученні з прийменником *at*.

Також є негативні емпітичні конструкції з певними лексичними супровідником, наприклад, підсилювальним словом *too* перед прикметником або прислівником (*E.g., The danger of greenhouse effect cannot be too often emphasized*).

Своєрідним способом вираження емпізи також є модель *as ... as ...* в поєднанні з невизначеним займенниками *any, anybody, anything*. У цьому випадку поєднання *as ... as ...* втрачає свою порівняльну складову і набуває емоційне забарвлення, стаючи способом вираження емпізи. Однак ця модель лексично обмежена такими поєднаннями, як *as many as, as much as, as long as* та іншими [7, с. 105].

Найбільш поширеними засобами вираження емпізи є акцентно-інтонаційні (підвищення чи пониження інтонації, емпітичний наголос та подовження), а також лексико-синтаксичні (використання службових слів-підсилювачів, емпітичних конструкцій, повторів, звертань, риторичних запитань, зміна порядку слів та ін.)

Емоційне значення слова виникає завдяки тим асоціаціям, які викликає це слово. Ці асоціації можуть бути позитивними або негативними. Це можуть бути вигуки: *oh, ah, rooh, damn, good-bye* та інше, наприклад: *Oh, my cheeks red!! – Які червоні мої щоки! What a plague that child is! – Це не ду- тина, а якась кара божа! What a splendid evening it is! – Який чудовий вечір!*

Можна застосувати ступені порівняння прикметників як засіб вираження емпізи, але їх уживання лексично часто обмежене такими словами як *much, little* або граматично – формою ступеня порівняння у сполученні з прийменником *at*. *The sun was shining and the Mediterranean at its bluest. – Сяло сонце і Середземне море було надзвичайно синім.*

Цікаві випадки, коли емоційну забарвленість автор передає за допомогою дієслова-інтенсифікатора *to go*: *He did it – він зробив це; he went and did it – він дійсно зробив це; Why do you say such things? – Чому ти говориш такі речі?; Why do you go and say such things? – Чому це ти говориш такі речі?* Стилістично марковані конструкції виражають несподіваність дії і часто вживаються разом з різними відтінками суб'єктивної експресії, наприклад: *«If you are Master Murdstone», said the lady, «why do you go and give another name, first?»*

В літературних жанрах таких як: гумор, жах, фантастика, містика, та інші, використовується емоційно-експресивна лексична група слів, до яких входять слова, що використовуються для передачі емоцій гніву, ніжності, презирства, слова, які використовуються для передачі емоцій страху та захвату. Також існує група слів, які не виражають почуття, але передають емоційну оцінку предметів та явищ, слова, що мають значення гіперболізації [10, с. 252]

До особливого засобу створення емпізи належать графічний спосіб. Емпітичне виділення за допомогою графічних засобів є еквівалентом спеціального інтонаційного оформлення висловлювання. До графічних засобів, за допомогою яких емпітично виділяється висловлювання, належать виділення курсивом (*italics*), підкреслення, написання великими літерами (*capitalization*), написання через дефіс [5, с. 54].

Отже, з огляду на вище зазначене, можна зробити висновок, що:

1) Емпіза – це сукупність мовних засобів, які формують або модифікують комунікативний смисл речення, забезпечуючи підсилення прагматичного ефекту;

2) Емпітичні конструкції мають особливий потенціал стилістичного впливу та поділяються на лексичні та граматичні;

3) Інтенсивності та експресивності є ознаками емпітичних

конструкції англійської мови;

4) Інтенсивність та експресивність висловлювання можна досягти шляхом перестановки членів речення, введення підсилювального *do*, використання заперечення та ступенів порівняння прикметників або прислівників та інших засобів, які надають висловлюванню особливого відтінку значення і стилістичного забарвлення.

Таким чином, вживання емфатичних часток забезпечує комунікативний динамізм елемента речення як внесок, який певний елемент вносить у розвиток комунікації. Перспективним вважаємо дослідження емфатичних часток як засобу актуального членування речення та забезпечення комунікативного динамізму.

Основним засобом вираження емфази в межах повідомлень, наказових речень і питань слугує особлива емфатична інтонація, яка є результатом взаємодії типів інтонацій, які позначають тему, рему, наказове речення і питання, з емфатичним виділенням. Інверсія є найбільш поширеним граматичним засобом вираження емфази. В англійській мові є велика різноманітність засобів використання емфази, яка дозволяє нам виділити певні емфатичні конструкції та використовувати їх.

Засоби вираження емфази суттєво відрізняються в художньому та науково-публіцистичному стилях. В експресивному художньому стилі переважають лексичні емфатичні конструкції, вживається також графічна емфаза – авторське виділення елементів мовлення графічними засобами. В художніх текстах емфаза виконує естетичну функцію і емоційно забарвлює, поживлює текст. Суттєвий вплив на способи вираження емфази в стилі художньої літератури має індивідуальний стиль автора.

В науково-публіцистичному стилі значно зростає частка граматичних емфатичних конструкцій, що зумовлюється нормованістю та стриманістю текстів, ми спостерігаємо їх у таких жанрах, як автобіографія, есе, журналістика та інших. Тому емфатична складова реалізується шляхом уживання певних експресивних мовних засобів, серед яких переважають граматичні конструкції та риторичні фігури експлетиву. В наукових текстах засоби емфази виконують етикетну функцію привертання уваги адресата до найважливіших моментів тексту.

Список використаних джерел

1. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. – М. Эдиториал УРСС: 1961. – С. 34.
2. Пименова М. А. Стилистическая инверсия современного английского языка / М. А. Пименова. – Москва: Книга, 1990. – 230 с.
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова – Полтава : Довкілля-К, 2006. – С. 116.
4. Сербиновская А. М. Обучение переводу с английского языка на русский: эмфатические конструкции. – Новочеркасск: Южно-российского политехнического университета, 2006. – С. 43.
5. Скребнев Ю. М. Очерк теории стилистики / Ю. М. Скребнев. –

- Москва: Издательство иностранной литературы, – 1975. – 142 с.
6. Ушакова В. Т. Емфаза в науковому стилі [Електронний ресурс] / В. Т. Ушакова // Електронна інтернет онлайн «Бібліотека Студента UaRus». – 2014. – Режим доступу до ресурсу: admin{at}studentbooks.com.ua.
 7. Туранский И. И. Семантическая категория интенсивности в английском языке / И. И. Туранский. – Москва: Высшая школа, 1990. – 172 с
 8. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь / В. Н. Ярцева. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – С. 78.
 9. Oxford Dictionaries [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.oxforddictionaries.com.
 10. Stankiewicz E. Problems of Emotive Language / E. Stankiewicz // Approaches to Semiotics. – The Hague, 1964. – P. 252.

ОСОБЛИВОСТІ ОМОНІМІЇ ТА СПОСІБ ЗНЯТТЯ ТРУДНОЩІВ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ

**Білецька І. О., д-р пед. наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики іноземних мов
Сікорська Світлана, студентка IV курсу
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

У статті ставиться завдання розглянути особливості омонімії при перекладі науково-технічної літератури, а також спосіб зняття труднощів. Стаття може бути корисною для осіб, які знайомляться з перекладацькою діяльністю, задля уникнення непорозумінь. Автором запропонована таблиця найбільш поширених омонімів, для легкого їх використання.

Ключові слова

Омонімія, лексичні омоніми, граматичні омоніми, лексико-граматичні омоніми, науково-технічний текст, термін.

Abstract

The article aims to consider the characteristics of homonyms in translating scientific-technical literature, and how to avoid problems. The article can be useful for those who are introduced to the translational activity in order to avoid misunderstandings. The author proposed table of the most common homonyms for easy use.

Keywords

Homonymy, lexical homonyms, grammatical homonyms, lexico-grammatical homonyms, scientific-technical text, term.

Говорячи про омонімію, ми розуміємо чималу кількість проблем її перекладу, тому проблема омонімії з точки зору перекладознавства широко відома і досліджувана.

Серед лексичних труднощів науково-технічного перекладу В. І. Карабан виокремлює «багатозначність» слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), особливості вживання загальнонародних слів у науково-технічних текстах, правильне застосування того чи іншого способу

перекладу лексики, визначення межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій, переклад термінів-неологізмів, абревіатур, такі «фальшиві друзі» перекладача, як псевдоінтернаціоналізми. лексикалізовані форми множини іменників та терміни-омоніми, етноспецифічна лексика і етнонаціональна варіантність термінів, іншомовні слова і терміни в англійських науково-технічних текстах, різного роду власні імена і назви (фірм, установ і організацій) тощо» [1, с. 134].

До граматичних відмінностей автор відносить особливості граматичної будови мови, форми і традиції письмового наукового мовлення.

Зрозуміло, у різних мовах розміри речення наукового (та науково-технічного) тексту різні. Так, в англійській мові середнє, звичайне речення наукового тексту («академічного» характеру) не характеризується надмірною довжиною, тоді як у німецькій мові речення, зазвичай, довгі і складні за своєю структурою.

Однак при перекладі з англійської на українську спостерігаються значні відхилення від граматичної, а також, синтаксичної структури джерела, але вони постійні та закономірні, відповідно до норм української мови [3, с. 105].

Взагалі, якщо терміни бувають безпосередньо пов'язані з тематикою наукового твору і змінюються залежно від сфери знання, до якої належить текст, то слова, які виражають синтаксичні зв'язки між ними, зокрема, дієслова типу «мати», дієслова-напівзв'язки «бути», «представляти (собой)» і т. д., надзвичайно характерні для будь-якого наукового, а також і науково-технічного тексту. Очевидно, що саме ці дієслова, як характерна приналежність українського наукового та науково-технічного (частково також і документально-ділового) стилю, широко застосовуються у перекладі наукових текстів [4].

Як ступінь термінологічної насиченості тексту та ступінь його синтаксичної складності, так і застосування «академічної» фразеології у перекладі залежить великою мірою від характеру того наукового матеріалу, до якого належить перекладений оригінал. Чим він популярніший, чим більше у ньому використано елементів розмовно-побутового стилю або засобів образності, що відрізняють його від художньої літератури, тим більше відступають на задній план специфічні особливості строгого наукового стилю.

Тому науково-технічні тексти мають власні стилістичні та граматичні особливості, які необхідно враховувати при їх перекладі.

Під час дослідження було проведено аналіз найбільш уживаних лексичних омонімів. На першому етапі шляхом цілеспрямованої вибірки було відібрано 45 омогруп [5]. На другому етапі деякі з них були оформлені у вигляді таблиці, із зазначенням частини мови, значення, перекладу і типу омонімів.

Таблиця може бути практично використана перекладачем для уточнення значення того чи іншого омонімічного слова при сприйнятті усного мовлення.

Таблиця 1

Омоніми Частина мови Значення Приклад	Переклад	Тип омонімів
1. affect – effect · affect - verb -> to change or influence something or someone She wanted to affect the students in a way they'd never forget. · effect - noun -> the result of a change or influence The effect of the performance was stunning.	- впливати - ефект, - результат	Часткові, лексико-граматичні.
allowed - aloud · allowed - past tense of the verb 'to allow' -> to permit His mother allowed him to stay up late on Saturday. · aloud - adverb -> using the voice, not silently She read the story aloud.	- дозволяти - вголос	Часткові, лексико-граматичні
ate - eight · ate - verb -> past tense of the verb 'to eat' She ate a quick lunch and returned to work. · eight - number -> the number 8 I bought eight tickets to the concert.	- їсти - вісім	Часткові, лексико-граматичні
ball - bawl · ball - noun -> a round object used in games and sports He took a ball to the beach to play with the children. · bawl - verb -> to cry (usually very hard) Please don't bawl! It's not that bad.	- м'яч - вити	Часткові, лексико-граматичні
bear - bare · bear - verb -> to stand something He can't bear exams. · bare - adjective -> naked, without clothing He stood outside in the rain completely bare.	- терпіти(щось) - голий	Часткові, лексико-граматичні
days - daze · days - noun -> plural of 'day' I work five days a week. · daze - noun -> confused state He walks around in a daze.	- дні - здивування	Часткові, лексичні
facts - fax · facts - noun -> things objectively considered 'true'	- факти - факс	Часткові, лексичні

<p>The facts pointed to Mr Smith as the criminal.</p> <ul style="list-style-type: none"> · fax - noun -> a document transmitted via telephone <p>I sent a fax to the office in Chicago.</p>		
<p>flour - flower</p> <ul style="list-style-type: none"> · flour - noun -> powdered grain used for cooking <p>I want to make some cookies. Could you pick up a bag of flour at the supermarket?</p> <ul style="list-style-type: none"> · flower - noun -> beautiful blooming part of a plant <p>That flower is beautiful!</p>	<ul style="list-style-type: none"> - борошно - квітка 	Часткові, лексичні
<p>for - four</p> <ul style="list-style-type: none"> · for - preposition <p>I bought these for you.</p> <ul style="list-style-type: none"> · four - numeral -> 4 <p>She wants to bring four friends with her to the party.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - для - чотири 	Часткові, лексико-граматичні
<p>foreword - forward</p> <ul style="list-style-type: none"> · foreword - noun -> introduction to a book <p>Timothy Leary wrote the foreword to Ken's book.</p> <ul style="list-style-type: none"> · forward - adjective -> advancing <p>We moved forward in the line.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - передмова - спрямований вперед 	Часткові, лексико-граматичні
<p>hear - here</p> <ul style="list-style-type: none"> · hear - verb -> to listen <p>Did you hear what he said?</p> <ul style="list-style-type: none"> · here - adverb -> at this place <p>Is this your book here?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - чути - тут 	Часткові, лексико-граматичні
<p>hour - our</p> <ul style="list-style-type: none"> · hour - noun -> sixty minutes <p>It took one hour to finish the exercise.</p> <ul style="list-style-type: none"> · our - possessive adjective -> belonging to us <p>That's our house on the corner.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - година - наш(е, а, і) 	Часткові, лексико-граматичні
<p>knight - night</p> <ul style="list-style-type: none"> · knight - noun -> warrior from the middle ages <p>Arthur was a knight of the round table.</p> <ul style="list-style-type: none"> · night - noun -> evening to early morning <p>I went to bed late last night.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - лицар - ніч 	Часткові, лексичні

Вивчивши найбільш уживані лексичні омоніми, а також основну структурну одиницю омонімії мови – омонімічні ряди, можна зробити висновок, що найбільш поширеними є лексико-граматичні омоніми в звуковому варіанті мови. Наведена вище таблиця ще раз підтверджує,

що явище омонімії представляє певну перешкоду в процесі комунікації і вимагає від перекладача додаткових зусиль при сприйнятті інформації. Омонімія знижує ефективність мови як засобу спілкування, що не може розглядатися як позитивне явище. Як засоби зняття труднощів при перекладі тексту, що містить омоніми, може служити звернення до словника, а також контекст. Все це відіграє важливу роль при виборі потрібного значення і полегшує процес сприйняття [2, с. 39].

Таким чином, перекладач повинен поринути не тільки у зміст, ідею і тему твору, а й вміти працювати зі словником, а також враховувати специфіку мови автора і своєї рідної мови, а також типологічні властивості обох мов. Тому завдання перекладача – уникнути неоднозначності лексичних конструкцій, намагатися максимально зберегти ідентичність таких структур. Це дозволяє створити при перекладі цілісний за своєю системою твір, а також є необхідною умовою адекватності та грамотності перекладу іншомовних текстів.

Список використаних джерел

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан – Вінниця : Нова книга, 2002. – 564 с.
2. Конецкая В. П. Характеристика лексичних омонімів – слів, генетично пов'язаних, та шляхи їх утворення в англійській мові. / В. П. Конецкая – М., 1961.
3. Малаховський М. П. Теорія лексичної і граматичної омонімії англійської мови / М. П. Малаховський – М., 1989.
4. Неділя О. М. Особливості перекладу складних науково-технічних термінів [Електронний ресурс]. / О. М. Неділя – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/8_DN_2011/Philologia/6_82473.doc.htm.
5. Равдецька В. Омонімія як предмет особливої уваги перекладачів науково-технічної літератури [Електронний ресурс]. / В. Равдецька. – Режим доступу : URL:http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vknlu_mtmk/2012_1/132.pdf.

ПІДВИЩЕННЯ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Бондарук Я. В., канд. пед. наук, доцент кафедри англійської мови та методики її навчання
Реєнт Олександр, студент II курсу
УДПУ ім. П. Тичини

Анотація

В даній статті викладено основні положення, що стосуються підвищення інтересу учнів до вивчення іноземної мови. Технологічний прогрес, розвиток методики в цілому, мотивація, інтегрованість уроків іноземної мови, створюють оптимальні умови для входження учнів в середовище іншомовного спілкування. Лінгвокраїнознавчий аспект робить можливим

залучення дітей до культури та традицій країни, мова якої вивчається. Це сприяє інтенсифікації інтересу до вивчення мови.

Ключові слова

Європейське Мовне Портфоліо, пізнавальна активність, лінгвокраїнознавчий аспект, мотивація, програми навчання, інформаційні технології.

Abstract

This article consists of the basic provisions concerning the increasing of students' interest to learn a foreign language. Technological progress, development of methods in general, motivation, integration of foreign language lessons, create optimal conditions for the entry of students in foreign language communication environment. Linguistic Geography aspect makes it possible to attract students to the culture and traditions of the country, language of which is taught. It contributes to the intensification of interest in learning language.

Keywords

European Language Portfolio, cognitive activity, Linguistic Geography aspect, motivation, educational programs, information technologies.

Англійська мова набуває дедалі більшого поширення і небезпідставно претендує на звання «мови міжнародного спілкування».

Розвиток інтересу учнів до вивчення іноземних мов є, по-перше, могутнім фактором розвиваючого впливу на дитину в цілому. По-друге, засобом удосконалення таких комунікативних умінь, як: чітке оформлення думки, формулювання запитання, ведення діалогу. По-третє, потужним джерелом нової соціокультурної інформації, яка потребує з боку дитини постійного аналізу, порівняння, оцінювання тощо. Поєднання цих трьох чинників зумовлює суттєві можливості іноземної мови у формуванні мислення дитини. Уміння реалізувати такий виховний потенціал іноземної мови при навчанні дітей молодшого шкільного віку залежить значною мірою від урахування вчителем індивідуальних психологічних і вікових особливостей дітей, володіння педагогічними закономірностями і дидактичними прийомами формування мислення [5, с. 53].

Обґрунтування багатьох принципів положень, які забезпечують розвиток інтересу учнів до вивчення іноземних мов, можна знайти у працях, присвячених розвиваючому навчанню (В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін, Г. С. Костюк, Н. Ф. Тализіна) та застосуванню проблемного підходу у навчанні – перетворюючий характер пізнавальної діяльності учнів (М. І. Махмутов, М. М. Скаткін); співвідношення і чергування індивідуального і спільного пошуку рішення (А. М. Матюшкін); необхідність формування особистісного ставлення до проблеми в процесі її вирішення (А. В. Фурман).

Важливою умовою у підвищенні пізнавальної активності є інформованість вчителя та учнів не тільки про заходи, спеціально спрямовані на вивчення іноземної мови, але і про інші можливі способи реалізації комунікативних потреб у навчальній діяльності. Уміння вчителя зацікавити, привернути увагу, зробити рекламу фільмові, передачі, безумовно, стимулює самостійну діяльність учнів, створює психологічну готовність до сприйняття нової інформації [3, с. 36].

Одна з актуальних проблем сучасної методики навчання іноземної мови – орієнтація всього навчального процесу на активну самостійну роботу учнів, створення умов для їх самовираження і саморозвитку. В проекті, розробленому експертними групами Ради Європи, пакет документів під назвою «Європейське Мовне Портфоліо» зазначається, що в умовах геополітичної ситуації європейське товариство стає більш інтерактивним, європейці стають більш мобільними і подорожують для збагачення свого професійного, освітнього та особистісного досвіду. Навіть для тих, хто мало подорожує, сучасні інформаційні технології роблять подолання мовних бар'єрів нормою життя.

Молоде покоління повинно підготувати себе до того, щоб мати максимальну користь з такого роду діяльності з метою вдосконалення своїх лінгвістичних знань, навичок і умінь. В усіх матеріалах цього проекту зроблено акцент на самостійну роботу з вивчення іноземної мови. На першому місці серед якостей майбутнього повноцінного члена європейського демократичного співтовариства є здатність до самоорганізації, незалежність, висока самосвідомість, впевненість у своїх силах, поєднання незалежності мислення і дій з соціальною відповідальністю. В такому контексті особливого значення набувають ідеї розвиваючого навчання, головною метою якого є формування особистісної активності учнів. Останнє забезпечує активне ставлення до знань, систематичність і наполегливість у навчанні, позитивні результати [6, с. 68].

Пізнавальна активність – це готовність та бажання учня до вивчення нового матеріалу розширеної тематики, що стосується вивчення іноземної мови та особливостей країни, мова якої вивчається, бажання самостійно розширювати знання з навчального предмету, виявлення ініціативи в пошуку цікавої інформації, бажання застосувати набуті знання в повсякденному житті та при вивченні інших предметів.

Для цього необхідно пропонувати дітям вивчення тем, які безпосередньо стосуються країни, мову якої вони вивчають.

Читання книг, журналів та газет, перегляд телепередач, документальних та художніх фільмів іноземною мовою сприяє розширенню світогляду учнів, їхньої обізнаності в усіх сферах життєдіяльності людини. У дітей виникає бажання розповісти про прочитане, побачене або почуте стосовно подій, що відбуваються у країні, мову якої вони вивчають.

Під час вивчення іноземної мови обов'язковим повинно бути:

- оволодіння знаннями про культуру, історію, реалії та традиції країни, мова якої вивчається (лінгвокраїнознавство, країнознавство);
- залучення до діалогу культур (іншомовної та рідної);
- усвідомлення учнями суті мовних явищ, іншої системи розуміння, через яку може сприйматися дійсність;
- розуміння особливостей свого мислення;
- порівняння явищ іноземної мови, що вивчається, з рідною мовою;

– уміння вчитися (працювати з книгою, підручником, довідковою літературою, словниками тощо) [2, с. 55].

Досягнення цих цілей навчання іноземної мови можливе за умов взаємопов'язаного вивчення мови і культури народу – носія цієї мови, а також активної комунікативно-пізнавальної діяльності учня як суб'єкта навчання.

Тому для стимулювання пізнавальної активності учнів важливим фактором буде самостійна підготовка матеріалу учнем (наприклад, про історію країни, або про одного з видатних діячів країни). Коли учень самостійно готує матеріал, він виявляє творчу ініціативу, а вона в свою чергу, сприяє розвитку пізнавальної активності.

Лінгвокраїнознавчий аспект знаходить своє відображення в цілях та завданнях навчання іноземної мови, а також у змісті та прийомах навчання, що дає можливість цілеспрямовано проводити роботу з формування фонових країнознавчих знань з перших кроків. Можна казати про лінгвокраїнознавчий компонент змісту підручників, тому що він входить в цілі, зміст та прийоми навчання, які в них викладені. Правомірно вважати лінгвокраїнознавчим компонентом зміст навчально-методичного комплексу в цілому, тому що його складовими частинами є книга для читання, книга для вчителя, яка значною мірою вирішує ці задачі [7].

Найважливішим мотиваційним стимулом вивчення іноземної мови є, звичайно ж, прагнення до розширення свого загального кругозору, причому провідну роль відіграє бажання познайомитися з життям країни, з її географією, історією, побутом. Важливим є і той фактор, що інтернаціоналізація всіх аспектів життя суспільства, зміна політики держави дає можливість наочно познайомитися з країною, мова якої вивчається, відвідати її чи як турист, чи пройшовши там стажування, навчальний курс, беручи участь в численних міжнародних освітніх програмах [7].

Справді, іноземна мова робить значний внесок у розширення загальноосвітнього кругозору учнів. Її роль можна підсилити за рахунок ще більш послідовної і більш широкої реалізації лінгвокраїнознавчого аспекту, що є частиною здійснення міжпредметних зв'язків. Іноземна мова стикається з багатьма шкільними дисциплінами і, перш за все, відкриває школярам шлях до додаткових знань з географії, історії, літератури й інших предметів. Тому важливо так побудувати навчання, щоб учні оволодівали умінням користуватися іноземною мовою для поповнення своїх знань з цих предметів.

Велика кількість різних факторів, що впливають на навчання іноземних мов, їхній взаємозв'язок і взаємозумовленість приводить до об'єктивної необхідності розглядати навчання іноземної мови як складну систему, що вимагає більш повного виявлення цих факторів і послідовного їхнього обліку. Оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування повинне дати школярам безпосередній доступ до культури

інших народів, забезпечити в процесі навчання діалог культур, сприяти вихованню, всебічному розвитку школярів, підвищувати якість підготовки їхньої діяльності в різних сферах життя – у побутовій, соціально-культурній і т.д. Володіння іноземною мовою відкриває більш широкі можливості для науково-технічного прогресу, тобто тут мова йде про підвищення результативності навчання іноземної мови [7].

Лінгвокраїнознавчий аспект навчання – це самостійний аспект навчання іноземної мови (поряд з фонетичним, лексичним, граматичним та стилістичним), який відбиває національно-культурний компонент мовного матеріалу [7]. Кінцевою метою засвоєння лінгвокраїнознавчого аспекту є формування в учнів лінгвокраїнознавчої компетенції, тобто «цілісної системи уявлень про основні національні традиції, звичаї та реалії країни, мова якої вивчається, що дозволяє учням асоціювати з мовною одиницею ту ж саму інформацію, що й «носії» цієї мови і досягати повноцінної комунікації» [7].

Для вивчення англійської мови дитині потрібна позитивна мотивація, тобто бажання займатися вивченням мови, інтерес. Без неї усі зусилля батьків чи вчителів будуть приречені на невдачу: дитина або не вчитиметься, або вчитиметься лише для того, щоб її не карали (негативна, деструктивна мотивація), і в останньому випадку знання будуть поверхневі й швидко забудуться.

Перш за все учителю нової генерації необхідно знати вимоги до уроку англійської мови на сучасному етапі розвитку суспільства. Урок повинен: будуватися відповідно обраної учителем системи навчання; плануватися з урахуванням комунікативної спрямованості, яка повинна проходити наскрізь в ході реалізації практичної мети навчання іноземної мови; мати сприятливий психологічний клімат для вивчення мови; викликати в учнів мотивацію вивчення англійської мови за рахунок залучення кожного до активної мовленнєвої та розумової діяльності, торкаючись при цьому й емоційної сфери дитини; готувати учнів до самостійної роботи у позаурочний час; мати в наявності необхідні засоби, які дозволяють створювати навчальні ситуації та використовувати їх для навчання усного мовлення, читання та письма; включати різноманітні навчальні ігри, щоб знімати втому та напругу; проводитися у нормальному (а не в уповільненому) темпі [3, с. 38].

Яким чином позитивно мотивувати дитину?

Мотивація – спонука учнів до активної навчальної діяльності, продуктивного пізнання змісту навчання [4, с. 17].

Одним з існуючої безлічі шляхів і засобів, вироблених практикою, для формування стійких пізнавальних інтересів і мотивів, є застосування в навчальному процесі інформаційних технологій. Під інформаційною технологією навчання розуміють сукупність форм організації взаємодії викладача й учня в процесі навчання. Використання інформаційної технології на всіх стадіях педагогічного розвитку дозволяє не тільки скоротити час на освоєння матеріалу, підвищити глибину і міцність

знань, зняти напругу, індивідуалізувати і диференціювати процес навчання, стимулювати пізнавальну активність і самостійність, розвиток творчих здібностей людини.

Найбільш ефективними методами формування мотивації в навчанні є: інтегровані уроки, ігрові технології тощо.

Перше що використовує кожен вчитель – це наочність як засіб підвищення інтересу і один з прийомів формування мотивації. Наочність кожного виду виконує свої функції як засіб пізнання, ілюстрації думки, розвитку спостережливості, кращого запам'ятовування матеріалу.

Разом з наочною високий результат дає технологія проведення інтерактивних уроків із застосуванням мультимедійних технологій навчання. Важливим на даний момент стає і оволодіння інформаційними, і комунікаційними технологіями як необхідна умова переходу до системи безперервної освіти [1, с. 15].

Серед різноманіття методів велику методичну цінність мають використання зв'язного фабульного тексту, розмаїття способів і багаторазовість представлення тексту, широке використання групових форм роботи.

Важливо створювати диференційовані і індивідуалізовані програми навчання. Різноманітне сполучення усіх форм роботи: індивідуальної, самостійної, парної, групової являє собою важливий засіб підвищення якості навчання і виховання школярів, дозволяє краще враховувати їхні індивідуальні відмінності, сферу інтересів. Необхідно враховувати індивідуальні особливості учнів і забезпечити учневі можливість досягти планований результат. Навчання робить вкрай активним більш широке впровадження елементів самонавчання і взаємопов'язаного навчання.

Надзвичайно перспективними є ідеї створення навчальних програм з використанням комп'ютерів і відеозаписів, і впровадження їх у практику школи. Інтенсифікація навчання як одна з важливих сучасних тенденцій, диктує необхідність модифікувати урок іноземної мови – перетворювати його в урок-екскурсію, в урок-конференцію, урок-телеміст. Особливе значення має вихід в інші практичні види діяльності, у процесі яких відбувається реальне іншомовне спілкування. Такий вихід може здійснюватися:

- на внутрішньому шкільному рівні – при реалізованому спілкуванні з іноземними гостями, зустрічах типу КВК;
- на міжшкільному рівні – організація переписування іноземною мовою, олімпіад, фестивалів, тижнів іноземної мови;
- на позашкільному рівні – у процесі включення школярів у реальну трудову діяльність.

Очевидно, що запланований результат навчання іноземної мови може бути досягнутий, якщо будуть поліпшені умови навчання і якщо школярі насправді будуть відчувати, що від них реально потрібне практичне володіння іноземною мовою.

Отже, головне призначення іноземної мови – стати засобом

спілкування учнів завдяки сформованим комунікативним умінням: говоріння, аудіювання, читання та письма. Якщо школа навчить школярів говорити, слухати, читати та писати іноземною мовою, вона забезпечить їм доступ до інших національних культур і тим самим до світової культури. Це внесе суттєвий вклад у підвищення рівня їх гуманітарної освіти та розширення загального кругозору.

Для того, щоб досягти таких результатів, кожен вчитель повинен володіти сучасними технологіями навчання; застосовувати активні методи навчання, систематично розробляти та випробовувати педагогічні нововведення; бути творчою, ініціативною, енергійною людиною, морально і матеріально зацікавленою у проведенні цих змін.

Список використаних джерел

1. Ковтун В. Знання іноземної мови – одна з умов гармонійного розвитку особистості // Освіта. – 2003. – № 33. – С. 15.
2. Розанова Є. Д. Новий концептуальний підхід до проблеми вивчення іноземних мов у школі // Іноземні мови в школі. – 1989. – № 4. – С. 55–56, 85.
3. Роман С. В., Коломінова О. О. Психологічні умови навчання іноземної мови у початковій школі // Іноземні мови. – 2002. – № 1. – С. 35–38.
4. Роман С. В. Концепція навчання іноземної мови // Початкова школа. – 2012. – № 2. – С. 16–18.
5. Скалкин В. Р. Вивчення іноземної мови // Іноземна мова в школі. – 2015. – № 8. – С. 51–55.
6. Стечок В. Оптимізація навчання на уроках англійської мови // Початкова школа. – 2002. – № 4. – С. 65–74.
7. Лінгвокраїнознавчий аспект навчання іноземної мови – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/8._NPE_2007/Philologia/

РІДНА МОВА ЯК ЗАСІБ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

**Волошина Г. П., канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії початкового навчання
Багрій Олександра, магістрант
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

У статті розглядається один із аспектів проблеми громадянського виховання у педагогічній спадщині В.А Сухомлинського – рідна мова. У роботі також визначено потенційні можливості підручників з української мови для початкової школи з точки зору виховання на їх матеріалах любові і пошанування рідної мови.

Ключові слова

Рідна мова, мовна культура, громадянське виховання, зміст освіти, підручник з української мови, педагогічна спадщина.

Abstract

One of the aspects of civil education in pedagogical inheritance of V. O. Sukhomlynsky – native language had been revealed in the article. It was also determined the potential possibilities of primary school textbooks of Ukrainian language from the point of view of the education of love and respect for the native language.

Keywords

Native language, standard of speech, civil education, contents of education, textbooks of Ukrainian language.

Важливим чинником громадянського виховання В.О.Сухомлинський вважав рідну мову і називав її одним з найважливіших джерел патріотичних почуттів і громадянським обов'язком кожної людини.

В умовах педагогічно організованого процесу громадянські цінності необхідно формувати, використовуючи потенціал всіх навчальних предметів, серед яких українська мова посідає особливе місце. Важливим чинником громадянського виховання В.О.Сухомлинський вважав рідну мову і називав її одним з найважливіших джерел патріотичних почуттів і громадянським обов'язком кожної людини.

В умовах педагогічно організованого процесу громадянські цінності необхідно формувати, використовуючи потенціал всіх навчальних предметів, серед яких українська мова посідає особливе місце.

У вітчизняній педагогічній науці основні положення громадянського виховання визначив видатний український педагог В.Сухомлинський. Значний розвиток теоретичні й методологічні основи формування громадянських цінностей отримали у наукових працях сучасних вітчизняних учених – І. Д. Беха, А. М. Бойко, М. Й. Боришевського, С. У. Гончаренка, Ю. І. Римаренка, Г. Г. Філіпчука та ін.

Мета даної статті полягає в тому, щоб проаналізувати, яку роль у вихованні громадянськості особистості відводив В. О. Сухомлинський рідній мові та визначити громадянський потенціал чинних підручників з української мови для початкової школи.

На думку В. Сухомлинського людина існує в мові, виявляє себе в мові, через мову, через спілкування прокладає місток для порозуміння з іншими людьми. Саме через рідну мову, що пов'язує невидимими нитками сучасні й минулі покоління в єдину мовно-національну спільноту України людина відчуває себе її громадянином. Мову він розглядав не лише як один з предметів навчальних планів шкільної чи вищої освіти, а передовсім як могутній засіб плекання людської душі, як силу, що проникає у все, що сприймає, осягає і пізнає людина.

Метою мовної освіти, на думку В. Сухомлинського, має стати формування всебічно розвиненої, компетентної, творчої особистості громадянина України – носія етнічних, національних і загальнолюдських цінностей, який живе в гармонії з довіллям і самим собою. А предметом навчання – не виокремлена мова, а представлена нею думка, духовність, мовленнєва і загальна культура, особливості світосприймання, світовідчуття і творчості народу – її носія. «Мовна

культура людини – це дзеркало її духовної культури. Найважливішим засобом впливу на дитину, облагороджування її почуттів, душі, думок, переживань є краса і велич, сила і виразність рідного слова. Роль цього засобу в початковій школі, де кожна зустріч з новим явищем навколишнього світу пробуджує в серцях дітей почуття захоплення неможливо оцінити» [5].

У книзі «Серце віддаю дітям» В. Сухомлинський зазначає: «Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують 4 культу: культ Батьківщини, культ людини, культ книжки і культ рідного слова» [5]. А в іншій відомій праці «Моральні заповіді дитинства і юності» він підтверджує «Батьківщина – це твоє рідне слово, знай, бережи, збагачуй духовне надбання свого народу – рідну українську мову, це мова великого народу, великої культури» [5].

Знання рідної мови, любов і дбайливе ставлення до неї вчений називає одним з найважливіших джерел патріотичних почуттів і громадянським обов'язком кожної людини. Саме роль дитинства й отроцтва Сухомлинський вважає надзвичайно сприятливим періодом для розкриття перед людиною багатства, сили, виразності й краси рідної мови.

Навчання мови Сухомлинський вважав не простим передаванням практичних умінь, навичок. «Це передусім виховання. Виховання розуму, формування думки, копітке різьблення й ліплення найтонших рис духовного обличчя людини...» [5].

Над проблемою слова і всебічної духовної вихованості й духовної культури В.Сухомлинський працював не одне десятиліття. Він, зокрема, мав намір створити «Хрестоматію виховання людської душі», де планував зібрати колекцію скарбів рідного слова. Виховання у підростаючого покоління любові до рідної мови вчений вважав великою педагогічною проблемою, яку має ставити перед собою і практично розв'язувати кожна школа. Так, у статті «Слово рідної мови» він акцентує увагу на такому власному переконанні: «Щоб збагатити культуру педагогічного процесу, щоб навести лад у тій майстерні, яка зветься навчально-виховним процесом, треба виховати любов до рідної мови» [5].

Періодом найінтенсивнішого оволодіння рідною мовою В.Сухомлинський вважав два-три останніх дошкільних роки і два-три перших роки шкільного навчання. Це, на його думку, особливий і найбурхливіший період розумового розвитку дитини. Тому з учнями початкових класів очолюваної ним школи проводили цілеспрямовану навчально-виховну роботу, аби «донести до сердець малюків пахощі, музику, чудесне звучання рідного слова, дивовижне багатство відтінків думок і почуттів, які можна передати українською мовою» [6]. З цією ж метою окремі уроки мови також проводились на лоні природи, щоб «донести до свідомості учнів красу рідного слова, закарбувати його в

пам'яті дітей разом з тією картиною чи явищем, яке воно передає» [6]. Ніхто, як зазначає Василь Олександрович, не має залишатися байдужим до краси рідної мови. Отже, однією з цікавих форм роботи, що сприяє вихованню любові до рідного слова, В. О. Сухомлинський вважав складання творів про те, що учень бачить, про що він думає, мріє, фантазує. «Коли учень вибирає з невичерпної скарбниці рідної мови слово для твору про те, що він бачить, чує, рідна мова стає для нього як мелодія для музиканта, засобом вираження думок, почуттів і переживань» [5].

В умовах утілення концепції двох рідних мов, з метою науково-подібного обґрунтування русифікації В. О. Сухомлинський лише в записнику міг занотувати: «Дві рідні мови – так само безглуздо, якби нам намагались уявити, що одну дитину народили дві матері. У дитини є одна мати. Рідна. До смерті. До останнього подиху» [5]. Настільки важливим є ці слова і в умовах сьогодення, коли нам прагнуть знову нав'язати двомовність.

В. Сухомлинський був твердо переконаний, що без любові до рідного слова неможлива любов до рідної землі, до своєї вітчизни. У книзі «Щоб у серці жила Батьківщина» він зазначає: «Рідна мова – безцінне духовне багатство, в якому народ живе, за допомогою якого передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, культуру і традиції. Рідне слово – то невичерпне, життєдайне і невмируще джерело, з якого дитина дістає уявлення про навколишній світ, про свою родину, про своє село і весь наш край. Віками народ творив це багатство, відкладаючи у скарбницю рідної мови найдорогоцінніші перлини мислі, уяви, фантазії, пісні, казки» [5].

У працях Сухомлинського знаходимо багато цінних думок, поглядів-рекомендацій щодо проблеми освіти, виховання й розвитку дітей засобами рідного слова, ознайомлення з якими забезпечує професійну культуру і психолого-педагогічну майстерність вчителя.

Формувати громадянськість підростаючого покоління, у тому числі і молодших школярів, покликані навчально-виховні заклади. Адже вони здійснюють громадянське виховання цілеспрямовано і системно. Саме школа є своєрідним теоретичним і методичним центром, де реалізуються основні завдання змісту освіти. Зміст освіти відображає соціокультурний досвід у формі окремих навчальних предметів, при створенні яких не тільки враховується логіка відповідної науки або діяльності, але й закономірності пізнавальної діяльності учнів, логіка навчального процесу, умови, у яких він протікає, можливості учнів. Зміст освіти визначається навчальними планами і програмами та відображається у підручниках і посібниках

З огляду на соціальну і педагогічну значущість української мови для громадянського становлення і розвитку кожної особистості, цьому предмету в системі шкільного навчання і виховання відведено особливу

роль. Адже набуті в початкових класах особистісні якості, пов'язані з мовленням, не тільки забезпечують основу подальшого навчання, виховання і розвитку підлітків та молоді, а й значною мірою зумовлюють практичну, громадянську та професійну діяльність дорослої людини.

Щоб переконатися у тому, як зміст підручників сприяє вихованню у молодших школярів любові до рідної мови, пошануванню її, ми провели їх ретельний аналіз.

«Рідна мова» *підручник для 2 класу* [2]. Важливого значення набуває для початкового навчання української мови – прищепити молодшим школярам звичку свідомо ставитись до мовних явищ, орієнтуватись у мовній структурі, сформувані науково правильні уявлення з фонетики і графіки, лексики, словотворення, граматики. І все ж відомості, які дістають молодші школярі з різних розділів науки про мову, не є самоціллю. Вони спрямовуються у практичне русло – в організацію і вдосконалення мовленнєвої діяльності дітей, є засобом творення зв'язних висловлювань в усній і писемній формі.

Окрім того, основним завданням предмета є виховання любові до рідної мови. Уже в 2 класі, коли учні беруть у руки перший підручник з української мови, слід виховувати в них почуття гордості за свою мову. Адже успіх в оволодінні мовними знаннями, мовленнєвий розвиток дітей значною мірою залежатимуть від того, як буде сформовано в них інтерес до рідного слова, до пізнання нового в мові, від того, як часто на уроках діти «відкриватимуть» для себе маленькі таємниці мовної глибини.

Всього у підручнику вміщено 430 вправ для формування мовних і мовленнєвих навичок. На основі лише 7 вправ учитель має можливість виховувати позитивне ставлення до української мови.

«Рідна мова» *підручник для 3 класу* [3]. 3 клас чотирирічної початкової школи є особливим щодо змісту й організації навчальної діяльності молодших школярів. Саме тут відбувається активне становлення графічної навички письма, засвоюються найважливіші правила української літературної вимови і грамотного письма. Окрім того, використовуючи матеріал підручника, учитель має вирішувати одночасно і важливі проблеми становлення громадянина України, виховувати особистість, якій притаманні любов до рідної мови, прагнення зберегти її.

Центральним розділом підручника є розділ «Слово». Новий підхід до вивчення української мови допомагає учителю при вивченні даного розділу одночасно вирішувати і виховні завдання: виховувати інтерес і цікавість до рідної мови, бажання пізнати її глибини, спілкуватися нею, використовуючи таке багате різнобарв'я та лексичне багатство. Прослідкуємо, як матеріал підручника сприяє вихованню любові до рідної мови.

Всього у підручнику вміщено 470 вправ для формування мовних і мовленнєвих навичок та вирішення на їх матеріалах різних виховних

аспектів.

Як ми уже відзначали вище, основне завдання підручника з української мови – виховання любові і пошанування до рідної мови. Виконуючи будь-яке завдання, учитель має сповідувати цю ідею. Але лише 11 вправ присвячені безпосередньо означеній проблемі.

Отже, змістовий аналіз підручника з рідної мови для 3 класу показав, що він вміщує недостатню кількість вправ, завдань, які допоможуть учителю виховувати любов до рідного слова.

«Рідна мова» *підручник для 4 класу* [4]. Всього у підручнику вміщено 381 вправу. У даному підручнику вже більше уваги, ніж у попередніх підручниках, присвячено вихованню любові і пошанування до рідної мови (всього таких вправ 35).

Отже, чинні підручники з української мови, презентовані в них різні способи представлення матеріалу сприяють розв'язанню одного з найважливіших завдань початкового навчання – формування комунікативних умінь, розвитку мовних і мовленнєвих навичок, вихованню не лише уважного ставлення до слова, а почуття великої любові і гордості за свою неповторну мову.

Беззаперечно і те, що сам зміст матеріалу ще не є запорукою того, що всі означені виховні аспекти проблеми будуть вирішені. Окрім того, вивчення досвіду роботи учителів початкової школи показало, що вони не завжди використовують громадянський потенціал чинних підручників, його методичний апарат. Від учителя потрібно ще і використання різних засобів, уміння працювати з текстом підручника, добирати завдання, які потребують зусиль з боку учнів, використання нових технологій навчання і виховання.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. В. Концепція шкільної мовної освіти національних спільнот // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 3. – С. 17.
2. Вашуленко М. С. Українська мова: підр. для 2 класу загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М. С. Вашуленко, С. Г. Дубовик. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 160 с.
3. Вашуленко М. С. Українська мова: підр. для 3 класу загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко, Н. А. Васильківська / за ред. М. С. Вашуленка. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. – 192 с.
4. Вашуленко М. С. Українська мова: підр. Для 4 класу загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М. С. Вашуленко, С. Г. Дубовик, О. І. Мельничайко, / за ред. М. С. Вашуленка. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2015. – 192 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Т. 5 / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. с. 76.
6. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 283–626.

ТУРКМЕНИСТАН НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

*Гребенюк Аліна, студентка V курсу
Діденко Людмила, студентка V курсу
Діденко Світлана, студентка V курсу
УДПУ ім. П. Тичини*

Анотація

Стаття присвячена розгляду процесу становлення й розвитку Туркменістану на міжнародній арені, реальному потенціалу відносин між країнами в політичній, економічній, дипломатичних сферах та перспективі подальшого розвитку цих відносин. Автор аналізує рівень міждержавних відносин і визначає доволі цікаві і перспективні напрями їхнього поглиблення.

Ключові слова

Безпека, відносини, еволюція, міжнародна арена, міжнародна спільнота, політична сфера, співпраця.

Abstract

The article is devoted to becoming and development of Turkmenistan in the international arena, to the real potential of relations between countries in political, economic, diplomatic spheres and prospect of further development of these relations. The authors analysed the level of intergovernmental relations and determined interesting and perspective directions of their sufficient deepening.

Keywords

Security, relationships, evolution, international arena, international community, political sphere, cooperation.

Особливу увагу Україна приділяє відносинам з Республікою Туркменістан, оскільки в них закладено низку стратегічних важелів.

Варто зазначити, що засадничими принципами діяльності на міжнародній арені керівництво Туркменістану проголосило, що держава рішуче виступає за утвердження на міжнародній арені принципів рівноправності, не втручання у внутрішні справи інших держав, а також поваги суверенітету права вибору власного шляху розвитку.

Міжнародна конференція «Нейтралітет Туркменістану і міжнародні відносини в Азії», що відбулася у вересні 1995 року в Ашгабаті, у підсумковій резолюції висловилися за внесення до порядку денного чергової сесії Генеральної Асамблеї ООН питання про офіційне міжнародно-правове визнання нейтрального статусу Туркменістану [4]. Згодом у російській газеті «Деловой мир» була опублікована стаття С. Ніязова, у якій він викладав основні теоретичні положення і практичні висновки стосовно одержання Туркменістаном статусу нейтральної держави. Ці висновки зводилися до наступного: нейтралітет – це особлива відповідальність, яку Туркменістан бере на себе; постійний нейтралітет – це постійний політичний суверенітет і постійна політична незалежність; незалежний Туркменістан будує свою політику строго на основі власних рішень і власного бачення проблем; туркменський народ схвалює миротворчий курс держави на шляху його інтеграції у світову спільноту; нейтральний Туркменістан, розташований на перетині євразійський шляхів, який поєднує в собі культурну й духовну близькість

до ісламського світу й одночасно дотримується світськості та демократії як моделі свого розвитку, об'єктивно покликаний відігравати важливу роль у налагодженні зв'язків між Сходом і Заходом, у зміцненні миру в середньоазійському регіоні [3, с. 37].

На зустрічі глав держав і урядів країн-учасниць Руху неприєднання, що відбулася в Колумбії, загальна резолюція була доповнена пунктом про підтримку нейтрального статусу Туркменістану.

Таким чином, міжнародна спільнота, ознайомившись з пропозицією Туркменістану про визнання його як країни з нейтральним статусом, підтримала цю ідею. Чотирирічна наполеглива робота керівництва Туркменістану дала позитивні результати: 12 грудня 1995 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію 50/80 під назвою «Постійний нейтралітет Туркменістану». В ній говорилося, що Організація Об'єднаних Націй визнає і підтримує проголошений Туркменістаном статус постійного нейтралітету. Відтак Туркменістан став першою державою у світі, чий нейтральний статус визнала світова спільнота в особі ООН [2].

«Озброївшись» нейтралітетом, Туркменістан став позаблоковою державою, яка не має жорстких зобов'язань, що передбачають колективну відповідальність; не бере участі у війнах і військових конфліктах; не має ядерної, хімічної та інших видів зброї масового ураження; не розміщує на своїй території військові бази інших держав. Це забезпечує йому широкі можливості для стабільного економічного розвитку, що є основою вирішення важливих внутрішньополітичних завдань.

Нинішній стан Туркменістану поки що не має історичних і політичних аналогів – його визнала міжнародна організація, підтримала світова спільнота. Туркменістан підтримує нині дипломатичні відносини з 122 державами світу, є членом понад 40 міжнародних організацій. Новий президент Туркменістану Г. Бердимухамедов неодноразово заявляв, що його країна «буде наполегливо й послідовно продовжувати зовнішньополітичний курс» [3, с. 87].

Керівництво країни розвиває двосторонні відносини як з Афганістаном, Іраном, Туреччиною, так із Україною, Білоруссю, Росією і США. Основним зовнішньополітичним і торговельним партнером Туркменістану традиційно є Росія. Пріоритетними для себе Туркменістан вважає також відносини з Узбекистаном, Казахстаном, Іраном, Туреччиною, США, які презентують його інтереси на Заході, Францією, Індією та Китаєм [2].

На відміну від інших територій пострадянського простору обсяг зовнішньоторговельного обороту знизився найменше. Це пов'язано з стійким попитом на природний газ, бавовну-волокно, вироби народних промислів. У Туркменістан надходять кредити з різних держав під певні проекти (соціальна інфраструктура, підприємства «верхніх поверхів» технологічних ланок, найновіші проекти освоєння шельфу). Провідний

партнер Туркменістану – Росія. Близько 15% будівельних робіт у Туркменістані здійснюється з участю російського капіталу [2].

Останнім часом спостерігається помітна активізація туркменської дипломатії на західному та азійському напрямках і охолодження – на російському. Активна позиція багатовекторності підкріплюється низкою договорів та угод, зокрема зовнішньоекономічного характеру. Найважливішими з-поміж них є Угода про подальший розвиток міждержавних відносин з Україною, аналогічні документи підписані з Іраном та Афганістаном [4].

Необхідно передбачити наявність офіційного дипломатичного напрямку, де використовуються традиційні дипломатичні кошти (переговори офіційних державних делегацій, укладання договорів, підготовка і прийняття інших політико-дипломатичних документів, налагодження ефективнішої роботи офіційних представництв Туркменістану) у зарубіжних державах СНД і міжнародних організаціях.

Дипломатичні відносини між Україною і Туркменістаном були започатковані 10 жовтня 1992 р. під час візиту Президента України Леоніда Кравчука до Ашгабату. Тоді ж укладено Договір про дружбу і співробітництво між країнами. Більшість з підписаних угод і протоколів мали короткотермінову дію і розраховувалися на один – два роки, торкалися переважно питань поставок туркменського газу в Україну та розрахунків за нього. У листопаді 1994 р. під час візиту Президента України до Туркменістану було підписано кілька міжурядових угод, зокрема про вільну торгівлю, виробничу кооперацію, відкриття посольств тощо. Наступного року під час візиту в Україну Президента Туркменістану С. Ніязова обговорювалося питання про постачання газу в Україну [3, с. 112].

Відносно самостійна група напрямів зовнішньої політики Туркменістану визначається в залежності від характеру коштів, що використовуються у взаємовідносинах з іншими державами.

Необхідно передбачити наявність офіційного дипломатичного напрямку, де використовуються традиційні дипломатичні кошти (переговори офіційних державних делегацій, висновок договорів, підготовка і прийняття інших політико-дипломатичних документів, налагодження ефективної роботи офіційних представництв Туркменістану в зарубіжних державах і міжнародних організаціях).

Крім офіційного повинні реалізовуватися і інші напрями, які доповнюють перше, або як би прокладають йому дорогу. Очевидно, що в цьому випадку задіюються не тільки офіційні канали, але і представники засобів масової інформації, ділових кіл, творча інтелігенція, окремі відомства і фахівці. Вказані напрями пов'язані, наприклад, з формуванням громадської думки всередині країни і за її межами з приводу тих або інакших зовнішньополітичних заходів.

Неофіційні канали зовнішньої політики Туркменістану не можна недооцінювати. Вони можуть бути ефективними (а іноді і єдино

можливими) в розв'язанні такої, наприклад, найгострішої для Центральної Азії проблеми, як боротьба з наркобізнесом. Мабуть, важко обійтися тільки коштами офіційної дипломатії і в боротьбі з міжнародним тероризмом, міжнародною злочинністю, мафіозними структурами.

Ряд напрямів зовнішньої політики може виділятися з урахуванням рівня задіяних в них технічних засобів (коштів зв'язку, масової комунікації, інформаційних технологій, транспорту і т. п.).

Нарешті, в залежності від міри напруженості зовнішньополітичної обстановки, необхідності вдаватися в непрямі або, в самому крайньому випадку, в прямій формі до силових коштів повинні реалізовуватися напрями зовнішньої політики Туркменістану, що забезпечують потреби його військового будівництва і можливого використання збройних сил.

Взаємодіючи з навколишнім світом і використовуючи для цього ті або інакші кошти, держава може вдаватися до різних способів використання цих коштів. Відповідно, можуть видозмінюватися і напрями зовнішньої політики держави.

Співпраця України і Туркменістану полягає у двосторонніх відносинах країн у 2014 р. відзначилися активними політичними контактами на вищому рівні: 4–5 лютого 2014 р. в Ашгабаті за результатами переговорів підписано Програму співробітництва між Міністерствами закордонних справ на 2014–2015 рр.; 6–7 червня 2014 р. глава зовнішньополітичного відомства Туркменістану Р. О. Мередов взяв участь в інавгурації Президента України П. О. Порошенка; 22 вересня 2014 р. в рамках 69-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН міністри закордонних справ обмінялися думками з широкого кола питань двостороннього співробітництва; 03 листопада 2014 р. під час візиту в Туркменістан Міністра закордонних справ України Павла Клімкіна за результатами переговорів з Президентом Туркменістану Гурбангулі Бердимухамедовим, Міністром закордонних справ Туркменістану Рашидом Мередовим сторони дали високу оцінку рівню двосторонніх відносин і висловились за їх подальший розвиток [4].

Важливе значення Туркменістану в Центральноазіатському регіоні зумовлене його геополітичним положенням та значним сировинним потенціалом. Країна широко використовує свої географічні переваги – розташування на перехресті транспортних шляхів між Європою і Азією. За обсягами паливних ресурсів країна посідає четверте місце в світі (і це при тому, що обстежено лише 30 % всієї території), що сприяє її просуванню до провідних постачальників нафти і газу на світові ринки. Роль Туркменістану у світовій економіці неухильно зростає [2].

На основі своєї політики постійного нейтралітету, Туркменістан не надає свої військові підрозділи або інфраструктуру в контексті операцій під керівництвом НАТО. Тим не менш, Туркменістан готовий внести свій вклад, на індивідуальній основі до випадків, які пов'язані з стихійним лихом, гуманітарних та пошуково-рятувальних операціях.

Щороку, чиновники зі збройних сил Туркменістану беруть участь в

заходах, які сприяють обміну знань та інформації, країн-членів НАТО. Тематика заходів охоплює контроль над озброєннями, роззброєння та нерозповсюдження, закон збройних конфліктів, а також курси, спрямовані на ознайомлення офіцерів з методами боротьби з тероризмом і питань незаконної торгівлі, зброєю у всіх її проявах, безпеки кордонів та контролю, планування оборонних бюджетів, мовної підготовки, медичного обслуговування та ін. [1].

Планування дій і робота з громадянами та координація ліквідації наслідків стихійних лих є ключовими напрямками співробітництва. Туркменістан нарощує свій потенціал громадянського реагування на природні та техногенні надзвичайні ситуації в консультаціях з союзниками. Також йде робота над підготовкою підрозділів Туркменістану внести свій вклад в міжнародні операції з надання надзвичайної допомоги. Це включає в себе процедури поновлення планування та методи організації для рятувальних операцій. НАТО та країни-партнери обмінюються необхідною інформацією та беруть активну участь у заходах планування цивільної оборони з метою оцінки ризиків і зниження уразливості цивільного населення по відношенню до тероризму та нападів із застосуванням хімічних, біологічних, радіологічних та ядерних засобів. Це включає розробку процедур врегулювання криз та активну участь у польових навчаннях. Союзники по НАТО та партнери виконують план дій з планування цивільної оборони, затверджений Головним комітетом з планування цивільної оборони. Зокрема, партнери приєднуються до заходів, що виконуються на рівні Головного комітету, його комісій та комітетів з питань планування, щоб продумати усілякі варіанти підтримки [1].

Співпраця між НАТО і Туркменістаном була започаткована у 1992 р., коли країна увійшла до складу Ради євроатлантичного партнерства (РЄП). Наступним етапом просування відносин стало приєднання Туркменістану до програми «Партнерство заради миру» у 1994 році. У 1995 р. Туркменістан і НАТО затвердили першу для країни Індивідуальну програму партнерства. У 2007 р. Президент Туркменістану К. Бердимухаммедов зустрівся у штаб-квартирі НАТО з Генеральним секретарем Альянсу Я. Схеффером. У 2007 р. Туркменістан прийняв у себе Мобільну групу інструкторів в рамках Експериментального проекту Ради Росія-НАТО з навчання військовослужбовців Афганістану і Центральної Азії методам антинаркотичної боротьби. Спеціальний представник Генерального секретаря НАТО по Кавказу і Центральній Азії посол Роберт Ф. Симмонс постійно веде політичний діалог на високому рівні з представниками влади Туркменістану. Військова доктрина, прийнята в кінці січня 2009 р., закріплює нейтральний статус держави і неприєднання Туркменістану до військових союзів і блоків, забороняє розміщувати на її території іноземні військові бази, отже обмежує можливості США і НАТО мати військову присутність в цій країні.

Офіційні представники ЗС Туркменістану навчались на різних курсах, організованих з 2002 р. між Туркменістаном і США діє угода про використання літаками військово-транспортної авіації США туркменського повітряного простору і міжнародного цивільного аеропорту в Ашхабаді для дозаправки літаків, що перевозять гуманітарні вантажі до Афганістану. Дана співпраця щорічно приносить туркменській казни від 8 до 12 млн. дол. США. Туркменський маршрут дає можливість доставляти вантажі в Афганістан наземним транспортом в обхід Росії – із Туреччини через Грузію і Азербайджан, далі поромом через Каспійське море до туркменського узбережжя і потім через Кушку на афганську територію [1].

Отже, авторитет туркменської держави на міжнародній арені прямо буде залежати від того, наскільки різноманіття практики його державно-політичного життя відповідають сучасним цивілізованим уявленням. Абсолютно очевидно, що процес наближення до цих ідеалів не буде простим. Він багато в чому ускладнюється і має специфіку національно-історичним самовизначенням Туркменістану, що продовжується. Крім того, в країні налічується могутня авторитарна політична традиція, зумовлена як радянським і пострадянським минулим Туркменістану, так і його приналежністю до визначеного східному типу політичного життя.

Держава зацікавлена в розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин. Водночас на шляху цього розвитку є як гальмівні чинники, так і певні суперечності. Серед них – недостатньо розвинута договірно-правова база міжнародних відносин; відсутність узгодженої програми економічного співробітництва; надмірно широка присутність посередницьких структур третіх країн у схемі постачання туркменського природного газу; наявність суперечностей між Росією і Туркменістаном щодо питань поставок туркменського газу на світові ринки.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт НАТО. [Електронний ресурс]: Режим доступу http://www.nato.int/cps/uk/SID-F74FD15B-173299F6/natolive/topics_49276.htm
2. Офіційний сайт програми Партнерство заради миру. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/issues/pfp/index.html>
3. Політика президента Туркменістану Гурбангулы Бердымухамедова по новому возродженню країни. 16-й годовщине независимости Туркменістану посвящается. – Ашгабат: Главное архивное управление при Кабинете Министров Туркменістану. Архивный фонд Президента Туркменістану, 2007. – 136 с.
4. Чекаленко О. Б. Відносини України і Туркменістану [Електронний ресурс] / О.Б. Чекаленко // Збірник наукових праць. –2015. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/en/expert-opinion/view/article/vidnosini-ukrajini-i-turkmenistanu-politichnii-i-ekono>.

МУЗИЧНИЙ КОНКУРС ЯК НЕОБХІДНИЙ КОМПОНЕНТ У ФОРМУВАННІ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ-БАНДУРИСТІВ ПСМНЗ

Косінська Т. В., магістрант
Калабська В. С., канд. пед. наук, доцент кафедри
інструментального виконавства
УДПУ ім. П. Тичини

Анотація

Досліджено шляхи професіоналізації бандурного мистецтва серед молоді та юнацтва ПСМНЗ (шкіл естетичного виховання) України; висвітлено вплив музично-виконавських конкурсів на творчий розвиток та формування музично-виконавської компетентності учнів – бандуристів. Підкреслено їх роль у відображенні характерних тенденцій розвитку сучасного музично-виконавського бандурного мистецтва.

Ключові слова

Музично-виконавський конкурс, мистецький проект, музично-виконавська майстерність, музично-виконавська компетентність, бандурне мистецтво.

Abstract

The ways of professionalization of bandura art among youth of aesthetic training schools in Ukraine were studied. The influence of music and performing competitions on creative development and formation of music and performing competence of students-bandurists was revealed. Their role in reflecting the characteristic trends of modern music and performing bandura arts was emphasized.

Keywords

Music and performing contest, art projects, music and performing skills, musical and performing competence bandura art.

Музичне виконавство на бандурі, в початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах, на сучасному етапі свого розвитку, проходить значний шлях відродження та становлення. Саме воно є невід'ємною складовою частиною музичної культури, а також важливим підґрунтям для створення системи духовних і культурних цінностей української нації. Соціальні перетворення, що відбуваються в українському суспільстві на початку ХХІ століття вимагають пошуку нових засобів виховання підростаючого покоління. Вирішенню цих питань значною мірою сприяє музичне мистецтво, оскільки воно здатне пробуджувати творчу активність, розвивати художньо-естетичні здібності особистості, специфічно впливати на глибинні процеси внутрішнього світу людини. Особливо це стосується дитячої творчості. Адже діти – наше майбутнє, і те, як ми виховаємо їх сьогодні, чи допоможемо реалізувати талант, знайти своє призначення в цьому житті, визначить завтрашній день нашої країни.

Яскравим свідоцтвом виховання національно свідомої молоді є плідна багаторічна творча діяльність бандуристів-педагогів, викладачів шкіл естетичного виховання, зокрема ПСМНЗ. Саме їхня професійна, творча діяльність спрямована на духовне і патріотичне виховання молоді на традиціях національної культури. Важливою справою, в роботі

кожного викладача такого закладу з учнями, є розкриття таланту кожної особистості.

Процес становлення та удосконалення виконавської майстерності, підвищення художнього рівня, має важливе значення у формуванні музично-виконавської компетентності учнів – бандуристів. Навчання та професійна практика учнів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів органічно пов'язана з таким специфічним видом діяльності, як виступ перед слухацькою аудиторією. У період навчання учні набувають досвіду музично-виконавської діяльності на контрольних заняттях, академічних концертах і сольних виступах під час перевідних або державних іспитів школи, але цього виявляється замало. Тільки найбільш наполегливі й працьовиті діти досягають самих високих успіхів не тільки в навчанні, а й на конкурсних змаганнях, фестивалях. Такі форми навчання мають неоціненне значення та актуалізують творчий потенціал кожного виконавця.

Мета статті – визначити роль музичного конкурсу як необхідного компоненту у формуванні музично-виконавської компетентності учнів – бандуристів ПСМНЗ. Популяризація бандури в школах естетичного виховання, залучення до навчання більшої кількості дітей шляхом діяльності викладачів, яка спрямована на патріотичне виховання, популяризацію та становлення професійного бандурного мистецтва України.

Завдання статті: висвітлити сутність та роль музичного конкурсу у навчально-виконавській діяльності учнів ПСМНЗ; розглянути музичні конкурси як засіб розширення і збагачення виконавського досвіду учнів - бандуристів, їх зростання у професійному плані; надати приклади таких конкурсів; проаналізувати досягнення та перспективи функціонування музичних конкурсів у сучасному культурному просторі.

Виконавський музичний конкурс – це основна форма виявлення талантів, нового типу виконання, надання нових орієнтирів та стимулів тим, хто удосконалює свою виконавську майстерність. На сьогодні деякі аспекти конкурсних змагань виконавців на народних інструментах, зокрема бандуристів-професіоналів, вже піддавалися науковим дослідженням таких авторів, як С. Бушак, М. Головащенко, В. Губ'як, В. Дутчак, Г. Ігнатченко, І. Лісняк, Л. Мандзюк, Є. Михальова, Л. Носов, А. Омельченко, А. Пересада та інші.

Високого рівня, на теренах нашої країни, досягло дитяче бандурне мистецтво, що засвідчує велика кількість сольних виконавців-бандуристів та дитячих ансамблів (капел бандуристів) на щорічних районних, обласних, регіональних, Всеукраїнських, Міжнародних конкурсах та фестивалях. Мета участі в таких конкурсних змаганнях – показ творчих досягнень виконавців-бандуристів сьогодення та виявленні нових обдарувань, оцінювання їх професійного «росту», налагодження творчої комунікації викладачів, обмін досвідом, перегляд та оновлення цілей, завдань, методів навчання, критеріїв оцінювання тощо.

Конкурс дає змогу підсумувати певний етап спільної роботи конкурсанта і викладача, виступає показником її якості. Для нього характерна наявність змагального компонента, який вимагає надзвичайно високого ступеня мобілізації здібностей та зусиль учасників. У цих умовах формується ціннісне ставлення, зокрема музично-виконавська компетентність, учнів-конкурсантів.

У ХХ ст. музичні конкурси стали основною формою виявлення талановитих бандуристів-виконавців. В 1939 році в Києві та Москві був проведений Перший Всесоюзний огляд виконавців на народних інструментах, який організував Всесоюзний комітет у справах мистецтв при РНК СРСР «з метою широкої популяризації майстерності виконання на народних інструментах і виявлення талановитих музикантів» [4].

Важливою подією в подальшому розвитку самодіяльного бандурного мистецтва стало проведення цілої низки конкурсів-фестивалів, які сприяли інтенсивному розповсюдженні та функціонуванні мистецтва бандуристів у багатьох регіонах України. Професійне становлення фахівців-бандуристів на всіх рівнях освітньої системи сприяло відкриттю талановитих виконавців і колективів бандурного мистецтва. По особливому поширена, в цей період, діяльність ансамблів бандуристів, та високого виконавського рівня музикантів-інструменталістів, популяризувала твори сучасних українських композиторів, що сприяло подальшому розвитку виконавської майстерності бандуристів. Таким чином конкурсні змагання продемонстрували не тільки досягнення бандурного мистецтва в Україні (у сольному й ансамблевому різновидах), а й перехід до нового етапу його розвитку [3].

Серед дитячих та юнацьких конкурсів виділяються: Всеукраїнський дитячий конкурс хлопчиків-бандуристів «Кобзарська юнь», (м. Чернігів), Всеукраїнський огляд-конкурс «Кобзарська молодь України» (м. Чернігів), І Всеукраїнський дитячий конкурс бандуристів «Кобзареві джерела» (м. Черкаси, 2008 р.), Всеукраїнський фестиваль-конкурс кобзарського мистецтва імені Володимира Перепелюка «Струни вічності», Регіональний огляд-конкурс бандуристів імені Володимира Кабачка (м. Миргород, з 2006 р.), Відкритий регіональний конкурс бандуристів ім. Володимира Кабачка серед учнів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (м. Полтава, 2011 р.) та інші.

Так, в 1993 році, в Україні започаткувався, за сприянням спільних зусиль директора фірми «Соломія» О. Похилого та підтримки міністра культури України І. Дзюби, Міжнародний конкурс бандуристів імені Гната Хоткевича (м. Київ) [1]. В соціокультурному просторі України цей проект функціонує та розвиваються і до нині.

Цей конкурс став визначною подією в розвитку професійного бандурного мистецтва України. Показником його самостійності, значущості є проведення його саме на державному рівні. Що засвідчує високий професіоналізм, відкриває ще одну яскраву сторінку виконавства, нові імена і таланти, виявляє лідерські якості учасників, сприяє подальшій концертній діяльності переможців, популяризує

українську музику, засвідчує інтегрованість країни у світовому культурному контексті.

Початок ХХІ ст. ознаменувався новими культурними акціями в житті бандуристів України: у 2003 р. в Луцьку започатковано I Всеукраїнський дитячий огляд-конкурс «Волинський кобзарик», що проходить під егідою Національної спілки кобзарів України. Проведення в Луцьку II, III, IV, V, VI, VII та VIII дитячих конкурсів «Волинський кобзарик» (2005, 2007, 2009, 2011, 2013, 2015, 2016 рр.) засвідчило його зростання не тільки кількісно, але і якісно. Із 2009 р. конкурс юних бандуристів набув міжнародного статусу. Журі очолює голова правління Національної спілки кобзарів України В. Єсипок, членами журі є авторитетні бандуристи України. Мета проведення такого конкурсного змагання – популяризація бандури в початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах, залучення до навчання більшої кількості дітей.

Досвід проведення музичних змагань показує, що в процесі підготовки до конкурсу в учнів формується певний комплекс умінь та навичок: технічно-вільне виконання, слухацько-інтонаційне чуття, глибокий аналіз музичного твору і обґрунтування його інтерпретації, відтворення художнього змісту твору, вільне оперування музично-теоретичними знаннями, опанування хвилюванням у процесі виконання твору, виконавська надійність і артистизм. Це, в свою чергу, підвищує учнівський рівень музично-виконавської компетентності [2].

Фестивалі-конкурси дитячого та юнацького виконавського, бандурного мистецтва є не лише яскравою подією в житті їх учасників, а й дієвою формою профорієнтаційної роботи викладачів – бандуристів ПСМНЗ.

Головною метою їх праці є: збереження і розвиток бандурного мистецтва, підвищення художнього рівня та удосконалення виконавської майстерності юнацтва. Практика доводить, що саме завдяки їх професіоналізму, юні обдарування мають можливість вийти на велику сцену, розкрити свою самобутність, проявити творчу ініціативу, отримати об'єктивну оцінку висококваліфікованого журі, до складу якого входять провідні викладачі вищих навчальних закладів, заслужені діячі мистецтв, народні артисти України, лауреати міжнародних конкурсів, а також отримати шанс для подальшого навчання у мистецьких навчальних закладах України, що сприятиме збагаченню духовного життя суспільства.

В період становлення України як незалежної держави, відбувається пробудження національної свідомості народу. Багато поціновувачів та подвижників бандурної справи досліджують, вивчають і впроваджують кращі традиції сучасного бандурного мистецтва, що сприяє кращому формуванню національної свідомості і самосвідомості українців.

Процес впровадження та розвитку бандурної справи в початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах України, на сучасному етапі, несе велику відповідальність за виховання та становлення не тільки естетично розвиненої особистості, але й соціалізацію учнів-бандуристів в загальну громадянську освіту за допомогою естетичного виховання. Свою особливу мистецьку місію педагога, викладачі

вбачають у якнайширшій популяризації бандурного мистецтва та національної культури серед молоді.

Майбутнє української нації залежить від змісту цінностей, світоглядної орієнтації дітей та молоді, від того, якою мірою духовність стане основою їхнього життя. Тому важливим завданням позашкільної освіти, складового компоненту освіти в Україні, є також пошук і використання дієвих засобів для здобуття дітьми і молоддю додаткових знань, умінь і навичок за інтересами, здатних забезпечити їм інтелектуальний і духовний розвиток, підготувати їх до активної професійної та громадської діяльності.

Отже, проведення музичних конкурсів, фестивалів серед виконавців дають юним бандуристам можливість проявити себе і водночас стимулюють їх особистісно-професійний розвиток. Вдало організовані конкурси стають знаковими культурними подіями, що залучають до бандурного мистецтва нових прихильників. Тобто саме такі мистецькі проекти на сьогодні є стимулюючим фактором у підвищенні виконавської компетентності учнів-бандуристів, а також надають повноправний статус входження бандури до панорами сучасного музичного життя як інструмента з надзвичайно унікальним неповторним звучанням, виконавсько-технічними можливостями та перспективністю в подальшому розвитку.

Крім того, музичне змагання можна розглядати як музично-освітній проект, в якому представлені традиції різних виконавських шкіл. Перспективним залишається вивчення української національної музичної школи у контексті культурного діалогу із музично-виконавськими школами світу. Подальше дослідження означеної проблеми передбачає пошук та осмислення новацій у конкурсній практиці (конкурси ансамблів, викладачів, музичні інтернет-конкурси за відеозаписами, телевізійні з прямою або подальшою трансляцією виступів тощо).

Список використаних джерел

1. Бушак С. Народні музиканти вшановують пам'ять Гната Хоткевича / С. Бушак // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 5/6. – С. 111–112.
2. Давидовський К. Ю. Конкурсний рух як чинник формування культурного середовища / К. Ю. Давидовський // Матеріали науково-практичної конференції «Культура і суспільство XXI століття: духовні, культурологічні, соціальні виміри». – К. : НАКККіМ, 2010. – С. 209–211.
3. Михальова Є. Сучасні еволюційні процеси у виконавстві на народних інструментах (на прикладі конкурсів юних музикантів у Луганську) / Є. Михальова, В. Воеводін // Сучасні проблеми художньої освіти в Україні. – Київ, 2006. – Вип. 1 : Еволюційні процеси у музичному мистецтві: від минулого до майбутнього (Київ – Донецьк). – С. 183–189.
4. Носов Л. Перший Всесоюзний огляд виконавців на народних інструментах / Л. Носов // Народна творчість та етнографія. – 1940. – № 1. – С. 51–60.

ПЕРШИЙ ДОКТОР НАУК ТУРКМЕНИСТАНУ

Краснобокий Ю. М., канд. фіз.-мат. наук, доцент кафедри фізики і астрономії та методики їх викладання, Чембергенов Ісламбек, студент IV курсу УДПУ ім. П. Тичини

Анотація

В статті проаналізовано наукову спадщину першого доктора наук Туркменістану – Р. Г. Аннаєва. Висвітлено науковий доробок видатного вченого Туркменістану, який зробив чотири відкриття світового рівня, 15 винаходів, написав понад 200 наукових праць, як науковий консультант підготував трьох докторів наук та був науковим керівником більше тридцяти кандидатів наук.

Ключові слова

Наука, Р. Г. Аннаєв, дослідження, відкриття.

Abstract

Scientific heritage of the first doctor of sciences of Turkmenistan R.G. Annayev was analyzed in the article. The scientific achievements of the outstanding scientist of Turkmenistan are the following: four world-class discoveries, 15 inventions, over 200 scientific works, as a scientific supervisor he trained three doctors of sciences and more than thirty candidates of sciences.

Keywords

Science, R.G. Annayev, research, discovery.

Чотири відкриття світового рівня, 15 винаходів, понад 200 наукових праць, як науковий консультант підготував трьох докторів наук та був науковим керівником більше тридцяти кандидатів наук – такий науковий доробок видатного вченого Туркменістану Аннаєва Рухи Гусейновича.

Р. Г. Аннаєв народився 24 січня 1911 року в Самарканді. У 1936 році закінчив фізичний факультет Московського державного університету і був залишений для роботи на кафедрі магнетизму цього ж факультету. У лютому 1941 року достроково захистив кандидатську дисертацію на тему «Дослідження термомагнітного ефекту Томсона-Нернста на монокристалі нікелю».

У червні 1949 року після успішного захисту докторської дисертації на тему «Дослідження магнітоелектричних явищ у залежності від ступеня порядку розташування атомів у бінарних сплавах» отримав запрошення уряду Туркменістану на роботу в республіці. Саме на цей момент Рухи Гусейнович Аннаєв і став першим у Туркменістані доктором наук загалом і доктором фізико-математичних наук зокрема.

Р. Г. Аннаєв відомий також як організатор різних наукових установ і навчальних закладів у Туркменістані. У 1949 році він відкриває Фізико-Технічний інститут і з 1949 по 1951 роки є директором цього інституту. З 1951 по 1953 роки Р. Г. Аннаєв очолює Інститут фізики і геофізики Академії Наук Туркменії. З моменту заснування у 1950-му році Туркменського університету він посідає посаду професора фізико-математичного, а потім фізичного факультетів. Під його керівництвом в університеті була створена науково-дослідна лабораторія з фізики твердого тіла; у 1963 році відкрито кафедру теоретичної і експериментальної фізики, яку

Р. Г. Аннаєв очолював до кінця свого життя.

Значною подією у науковому житті Туркменістану стало відкриття з ініціативи академіка Р. Г. Аннаєва у січні 1970 року на основі спеціальної постанови Державного Комітету Ради Міністрів СРСР з науки і техніки і постанови Ради Міністрів Туркменістану першої в республіці проблемної науково-дослідної лабораторії з фізики твердого тіла на засадах самостійного фінансування, яку він і очолив. Це було свідченням того, що результати досліджень Р. Г. Аннаєва в галузі магніто-електричних явищ у складних за структурою сплавах металів мають велике практичне значення у промисловості.

Проводячи наукові дослідження в галузі магнетизму і фізики металів, Р. Г. Аннаєв виявив аномалію парного термомагнітного ефекту у сплавах нікелю з марганцем. Досліджував вплив конфігурації теплового потоку на термомагнітний ефект. Відкрив низку нових закономірностей у подвійних сплавах.

Обіймаючи посаду віце-президента Академії Наук Туркменістану у 1956–1959 роках, академік Р. Г. Аннаєв керує групою науковців Товариства з поширення наукових знань при Академії Наук Туркменістану.

Р. Г. Аннаєв брав участь у спільних наукових дослідженнях з ученими Інституту металургії ім. Байкова, Фізичного інституту ім. Лебедева, інституту Фізики Сибірського відділення Академії Наук Радянського Союзу за програмою комплексної теми «Фізика магнітних явищ».

Рухи Гусейнович був знаним ученим у середовищі міжнародної наукової спільноти, він був почесним членом Французької, Нью-Йоркської, Азербайджанської і Узбецької Академії наук. Володів дев'ятьма іноземними мовами.

Видатний учений в області магнетизму і фізики металів, доктор фізико-математичних наук, професор, академік Академії Наук Туркменістану Р. Г. Аннаєв, що був першим доктором наук своєї країни, зробив значний внесок в організацію наукової інфраструктури держави, помер 7 липня 1977 року у віці 66 років.

Список використаних джерел

1. Електронний ресурс https://ru.wikipedia.org/wiki/Аннаев,_Рухи_Гусейнович.

МУЗЕЙ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ: ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

**Куценко С. Ю., старший викладач кафедри історії культури
та методики навчання гуманітарних дисциплін
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

У статті розглянуто питання використання популярних соціальних мереж у музейній діяльності. Обґрунтовано переваги застосування можливостей соціальних мереж музеями у своїй науково-дослідній та просвітительській роботі та аналізуються їх недоліки. Досліджено

ступінь інтеграції українських музеїв в популярні соціальні мережі – «Вконтакті», «Однокласники», Facebook і мікроблог Twitter.

Ключові слова

Музей, комунікація, соціальна мережа, інформаційні технології.

Abstract

The issue of the usage of the most popular social networks in museum activity had been studied. Advantages of the usage of social networking opportunities for museums in their research and educational work were analyzed. The degree of integration of Ukrainian museums into popular social networks such as «VK», «Classmates», «Facebook» and micro blog «Twitter» was studied.

Keywords

Museum, communication, social networking, Information Technology.

Порівняно недавно про музеї дізнавалися за назвою або найбільш популярним експонатом з його зібрання. Це стосувалося в першу чергу великих музеїв зі світовою популярністю. В інформаційному суспільстві ситуація кардинально змінилася. Популярність музеї набувають не скільки завдяки своїм колекціям, скільки завдяки вдалим рекламним кампаніям. Популярний сьогодні термін «просування» прийшов з маркетингу, де фахівці з реклами та продажу за рахунок створення привабливого образу продукту або послуг підвищують його популярність на ринку. В умовах економічної кризи від музеїв стали також вимагати підвищення рентабельності «музейного продукту» і більш того, ефективного надання послуг. Якщо в минулому столітті інформація поширювалася в основному за допомогою друкованої продукції і через ЗМІ, то з початку XXI століття про все можна прочитати у мережі Інтернет. Частка людей, що виходять щодня в Інтернет постійно зростає. Згідно з даними Київський міжнародний інститут соціології (опубліковано на їхньому офіційному сайті 4 травня 2016 року), які представляють результати опитування, проведеного протягом лютого 2016 року, на початку року 61,6% дорослого населення України користуються Інтернетом. На сьогодні практично всі вітчизняні музеї обзавелися представництвами в віртуальному просторі [1].

Сайт музею вже в меншому ступені використовується як довідкова система з віддаленим доступом. Більшість віртуальних відвідувачів в середньому не затримується на сайтах більше 3–4 хвилин. Це означає, що їм потрібна конкретна інформація обмеженого обсягу за мінімально можливий час [2, с. 126].

На перше місце виходять зручність і простота програмного інтерфейсу, адаптованого під будь-який екранне дозвіл, різні операційні середовища, особливо під мобільні пристрої. Найбільш затребуваними виявляються створення сторінок в соціальних мережах, які використовуються музеями, як локальний інформаційний ресурс, більш наближений до користувача, ніж сайт музею. Під терміном «соціальна мережа» в області інформаційних технологій розуміється спільноти користувачів у віртуальному просторі об'єднанні за спільними інтересами на базі одного інтерактивного багатокористувацького сайту (який в цьому

випадку називається соціальною мережею), інформаційне наповнення якого формується самими учасниками. Соціальні мережі мають ряд переваг, які необхідно використовувати в професійних цілях задля ефективного розвитку музейної спільноти: високий рівень довіри – вищий ніж до офіційних джерел інформації; швидкий зворотній зв'язок; використання будь-яких форм комунікації (текст, відео, аудіо, фото) [3].

Сучасний сайт музейного закладу має бути інтегрованим у різні соціальні мережі. За допомогою соціальних мереж простіше і зручніше отримувати відгуки та мати зворотний зв'язок із іншими закладами культури та суспільними організаціями, і залучати їх до різних проектів (виставок, наукових зборів, обговорення виставлених музейних колекцій та залучення приватних фондів до цієї діяльності, рекламування, поширення та друк збірників і книжкових видань, пропагування власне науково-дослідної роботи). Музейні фахівці, прагнучи скористатися соціальними мережами в рекламних цілях, найчастіше прирівнюють їх до їхніх попередників – преси, радіо, телебачення, не розуміючи, що соціальні спільноти за своєю специфікою насамперед є засобами для міжособистісного спілкування. Ненав'язливі враження від відвідування музейних виставок, проведених конференцій, тренінгів поширених за допомогою соціальних мереж набагато впливовіше діють на репутацію музею, чим звичайне поширення матеріалів про музейну діяльність за допомогою засобів масової інформації [4].

На сьогодні свої сторінки у популярних соціальних мережах мають найбільші музеї України: Національний музей історії України, Національний музей історії України у Другій світовій війні, Національний художній музей України, Національний науково-природничий музей НАН України та ін. Тим не менше, більшість створених представництв датується лише 2011–2013 рр., тобто можна говорити про те, що це початковий етап входження більшості музеїв в сферу соціальних мереж, але до цих пір ще триває створення музейних спільнот в соціальних мережах, що вказує на розмитість вказаної періодизації. Музеї України розпочинають другий етап інтеграції в соціальні мережі із 2014 р., який характеризується постійною роботою на ресурсі. Музеї в соціальних мережах використовують різну тактику: реєструються, як «люди» і підключають «друзів», створюють групи [6].

На головних сторінках в більшості Інтернет-ресурсів музеїв розміщені посилання на соціальні мережі Вконтакті, Однокласники, Facebook і мікроблог Twitter – де установа має свої власні групи, сторінки. Завдяки цим посиланням на головних сторінках сайтів збільшується кількість відвідування відповідних ресурсів. На сьогодні музеї в більшості випадків використовують можливості соціальних мереж лише на початковому рівні – це створення своїх представництв на базі даних ресурсів і налаштування експорту новин із сайту музею. Закономірним елементом подальшого розвитку являється створення на базі соціальної мережі, середовища для ефективної роботи із читачами

на рівні проведення наукових семінарів, конкурсів, залучення їх безпосередньо до планування діяльності музеїв.

Користувачі проводять свій час в соцмережах спілкуючись, розвиваючи дискусії, шукаючи цікаві теми та новини. Беручи до уваги цей факт, музейне співтовариство повинно розуміти, що це надзвичайно велика потенційна аудиторія, яку можна залучити до діяльності музею. Треба чітко усвідомлювати, що перш ніж приступати до просування музею в соціальних мережах, необхідно скласти обґрунтований план дій, в якому будуть прописані завдання, мета та причини вибору тієї чи іншої соціальної мережі. Якщо недостатньо серйозно поставитися до розробки стратегії розвитку музею в соціальній мережі, то в результаті можна отримати неприємні наслідки у вигляді втрати відвідувачів Інтернет-ресурсу, а також репутації самої установи. Найбільш важливий етап при складанні стратегії діяльності музею в соціальній мережі – це чітка постановка мети. Має бути чітке розуміння того, що необхідно досягти в соціальній мережі. Наприклад, набрати передплатників до групи, мотивувати користувачів перейти на музейний сайт тощо. Потрібно розуміти за рахунок чого планується досягнення мети і чи вистачить ресурсів (часу, грошей, досвіду) для її досягнення. Визначення істинності мети. Чи справді виконання даної задачі дозволить досягти бажаної мети? Необхідно впевнитися, що просування в соціальній мережі є дійсно актуальним та необхідним, а не викликано модою. Визначення часового проміжку по настанню, або закінченню якого повинна бути досягнута мета (виконана поставлена задача).

На початковому етапі головним завданням для музеїв, звичайно, є саме створення подібних представництв в соціальних мережах, налаштування облікового запису в соціальній мережі, формування бази підписників. Наступний етап розвитку закономірно повинен припускати організацію постійної роботи музею в соціальних мережах [5].

Часто в музейних працівників виникає питання, яку мережу вибрати для створення музейного представництва. Соціальні мережі відрізняються одна від одної складом аудиторії і можливостями просування. Найчастіше користувачі зареєстровані в декількох, а перевагу віддають якійсь одній. Потрібно перш за все порівняти всі плюси і мінуси кожної із соціальних мереж, наприклад, Facebook – відмінні технології та відсутність нелегального контенту, велику популярність має у європейських країнах; Вконтакті – популярна у молоді, багато спаму і нелегального контенту; Однокласники та мікроблог Twitter – користується пріоритетом серед людей середнього та старшого віку, що мають відносно слабкі технічні можливості.

Завдяки інструментальним можливостям соціальних ресурсів можна вирішувати ряд питань. Наприклад:

- Формувати знання про діяльність музею.
- Обмінюватися файлами (текстами, малюнками, фотографіями, відео);
- Проводити опитування та голосування (найкращий працівник музею, яка виставка музею найбільше зацікавила тощо);

- Підтримувати постійне коло читачів завдяки обговоренню та дискусії щодо важливих питань, отримувати зворотній зв'язок (скарги, подяку, пропозиції);
- Збирати статистичні дані для аналізу аудиторії і майбутньої проектної діяльності тощо.
- При роботі з соціальними мережами в музейних працівників виникають також і ряд труднощів, а саме:
- Багато неофіційних сторінок музею (в більшості випадків, це спостерігається у великих музеях), які представляють не завжди достовірну інформацію;
- Поступово робота в соціальних мережах, яка починалася завдяки особистій ініціативі співробітників музею, замінюється офіційною звітністю, а критерії оцінки ще не вироблені;
- Необхідність підтримувати постійну активність, яку важко організувати, тому співробітники, що працюють з соціальними мережами, зазвичай виконують ще й інші посадові обов'язки;
- Кадрова нестача, необхідно виділення спеціально підготовлених співробітників – менеджерів соціальних мереж, що володіють знаннями в галузі психології, інформаційних технологій, відкритих і енергійних [4].

Українські музеї все ще повільно освоюють простір популярних соціальних мереж, але вже розпочинають рух до перебудови методів взаємодії із своєю потенційною аудиторією. У відвідувачів музейних спільнот з'являється можливість висловити свої побажання та задати запитання, а також отримати на них своєчасні відповіді. Музеї ще не повністю використовують усі інтерактивні можливості, які їм надаються для спілкування із відвідувачами в просторі соціальних мереж: не всі музейні установи розуміють важливість представлення повної інформації про себе у профілі, ігнорують мультимедійні додатки, не заохочують обговорення у спільноті, лише дублюють інформацію із офіційного сайту, не розуміючи при цьому, що соціальна мережа – це, насамперед, віртуальний майданчик для здійснення неформального спілкування між музеями та їх аудиторією, місце для проведення вільного часу.

Список використаних джерел

1. Динаміка використання Інтернет в Україні : опитування КМІС (лютий-березень 2016). – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=199&page=1>. – Назва з екрана.
2. Гук Д. Ю., Определёнов В. В. Методические аспекты анализа и контроля эффективности информационных ресурсов музея в сети Интернет / Д. Ю. Гук, В. В. Определёнов // Информационные ресурсы – футурологический аспект: планы, прогнозы, перспективы. Материалы X всероссийской научно-практической конференции «Электронные ресурсы библиотек, музеев, архивов», 30–31 октября 2014 г., Санкт-Петербург. – Санкт-Петербург : Политехника-сервис, 2014. – С. 126–137.

3. Белькевич Д. Музей как content-provider: IT в выставочном пространстве. Часть третья. Сервис геолокации и расширенная реальность / Д. Белькевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://artukraine.com.ua/a/muzey-kak-content-provider-it-v-vystavochnom-prostranstve--chast-tretya--servis-geolokacii-i-rasshirennayarealnost/#.VAsrmfsevEo>. – Назва з екрана.
4. Кудрявцева Н. К. вопросу о социальной пользе современного музея / Н. Кудрявцева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://credonew.ru/content/view/1015/65/>. – Назва з екрана.
5. Лекух Р. Социальные сети на службе музеев / Р. Лекух [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum.ua/post/31600>.
6. Савенський М. Чи стануть українські соціальні мережі серйозним бізнесом / М. Савенський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/opinions/1369177-chi-stanut-ukrayinski-socialni-merezhi-serjoznim-biznesom>. – Назва з екрана.
7. Червоній Е. Музеї та соціальні мережі: нові можливості / Е. Червоній [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://muspoint.blogspot.com/2013/08/blog-post.html/>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА НАЗВ УЧНІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ ФРАНЦІЇ, БЕЛЬГІЇ, ШВЕЙЦАРІЇ ТА КВЕБЕКУ

***Лаухіна І. С.*, викладач кафедри теорії іноземних мов
Мальченко Анна, студентка факультету іноземних мов
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

У статті зроблено лексико-семантичний аналіз назв учнів у територіальних варіантах французької мови Франції, Бельгії, Швейцарії та Квебеку.

Ключові слова

Територіальний варіант, учні, заклади освіти, сигніфікативне значення, денотативне значення.

Abstract

In the article the lexico-semantic analysis of the names of students is done in the territorial variants of French of France, Belgium, Switzerland and Quebec.

Keywords

Territorial option, students, educational institutions.

Сьогодні все більшу увагу науковців привертає вивчення полінаціональних мов, зокрема комплексний аналіз їх регіональних варіантів під кутом зору культурологічного й лінгвістичного підходів. З огляду на це дослідження лексичної системи територіальних різновидів французької мови є актуальним, оскільки дає змогу з'ясувати особливості відбиття ними різних відтінків дійсності в регіонах їхнього поширення.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що проблема територіальних варіантів романських мов вивчалася такими науковцями,

як К. Г. Дмитрієва, К. О. Реферовська, В. Т. Клоков, О. І. Кулинич та ін.

Мета статті – розглянути назви учнів у територіальних варіантах французької мови Франції, Бельгії, Швейцарії та Квебеку, виявити їх спільні та відмінні ознаки.

Виклад основного матеріалу. ЛСГ «Учні» у французькій мові досліджуваних країн складається з чотирьох лексичних підгруп: 1) діти дошкільного віку; 2) учні початкової школи; 3) учні середньої школи; 4) учні вищих навчальних закладів.

1. Діти дошкільного віку.

Дитину, яка відвідує дитячий садок, у Франції, Бельгії та Швейцарії називають *élève* або *écolier*, а в Квебеці – *élève* або *étudiant*. Лексема *élève* у всіх варіантах використовується з одним денотатом – «учень»: «*Elève – celui, celle qui reçoit un enseignement dans un établissement scolaire*» [8]. Що стосується лексеми *écolier*, то тут можна помітити відмінності на денотативному рівні. Школярем у Франції, Бельгії, Швейцарії й Квебеці називають дитину, яка відвідує початкову школу: «*Ecolier, ère – enfant qui fréquente l'école primaire, les petites classe*» [8]. Лексема *étudiant* трапляється у всіх варіантах, але з різним денотатом. Так, у Квебеці цей термін використовується в лексиці освіти дошкільного, шкільного й вищого рівнів навчання. Денотатом лексеми *étudiant* у даній підгрупі є «вихованець дитячого садка». В інших варіантах французької мови даний термін трапляється у сфері середньої й вищої освіти з денотатами «учень середньої школи» й «учень вищого навчального закладу».

2. Учні початкової школи.

Назви учнів початкової школи можна узагальнити в таблиці [5], [6], [8]:

Лексеми *élève*, *écolier* і *étudiant* у підгрупі мають загальний сигніфікат «учень, школяр». Але французькі школярі відрізняються денотатом від учнів інших трьох країн, тому терміни *élève*, *écolier* є неповними синонімами.

Таблиця 1

Назви учнів початкової школи
у Франції, Бельгії, Швейцарії й Квебеку

Країна	Назви навчальних закладів	Назви учнів
Франція	<i>école élémentaire, école primaire</i>	<i>élève, écolier</i>
Бельгія	<i>école primaire</i>	<i>élève, écolier</i>
Швейцарія	<i>école primaire</i>	<i>élève, écolier</i>
Квебек	<i>cours primaire</i>	<i>étudiant, élève</i>

3. Учні середніх шкіл.

До третьої підгрупи входять такі лексеми: *élève de la classe supérieure* (фр.) – старшокласник; *élève finissant (finissant)* (кан.) – учень випускного класу; *rhétoricien* (бельг.) – учень старших класів гуманітарного відділення середньої школи; *étudiant* (фр.), (кан.) –

школяр, учень; *écolier* (фр.), (бельг.) (гельв.) – школяр; *collégien* (фр.), (бельг.), (гельв.), (кан.) – учень коледжу; *lycéen* (фр.), (бельг.), (гельв.) – ліцеїст; *gymnastien* (гельв.) – гімназист; *cédépien* (кан.) – учень квебекського коледжу [4], [5], [6], [9].

Терміни *élève de la classe supérieure*, *élève des cours supérieurs*, *élève*

sortant і квебекський *élève finissant* (*finissant*) мають загальний гіперонім і різні кваліфікатори.

Розглянемо лексеми *collégien* і *lycéen*. Учнями коледжу у Франції називають школярів 11–14 років першого рівня середньої освіти: «*Collégien – élève d'un collège*» [8]. У Бельгії учні коледжу відвідують католицький середній навчальний заклад: «*Collège – établissement libre d'enseignement secondaire complet, généralement catholique*» [4]. У деяких кантонах Швейцарії у коледжі навчаються школярі другого рівня середньої освіти: «*Collège est une école de maturité*» [7]. У Квебеці коледж відвідують діти, які закінчили середню школу, але ще вступили до університету, тобто тут учні проходять дворічну підготовку для вступу до вищого навчального закладу: «*Collège – établissement d'enseignement qui offre des cours post-secondaires pour des périodes de deux ou trois ans*» [1].

У Франції і в деяких кантонах Швейцарії ліцеїстами називають учнів другого рівня світу. У бельгійських ліцеях раніше навчалися лише дівчата, що свідчить про відмінності денотатів лексеми *lycéen*.

4. Студенти вищих навчальних закладів.

До четвертої підгрупи «учні вищих навчальних закладів» відносяться такі лексеми: *étudiant* (фр., бельг., гельв., кан.) – студент; *étudiant universitaire*, *clerc* (кан.) – студент університету, вищої школи; *promu* (фр.) – випускник (вищого навчального закладу); *finissant de l'université* (кан.) – студент останнього курсу; *auxiliaire d'enseignement* (кан.) – студент (помічник викладача під час практичних занять); *auxiliaire de recherche* (кан.) – студент (помічник викладача в наукових дослідженнях); *jobiste* (від англ. *job* «найманий» (про яку-небудь недовгострокову роботу)) (бельг.) – студент, який виконує тимчасову роботу [4; 5; 6; 9].

Також трапляються назви, утворені словоскладанням і сполученням слів: *clerc-docteur* (кан.) – студент медичного факультету; *clerc-avocat* (кан.) – студент юридичного факультету; *étudiant en médecine* (фр.) – студент медичного факультету; *étudiant en droit* (фр.) – студент юридичного факультету [4].

Зазначимо, що назви студентів, пов'язані з назвами факультету у Франції, утворюються за допомогою словосполучень (*étudiant* + прийменник *en* + назва факультету), а в Квебеці – за допомогою словоскладання (*clerc* + назва професії), у Бельгії – за допомогою суфіксальної деривації (*-iste*, *-ien*).

Студента, який здобув вищу освіту на території досліджуваних країн, називають по-різному. Французьке слово *diplômé* утворилося від

diplôme, гельветизм *académicien* – від нім. *Akademiker* («дипломований студент»), бельгіцизм *gradué* – від бельг. *graduai* («свідоцтво, атестат, диплом вищої освіти») [4; 6; 7].

Лексема *étudiant*, яка трапляється у всіх чотирьох досліджуваних варіантах французької мови, використовується з різним денотативним значенням. Термін *étudiant* на території Франції, Бельгії, Швейцарії й Квебеку застосовується до будь-якої людини, яка навчається: «*Le terme étudiant ne s'applique pas à toute personne qui apprend*» [8]. Але у Франції й Квебеці студентами називають учнів середніх і вищих навчальних закладів, а в Бельгії і Швейцарії цей термін використовується тільки в галузі вищої освіти.

Лексема *diplômé* у французькому й квебекському варіантах має денотативне значення «дипломований студент», тобто студент, який закінчив вищий навчальний заклад і отримав диплом. Сигніфікативне значення лексеми *étudiant* («студент») збігається у всіх чотирьох досліджуваних варіантах французької мови.

Лексема *académicien* має різний обсяг значення. Так, у загальнофранцузькому варіанті *académicien* означає «академік»; у швейцарському й квебекському варіантах – «дипломований студент, людина, яка має університетську освіту» (гельв.), «викладач університету» (кан.).

Лексичні одиниці *diplômé* (фр.), *académicien* (гельв.), *gradué* (бельг.) мають загальний сигніфікат «дипломований студент», однак на рівні денотата є відмінності. У Франції випускник отримує *diplôme* («диплом»), а в Бельгії – *graduai* («свідоцтво, атестат, диплом вищої освіти»).

Отже, окреслена лексико-семантична група, у якій стрижнем виступає сема «учень», розпадається на чотири взаємопов'язаних підгрупи. Лексичні одиниці здебільшого мають однакове сигніфікативне значення, але відрізняються денотативним значенням через відмінності у сфері освіти кожної з досліджуваних країн, які склалися історично.

Список використаних джерел

1. Клоков В. Т. Словник французької мови в Канаді (Квебек і Акадія). – Саратов : вид-во Саратов. ун-ту, 2004. – 521 с.
2. Клоков В. Т. Французский язык в Северной Америке. – Саратов: изд-во Саратов. ун-та, 2005. – 398 с.
3. Свиридонова В. П. La France Франция : уч. пос. по страноведению. – Волгоград : изд. Волгоградского гос. ун-та, 2004. – 329 с.
4. Bernard P. Francophonies périphériques. Histoire, statut et profil des principales variétés du français hors de France / Poil Bernard. – P. : L'Harmatta, 2001. – 236 p.
5. Enseignement secondaire. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.carrefour.be/>
6. Etat belge. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/europe/belgiqueetat.htm>

7. Knecht P. Dictionnaire suisse romand : Particularités lexicales du français contemporain (DSR) / P. Knecht, A. Thibault. – Genève : Zoe, 2001. – 854 p.
8. Le Robert micro : dictionnaire de la langue française / réd. Alain Rey. – Paris Dictionnaires Le Robert, 2004. – 1506 p.
9. Le soir. – [Електронний ресурс] / Quotidien belge. – Режим доступу : <http://annuaire.indexweb.info/6411/le-soir-ligne.html>

ДУХОВНІСТЬ І ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

**Максимчук О. В., викладач кафедри суспільних дисциплін
Мовлямбердієв Вєпа, студент IV курсу
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

У статті розглянуто сучасний духовний стан українського суспільства, який можна охарактеризувати як мімікрію духовності – імітацію духовності, при якій традиційні цінності змінюють свій зміст або втрачають його взагалі. У статті аналізуються основні ціннісні пріоритети молоді та студентів, що змінюються під впливом внутрішніх змін в Україні та зовнішніх факторів, зокрема, глобалізації, інформаційної революції, міграційних процесів, становлення ринкових відносин та демократизації.

Ключові слова

Духовність, духовна культура, ціннісні орієнтації, духовний розвиток, трансформаційне суспільство, глобалізація.

Abstract

Modern spiritual state of Ukrainian society, which can be characterized as a mimicry of spirituality - the imitation of spirituality was revealed. The authors analyzed the main value priorities of young people and students, which are changed under the influence of internal changes in Ukraine and external factors, in particular, globalization, information revolution, migration processes, formation of market relations and democratization.

Keywords

Spirituality, spiritual culture, values, spiritual development, transformational society, globalization.

Проблема формування духовних цінностей студентської молоді є досить актуальною в наш час. Як свідчить практика, студенти виступають як активна сила політичних змін і залежно від того, які цінності вони вносять у ці зміни, яку культуру впроваджують, багато в чому буде залежати майбутнє суспільства, його культура, напрями трансформацій. Суспільство зацікавлене в тому, щоб ці цінності і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві були демократичними. Їх формування – завдання актуальне і таке, що потребує нагальної уваги. Проблема духовності і ціннісних орієнтацій досліджувалась такими видатними філософами як Е. Лібанова, М. Бердяєв, С. Франк, П. Флоренський, В. Соловйов, В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко, І. Надольний, В. Пазенюк, В. Шинкарук, В. Воронкова, В. Бех, М. Михальченко, В. Кононенко, В. Кремень, П. Ситник, В. Трощинський, С. Чукут, В. Скуратівський [4, с. 535].

Мета статті: проаналізувати сучасний стан духовної культури українського суспільства; основні ціннісні пріоритети молоді та студентів, що змінюються під впливом внутрішніх змін в Україні та зовнішніх факторів, зокрема, глобалізації, інформаційної революції, міграційних процесів, становлення ринкових відносин та демократизації; дати аналіз основних проблем духовної культури суспільства.

Питання морально-етичних норм та цінностей досить багатогранне і може розглядатися у різних ракурсах (з точки зору соціології, етики, філософії, а також з урахуванням крос-культурних та етнічних особливостей тощо), але ми звернемо увагу саме на психологічний аспект даного питання, спробуємо висвітлити особливості сприймання та усвідомлення особистістю певної структури цінностей та впливу оточуючого середовища на зміну вище названої структури. Розвиток та формування особистості – дуже складний поетапний процес, що протікає під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Ціннісна орієнтація – вибіркове ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, система установок, переконань людини, що виражається в її поведінці [4, с. 536]. Питання формування та динаміки ціннісної орієнтації особистості необхідно розглядати цілісно з поведінковою діяльністю, оскільки саме поведінка (особливості поведінки) є похідною від наявної структури цінностей індивіда. Взагалі, цінністю вважається позитивна чи негативна значимість об'єктів навколишнього світу для людини, групи, суспільства в цілому, яка визначається не їхніми властивостями як такими, а місцем та наявністю у людській життєдіяльності інтересів та потреб, соціальних відносин. Духовна культура формується в суспільстві разом з накопиченням досвіду поколінь, що передається, зберігається і збагачується новими надбаннями людства. Нове нерідко суперечливо уживається зі старими цінностями, це може призводити до конфлікту поколінь, цінностей, народів. Українське суспільство є суспільством трансформаційним, яке орієнтовано на нові пріоритети, центром, яких виступають демократичні цінності. Актуальним завданням стає пошук духовних основ людської спільності [1, с. 72].

Завдання сучасної освіти – поширення її впливу на розвиток духовної культури особистості, що в підсумку стає основою формування і становлення особистості. Спосіб життя студентської молоді сприяє перетворенню духовних цінностей суспільства у внутрішні, притаманні молодому поколінню чесноти, риси характеру. Вибір і осягнення демократичних цінностей, що пропонуються суспільством, зумовлені їхньою особистісною значущістю, тобто тим, чи є вона цінністю для самої особистості і чи сприятиме вона досягненню мети. З огляду на це з-поміж однаково підкріплених духовних цінностей студентська молодь завжди обирає лише ті, які оцінюються нею як потрібні об'єкти, мета та засоби задоволення власних потреб. Пройшовши через її досвід, одержавши практичну перевірку та підтвердження потрібності, доцільності й корисності, такі цінності закріплюються як ціннісні орієнтації молодіжного середовища.

Розглянемо детальніше поняття «ціннісні орієнтації». Ціннісні орієнтації – це елементи внутрішньої (диспозиційної) структури особистості, сформовані і закріплені життєвим досвідом індивіда у ході процесів соціалізації і соціальної адаптації, які відокремлюють суттєве від несуттєвого для даної людини через прийняття або не прийняття особистістю певних цінностей, які усвідомлюються в якості змісту і основних цілей життя, а також ті, які визначають припустимими засобами їх реалізації.

Проблема ціннісних орієнтацій потребує свого суттєвого переосмислення в умовах сучасних динамічних соціальних систем, які передбачають одночасне самовизначення людини у різних локусах культурного простору, які підпорядковуються різним культурним нормам і завдаються, відповідно, різними цінностями, які не завжди співвідносяться поміж собою. Таким чином, ключ до розуміння ціннісних орієнтацій слід шукати не у суб'єкт-об'єктних відношеннях людей, а в інтерсуб'єктивних [2, с. 4].

Розглянемо ціннісні орієнтації молоді (студентства). Для даної групи характерна спрямованість на майбутнє, а їх фізичні і розумові здібності, які створюють певну впевненість в собі, що нерідко перетворюється на самовпевненість. Разом з тим молоді притаманна характерна для даного віку переоцінка цінностей, їх моральні погляди тільки складаються і структуруються. В аналізі складних явищ оточуючої дійсності їм часто не вистачає гнучкості і життєвого досвіду старших поколінь. Саме тому відсутність достатнього досвіду, юнацький максималізм, велика емоційна збудженість роблять цей період в житті досить складним, проте саме в цей період уточнюються ціннісні орієнтації. Досить велику роль у формуванні цінностей у молоді відіграють дорослі, вони надають підтримку для вдосконалення власної системи саморегуляції, розвитку самостійності і цілеспрямованості молодого покоління. Знання про навколишній світ і відомості про основи моралі об'єднуються у свідомості студента в єдину картину. Це сприяє зміні системи моральної саморегуляції молоді, яка стає більш повною, гнучкою, осмисленою. Переконавання, які формуються на основі наукових знань і життєвого досвіду, все більш стають головними орієнтирами поведінки і обумовлюють відносну самостійність, незалежність від ситуаційних впливів. Якщо провести дослідження ціннісних орієнтацій даної вікової групи, то виявиться така закономірність – юнаки на перше місце ставлять свої захоплення та інтереси, кар'єру та професію, гроші, а дівчата - взаємовідносини з протилежною статтю, сім'ю, здоров'я в родині. В цих особливостях перш за все має прояв соціальне очікування.

Сьогодні, на початку XXI ст., розвиток і світогляд молоді зазнав великих змін. Порівняно з попередніми роками молодь стає більш розкутою та самостійною, починає орієнтуватись в сучасному суспільстві. Ціннісні орієнтації явище динамічне, оскільки кожне нове покоління засвоює цінності попереднього покоління крізь призму власного сприйняття, додаючи власні цінності. Звичайно, процес зміни ціннісних орієнтацій безпосередньо пов'язаний зі змінами в

економічному, культурному, політичному та інших сферах життя суспільства певної країни. Молодь останнього десятиріччя ХХ ст. і початку ХХІ ст. опинились, так би мовити, у двоякій ситуації: з одного боку, це покоління ще виховувалось на «старих» засадах, а з іншого – в доросле життя воно вступає за нових умов, які вимагають відмови від багато чого засвоєного раніше. «Не спрацьовують» колективістські ідеали (все більше - індивідуалістичні); став непрестижним ряд професій, які раніше поважались та вважались суспільно корисними, змінилось ставлення до своєї батьківщині. Відтак стає очевидним розрив між поколіннями сучасного суспільства [3, с. 5]. Сьогодні ЗМІ контролюють значну частину дозвілля молодіжної аудиторії та виступають важливим інструментом формування соціальних настанов, ціннісних орієнтацій молоді. Сьогоднішня молодь, як ніколи раніше, росте в атмосфері пресингу реклами та ЗМІ. Згідно з дослідженнями, основні пріоритети сучасної молоді – це добробут, кар'єра, фінансова незалежність від старших, сім'я, свобода. Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити наступні висновки: Самим цінним для молоді є здоров'я, при чому як для дівчат, так і для юнаків. Дівчата більшою мірою орієнтовані на сімейні цінності, на другому місці для юнаків – добре заробляти, а для дівчат - сім'я. Такі норми традиційного суспільства.

Трансформаційні процеси останнього десятиріччя в Україні характеризуються серйозними прорахунками у здійсненні розбудови держави. Ігнорування органами державного управління духовної складової розвитку суспільства призвело до виникнення суперечностей не тільки в духовному житті, але й у соціально-економічному розвитку та політичній сфері, взаємовідносинах між етносами. Як зазначає

І. Надольний, без досягнення певного рівня духовності важко сподіватися на прискорення процесів економічного реформування, а без сформованої україноцентристської свідомості з чітко визначеними параметрами духовної культури, мови, традицій, історичної пам'яті, базових національних цінностей складно змінити атмосферу на всіх рівнях суспільного життя [3, с. 5]. У зв'язку з цим актуальним на сьогодні є створення теоретичної управлінської моделі впливу на формування та розвиток духовних цінностей українського суспільства із чітким визначенням мети, завдань, принципів, напрямів діяльності та основних суб'єктів державного управління, які забезпечуватимуть втілення у суспільне життя цієї моделі. Управлінський вплив держави на духовну сферу життя суспільства відбувається через здійснення гуманітарної політики. Гуманітарна політика – це система принципів, цілей, механізмів, послідовних заходів, що мають на меті створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної інтелектуально-духовної безпеки людини й суспільства, реалізацією її соціальних, духовних потреб формування і збагачення творчого потенціалу особи, всебічну самореалізацію її сутнісних сил, соціодинаміку освіти, науки, культури тощо [4, с. 536].

Основними складовими гуманітарної політики є державні освітня і

наукова, культурна, мовна, інформаційна, етнонаціональна, релігійна політика, політика у сфері охорони здоров'я, туризму, фізичної культури та спорту. Головне завдання гуманітарної політики у сфері розвитку духовного життя суспільства полягає в тому, щоб створити умови для найповнішого освоєння людиною багатогранного потенціалу як української, так і світової духовності й культури. Надзвичайно важливе також створення умов для всебічної самореалізації духовно-культурного потенціалу, сутнісних сил людини, власного духовного світобачення і світосприйняття [1, с. 73]. Слід зазначити, що ефективна реалізація державної політики щодо формування та розвитку духовних цінностей можлива лише за умов чіткого визначення суб'єктів та використання конструктивної моделі справляння управлінського впливу, оскільки саме у цій моделі враховані особливості державного управління у духовній сфері українського суспільства.

Отже, зараз українська локальна цивілізація перебуває в перехідному періоді, у зв'язку з цим ми маємо вчити молоде покоління виживати в досить жорстких умовах, і, разом з тим, виховувати своєрідний дух, культуру, мораль і в процесі трансформацій пристосовуватись до нового часу. Провести переоцінку поглядів на життя та цінності, зокрема, духовних. В наш час – час пошуку нових орієнтирів, та в процесі формування особистості, актуальною залишається проблема естетичної вихованості молоді, яка є однією з духовних цінностей. Значущість цінностей буде зростати тільки тоді, коли буде взаємозв'язок усіх цінностей в одній системі духовності, яка сформує особистість та її суть у трансформаційному суспільстві. Перспективи подальших наукових досліджень: аналіз дослідження проблеми духовної культури і ціннісних орієнтацій зарубіжними авторами; пошук причин занепаду духовності у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Артемонова Т. Основні духовні пріоритети студентської молоді: напрями трансформації // Вища освіта України, №1 – 2008. – С. 72–75.
2. Бех В. Гуманітарний розвиток країни: внутрішня політика держави у сучасному глобалізованому світі // Державна політика в гуманітарній сфері (матеріали круглого столу). – Івано-Франківськ, 2001. с.3–9.
3. Караульна Н. Духовність: сфера сутності чи існування людини? // Вісник НАН України, N11 – 2002 – С. 5.
4. Сокурянська Л. Г. Проблема суб'єкта в сучасній соціології // Вісник Харківського Національного університету ім. В. Н. Карабіна. – 2003. – Ч. 577: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – Харків: Видавництво ХНУ ім. В. Н. Карабіна, 2003. – С. 534–539.
5. Чукут С. Реалізація державної культурної політики як пріоритетний напрям розвитку гуманітарної сфери // Україна: поступ у XXI столітті: Наук.-метод.зб./ І. Надольний, В. Ребкало, Н.Нижник та ін. – К. : УАДУ, 2000. – С. 200–210.

ТУРКМЕНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ МІЖКУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Ріднева Л. Ю., канд. філол. наук., доцент кафедри
слов'янських мов та зарубіжної літератури

Осіпчук Г. В., канд. філол. наук., доцент кафедри
слов'янських мов та зарубіжної літератури

Могілевець Т. М., студентка I курсу

Руда О. А., студентка IV курсу
УДПУ ім. П. Тичини

Анотація

У статті представлено аналіз становлення літератури Туркменістану. Презентована творча спадщина найвидатніших письменників та поетів туркменського народу. Доведено, що туркменська література виявляє здатність до гнучкого й чутливого сприйняття культурних зразків та моделей суміжних країн і культур.

Ключові слова

Туркменська література, генеза, поетична традиція, творчий доробок.

Abstract

Analysis of the formation of the literature in Turkmenistan had been made. The creative heritage of the most famous writers and poets of the Turkmen people was presented. It is proved that Turkmen literature reveals the ability to have a flexible and sensitive perception of cultural models and models of adjacent countries and cultures.

Keywords

The Turkmen literature, the Genesis, the poetic tradition, creativity.

Твори давньої туркменської літератури і до сьогодні залишаються ще не зібраними та не систематизованими повністю. Однак матеріал, накопичений Туркменським науково-дослідним інститутом мови і літератури, дозволяє стверджувати, що туркменська література є однією з найбагатших літератур народів Середньої Азії. Окремі дослідники-тюркологи або зовсім заперечували наявність туркменської літератури, або давали незначний матеріал про неї. Відомий тюрколог Фуад Кьопрюлю Заде, хоча і говорить про «досить багату літературу» в туркменів, проте і він не дає повного уявлення про неї, обходячи її яскраво виражені національні особливості [1].

Суттєвою рисою туркменської літератури, як це зазначив ще А. Кримський, є її тісний зв'язок з усною народною творчістю; при цьому поряд з великими поетами і романістами в туркменів було багато неписьменних імпровізаторів, так званих «народних шахірів» [1].

Дане дослідження презентує становлення туркменської літератури, творчість найяскравіших представників Туркменістану.

Туркменська мова зародилася як мова племен огузів, що проживали в Приураллі у VIII–XIX ст. У процесі розвитку мова набула певних рис кипчакської групи, тобто близька турецькій та узбецькій. Крім того, туркменська мова традиційно містила значну кількість арабізмів й іранізмів, які в радянський період почали заміщувати на туркменські

слова і вирази, однак після проголошення незалежності Туркменістану цей процес був зупинений [5].

Сьогодні на туркменській мові спілкується близько 4 млн. людей, з них 2,5 млн. проживає в Туркменістані, де вона є державною. Решта – в північно-західних провінціях Ірану (660 тис.), в Афганістані (350 тис.), Іраці (200 тис.), Узбекистані і Туреччині (120 тис. у кожній країні), у Таджикистані, Казахстані, Ставропольському краї РФ. Туркменська мова має близько 30 діалектів та говірок, що відповідають різним етнічним групам туркменів.

У XV–XVI ст. про туркменські елементи в літературі лише згадується в чагатайській мові; вплив цієї мови на формування туркменської залишалося значним і пізніше.

Перший досвід використання туркменської мови в літературі засвідчено у XV–XVI ст. Найбільш давні пам'ятки туркменської літератури – релігійно-моральний твір хоросанського туркмена Вефа Ровнак-Уль-Іслама (Світоч Ісламу) (1464), написаний у віршованій формі; вірші Байрам-хана (XVI ст.); твір Абулгазіхана «Родовід туркменів» (XVII ст.) [5].

Мовний аналіз та дослідження змісту анонімних романів, зафіксованих в записах XIX ст. (Аслі-Керем, Гаріб і Шахсенем, Кер-огли, Хюрлукга і Хемра, Меліке Дільарам, Ібрахім і Едехем, Зайнель-Араб, Баба-Ровшан та ін.) дають можливість відзначити історичний період їх створення – XV–XVII ст.; художні тексти побудовані за так званим «бродячим сюжетом», відомим всьому Сходу. В них оспівувалося торжество кохання, хоробрість і мужність героїв, які переборюють перешкоди і виграють боротьбу проти сил зла, героями виступають фантастичні істоти – деви, джини, пері та ін. В романах Хюрлукга і Хемра, Саятли Хемра, Керр-огли, Гаріб і Шахсенем фантастичні істоти допомагають героям у вирішенні складних завдань. У романах Баба-Ровшан, Мелік Дільарам мова йде про боротьбу представників ісламу (Алі і його послідовників) з «невірними». Особливістю літературної форми цих романів є чергування прозових і віршованих уривків [5].

У збереженому усному туркменському фольклорі: казках, піснях, анекдотах, прислів'ях, приказках, скоромовках, поруч з героями знатного походження діють вихідці з простого народу – Алдар-Кесе, Кельдже, Діалідже, дівчата Акламіх, Караатли-Киз і ін. Вони виходять переможцями в непростих ситуаціях завдяки своїй працьовитості, спритності, винахідливості й сміливості. Вагомою постаттю в літературному процесі Туркменії завжди був, як вже згадувалося, народний поет-імпровізатор – шахір.

Розквіт туркменської поезії припадає на XVIII–XIX ст. та ознаменовується появою таких поетів, як Азади, Індаліб-Нур Мухаммеда Гариба, Махтумкулі, Шейдаї, Зелілі, Гаїбі.

У кінці XVIII ст. вплив чагатайської мови зберігається, однак активізується зближення писемної та розмовної форм. Творчість поетів

кінця XVIII – початку XIX ст. представлено іменами Шейдаї (фантастичний роман «Гуль і Сенувер» і ліричні вірші) і Гаїбі (збірник з 400 віршів). Романіст Магрупі – автор героїчного роману «Юсуп і Ахмед» та любовного роману «Сейфель-Мелек».

Початок XIX ст. знаменується появою значної кількості друкованих праць поетів і прозаїків туркменською мовою. Це перш за все Шабенде – автор ліричних віршів й фантастичних романів та повістей («Троянда і соловей»), також Шабехрем, Ходжаєв-Берді хан, Неджи-оглан, які оспівують хоробрість, самовідданість, героїзм в боротьбі з ворогами.

Поет Мола Непесов – автор роману «Зехра і Тахір», що є шедевром туркменської літератури, викриває підступність шахів і придворних, оспівує торжество правди та кохання. Поезія Непесова вирізняється яскравістю і силою образів, багатством мови [5].

У творчості поетів першої половини XIX ст. Сеїді, Зелілі, Кеміне переважають соціальні мотиви. Поет-воїн Сеїді (1758–1830) воював проти бухарського емірату, у поезіях закликав туркменські племена до об'єднання й боротьби за волю. Зелілі (1790–1844) описував страждання приатрекських туркмен, гноблених баями, муллами, хівинським ханством та іранськими володарями. Поет оспівував земні радощі і викривав хабарництво, жорстокість правлячих верств. Співак найбіднішого дехканства Кеміне (пом. у 1840) писав про кохання, викривав діяльність ошуканців-баїв, казів та мулл. Відомі цикли оповідань й анекдотів про життя та пригоди Кеміне, його конфлікти з владою [5].

У середині XIX ст. творили поети Досмамед, Ашик, Аллазі, Зінхарі, Юсуп Ходжа (вважається автором роману «Раїчіні»), були відомі Шахір Байлі, Аллакулі, Дован і Караоглан (з їхньої творчості до нас дійшли тільки окремі вірші). У 1860-х створено відому історичну поему Абдусеттара «Книга оповідань» про боротьбу текинців з іранцями.

У 1880-х Туркестан завоювала Росія. Про героїчну оборону Геок-Тепе писали поети Мятаджі (1824–1884) і Міскін-Клич (1845–1905), які є авторами соціальної та любовної лірики [5].

У XIX ст. з'явилися перші друковані книги туркменською мовою. У дореволюційних школах Туркестану вчили штучної «середньо-азіатсько-чагатайської» мови, проте переважна більшість населення була безграмотна.

Сучасна туркменська мова починає формуватися на початку XX ст., в її основі – текінський діалект. У 1913 був опублікований перший російсько-туркменський словник під редакцією І. А. Беляєва, а також за його авторством видана «Грамматика туркменської мови» (1915).

Початок XX століття ознаменувався появою в туркменській літературі нових тем: критика невігластва мусульманського духовенства, пережитків старого побуту та пропаганда освіти. З'являються буржуазно-націоналістичні джадидські ідеї, якими захоплювалися у цей період всі тюркські народи. Такі мотиви присутні в творчості письменників Молла Дурди, Бічаров-Мухаммед-Клича (пом. 1922). Цей період туркменської

літератури характеризується також наявністю творчості народних поетів-шахів та творами перших радянських туркменських письменників й поетів. Процес супроводжувався подоланням ідейної спадщини джадидизму, осмисленням нових образів, ідей і реалій [5].

Кемін (туркм. *Kemine*), справжнє ім'я Мамедвелі (*Mämmetwelî*), (1770–1840) – туркменський поет, майстер поетичної сатири, творчість якого сприяла виокремленню сатири в окремий жанр туркменської літератури.

Кеміне народився в Серахсі. Здобув освіту в ісламському медресе в Бухарі. Вів просте життя, за що й отримав народне прізвисько «Кемін» (скромний). Згодом прізвисько стало його творчим псевдонімом [3].

Кеміне – поет-сатирик, творчість якого сприяла появі соціальних тем у туркменській літературі. У своїй сатиричній поезії митець правдиво та влучно зображує соціальні протиріччя суспільства, викриває недоліки монархічної верхівки, духовенства, захищає інтереси бідних верств населення. Ці теми є провідними в авторських творах «Незаможник», «Злидні», «Шуба», «Гнійний жук», «Мій кази» та інших [3].

Крім сатиричних, Кеміне створював дидактичні і любовно-ліричні віршовані твори. Однак, іронія та сатира і в них залишаються основними засобами змалювання дійсності. Ліричні герої Кеміне відрізняються життєрадісністю, почуттям гумору, оптимізмом [3].

Кеміне творив й у жанрі «анекдот», який і сьогодні дуже популярний серед туркменів. Завдяки цим творам, Кеміне сам увійшов в усну народну творчість як літературний герой народних новел, схожий із Ходжою Насреддіном або Алдару-Косі. Наведемо приклад:

Кеміне спав в порожній кибитці, коли до нього забрався злодій і став нишпорити в темряві, шукаючи поживи. Кеміне прокинувся і, голосно засміявшись, сказав: - Ну і дурний ти, хлопче! Я вдень нічого не можу знайти тут, а ти вночі прийшов шукати [3].

У туркменській літературі є навіть дитячі казки, головним героєм яких теж є Кеміне («Мудрий Кемін і жадібний бай»). До наших днів дійшло близько 40 віршованих творів Кеміне, практично всі в усному викладі. Саме так вони були вперше видані кількома книгами за радянських часів (туркменською та російською мовами). Їхній переклад з туркменської мови на російську мову здійснив Арсеній Тарковський [3].

Махтумкулі (*Makhdumqoli Faraghi* – справжнє ім'я; «Фраги» – псевдонім; 1724 – близько 1807 р.) – туркменський поет, філософ, класик туркменської літератури. Син поета Азаді Довлетмамеда.

Махтумкулі народився в селищі Хаджи-Говшан в долині річки Атрек з притоками Сумбар і Чендирь в Туркменії, в передгір'ях Копетдагу, де жили туркмени племені гьоклен. Сім'я Махтумкулі належала до коліна кишик роду геркез, відгалуження осілого землеробського племені гьоклен, котре було в васальному підпорядкуванні перських володарів [4].

У зрілому віці поет обрав собі псевдонім Фраги (розлучені). Кожен

вірш він підписував цим псевдонімом, ніби звертаючись до самого себе. Це одна з традицій поезії його часу.

Навчався в мектебе (сільській школі), де викладав його батько. Махтумкулі ще в дитинстві читав твори перською та арабською мовами. Цьому посприяла наявність батьківської домашньої бібліотеки. Також в дитинстві Махтумкулі займався ремеслами: шорним, ковальним та ювелірним [4].

Упродовж 1753 року Махтумкулі навчався в медресе при гробниці святого Ідріс-Баба в Кизил-Аяке на Амудар'ї в Бухарському ханстві. У 1754 році Махтумкулі відправився в Бухару, де вступив до знаменитого медресе Кокельташ. Там він потоваришував з Нурі-Казимом ібн Бахаром, високоосвіченою людиною, яка мала духовний титул мавлана. Разом з новим знайомим Махтумкулі вирішив подорожувати територіями нинішніх Узбекистану, Казахстану, Таджикистану, Афганістан та Північної Індії.

У 1757 році обидва приїхали до Хіви – великого центру освіти з безліччю навчальних закладів. Тут Махтумкулі вступив до медресе, що було відкрито ханом Ширгазі в 1713 році. У цьому закладі навчалися вихідці з сімей, відзначених ханської милістю. Тут вперше молодий поет завершив курс навчання, розпочатий у двох попередніх медресе [4].

У 1760 році помирає батько Махтумкулі, і митець повертається на батьківщину. Дівчину на ім'я Менглі, в яку він був закоханий, видали заміж за іншого чоловіка, що зміг заплатити необхідний калім. Та Менглі назавжди залишилася єдиним коханням поета і музою, яка надихала автора на створення талановитих поезій.

Наступним життєвим ударом для Махтумкулі стала загибель двох старших братів, які були при посольстві могутнього володаря Ахмедшаха та потрапили в полон. Туга за братами знайшла відображення у багатьох віршованих творах.

Після одруження в Махтумкулі народилося двоє синів – Сари й Ібраїм; але хлопчики померли, коли одному виповнилося дванадцять, а іншому – сім.

З 1760 року Махтумкулі подорожує: відвідує півострів Мангишлак, Астрахань, територію нинішнього Азербайджану та країн Близького Сходу.

Внесок Махтумкулі у становлення сучасної туркменської мови є досить вагомим, адже його поетична мова має фольклорну основу. Новаторство митця полягає у відмові від традиційної арабо-перської метрики, заміні її силабічної системою [4].

Тоушан Есенова (10 листопада 1915–1988) – туркменська поетеса, письменниця, драматург, перекладач, заслужена поетеса Туркменської РСР (1939), народна письменниця Туркменської РСР (1974) [6].

Народилася в багатодітній сім'ї залізничного службовця. Навчалася в школі-інтернаті в Ашхабаді, потім в педагогічному технікумі. У 1939 році закінчила дворічне навчання в Ашхабадському педагогічному інституті [6].

У кінці 20-х років почала працювати в національному театрі. У 30-х працювала в газеті «Радянський Туркменістан». У 1931 році 15-річна Есенова стала учасником I з'їзду асоціації пролетарських письменників. У 1934 році була направлена до Москви на курси молодих письменників. Брала участь в 1935 році в республіканському кінному забігу Туркменії [6].

Перша жінка-льотчиця Туркменістану, яка після закінчення аероклубу у 1936 році здійснила політ на літаку [6].

У 1950-х роках була першим редактором «Sovet turkmenistany ayallary», очолювала відділ драматичного мистецтва в журналі «Радянська література». У 1964–1966 роках Т. Есенова – літературний консультант Спілки письменників Туркменістану [6].

Тоушан Есенова – перша туркменська поетеса. Друкуватися Тоушан Есенова розпочала з 1928 року. З 1936 року присвятила себе літературній діяльності. У 1930-х піддавалася критиці раппівців [6]. Є авторкою збірок віршів: «Ліна Одена» (1938), «Жінкам Сходу» (1951), «Червоні квіти» (1962); «Погляди на відстані» (1967); книг «Місяць підніметься – весь світ побачить» (1973); п'єс: «Шемшат» (1938, в російському перекладі «Донька мільйонера», 1941), «Твоею любов'ю» (поставлена в 1969 році в Туркменському драматичному театрі), «Тюльпан» (1968), «Дружина з вищою освітою» (1974) [6].

Вона є автором низки книг нарисів та публіцистичних статей. Друкувалася в журналах і газетах країни, зокрема, в кінці 70-х років ХХ ст. вийшла з друку публіцистична стаття в «Літературній газеті», спрямоване проти «феодално-байських» пережитків минулого, під назвою «Цей проклятий калім», що викликала жваву дискусію [6].

Твори Есенової були перекладені російською, узбецькою, казахською, киргизькою, таджицькою, естонською, балкарською, кабардинською, карельською, мордовською, татарською та інші мови. Есенова і сама займалася перекладами літературних творів (Н. Некрасова, Янки Купали, В. Маяковський та ін.) [5].

Аман Кекілов (9 травня 1912 року – 13 січня 1974 року) – туркменський учений, поет і прозаїк, педагог, народний письменник Туркменської РСР (1967), доктор філологічних наук, академік, заслужений діяч науки Туркменської РСР (1972). Автор тексту першого Державного Гімну Туркменської республіки.

Народився в сім'ї бідного селянина. Рано залишився сиротою і з 1922 року виховувався в інтернаті імені Ільбаєва в місті Ашхабаді, куди його влаштував старший брат Шалі Аман Кекілов, викладач педагогічного училища. Саме старший брат мав значний вплив на розвиток таланту і становлення майбутнього поета. У 1925–1929 роках Аман здобував освіту в педагогічному технікумі [2].

Після закінчення технікуму, А. Аман Кекілов працював відповідальним секретарем журналу «Піонер», потім викладав у тому ж педагогічному технікумі. У 1933–1935 роках – відповідальний секретар газети

«Колхозчі», потім головний редактор дитячого сектора Туркмендержвидавництва. З 1935 року є аспірантом Московського інституту історії, філософії та літератури. Потім – викладачем туркменського відділення ГТІСу імені Луначарського в Москві [2].

З кінця 1939 до 1948 року працює в Ашхабадському державному педагогічному інституті імені Горького (тепер Туркменський державний університет імені Махтумкулі), з 1948 року – в Туркменському Державному педагогічному інституті [2].

Аман Кекілов – автор віршів, поем, п'єс, романів, близько ста статей та наукових робіт, в тому числі, праці про теорію віршування «Теорія літератури» (1961) [2].

Літературну діяльність розпочав у 30-ті роки, у 1927 році було опубліковано його перший вірш. Друкував рецензії на книги відомих літераторів. У 1932 році видано перший збірник віршів молодого автора. За ним вийшло з друку ще два: «Вперед» і «Два вірші», в яких Аман Кекілов виступив як дитячий поет [2].

У його літературному доробку: вірші: «На бавовняному полі», «Колгоспникам», «Вперед», «Оновлюються наші села»; поеми «Минулі дні», «Вперед» (1935), «Остання зустріч» (1940); казки «Глечик і лисиця», «Поет і падишах», «Діти і книга»; роман у віршах «Любов» (перший роман туркменською мовою); роман «Розсіяні хмари»; підручник «Теорія літератури»; літературознавчі книги «Мистецтво слова» і «Таємниці слова»; монографія про життя Молланепеса «Великий лірик»; статті «Сьогоднішні завдання молодих поетів» (1932), «Про мову художнього твору» (1942), «Туркменська радянська література на шляху розвитку» (1943), «Поезія Жовтня» (1947), «Про форму та зміст художнього твору» (1947) та ін. [2].

Отже, в цілому туркменська література виявляє здатність до гнучкого й чутливого сприйняття культурних зразків та моделей суміжних країн і культур. Схильність до імпровізації, що надзвичайно розвинена у тюркських народів, виявляється і в творчості народних поетів-шахірів, і в творах професійних письменників та поетів, які осмислюють у формі художніх образів ідеї й культурні моделі свого покоління та історичного часу.

Список використаних джерел

1. Каррыев Б. Туркменская литература [Електронний ресурс] / Б. Каррыев, О. Оразов – Режим доступу: <https://domashke.net/referati/sochineniya-po-literature-i-russkomu-yazyku/referat-turkmenskaya-literatura>
2. Кекилов А. [Електронний ресурс] / А. Кекилов. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B5%D0%BA%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2,%D0%90%D0%BC%D0%B0%D0%BD>
3. Кемине [Електронний ресурс]: Вікіпедія / Кемине. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B5>
4. Махтумкули [Електронний ресурс]: Вікіпедія / Махтумкули. – Режим

доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%85%D1%82%D1%83%D0%BC%D0%BA%D1%83%D0%BB%D0%B8>.

5. Туркменская литература. Труды института языка и литературы. – Вып. 1–4: «Ашхабад» (1957–1960), «Песчаная дамба» (1969), «Солнце с севера» (1971) [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/TURKMENS_KAYA_LITERATURA.html?page=0,1
6. Эсенова Тоушан [Электронный ресурс]: Википедия / Т. Эсенова – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0,%D0%A2%D0%BE%D1%83%D1%88%D0%B0%D0%BD>.

ТУРКМЕНИСТАН ТА ООН: ІСТОРІЯ СПІВПРАЦІ

**Скрипник О. М., канд. іст. наук,
доцент кафедри загальної історії
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

У статті проаналізовано особливості співпраці Туркменістану з Організацією Об'єднаних Націй, а саме в яких напрямках співпрацюють, та з якими спеціалізованими установами ООН співпрацює Туркменістан. Висвітлено процес проголошення Туркменістаном статусу постійного нейтралітету. Охарактеризовано сучасний стан відносин Туркменістану з ООН.

Ключові слова

Туркменістан, ООН, нейтралітет, Генеральна Асамблея, Ашхабад.

Abstract

Features of cooperation of Turkmenistan with the United Nations, namely in directions and which specialized UN agencies Turkmenistan works had been analyzed. The process of declaration of Turkmenistan's status of permanent neutrality was revealed. The current state of relations of Turkmenistan with the UN was characterized.

Keywords

Turkmenistan, UN, neutrality, the General Assembly, Ashgabat.

Із вступом Туркменістану до Організації Об'єднаних Націй зовнішньополітичний курс цієї держави набув нового значення. Основним принципом зовнішньої політики Туркменістану проголошено постійний нейтралітет. Туркменістан – перша країна в практиці ООН, що отримала статус нейтральної держави з усіма його наслідками і привілеями. На сучасному етапі їхнє співробітництво охоплює різні сфери, це і енергетика, і транспорт, і культура, освіта та поширення демократичних принципів.

Метою даного дослідження є всебічний аналіз відносин Туркменістану з ООН від проголошення ним незалежності до сьогодні.

Історію пострадянських республік, в тому числі і Туркменістану, досліджувала Т. В. Орлова [1], [2] та Б. С. Левик [3], [4]. Великий інтерес

у дослідників викликає і статус нейтралітету Туркменістану, саме цьому питанню присвячена праця Т. Б. Коменкова «Нейтралітет Туркменістану: нова епоха у миротворчій історії людства» [5]. Також слід відмітити і працю Гульнири Джамієвої [6], в якій здійснено комплексний аналіз зовнішньої політики Туркменістану від проголошення незалежності до початку XXI ст.

З проголошенням Незалежності Туркменістан розпочав власне будівництво своєї зовнішньої політики та активно долучається до міжнародних організацій. Уже 2 березня 1992 року Туркменістан вступає в ООН і це стало визначальною подією в історії даної держави. Адже пріоритетним напрямком зовнішньополітичного курсу Туркменістану стає співпраця з Організацією Об'єднаних Націй. Вибір ООН в якості стратегічного партнера був закономірним. Насамперед основна мета Туркменістану збігається із цілями ООН, це щодо забезпечення гармонійних і стабільних міждержавних відносин в Центральній Азії, створення міцних механізмів підтримки регіонального миру і безпеки. Саме з опорою на ООН, на існуючі в її арсеналі політико-дипломатичні інструменти вибудовується зовнішньополітичний курс Туркменістану [7].

22 жовтня 1995 р. на ювілейній сесії Генеральної Асамблеї ООН Туркменістан виявив бажання стати нейтральною державою. 12 грудня 1995 року на підставі Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 50/80 Туркменістан проголошено постійно нейтральною державою [6].

В силу своїх цілей і завдань, визначених Статутом, і в цілому зацікавленості в миролюбній політиці, ГА ООН пішла шляхом підтримки, визнання нейтралітету Туркменістану і забезпечення гарантій існування [1]. Так, в резолюції підкреслюється, що ООН «висловлюючи надію на те, що статус постійного нейтралітету Туркменістану буде сприяти зміцненню миру і безпеки в регіоні, визнає і підтримує проголошений Туркменістаном статус постійного нейтралітету». У резолюції було наголошено на тому, що статус постійного нейтралітету не зачіпає виконання його обов'язків, відповідно до Статуту ООН, і буде сприяти досягненню цілей ООН. Також Генеральна Асамблея ООН закликала держави-члени ООН поважати та підтримувати статус нейтралітету Туркменістану, його незалежність, суверенітет і територіальну цілісність [8]. За прийняття резолюції на сесії ГА ООН проголосувало 185 країн-членів.

Нейтралітет є однією з найважливіших форм контролю за виконанням норм міжнародного гуманітарного права. За більш ніж півстолітню історію існування ООН зміст багатьох міжнародно-правових інститутів отримав новий розвиток. За цей період в світі з'явилося багато нейтральних держав. Треба підкреслити, що нейтралітет Туркменістану відрізняється від інших аналогічних держав за способом і умовами набуття. Наприклад, в історичному плані інститут нейтралітету виник в науці гуманітарного права в збройних конфліктах (точніше, «права війни», розробленого Гуго Гроція) і довго розглядався як спосіб неучасті країни в збройному конфлікті. Виявом такого підходу став нейтральний статус Швейцарії.

Нейтралітет Туркменістану визначається миролюбною зовнішньою політикою до всіх країн партнерів, відмову від участі у військово-політичних союзах і блоках, заборону розміщення на своїй території військових баз зарубіжних країн. Держава виступила проти використання й розповсюдження ядерної, хімічної та біологічної зброї [4, с. 217].

Нейтральний статус Туркменістану відкриває широкі можливості для проведення ним своєї миролюбної зовнішньої політики, активної, позитивної лінії в розвитку мирних, дружніх зв'язків із зарубіжними партнерами на принципах рівноправності, взаємоповаги, взаємовигоди і невтручання у внутрішні справи інших держав [6]

Загалом співпраця з ООН є головним вектором зовнішньої політики Туркменістану. Три рази, а саме, в 2007, 2009 і 2013 рр., Міжнародне співтовариство надавало Туркменістану високу довіру, обираючи цю країну віце-головою 62-ї, 64-ї та 68-ї сесії ГА ООН [9].

Президент Туркменістану Гурбангули Бердимухамедов виступаючи на 62-й сесії ГА ООН 27 вересня 2007 року наголосив, що співпраця з ООН і в майбутньому буде пріоритетним вектором зовнішньої політики держави [5, с. 27]. Таке бажання до співпраці було взаємним, адже 7 травня 2007 року генеральний секретар ООН Пан Гі Мун в листі на ім'я Голови Ради Безпеки повідомляє про те, що він прийняв рішення заснувати Регіональний центр Організації Об'єднаних Націй по превентивній дипломатії саме в Ашхабаді. І уже в грудні цього ж року центр ООН з превентивної дипломатії було відкрито.

Центр покликаний допомогти Туркменістану, Казахстану, Киргизстану, Таджикистану та Узбекистану в запобіганні конфліктів. Також він має на меті покращити діалог, щоб міжнародна підтримка для реалізації в цьому регіоні важливих проектів та ініціатив могла зростати. Заступник Генерального секретаря ООН Лінн Паско виступаючи на церемонії відкриття центру ООН, зазначив: «Після років обережних консультацій та переговорів ця подія відповідає духові співпраці та дружби. Це початок нового етапу співпраці ООН і країн Центральної Азії» [10].

Слід зауважити, що для Туркменістану ООН є не тільки трибуною, з якої держави мають можливість викладати свої погляди з тих чи інших хвилюючих їх питань. Туркменістан розділяє тезу про те, що ООН покликана стати головним і незамінним механізмом у забезпеченні всеохоплюючого миру і безпеки, вищою міжнародною інстанцією при вирішенні виникаючих суперечок і конфліктів, а Статут ООН має стати фундаментом світоустрою XXI століття. Всебічне сприяння підвищенню консолідуючого потенціалу ООН, розширенню її миротворчих функцій, підтримка гуманітарних ініціатив організації та її спеціалізованих інститутів – в цьому бачить Туркменістан свою головну задачу в якості повноправного члена ООН. Виходячи з цього Туркменістан продовжує активну взаємодію з ООН, з його структурами та інститутами, сприяючи їм у здійсненні програмних цілей і статутних завдань. Ефективному виконанню цих завдань сприяє Туркменська національна асоціація сприяння ООН [6].

Крім того, Туркменістан бере активну участь в діяльності спеціалізованих структур ООН, а саме із Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), Фондом народонаселення (ФН ООН), Управлінням у справах біженців (УВКБ), Управлінням ООН з наркотиків та злочинності (УНЗ) [9].

Восени 2010 року Туркменістан обирається віце-головою Бюро Комітету зі сталої енергетики ЄЕК ООН, потім два роки поспіль – головою СПЕКА – Спеціальної програми ООН для економік країн Центральної Азії, розробленої Європейською економічною комісією. У квітні 2011 року країна була обрана одночасно до складу ще трьох авторитетних органів ООН – Комісії ООН з народонаселення та розвитку на період 2012–2015 рр., Комісії ООН з наркотичних засобів на той же період, а також на постійній основі до Виконавчого комітету Програми Верховного Комісара ООН у справах біженців. У квітня 2013 року Туркменістан обирається віце-головою Європейської економічної комісії (ЄЕК) ООН, а в листопаді цього ж року – членом Виконавчої Ради ЮНЕСКО на 2013–2017 роки.

У квітні 2015 року Туркменістан було обрано до Виконавчої Ради структури ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок на період 2016–2018 рр. У ті ж дні в Ашхабаді відбулася презентація затвердженого відповідною Постановою Президента Гурбангули Бердимухамедова «Національного плану дій щодо забезпечення гендерної рівності в Туркменістані на 2015–2020 роки», який був розроблений за консультативної підтримки Фонду ООН в області народонаселення (ЮНФПА) [7].

Також цього ж року Туркменістан відвідав Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун. Перебуваючи в Ашхабаді він наголосив на тому щоб країни Азії не порушували громадянських прав людини, та закликав до більшого поширення демократичних цінностей. «Ми повинні дати молодим людям зрозуміти: демократія в Центральній Азії можлива. По всьому світу стратегією боротьби із загрозами безпеці не є репресії, а відкритість, повага прав людини», – сказав Генеральний секретар, виступаючи перед студентами Міжнародного університету гуманітарних наук і розвитку в Ашхабаді [11].

Досить плідною є співпраця ООН із Туркменістаном з питань енергетики та транспорту. Завдяки зусиллям Туркменістану, в ООН прийняті дві резолюції, в яких підкреслюється важливість стабільного енерготранзиту і транспортно-транзитних коридорів для забезпечення міжнародного співробітництва в ім'я сталого розвитку людства, дотримання балансу інтересів всіх учасників «енергетичної тріади»: виробників, транзитерів і споживачів.

Серед інших ініціатив офіційного Ашхабада за частиною «енергетичної дипломатії» можна виокремити пропозиції про заснування Енергетичної ради ООН а також прийняття окремої Конвенції ООН в сфері глобальної енергетичної безпеки. Саме Туркменістану одноголосно довірено головування в 2017 р. на Конференції з Енергетичної хартії [9].

Загалом Туркменістан послідовно виступає за багатоваріантний підхід до розвитку міжнародної енергетичної трубопровідної інфраструктури, заснованої на економічній доцільності, за спрацьовування принципу доповнення, а не заміщення одного проекту іншим. Разом з тим, при розгляді будь-яких проектів, Туркменістан є прихильником балансу інтересів і взаємної вигоди всіх залучених сторін, створення міжнародно-правового механізму, спрямованого на забезпечення інтересів постачальників, транзитних країн і споживачів. Туркменістан категорично не сприймає використання трубопроводів як інструменту політичного тиску і економічного диктату [6].

Особливу увагу офіційний Ашхабад приділяє і глобальним екологічним проблемам, перш за все в рамках «водної дипломатії» (проблеми Аралу і Каспію, унікальне рукотворне озеро «Алтин Асир» в Каракумах та ін.). Щоб посилити роль ООН в боротьбі з подоланням негативних наслідків глобальних кліматичних змін, Гурбангули Бердимухамедов запропонував заснувати центральноазіатський Регіональний Центр з технологій, пов'язаних зі зміною клімату [9].

Навесні 2016 року в Ашхабаді відбулося підписання Рамкової програми партнерства в цілях розвитку між Туркменістаном і Організацією Об'єднаних Націй на 2016–2020 рр., яка повністю відповідає головним завданням Національної програми соціально-економічного розвитку Туркменістану на 2011–2030 роки, а також Цілям сталого розвитку на 2016–2030 роки, прийнятим у вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй [12].

Таким чином, з моменту проголошення незалежності Туркменістан вибудовує свою зовнішню політику спираючись на принципи та цінності Організації Об'єднаних Націй. Це насамперед прагнення до миру, безпеки та стабільності. ООН підтримує ці прагнення Туркменістану і проголосила його постійно нейтральною державою. Крім того, із 1992 року Туркменістан бере активну участь у різних програмах ООН. Всього ж за останнє десятиліття Туркменістан спільно зі спеціалізованими структурами ООН відповідно до двох попередніх п'ятирічних Рамкових програм реалізував 264 проекти в різних областях.

Список використаних джерел

1. Туркменистан – ООН. Инициативы международного взаимодействия [Електронний ресурс] / ВЕСТИУА. – 25 квітня 2017. – Режим доступу: <http://vestiua.com/ru/news/20170425/88145.html>
2. Генеральный секретарь ООН Пан Ги Мун в Ашхабаде: демократия в Центральной Азии возможна [Електронний ресурс] / Центр новостей ООН. – 13.06.2015. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian/news/topstory.asp?month=6&year=2015>
3. Орлова Т. В. Історія нових незалежних держав. Post sovieticum / Т. В. Орлова – К. : Знання, 2010. – 487 с.
4. Орлова Т. В. Історія пострадянських країн : Підручник / Т. В. Орлова. – К. : Знання, 2014. – 511 с.

5. Комеков Т. Б. «Нейтралитет Туркменистана: новая эпоха в миротворческой истории человечества» / Т. Б. Комеков. – Баку, Издательский Дом Шарг-Гарб, 2015. – 208 с.
6. Зілгалов В. ООН відкрила в Ашгабаді регіональний центр з превентивної дипломатії [Електронний ресурс] / Василь Зілгалов / Радіо свобода. – 11.12.2007. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/973976.html>
7. Туркменистан и ООН: прочное плодотворное партнерство [Електронний ресурс]. – 11.04.2016. – Режим доступу : <http://infoabad.com/politika/turkmenistan-i-on-prochnoe-plodotvornoe-partnerstvo.html>
8. Бекдурды Амансарыев. Мир, который воцарится в наших душах [Електронний ресурс] / Амансарыев Бекдурды // Turkmenistan/ – 2007. – № 12(33). – Режим доступу: http://www.turkmenistaninfo.ru/?page_id=6&type=article&elem_id=page_6/magazine_57/480&lang_id=ru.
9. Джамиева Г. Внешняя политика Туркменистана в конце XX – в начале XXI веков [Електронний ресурс] / Гульнира Джамиева. – Litres, 2017. – Режим доступу : https://books.google.com.ua/books?id=1E-XCwAAQBAJ&dq=9.%09Джамиева+Г.+Внешняя+политика+Туркменистана+в+конце+XX++в+начале+XXI+веков&hl=uk&source=gs_navlinks_s.
10. Левик Б. С. Пострадянські республіки в умовах геополітичних викликів наприкінці XX – початку XXI ст. : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня доктора іст. наук : спец. 07.00.02. – всевітня історія / Б. С. Левик. – Львів, 2016. – 40 с.
11. Левик Б. С. Туркменістан – нова постійно нейтральна держава Центральної Азії / Богдан Левик // Схід: аналітично-інформаційний журнал. – Донецьк : ТОВ «Східний видавничий дім», 2013. – № 6 (126). – С. 217–225.
12. Постійний нейтралітет Туркменістану [Електронний ресурс] : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №50 / 80 від 12 грудня 1995 р. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ga/50/docs/50res.shtml/>

ЦІННІСНИЙ ВИМІР ЗМІСТУ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ

Ткачук М. М., старший викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту УДПУ ім. П. Тичини

Анотація

Автором встановлено, що сформовані в педагогічній думці України другої половини XIX – початку XX століття концептуальні засади українського національного виховання знайшли своє відображення та подальший розвиток у сучасних освітньо-виховних системах. Зазначено, що виховна система освітньої установи, як явище реальної дійсності й педагогічне поняття, займає провідне місце у вітчизняній педагогіці. Підкреслено, що в основі сучасної вітчизняної методології добору змісту виховання лежить ідея гуманістичної парадигми виховання – ставлення до людини як до найвищої цінності.

Ключові слова

Ціннісний вимір, цінності національного виховання, зміст національного виховання, українська педагогічна думка, освітньо-виховна система, філософія людиноцентризму, ідеали національного виховання, національне відродження.

Abstract

The author stated that conceptual foundations of Ukrainian national education inherent in the pedagogical thought of Ukraine in the second half of 19th – early 20th century reflected and further developed in modern educational systems. It was noted that the educational system of educational institution as a phenomenon of reality and a pedagogical concept takes the leading place in the national pedagogy. It is emphasized that the basis of modern national methodology for the selection of the education content is the idea of humanistic paradigm of education - relationship to a man as the highest value.

Keywords

Valuable measurement, the values of national education, the content of national education, Ukrainian pedagogical thought, educative system, Humanocentrism philosophy, ideals of national education, national revival.

Сьогодні в Україні докорінно змінюють підходи до виховання, спрямовуючи їх на розвиток різнобічно розвинутої, креативної особистості. Одним із головних викликів часу є самоідентифікація в широкому й вузькому розумінні, всезагальне звернення до різних вимірів далекого й близького минулого, яке постає «певним камертоном пошуку стратегій майбутнього, чинником самопізнання, складником нашої ментальності» [6, с. 8–9]. Досвід минулого з його здобутками може бути несхибною підставою для подальшого прогресивного поступу. І сьогодні актуальні слова С. Єфремова, сказані ним на початку ХХ століття: «Хай очі й думки тягнуться до майбутнього – це так, зате ногами твердо треба стояти на ґрунті минулого, і тоді справді прийде той час, якого хода тверда й непохитна вчувається навіть у теперішньому хаосі, безладі та бездоріжжі...» [4, с. 682].

У незалежній Україні створено умови для національного виховання молоді на засадах історичних джерел. У сучасний науковий дискурс увійшла історія, що акцентує увагу на важливих аспектах буття, культури, освіти, виховання. Дедалі більший інтерес у науковців, педагогів та широкої громадськості викликає творча спадщина представників педагогічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ століття, які сприяли українському національному відродженню, теоретично обґрунтували національну ідею, засади українського національного виховання, спрямовували свою діяльність на пробудження та визрівання національної свідомості українців.

Сьогодення українського народу і держави є значною мірою логічним наслідком неусвідомлення свого минулого. Для відродження Української держави, «для більш повного, глибокого розуміння сьогоднішніх освітньо-виховних проблем, для формування світоглядних структур усього загалу» та творчого їх застосування у контексті сучасних реалій [12, с. 18] необхідно повернути народу його культурно-педагогічну спадщину, об'єктивно оцінити її історико-педагогічні здобутки. Ідея національного виховання, збагачена надбаннями століть, зберігає свою

людинотворчу сутність, стала об'єктивним явищем педагогічної реальності.

Сучасна національна педагогіка репрезентує низку підходів до проблеми національного виховання особистості та визначення його змісту. За образним висловом академіка О. Сухомлинської, після проголошення незалежності України у 1991 р., спостерігається лавиноподібне «виверження» найрізноманітніших концепцій, програм, засад національного виховання, що створювалися державними органами, громадськими об'єднаннями, групами, окремими особами, які стосуються певних його напрямів, і насамперед патріотичного, громадянського [13, с. 5].

Головна мета, пріоритетні напрями, основні шляхи реформування української системи національного виховання сформульовано у «Концепції виховання підростаючого покоління суверенної України» (1991), «Державній національній програмі Освіта. (Україна XXI століття)» (1993), «Концепції безперервної системи національного виховання» (1994), «Концепції національного виховання» (1994), «Концепції школи нової генерації – української національної школи-родини» (1994 р.), «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти» (1996), «Концепції сучасного українського виховання» (1996), «Концептуальних засадах демократизації та реформування освіти в Україні» (1997), «Концепції демократизації українського виховання» (1997), «Концепції розвитку загальної середньої освіти» (2000 р.), «Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи» (2000 р.), «Національній доктрині розвитку освіти в Україні» (2002), «Концептуальних засадах формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей» (2002), Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні (2004), «Концепції національного виховання студентської молоді» (2009), Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2012), Програмі патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України (2013), Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015).

Ці програми вважають складовою концептуального осмислення проблем національного виховання «як цивілізаційного виміру», під яким розуміють не лише українознавчі, націонал-патріотичні аспекти, а й весь процес формування, розвитку дитини із залученням її до глибинних процесів національної та загальнолюдської культури й духовності [13, с. 5].

У сучасних ситуаціях викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на формування нового українця, який діє на основі національних та європейських цінностей; формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого

народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [5].

Завдання сучасних українських педагогів – сформулювати й обґрунтувати зміст українського національного виховання. Але розвиватися, не спираючись на ідеї своїх попередників, неможливо. Особливо сьогодні, «в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, деперсоніфікації та дегуманізації, характерних для плюралістичного суспільства, розмитого розуміння доброчинності і пороків, які сьогодні дозволені й не переслідуються законом. З іншого боку, у нашому суспільстві відчутна наполеглива консервація патріархальних канонів життєдіяльності, приписів і регламентацій, які підтримуються з великою нетерпимістю до іншої точки зору» [11, с. 24–27]. Таким чином, насамперед потрібно критично проаналізувати виховні ідеали видатних вітчизняних філософів, педагогів і митців минулого, дійти об'єктивних висновків та окреслити шляхи творчого застосування їхніх провідних думок, визначивши методологію сучасного українського виховання.

У контексті сучасних гуманістичних досліджень педагогічна наука чітко визначає основні принципи національної системи виховання: орієнтація на загальнолюдські та національні цінності, пріоритет інтересів Людини, спрямування виховних зусиль до людської особистості. А отже, постає нагальна необхідність ціннісного виміру в оновленні освітнього простору. Як зазначав ще у 1916 р. відомий український педагог О. Музиченко, лише за умови, коли «активні методи будуть спиратися на доцільно обраний зміст, тоді про школу неможливо буде сказати, що у ній від невміння працювати свято без кінця, але й без радості, без смислу, думка без змісту, пустопорожнє виморочне серце, що знемагає від холоду. У ній буде активне начало, організація свідомості. Організуючи свідомість, ми полегшуємо створення не рабів, а людей, які не будуть кидатися від одного ідеалу до іншого й губити по дорозі кращі поривання – вони дадуть собі ясний звіт того, що хочуть, вони будуть уміти хотіти й добиватися того, що вони захотіли» [8, с. 448].

Майбутнє української нації залежить від змісту цінностей, які закладаються у свідомість молодих людей. Цінності складають важливий елемент соціального замовлення освіти: які цінності суспільства, таким і є характер виховання. Вони наповнюють структуру будь-якої системи виховання, яка має ознаки універсалізму (О. Вишневський) і у сукупності становлять зміст виховання.

Виховна система освітньої установи, як явище реальної дійсності і педагогічне поняття, займає провідне місце у вітчизняній педагогіці, що можна пояснити суспільною потребою у створенні спеціальних умов для виховання у людини здатності жити і працювати в соціумі, освоювати і

виконувати соціальні ролі, зберігати навколишню природну і соціальну дійсність на користь собі, власному оточенню і суспільству загалом.

Основою формування концепції виховної системи загальноосвітньої та вищої школи є «ядро цінностей». Цінності визначають цілі виховання, водночас сприяють визначенню системотворчих видів діяльності, впливають на характер суб'єкт-суб'єктних стосунків. Порівняльний аналіз дав змогу виявити подібність параметрів структури цінностей, яка незалежно від змісту складається з трьох компонентів: глибинні цінності (загальнолюдські та національні), ціннісні пріоритети, професійно-ціннісні орієнтації.

Синтезом національних цінностей є національна ідея, яка має історичне значення саме на рівні державності. Тому головне завдання сучасного українського виховання – сприяти становленню у дітей та молоді державницького світогляду і громадянського патріотизму. В. Кремень з цього приводу зазначає: «Якщо ми визначаємо народ як культурно-політичну спільноту людей, то їх об'єднання, консолідація відбувається завдяки інтегрованій дії національної ідеї. Нагадаємо, що вона не вигадується теоретиками, не запозичується із чужої історії і культури. Вона – продукт досвіду власного народу, його менталітету. Тому так важливо залучити людину до її змісту. Власне проблемою філософії людиноцентризму є завдання своїм духовно-культурним впливом акцентувати увагу на особистісних цінностях. Основні з них – *справедливість, свобода, гідність, Вітчизна тощо* – повинні стати *ядром національної ідеї*» [7, с. 12–13].

Українська національна ідея, що утверджується у свідомості народу через культуру, ідеологію, освіту тощо, виступає визначальним чинником державотворення. Анатолій Погрібний вбачав у ній «водночас і найактивніший діяльно-творчий фермент, і феномен вельми корисного стриму», адже національна ідея «згуртовує, об'єднує, збирає до купи, зцементовує в одне ціле націю, націлює її на спільність прагнень, мети, дій. Тож коли нація просвітлена провідною національною ідеєю, вона, можна сказати, подесятерює свої сили, рухається впевнено, максимально швидко, долаючи своїм натиском усілякі перешкоди». Переїнятість індивіда національною ідеєю зрідні переїнятості «вище духовним, божественним началом. А це вже і є феномен глибинно-внутрішнього стриму, що, приміром, уберігає націю від розгулу скорумпованості і мафіозності, від крадіяства, від засилля злочинності, навіть від масово розгнужданого хуліганства» [10, с. 16]. Він мріяв, щоб кожен українець «сповнився волею бути національно самим собою», переконував, що «альтернативи будівництву національної держави з українськими пріоритетами у всіх без винятку сферах життєдіяльності просто не існує», що національна безликість – шлях до остаточного краху. «Трубить Трубіж»... Змучено, вимогливо, не дозволяючи гаяти часу ані днини. Інакше – загроза катастрофи, можливий крах усіх наших національних сподівань,» – бив він у набат в останній своїй книжці,

закликаючи «захотіти – і бути» Українцями [9, с. 356].

Традиційно в системі української освіти виховання мало більше значення, ніж «суто знаннева освіта». Сьогодні воно «не позбавлене різновекторного характеру (від ультра націоналістичного, релігійного до квазірадянського й такого, що виховує ненависть до всього українського)». Пояснюється це тим, що виховання у системі освіти «будується не на цілісній і консолідованій державній гуманітарній політиці, яка не сформована, й концепції розвитку держави і суспільства, яка також не розроблена, а залежить від місцевої або відомчої влади, яка часто-густо на свій розсуд керує освітою, навчанням, вихованням» [1, с. 30].

Завдання сучасного українського виховання – виховати людину, здатну жити в демократичному суспільстві, сформувані у неї сучасну систему цінностей, яка дозволить їй максимально самореалізуватись та змінити гуманістичні засади суспільства. Варто зазначити, що розуміння і трактування навіть таких усталених і основоположних категорій, як добро і зло, відрізняється у кожного покоління. В. Кремень у своїх багаточисельних працях наголошує на низці цінностей, увага до яких, як доводить сьогодні, є недостатньою, у тому числі внаслідок неправильного розуміння їх значення сучасним суспільством. Це, зокрема, формування патріотизму і почуття національної єдності, які не тільки не заперечуються процесами глобалізації, а навпаки, значущість їх зростає, оскільки національне згуртування є позитивним чинником для успіху держави [7, с. 346].

В основі сучасної вітчизняної методології добору змісту виховання «лежить ідея гуманістичної парадигми виховання – ставлення до людини, як до найвищої цінності, переорієнтації на особистісну спрямованість, створення умов, які забезпечують її вільний саморозвиток, збереження своєї індивідуальності, входження в соціум та активну життєву позицію соціально-ціннісного спрямування» [14, с. 319], тому особливої уваги, на нашу думку, заслуговує позиція І. Бега, Б. Бітінаса, М. Боришевського, О. Вишневського, О. Кононко, С. Максимюк, В. Петровського, О. Сухомлинської, О. Савченко, К. Чорної та ін., які розглядають зміст виховання крізь призму інтеріоризованих цінностей і сформованих якостей зростаючої особистості, що виявляються у ставленні її до суспільства, держави, людей, культури, природи, праці, власного «Я».

Актуальними у сучасних умовах є такі ідеї культурно-освітніх діячів другої половини ХІХ – початку ХХ століття: пріоритет патріотичних цінностей у формуванні державотворчих устремлінь молоді; любов до України як життєва домінанта; поглиблення знань з історії української державності й української культури; ознайомлення з патріотичною спрямованістю попередніх поколінь українців; утвердження принципу навчання рідною мовою; популяризація української національної ідеї, як важливого чинника об'єднання суспільства для розбудови вільної

незалежної держави; виховання усвідомлення своєї національної приналежності, готовності до трудового й героїчного подвигу в ім'я України; виховання духовності, моральності, інтелігентності, внутрішньої культури, прищеплення шанобливого ставлення до культурних надбань; визнання самоцінності особистості, переживання людиною позитивного ставлення до самої себе, формування активної життєвої позиції, підготовка до здорового способу життя; бережливе ставлення до продуктів людської праці, важливість практичної спрямованості усіх компонентів змісту національного виховання.

Нині в Україні найпоширенішими є науково-пошукові проекти: «Школа діалогу культур», «Вальдорфські школи України», «Школа життєтворчості», «Національна мережа шкіл сприяння здоров'ю», «Особистісно орієнтоване навчання та виховання», «Формування духовно-моральних цінностей особистості», «Росток», «Громадянська освіта та виховання», «Школа майбутнього», «Вибір успішної професії», «Школа життєвого успіху», «Гармонія інтелекту та здоров'я», «Обдарованість», «Превентивна освіта та виховання, соціальна адаптація» та інші.

Відкритою цілісною виховною системою, побудованою на вічних загальнолюдських цінностях, які є для школярів ціннісними орієнтирами у формуванні характеру, спонукають до високоморальних думок та вчинків є Сахнівська загальноосвітня школа Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. Педагогічний колектив школи реалізує у своїй діяльності такі базові завдання: виховувати у кожній дитині кращі якості, які притаманні українському народу – моральність, силу волі, почуття обов'язку перед сім'єю, сусідами, односельцями, Батьківщиною, людську гідність, шляхетність (порядність), сприйняття красивого в природі, в суспільстві, в людині як основи людського буття; здатності до милосердя, саморозвитку й самовдосконалення.

Провідна ідея виховної системи «Авторська школа М. Гузика – школа духовності, інтелекту, здоров'я й радості» (м. Южне Одеської обл.) – утвердження системи духовних цінностей, серед яких найвищою є Людина; виховання духовно-розвиненої особистості, громадянина незалежної держави; розвиток естетичної культури, морального орієнтування та самооцінки, почуття власної гідності; виховання цінностей здорового способу життя; розвиток самостійного творчого мислення відповідно до життєвого вибору.

В основі виховної системи Українського коледжу імені В. Сухомлинського (директор – член-кореспондент АПН України В. Хайруліна) – пріоритети загальнолюдських цінностей, вільний розвиток особистості, відродження і утвердження духовної культури, формування фізично здорового, духовно багатого покоління, яке шанує свою громадянську, національну і особисту гідність, виявляє працелюбність до самонавчання і самовдосконалення; формування основ здорового способу життя, екологічного і економічного світогляду,

необхідних для успішної соціальної орієнтації молоді; гарантування для всіх школярів розвитку природних задатків, їх повноцінну реалізацію у різних видах творчої діяльності.

Новаторським підходом у виховній системі авторської школи М. Чумарної є формування цілісної особистості засобами розвитку духовної, родової, генної та архетипної пам'яті дітей. В основі діяльності педагогічного колективу школи – духовне виховання школярів. З перших днів перебування в школі у дітей пробуджують почуття великої відповідальності перед душами предків, перед Природою, і перед наступними поколіннями.

Місія «Школи діалогу культур» – сприяти переорієнтації від «людини освіченої» до «людини культури», виховання культурної, творчо розвиненої, гуманної і толерантної особистості, патріота своєї Вітчизни. Такій особистості притаманні високі моральні якості, здатність до самовизначення, самовираження і проектування успішної життєвої стратегії. Ідеалом і цінністю сучасної освіти «Школа діалогу культур» вважає людину мислячу, вільну, творчу, здатну до самостійної зміни себе.

«Школа життєтворчості особистості» (автор І. Єрмаков) – це навчальний заклад, який сприяє вихованню особистості, що здатна до самотворення, творчої побудови життя, конкурентоспроможна у суспільстві з ринковою економікою. Життєтворчість зосереджується на проблемі творення себе, побудові власного життя на основі духовності особистості, її духовного світу, світогляду, цілей, устремлінь, а у кінцевому підсумку – розуміння людиною життя [3, с. 15]. Мета «Школи життєтворчості особистості» – створення умов для виховання вільної, компетентної і творчої особистості, освіченої, морально і фізично здорової, естетично розвиненої, трудолюбивої особистості громадянина України – носія національних цінностей і загальнолюдських надбань, соціально зрілого, культурного, здатного до власної життєтворчості. У цій школі діяльність дитини постійно супроводжується ситуацією успіху, програма позанавчальної виховної роботи та саморозвитку вихованців передбачає допомогу у проектуванні ними власного життєвого шляху на основі доцільно обраного типу соціальної поведінки, ступеня активності та ціннісних орієнтацій, свідомо прийнятих норм людських взаємин [2, с. 55].

«Вальдорфська школа» передбачає фізичний, емоційний та духовний розвиток дитини, практичну спрямованість, соціальну взаємодію. Головна умова ефективності процесу виховання – знання людської природи і вікових етапів розвитку дитини, що сприяє вибору відповідних методів виховання. Основна орієнтація – соціальні цінності, тобто принципи взаємодопомоги, а не конкуренції, виховання соціальних якостей. В основі концепції «Вальдорфської школи» – вільне виховання і навчання, без примусу, насильства духовного і тілесного, свобода у виборі світогляду, конкретної «контркультури», що допомагає дітям

вільно і з відповідальністю самовизначитись у реаліях світу. Основою «концептуального ядра» є орієнтація на антропософію, пріоритет виховання, акцент на духовному розвитку особистості.

Успішне розв'язання проблем національного виховання залежить від знання педагогічної спадщини минулого, ґрунтовного дослідження її сучасними науковцями, широкого висвітлення й наслідування її провідних ідей, дотримання принципів єдності, спадкоємності та наступності у вихованні підростаючих поколінь.

Подальше дослідження національної філософсько-педагогічної спадщини сприятиме впровадженню національних цінностей у виховні системи шкільної та вищої освіти, трансформації системи виховання з урахуванням національної специфіки, виховних українських традицій.

Список використаних джерел

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін]; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. – К.: Інформ системи, 2010. – 342 с.
2. Волобуєва Т. Сучасні освітні моделі. Інноваційні освітні системи / Т. Волобуєва. – Донецьк: Каштан, 2007. – 96 с.
3. Єрмаков І. Виховання життєтворчості: моделі виховних систем / І. Єрмаков. – Х. : Видавнича група «Основа», 2006. – 224 с.
4. Єфремов С. О. Історія українського письменства / Сергій Єфремов. – К.: Феміна, 1995. – 688 с.
5. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015–2019) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
6. Кремень В. Г. Василь Олександрович Сухомлинський і сучасна педагогічна наука / В. Кремень // В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія / упоряд. О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко; авт. кол. О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко, В. С. Курило, І. Д. Бех та ін. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – С. 8–13.
7. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму як теоретична складова національної ідеї // Матеріали науково-практичної конференції «Духовність особистості і сучасні стратегії виховання», Київ, 5–7 лютого 2006 р. – К.: Всеукраїнський фонд «Добро», 2006. – С. 12–13.
8. Музыченко А. Ф. Воспитывающее влияние обучения // Тр. Киев. пед. съезда. 12 – 19 апр. 1916 г. К., 1916. – С. 448.
9. Погрібний А. Г. Захочеш – і будеш: публіцистичні статті / А. Г. Погрібний. – К.: Просвіта, 2007. – 484 с.
10. Погрібний А. Г. Якби ми вчилися так, як треба ... : розмови про наболіле / А. Г. Погрібний. – К.: Просвіта, 1999. – 287 с.
11. Сухомлинська О. В. Авторські педагогічні системи як складова оновлення національної школи / О. В. Сухомлинська // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2007. – № 36. – С. 24–27.

12. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні / О. В. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К. : А.П.Н., 2003. – С. 16–25.
13. Сухомлинська О. Програми національного виховання в умовах освітніх модернізаційних змін / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2010. – № 4. – С. 4–8.
14. Чорна К. І. Зміст виховання / К. І. Чорна // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – Юрінком Інтер, 2008. – С. 319–321.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ЗІСТАВНОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ УКРАЇНСЬКОЇ І ТУРКМЕНСЬКОЇ МОВ

**Цимбал Н. А., канд. філол. наук, професор,
завідувач кафедри практичного мовознавства
Токлієв Даянч, студент I курсу
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

У статті проаналізовано мету і завдання зіставного лінгвістичного аналізу української і туркменської мов. Встановлено, що зіставне дослідження систем української та туркменської мов в цілому може бути спрямоване на опис закономірностей вживання лексичних одиниць з однаковим значенням з відповідним граматичним оформленням і створення «граматики мовлення».

Ключові слова

Лінгвістика, аналіз, українська мова, туркменська мова.

Abstract

The purpose and tasks of the comparative linguistic analysis of the Ukrainian and Turkmen languages had been analyzed. It has been stated that the comparative study of the systems of the Ukrainian and Turkmen languages in general may be directed at the description of the regularities of the use of lexical units with the same meaning with the corresponding grammatical design and creation of the «grammar of speech».

Keywords

Linguistics, Analysis, Ukrainian, Turkmen language.

Зіставний лінгвістичний аналіз мов має широке теоретичне і прикладне значення. У даному разі порівняльно-типологічне дослідження української і туркменської мов потрібне для вироблення оптимальної методики навчання української мови як іноземної студентів-носіїв туркменської мови.

Основною метою застосування *зіставного аналізу* є вияв спільних і специфічних рис зіставляваних мов на всіх її рівнях: і в мовленні, і в тексті. Головною процедурою зіставного методу є порівняння. Зіставний аналіз двох мов, насамперед, передбачає визначення критерію, еталона зіставлення, вибір якого залежить від мовного рівня обраних об'єктом одиниць. При зіставленні враховуються системні відношення, категоріальна і функціональна спільність, ієрархія елементів системи та

зв'язок форми і змісту. Для фонологічних систем як критерій використовують відношення між ознаками фонем або класами цих ознак, фіксують кількість фонем, кількість і способи здійснення фонологічних опозицій. При зіставленні морфології та синтаксису аналізуються зв'язок форми і змісту, визначають функції граматичних категорій і граматичних одиниць та їхніх відношень у мовній системі. При зіставленні словникового складу аналізують типи лексико-семантичних полів, ендосистемні відношення слів у різних мовах і відношення лексичних елементів у різних мікросистемах, їхні функціональні зв'язки, збіги й розходження значень слів з однаковою предметною співвіднесеністю, з'ясовують причини незбігів [2, с. 205].

Значний внесок у розв'язання проблем зіставного вивчення мов здійснювали В. Д. Аракін, Ш. Баллі, І. О. Бодуен де Куртене, Р. О. Будагов, В. Г. Гак, К. Джеймс, Р. Дж. Ді П'єтро, Ю. О. Жлуктенко, Дж. Кетфорд, Е. Косеріу, М. П. Кочерган; Г. Кьорквуд, Р. Ладо, В. М. Манакін, В. Й. Стернін, Л. В. Щерба, В. М. Ярцева та ін.

Загальні завдання контрастивного вивчення мов можуть бути сформульовані так [1, с. 7]:

- виявлення спільних рис і відмінностей у використанні мовних засобів різними мовами;
- більш якісне визначення особливостей кожної із зіставляваних мов, які можуть не потрапити у поле зору дослідника при одному тільки «внутрішньому» вивченні мови;
- передбачення й усунення небажаної інтерференції при викладанні нерідної мови, а також надання надійної лінгвістичної бази для теорії перекладу;
- надання матеріалу для типології з метою виявлення універсалій.

Усе пізнається в порівнянні — це принцип «логічної рефлексії», за допомогою якого на основі певної ознаки встановлюється тотожність або розбіжність між об'єктами шляхом їх попарного зіставлення, є універсальним дослідницьким інструментом, джерелом якого, як і всього категорійного апарату логіки, є природна мова.

У синхронній лінгвістиці момент подібності порівнюваних об'єктів домінує у порівняльно-типологічних і порівняльно-характерологічних дослідженнях, спрямованих на виявлення найважливіших особливостей мовної діяльності, а момент розбіжності — у порівняльно-зіставних («контрактивних»; «конфронтативних»), спрямованих на виявлення найістотніших розбіжностей в мовних структурах в цілому та на окремих мовних рівнях.

Властивість, за якою зіставляються об'єкти, становить основу зіставлення, *tertium comparationis* (t.c.), або так званий «третій член порівняння» чи «мову-еталон» порівняння. У лінгвістичних дослідженнях існують три основні методи формування еталона порівняння: за еталон може прийматися набір властивостей однієї із зіставляваних мов — «однонаправлене порівняння»; еталон може складатися із загальних

властивостей усіх зіставляваних мов; і, нарешті, еталон може виступати як «метамова», тобто сукупність універсальних або гіпотетичних теоретично встановлюваних інваріантних ознак, за якими зіставляються порівнювані мови або мовні явища.

Вичленування еталона порівняння із ознак одного із зіставляваних мовних явищ цілком доречно і результативно при дослідженні небагаточленних, жорстких і закритих семантичних систем – переважно граматичних категорій. У сфері контрастивної граматики найімовірнішими претендентами на роль еталона при зіставленні мовних явищ виступають фізичні і логічні категорії: час, простір, відношення, кількість, спосіб, якість тощо.

Зіставний аналіз, зазвичай, проводять на матеріалі двох або, у крайньому разі, трьох різносистемних мов. Одна із зіставляваних мов виступає у ролі фонові (вихідної) мови, тобто мови, яка є точкою відліку контрастивного дослідження, у даному разі фонові мовою є українська. Туркменська мова використовується нами в ролі так званої цільові, або мови зіставлення – мови, з якою порівнюється вихідна мова.

Отже, зіставне дослідження систем української та туркменської мов в цілому може бути спрямоване на опис закономірностей вживання лексичних одиниць з однаковим значенням з відповідним граматичним оформленням і створення «граматики мовлення» – специфічних для кожної мови правил функціонально-семантичної вербалізації певних смислів, що дуже важливо у методиці навчання української мови як іноземної носіями туркменської мови.

Список використаних джерел

1. Гак В. Г. Языковые преобразования. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 763 с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 682 с.

ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ МІГРАЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

**Шачковська Л. С., канд. політ. наук, доцент кафедри
суспільних дисциплін
Абдикодиров Ойбек, студент IV курсу
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

Розглядається проблема міграції та адаптації мігрантів в країнах ЄС. Проаналізовано політичний аспект міграційних проблем, реакцію європейських країн та шляхи вирішення цих проблем. Встановлено, що міграційні проблеми в європейських країнах можуть бути вирішені лише за допомогою дружньої співпраці усієї європейської спільноти.

Ключові слова

Міграція, політичний аспект міграційних проблем, країни ЄС.

Abstract

The authors revealed the problem of migration and adaptation of migrants in the EU. Political aspect of migration, the reaction of European countries and the ways to solve these problems were analyzed. It was stated that migration problems in European countries can only be solved with the help of friendly cooperation of the whole European community.

Keywords

Migration, the political aspect of migration, the EU.

Міграції населення належать до числа складних системних об'єктів дослідження. Термін міграція походить від лат. *migratio* – переміщення. В ширшому значенні, міграційні процеси – це процеси просторового переміщення людей між населеними пунктами, регіонами, країнами. У вузькому значенні, під ними розуміють певну сукупність переселень людей, пов'язаних зі зміною ними місця проживання на довготривалій строк, що створює деякі зміни територіального розміщення поселення певних осіб. Розрізняють:

- внутрішню міграцію (переміщення населення в межах країни);
- зовнішню (переїзд до інших країн або виїзд з інших країн);
- маятникову (систематичні переміщення, пов'язані з роботою, навчанням тощо);
- сезонну (переміщення, пов'язані із сезонною роботою).

На сучасному етапі міграція тягне за собою ряд проблем. Особливо актуальним це питання постає коли йдеться про міграцію в європейських країнах. Тому саме політичний аспект цих проблем зараз цікавить багатьох дослідників.

У ХХІ столітті міграційна політика стала важливим чинником міжнародного життя і забезпечення національної безпеки всіх держав. Політична стабільність в світі досить тісно пов'язана з значущістю міграційних процесів. Становище в суспільстві, умови проживання і роботи найбільш активної частини населення, стан наукових і інженерних кадрів виступають важливим індикатором, за яким можна оцінювати силу і слабкість кожної конкретної держави, можливості її політичної еліти зміцнювати найважливіші засади державної політики.

Проблема міграції та адаптації мігрантів є дуже актуальною, важливою і неоднозначною. У центрі гострих дискусій – моделі, засоби і результати намагання урядів європейських країн окремо та ЄС в цілому знайти адекватний баланс між збереженням устроїв країн та їх культурного надбання і включенням у суспільство осіб з іншим світоглядом, стилями життя та переконаннями, включаючи розвиток такого напрямку як «мультикультуралізм». Однак однією з найбільш розвинених проблем є проблема нелегальної міграції, проти якої сформовано ряд міжнародних законотворчих засобів та механізмів в боротьбі з нею. Крім того, проблемою міграційної політики є ще й забезпечення стійкого міграційного приросту країни з подальшим здійсненням ряду кроків по сприянню імміграції, легалізації. Також актуальність даної теми полягає в тому що в період з 2015 р.

прослідковується різкий зріст міграції населення з країн Африки та Близького Сходу. Як стверджують експерти це найбільша міграційна криза з часів Другої світової війни. Єврокомісар з питань розширення та добросусідства Йоганнес Ган стверджує, що на середину вересня 2015 р. число мігрантів є найбільшим в історії людства.

Мета даного дослідження це дослідити проблеми міграції європейських країн в політичному аспекті розглянути реакцію країн Європи на масову міграцію, знайти шляхи вирішення цих проблем.

Завдання:

- знайти причини масової міграції.
- розглянути реакцію країн Європи на масову міграцію.
- знайти шляхи вирішення міграційних проблем.

Об'єкт дослідження: проблеми міграції в країнах Європи.

Предмет дослідження: проблеми міграції в країнах Європи а саме політичний аспект цих проблем, реакція європейських країн, шляхи вирішення цих проблем.

Міжнародна міграція має давню історію. Ще за кілька тисячоліть до нашої ери великі маси людей мігрували в пошуках кращих умов життя. Велич держав Стародавнього світу (Єгипту, Вавилону, Персії, Греції, Риму та ін.) було створено працею рабів, які походили з інших країн. Головна особливість стародавньої міграції полягала в пошуках кращого життя.

На перетині епох античності та середньовіччя відбувся вибух міграції який дістав назву велике переселення народів. Цей процес призвів до докорінної зміни карти тодішньої Європи.

Епоха середньовіччя, особливо раннього, характеризується різким послабленням міжнародної міграції з античністю. Найбільш розповсюдженими в цей період були «військова» форма міграції та міжнародний ринок найманої «ратної праці». Ця форма міграції була особливо популярною в Західній Європі.

Могутнім поштовхом до масової міграції робочої сили стали Великі географічні відкриття і розвиток капіталізму в Європі. Цей період масової міграції робочої сили з кінця XV ст. до 60-х років XIX ст. прийнято вважати періодом первісної або «старої» міграції.

Наступний період міжнародної міграції (який часто називають періодом «нової міграції») тривав з 60-х років XIX ст. до Другої світової війни. Цей період, як і попередні, також мав свої особливості і характерні риси.

Масова міграція населення стала одним із характерних явищ життя світового співтовариства другої половини XX ст. і триваю до нині. Вона є безперервним процесом який буде тривати ще досить довгий період часу.

Основними причинами, які зумовлюють міжнародну міграцію до країн Європи на мою думку є:

- незадовільні економічні умови життя працездатного населення в

країнах еміграції (низький рівень заробітної плати, безробіття, низький життєвий рівень, зубожіння і т. д.);

- стабільний порівняно високий рівень заробітної платні в основних імміграційних центрах (США, Західна Європа);
- порівняно вищий технічний рівень умов праці в країнах імміграції;
- соціальні умови для більш повної реалізації своїх можливостей у країнах імміграції;
- природні катаклізми в країнах еміграції і вищий рівень охорони навколишнього середовища у країнах імміграції;
- політичні причини;
- військові причини;
- релігійні причини;
- національні причини;
- культурні причини.

Оснoву міжнародних потоків становлять робітники та переселенці з країн з несприятливою ситуацією для проживання і меншою мірою службовці.

Можна виділити 5 напрямків міжнародної міграції:

- 1) міграція з країн, що розвиваються, до промислово розвинутих країн;
- 2) міграція в межах промислово розвинутих країн;
- 3) міграція робочої сили між країнами, що розвиваються;
- 4) міграція робочої сили з колишніх соціалістичних країн у промислово розвинуті країни;
- 5) міграція наукових працівників, кваліфікованих спеціалістів із промислово розвинутих країн у країни, що розвиваються.

Для промислово розвинутих країн наявність іноземної робочої сили з країн, що розвиваються, означає забезпечення ряду галузей, інфраструктурних служб необхідними працівниками, без яких не можливий нормальний виробничий процес. Наприклад, у Франції емігранти становлять 25 % усіх зайнятих у будівництві, третину – в автомобілебудуванні. У Бельгії вони становлять половину всіх шахтарів, у Швейцарії – 40 % будівельних робітників.

Міжнародна міграція, що існує в межах промислово розвинутих країн, значною мірою пов'язана з неекономічними факторами. Однак і для цих країн характерне таке явище як «відплив інтелекту», наприклад міграція в межах Західної Європи.

Результатом активних міграційних процесів у Західній Європі стало виникнення значних анклавів африканського, азійського, мусульманського населення, які втратили інтерес до соціокультурної асиміляції у суспільства, що приймають. Цю обставину визнають практично всі провідні суспільствознавці. Е. Тоффлер зауважує, що в сучасному світі «всюди посилюється опір «тигельному» процесу. Расові, етнічні та релігійні групи відстоюють своє право на існування і продовжують гордо

зберігати свою самобутність». Проблеми асиміляції мігрантів, переважно вихідців з мусульманських країн, гостро турбують корінне європейське населення та професійних експертів. Як наголошує американський політолог Р. Каган, останніми роками європейське суспільство підкреслено болісно реагує на питання імміграції та культурної ідентичності, і більшість особисто знайомих йому експертів сумніваються в тому, що Європа «спроможна буде переварити всіх нових іммігрантів». Крайню стурбованість наслідками міграційної політики висловлює С. Гантінгтон. Він відзначає наступні негативні риси цього процесу:

1. Міграція стає самонаростаючим процесом.
2. Нові іммігранти приїзять в основному з незахідних суспільств.
3. Серед мігрантів рівень народжуваності значно вищий, ніж у представників титульних націй.
4. Іммігранти створюють свої земляцькі громади, які не інтегруються в культури, що їх прийняли.
5. У жителів Заходу розвиваються фобії щодо мігрантів.
6. На Заході (і особливо в Європі) з'явилися праворадикальні антиімміграційні партії.

Згадані вчені висловлюють занепокоєння не стільки самими міграційними процесами, скільки їх наслідками в соціокультурній і політичній сферах, пов'язаними із небажанням мігрантів освоювати базові цінності приймаючих західних суспільств. Таке явище, яке раніше усіяко присікалося західними державами, з другої половини ХХ ст. стало домінуючою тенденцією у взаєминах суспільств-реципієнтів та прибуваючих мігрантів. Останніми десятиліттями практично всі провідні західні країни перейшли до асиміляційно-імміграційної моделі, яка дістала назву «миска салату», або «мультикультуралізм». Ця модель передбачає майже повну і повсюдну відмову від політики асиміляції (принаймні від її явних форм). Замість формування «великої нації» відбувається процес ствердження «множинних лояльностей»; «сакралізації», «різноманітності» – походження, культур, рас».

Швидка зміна пропорції між корінними жителями Європи та мігрантами-мусульманами, на його переконання, смертельно згубна для ліберальної демократії. «Якщо 100% населення вірять у ліберальну, плюралістичну демократію, то немає значення, скільки з них «білі» – 70 або 5%. Але коли частина населення вірить у ліберальну, плюралістичну демократію, а інша – ні, то велику роль відіграє, чи включає ця частина 90 або тільки 60, 50 або 45% населення». Низка соціологічних досліджень, проведених останніми роками, засвідчує зростання ворожості корінних європейців до вихідців з незахідних суспільств. Так, за результатами опитування «British Social Attitudes survey» в 2003 р., лише 16,4% населення Великобританії погодилися з твердженням, що етнічним меншостям слід надавати допомогу для збереження їх звичаїв і традицій; 56,2% вважають, що групи повинні адаптуватися і влитися до складу національного суспільства. Не вітають жителі Великобританії й

зростання кількості мігрантів у своїй країні: 74% британців згодні з необхідністю її скорочення; 82,6% дотримуються думки, що слід ухвалювати більш суворі заходи для вилучення нелегальної імміграції. Лише 39,6% вважають, що легальні іммігранти, які не є громадянами, повинні мати рівні з ними права. Дослідження, проведене соціологічним центром ICM на замовлення «The Guardian» у 2013 р. (5 тис. респондентів з 5 країн-членів ЄС), засвідчило, що найбільш вороже до міграції в ЄС ставляться в Великобританії. Близько 47% британців заявили, що вони проти іммігрантів з країн, що не входять до складу Євросоюзу, причому половина опитаних окреслила свою позицію як «украй ворожу». Схвалюють міграцію лише 20%. Неприйняття міграції з неєвропейських країн також є сильним у Франції, Іспанії й Німеччині. Проти неї виступають 39% іспанців і французів та 37% німців. У Польщі проти мігрантів виступило 25% населення. Знаковою подією у житті Європи став Швейцарський референдум 9 лютого 2014 р., на якому ініціативу «Проти масової міграції» підтримало 50,3% учасників голосування. Ініціатором референдуму виступила Народна партія Швейцарії, яка дотримується ідеології «правого» популізму і саме на антиімміграційній темі набрала в 2007 р. 29% голосів на парламентських виборах (що є рекордом для політичних партій Швейцарії з 1919 р.). Зростання антиімміграційних настроїв у європейських країнах знаходить своє відображення у функціонуванні їх партійно-політичних систем. Помітно зростає підтримка корінним населенням праворадикальних партій. У 2013 р. аналітична організація «Counterpoint» провела дослідження у 8 країнах електорального потенціалу праворадикальних сил, яке засвідчило, що «переконаними радикалами» вважають себе понад 5% населення Данії, Угорщини, Нідерландів і Норвегії. А загалом готові підтримати радикальні політичні сили в Німеччині 9% громадян, у Данії – 14%, у Франції – 15%, у Нідерландах – 16%, у Фінляндії – 19%, в Угорщині – 33%. Дослідники звертають особливу увагу на Францію, Голландію та Фінляндію, спростовуючи деякі поширені стереотипи, наприклад, що радикали – це завжди чоловіки, молоді, неосвічені й схильні до насильства. Це не так, говорять вони, оскільки серед радикалів, особливо серед нових, спостерігається усе більше жінок і людей старшого віку. Визнаючи, що сучасна міграція детермінована об'єктивними економічними мотивами, низка аналітиків вважають, що міграційні процеси не лише впливають на внутрішньополітичні процеси, але й стимулюються окремими політичними групами задля отримання певних соціокультурних наслідків.

Низка дослідників вважає, що імміграцію підтримують ті політичні сили, які за її рахунок розширюють свій політичний вплив. Наприклад, російський соціолог В. Штепа впевнений у тому, що представники лівих політичних сил активно підхльостували імміграцію з країн третього світу на Захід, ставлячи перед собою такі завдання:

1. Одержання прив'язаного до них електорату, людей, які приречені

голосувати за трудові або соціал-демократичні партії.

2. Нав'язування корінному населенню комплексу провини перед мігрантами.

3. Поступова трансформація світу в одну велику державу, що відповідає марксистській інтернаціоналістській ідеології.

З початку 2016 року в ЄС вже прибуло 135 000 осіб. Це значно більше, ніж за відповідний період минулого року. Беручи до уваги, що інфраструктура перевезень вже налагоджена, в 2016 кількість шукачів притулку не зменшиться. Питання кризи міграційної політики в ЄС постане ще гостріше. Внаслідок цього відбудуться серйозні зміни як в ЄС загалом, так і в окремих країнах-членах. В першу чергу, ставатиме більш жорсткою міграційна політика країн, котрі традиційно вважалися відкритими до міграції. Окрім того, слід очікувати поглиблення Шенгенської кризи, що, ймовірно, стане причиною відновлення постійного контролю на окремих ділянках національних кордонів.

ЄС потребує консенсусу для відходу від пошуку ситуативних рішень і вироблення довгострокової стратегії, яке полягатиме не лише в укріпленні морських кордонів, програмі переселення та впровадженні інтеграційних механізмів для тих, хто уже прибув в Європу, але і у розбудові та ресурсозабезпеченні цих механізмів в Туреччині, Лівані та Йорданії, щоб попередити міграцію в ЄС. Доленосним виявиться кінець травня, коли кількість біженців знову досягне піку, а на порядку денному стоятиме питання майбутнього Шенгенської угоди та участі в ній Греції.

Шенгенська угода функціонує за принципом: максимальна закритість ззовні, максимальна відкритість всередині. Світ до 1985 року, коли з'явився «шен ген», будувався на принципі територіальності та жорсткості кордонів. Сучасність ж вимагає все більшої екстериторіальності та умовності кордонів. Навряд чи сьогодні ми можемо розмірковувати про згортання політики в напрямку все більшої глобалізації. Починаючи з Другої світової війни, що спричинила велику міграційну хвилю, частка мігрантів у світі зростає з 3% до 4%. За ці 80 років стало зрозуміло, що міграційні рухи – невід'ємна складова сучасності. Відтак, сьогодні світ потребує не боротьби з міграцією, а правильного управління нею.

Аналіз імміграційного досвіду країн Європейського Союзу приводить до переконаності: в історичній незворотності процесів міжнародної імміграції; у необхідності державних і громадських зусиль щодо інтеграції іммігрантів до європейського соціуму на засадах багатокультурності (рівноправності); міжнародну імміграцію необхідно регулювати. Для більш ефективного регулювання цих потоків необхідно проводити міждержавну міграційну політику.

Така політика, на відміну від внутрішньої, повинна бути більш жорсткою та більш регламентованою, включати в себе систему спеціальних заходів, а також законодавчих актів та міжнародних угод по регулюванню міграційних потоків. Сучасні міграційні процеси у контексті

участі України в європейському та світовому міграційному просторі розглядається як один із важливих чинників формування національної міграційної політики держави, приведення її у відповідність до європейських стандартів з урахуванням демографічної ситуації й істотних змін у системі міжнародних відносин, що зумовлені глобалізацією. Однак тут постає проблема знаходження балансу між дотриманням інтересів особистості, суспільства і держави у зв'язку зі свободою пересування, захисту права кожної людини на вибір місця проживання і громадянства.

На нашу думку одним з заходів для вирішення міграційної ситуації яка склалася на даний час є підвищення контролю за кордонами не лише в країнах Європи але й в сіх інших це підвищить рівень задоволеності корінних жителів і призведе до того що населення яке мігрує буде залишатися в дома і буде підвищувати рівень розвитку в своїй рідній країні. Також це буде запобігати конфліктам які утворюються при зіткненні індивідів з різними нормами на цінностями.

В умовах глобалізації змінюється не лише концепція, але й методи політичного врегулювання міграційних проблем. Одним з можливих варіантів політичного вирішення проблем національної ідентичності є комунікативний дискурс у формі відкритого діалогу між сторонами на рівні етнічних і комунальних громад, що раніше не застосовувався через так звану «однобічну» демократію. Політична модернізація національної ідентичності полягає в тому, щоб ідеї європеїзації панували не лише серед корінного населення, але й охоплювали середовище мігрантів, перетворюючи їх у нових, не тільки соціально, але і політично орієнтованих європейців. Лише політичний діалог, який має прийти на зміну конфронтації, сприятиме стабільності національних держав і розв'язанню ключової проблеми – збереження і зміцнення демократії.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є визначення та аналіз соціально-психологічних і духовно-культурних чинників, здатних впливати на процес успішного інтегрування мігрантів у нове соціальне середовище, розроблення відповідних теоретичних настанов та ідеологічних форм щодо підвищення рівня політичної культури іммігрантів, формування конкретних практичних рекомендацій, із врахуванням особливостей кожної країни, щодо подолання кризи національної ідентичності в умовах світової глобалізації.

Міграційні проблеми в європейських країнах можуть бути вирішені лише за допомогою дружньої співпраці усієї європейської спільноти.

Список використаних джерел

1. Нелегальна міграція: Реалії ЄС у галузі трудових відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europeans.org.ua/migracia.html>.
2. Тоффлер Э. Метаморфозы власти. Знание, богатство и сила на пороге XXI века / Э. Тоффлер; [пер. с англ.] – М.: ООО Изд-во АСТ, 2003. – 669 с.

3. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон; [пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова]. – М.: ООО «Изд-во АСТ», 2003. – 603 с.
4. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.appso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.
5. International Migration Report 2013 / UN Department of Economic and Social Affairs. Population Division [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/migration/migrationreport2013/Full_Document_final.pdf.
6. Koydl Wolfgang. Volksabstimmung in der Schweiz: Freizügigkeit, nein danke / Wolfgang Koydl // Süddeutsche Zeitung. – 2014. – 9 Februar.
7. Torreblanca Josй Ignacio. Recuperar a los nuevos radicales / Josй Ignacio Torreblanca // El Pais. – 2013. – 18 noviembre.
8. Vernet Daniel. Ce que les politiques savent de l'immigration et ne disent pas / Daniel Vernet // Slate.fr. – 2013. – 29 octobre. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Slate.fr. – <http://www.slate.fr/story/79226/politiques-immigration-europe-france-mensonges>, вільний. – Назва з титул. екрана.

ІСЛАМСЬКИЙ ЕКСТРЕМІЗМ ТА МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ЗАГРОЗА ДЛЯ СУЧАСНОГО СВІТУ

**Шачковська Л. С., канд. політ. наук, доцент кафедри
суспільних дисциплін
Байкулов Шердана, студент IV курсу
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

Аналізується вплив ісламського екстремізму та міжнародного тероризму в сучасному світі. Визначено сучасні терористичні угруповання та організації. Охарактеризовано цілі та завдання сучасних терористів.

Ключові слова

Тероризм, екстремізм, міжнародний тероризм, ісламський екстремізм.

Abstract

Influence of Islamic extremism and international terrorism in the world today was analyzed. Modern terrorist groups and organizations were defined. Objectives and tasks of modern terrorists were characterized.

Keywords

Terrorism, extremism, international terrorism, Islamic extremism.

В наш час майже кожного дня у різних куточках світу відбуваються події, які пов'язані з конфліктами, що мають етнічне та релігійне підґрунтя. Такого роду конфлікти не нові і супроводжують людство протягом всього його існування. Ситуація почала загострюватись у 80-х рр. XX століття у зв'язку з початком активного використання термінів «фундаменталізм», «тероризм» та «екстремізм», що пов'язані з однією із

світових релігій – ісламом.

На сьогоднішній день перед людством постала небезпечна проблема, яка характеризується нестабільністю в багатьох регіонах, розшаруванням суспільства, відкритою ворожнечею між державами та релігійними течіями. У ХХІ ст. тероризм став невід'ємною частиною світових процесів, як політичного так і економічного характеру. Він безпосереднього має значний вплив на сучасні міжнародні відносини. Сучасний міжнародний тероризм характеризується різким кількісним зростанням терористичних актів із численними жертвами і значними матеріальними збитками, удосконаленням структури терористичних угруповань і посиленням конспіративності їхньої діяльності, удосконаленням форм і методів терору, намаганням використовувати досягнення науково-технічного прогресу тощо.

Сучасний тероризм є вкрай небезпечним явищем оскільки будь-який терористичний акт спрямований на дестабілізацію соціальних інститутів шляхом насилля, що здійснюється з боку окремих транснаціональних угруповань, об'єднаних на основі спільної ідеології.

Мета дослідження – простежити вплив ісламського екстремізму та міжнародного тероризму в сучасному світі.

Відповідно до мети сформульовані наступні завдання:

- з'ясувати сучасне значення міжнародного тероризму та ісламського екстремізму;
- визначити сучасні терористичні угруповання та організації;
- охарактеризувати цілі та завдання сучасних терористів;
- ознайомитись з впливом релігійного фактора на діяльність терористичного характеру;
- з'ясувати наслідки терористичної діяльності для світового співтовариства.

Об'єкт дослідження – загрози для сучасного світу.

Предметом дослідження виступає ісламський екстремізм та міжнародний тероризм як загроза для сучасного світу.

Відповідно до сучасних реалій необхідне не лише визнання такої гострої проблеми, як тероризм, а й його ескалації і також визнання недостатнього пошуку шляхів подолання цього небезпечного явища. Для того, щоб зрозуміти суть цього складного небезпечного явища слід дати визначення, яке якнайкраще характеризує його.

Відповідно до визначення проф. В. Петрищева: «Тероризм – це систематичне, соціально і політично вмотивоване, ідеологічно зумовлене використання насильства або погроз застосування такого, за допомогою якого через залякування фізичних осіб здійснюється управління їх поведінкою у вигідному для терористів напрямку, і досягається визначена терористами мета» [1].

Серед суттєвих ознак сучасного тероризму можна зазначити наступні: досягнення мети злочинним способом; подвійний характер об'єкта насильства (безпосередній об'єкт терористичного впливу і

кінцевий, стратегічний); створення обстановки страху та психологічної напруги; публічність і гласність виконуваних дій; висока соціальна небезпека, зумовлена втягуванням у сферу терористичного акту випадкових осіб.

Стосовно міжнародного тероризму, то це багатогранне та складне явище, яке стосується громадян і території більш ніж однієї країни. Тероризм стає міжнародним коли, по-перше, і терорист, і жертви тероризму є громадянами однієї держави чи різних держав, але злочин скоєний за межами цих держав; по-друге, терористичний акт спрямований проти осіб, що захищені міжнародним правом; по-третє, терористичний акт готують в одній державі, а скоюють в іншій; по-четверте, вчинивши терористичний акт в одній державі, терорист переходить в іншій, унаслідок чого постає питання про його екстрадицію.

Велику кількість трактувань поняття «тероризм» запропоновано закордонними науковцями. Експерт з Ізраїлю Б. Ганор вважає, що «тероризм – це інтенсивне застосування або загроза застосування насильства стосовно цивільних осіб або цивільних об'єктів з метою досягнення політичної мети». Таке трактування полягає в об'єднанні трьох ознак: по-перше, насильницький акт або загроза його; по-друге, мета теракту має політичний характер; по-третє, ціллю терористів є цивільні особи, що кардинально відрізняє тероризм від інших видів політичного насильства. Інший закордонний науковець, відомий американський спеціаліст з міжнародного права професор Р. Фальк пропонує два визначення: «Будь-який тип політичного насильства, що не має адекватного морального і юридичного виправдання, незалежно від того, хто до нього вдається – революційна група або уряд» і «Політичний екстремізм, що вдається до насильства без розбору або до насильства стосовно невинних осіб» [2].

Екстремізм – означає відданість крайнім, перш за все, насильницьким засобам досягнення цілі. Сам по собі екстремізм не може існувати, тобто без ідеологічного підґрунтя. Тому не дивно, що в наш час крім політичних мотивів, особливого поширення набуває релігійне підґрунтя терористичної діяльності. В політиці екстремізм проявляється через демагогію, призводить до насильства, терористичних актів та методів партизанської війни. Головна мета екстремізму в політиці – підірвати стабільність існуючих суспільних та політичних інститутів. Досить часто екстремісти, так само як і терористи користуються релігією, як свого роду прикриттям для досягнення поставлених цілей.

Релігійний екстремізм – це релігійно мотивована діяльність, що направлена на зміну державного устрою та захват влади насильницьким шляхом, порушення суверенітету та територіальної цілісності держави, а також заохочення релігійної ворожнечі та ненависті для досягнення цієї мети. Крайньою формою діяльності екстремістів є тероризм. Терористичні акти стали невід'ємною частиною життя ісламського суспільства, що спричинило розростання екстремізму, фундаменталізму

та тероризму [3].

Отже, на сьогодні не існує єдиного визначення поняття «тероризм». Можливо це пов'язано з тим, що сучасний тероризм набуває в певній мірі інших ознак, сучасні терористи мають доступ до зброї масового знищення та переслідують інші цілі. Все ж тероризм залишається актом насилля або загрози насилля, це явище переслідує політичні, релігійні або ідеологічні цілі.

Що ж стосується релігійного екстремізму, то на сьогодні це явище досить часто переплітається з тероризмом і виявляється в радикальному неприйнятті досягнень світської культури та буржуазного способу життя. Екстремізм має на меті повернення суспільства до ідеалів, які закладено у святому письмі, застосовуючи при цьому методи насилля.

Обидва явища є вкрай небезпечними відповідно до реалій сьогодення. На жаль, акти терору вже стали невід'ємною складовою життя ісламського суспільства, у якому набувають поширення такі явища, як тероризм, екстремізм, фундаменталізм, радикалізм тощо.

Терористичні угруповання, що мають релігійне підґрунтя намагаються створити глобальний проект, альтернативний західному. В свою чергу це призведе до втягнення Заходу в протистояння між двома ідеологіями, що є суперниками в ісламському світі. Прихильники першої – вірять в те, що іслам може існувати поряд зі світською демократією та основними цивільними свободами. Що є стосується прихильників другої, то вони відстоюють ідею створення Великої ісламської держави (Халіфату), тим самим замінивши нею вже існуючу світову систему.

Серед найбільш небезпечних терористичних угруповань можна зазначити такі, як «Аль-Каїда», «ІДІЛ», «ХАМАС», «Хезболла» тощо. У міру нарощування своїх сил та масштабів діяльності середовище тероризму дуже часто віддаляється від свого ідеологічного центру і починає існувати самостійно. Ідеологічний центр в свою чергу легалізується у вигляді партії, а керування терором бере на себе штаб. Головний засіб само існування терористичного угруповання – це кримінальна діяльність. Основним джерелом фінансування терористів є контроль наркобізнесу, рекету, проституції, торгівля зброєю, контрабанда тощо. Такого роду тероризм є економічно сформованим і тому спроможний до самостійної діяльності поза межами однієї країни. Він передбачає наявність структур для відмивання грошей у вигляді контрольованих фірм, банків або ж виробничих підприємств.

Однією з найбільш відомих терористичних груп, яка гучно заявила про себе, ще в 2001 році є «Аль-Каїда». Теракт в Нью-Йорку 11 вересня став початком повномасштабної війни США з тероризмом. Ця міжнародна терористична організація ваххабітського напрямку ісламу, була створена ще в середині 80-х рр. в Афганістані для боротьби з радянськими військами. Після виведення радянських військ з Афганістану Аль-Каїда спрямувала свою діяльність проти США та інших країн Заходу. Основна мета – створення «Великого ісламського

Халіфату», повалення світських режимів в ісламських країнах [4].

Наступна організація терористів є не менш відомою, особливо в світлі останніх подій, йдеться про «ІДІЛ». «Ісламська держава Іраку та Леванту» раніше входила до «Аль-Каїди», але на сьогодні існує самостійно, завдяки торгівлі зброєю та крадіжкам. Також «ІДІЛ» періодично здійснює напади на об'єкти нафтовидобувного сектору. Як не дивно, про ІДІЛ стало відомо всьому світу лише влітку 2014 року, хоча організація існує ще з 2006 року. Ісламська держава Іраку та Леванту має декілька особливостей, що відрізняє її від інших терористичних організацій сучасності: надзвичайно стрімке поширення впливу ІДІЛ на території таких країн, як Сирія, Ірак, Єгипет та Лівія; величезний злочинний фінансовий оборот; відсутність на сучасному етапі конкурентів в регіоні; організована інформаційна інтервенція та розповсюдження ідеології ІДІЛ на країни Європи, Азії, Африки; підтримка серед мусульман майже по всьому світі; наявність власної медіа структури, що покликана виправдовувати діяльність ІДІЛ; значний масштаб ведення бойових дій та небажання сісти за стіл переговорів з офіційною владою тощо [5].

ХАМАС – це палестинський ісламістський військовий та соціально-політичний рух і правляча політична партія в секторі Газа з липня 2007 року. Мета даної організації – звільнення Палестини від сіоністів. За час свого існування організація здійснила безліч нападів на ізраїльські цивільні та військові об'єкти, а також на палестинців, яких підозрюють в співробітництві з Ізраїлем. Більшість терактів здійснюється на території Ізраїлю та сектора Газа. ХАМАС визнаний терористичною організацією Європейським Союзом, Ізраїлем, Канадою, США, Японією, а також заборонений в Йорданії та Єгипті [6].

«Хезболла» – це ліванська організація шиїтського спрямування і політична партія, що діє в Лівані та Сирії. Поява цієї організації в 1982 році була викликана антиамериканськими та антиізраїльськими настроями в ході боротьби з військовою присутністю Ізраїлю в Південному Лівані. Серед цілей організації можна назвати наступні: створення в Лівані ісламської держави на прикладі Ірану; усунення будь-яких колоніальних установ з Лівану; змусити фалангістів (представників ліванської правої політичної партії, що представляє переважно інтереси християн) відповісти за їх злочини тощо. Активними союзниками даної організації є Іран та Сирія (ісламські країни шиїтського спрямування). Визнана терористичною організацією в Канаді, США, Ізраїлі та Єгипті, в країнах Перської затоки, а також частково в ЄС, Австралії і Великобританії. Спочатку «Хезболла» працювала над плануванням своєї діяльності, щоб не обмежуватися військово-політичною сферою, і розширити свою діяльність на сферу освіти, охорони здоров'я, бізнесу, банківської справи тощо. Діяльність «Хезболли» в основному була спрямована на шиїтське середовище для зміцнення лояльності та повного контролю, згодом партія розширила свою (легальну та нелегальну) економічну діяльність на всі континенти світу для

забезпечення фінансовими ресурсами зростаючі витрати партії в Лівані і за кордоном [7].

Особливо небезпечним тероризм став з появою ядерної, бактеріологічної та хімічної зброї. Величезну небезпеку для держав представляють можливості використання терористами ядерного матеріалу при оволодінні ним. Один з напрямків перешкоди такого можливого розвитку подій стало укладення Конвенції ООН про фізичний захист ядерного матеріалу від 3 березня 1980 року. Для того, щоб повністю перекрити можливості ядерного тероризму, в рамках ООН розробляється проект міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму.

Підсумовуючи вищезазначене слід зауважити, що головним елементом тактики терористів, не зважаючи на те, представниками якої організації вони являються, є широке поширення інформації стосовно терактів та перетворення цієї події на найбільш обговорювану. В такий спосіб вони заявляють про свої наміри на весь світ, заздалегідь сформувавши історію для виправдання терористичної діяльності. Тому не дивно, що терористичні угруповання та організації частіше виникають в тих країнах, які мають ряд внутрішніх проблем, що згодом стає головною причиною неспроможності офіційної влади до протистояння терористичній діяльності. Серед таких проблем, можна зазначити наступні: глибока духовна криза суспільства, насамперед ідеологічна; криза державно-правової системи; економічна криза; високий рівень безробіття; слабкість структури державної влади тощо.

Якщо ж говорити про ідеологію терористів, то вона застосовується частіше за все лише для виправдання їхньої діяльності. В такому випадку первинні цілі та завдання забуваються, або ж змінюються відповідно до реалій. Одночасно це не означає, що для всіх терористичних організацій ідеологія є лише маскуванням. Однією з основних ідеологічних доктрин тероризму виступає екстремізм. Саме він сприяє його розвитку, разом з тим підживлюючи його як ідейно, так і духовно. Головною умовою щодо запобігання тероризму є попередження розповсюдження його ідеології.

Представники сучасних терористичних організацій досить часто використовують нелегальну діяльність (наркобізнес, грабіж, контрабанда) для власного збагачення, не переслідуючи при цьому жодних політичних цілей. Це є однією з відмінних ознак сучасного тероризму.

Без сумніву значну роль у боротьбі з міжнародним тероризмом відіграє Організація Об'єднаних Націй, яка ще у 2006 році схвалила Глобальну антитерористичну концепцію. На універсальному рівні було розроблено тринадцять угод і три протоколи, спрямовані проти міжнародного тероризму та певних видів терористичної діяльності. Крім того, від 2001 року діє Антитерористичний комітет ООН. Значним кроком на шляху створення всеохоплюючого конвенційного антитерористичного механізму в сучасному міжнародному праві стало прийняття Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом від 1997р.

З її прийняттям налічується чотирнадцять глобальних і регіональних договорів, що стосуються міжнародного тероризму. Крім того, до міжнародно-правової основи боротьби з тероризмом слід зарахувати численні двосторонні й багатосторонні міжнародні угоди про взаємну правову допомогу, включаючи видачу злочинців [9].

Боротьба з тероризмом повинна бути справою не лише окремих країн чи груп країн, а завданням всього людства незалежно від расової, релігійної та соціальної приналежності. На глобальному рівні проблемою тероризму загалом та міжнародного тероризму безпосередньо займається ООН та її спеціалізовані установи такі, як Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО), Міжнародна морська організація (ІМО), Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ).

Також існують регіональні організації безпеки, які вирішують питання тероризму відповідно на регіональному рівні. Серед них можна назвати такі: Організація американських держав (ОАД), Організація африканської єдності (ОАЄ), Ліга арабських держав (ЛАД), Організація Північноатлантичного договору (НАТО), так і різні політичні форуми та організації – Організація безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), ЄС, Рада Європи (РЕ), Асоціація регіонального співробітництва Південної Азії (СААРК) та ін.

На сьогодні не існує єдиного визначення поняття «тероризм». Можливо це пов'язано з тим, що сучасний тероризм набуває в певній мірі інших ознак, сучасні терористи мають доступ до зброї масового знищення та переслідують інші цілі. Все ж тероризм залишається актом насилля або загрози насилля, це явище переслідує політичні, релігійні або ідеологічні цілі. Що ж стосується релігійного екстремізму, то на сьогодні це явище досить часто переплітається з тероризмом і виявляється в радикальному неприйнятті досягнень світської культури та буржуазного способу життя. Обидва явища є вкрай небезпечними відповідно до реалій сьогодення. На жаль, акти терору вже стали невід'ємною складовою життя ісламського суспільства, у якому набувають поширення такі явища, як тероризм, екстремізм, фундаменталізм, радикалізм тощо.

Головним елементом тактики терористів є широке поширення інформації стосовно терактів та перетворення цієї події на найбільш обговорювану. В такий спосіб вони заявляють про свої наміри на весь світ, заздалегідь сформувавши історію для виправдання терористичної діяльності. Тому не дивно, що терористичні угруповання та організації частіше виникають в тих країнах, які мають ряд внутрішніх проблем, що згодом стає головною причиною неспроможності офіційної влади до протистояння терористичній діяльності.

Слід зазначити, що негативним аспектом боротьби провідних країн з тероризмом є те, що західноєвропейські країни та США досі не створили спільних антитерористичних органів, у тому числі і у форматі такої організації як НАТО. Питання міжнародного співробітництва у цій сфері потребує подальшого дослідження у багатьох аспектах, зокрема в

розробці універсального визначення такому поняттю як «тероризм», в систематизації міжнародних актів з метою усунення дублювання тощо.

Список використаних джерел

1. Петрищев В. Е. Заметки о терроризме / В. Е. Петрищев. – М.: Эдиториал УРСС. – 2001. – С. 11.
2. Серкевич І. Р. Визначення поняття тероризм та його генезис / І. Р. Серкевич // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 332–333.
3. Камалов Р. І. Поняття ісламізму, ісламського фундаменталізму, радикалізму, екстремізму та тероризму у сучасній літературі / Р. І. Камалов // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 108. – С. 81.
4. «Аль-Каида» – терористическая группировка №1 в мире [Електронний ресурс] // Режим доступа: <http://islam-today.ru/terrorism/>
5. Шквірук В. В. Феномен терористичної організації Ісламська держава Іраку та Леванту / В. В. Шквірук // Гілея. – Випуск 104. – С. 239.
6. Zanotti J. Hamas: Background and Issues for Congress / J. Zanotti // Congressional Research Service. – December 2, 2010.
7. Ливанская организация «Хезболла»: время собирать камни [Електронний ресурс] // Режим доступа: <http://harmoon.org/wp-content/uploads/2016/06/Hezbollah-vs.-Deferred-Commitments-ru.pdf>.
8. Міжнародно-правові аспекти боротьби з тероризмом [Електронний ресурс] // Режим доступа: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10726/1/CHornuy_108-111.pdf.
9. Хачатурян Т. Сучасний стан протидії тероризму, тенденції розвитку кримінально-процесуальних інститутів: універсальний і регіональний рівні / Т. Хачатурян // Європейські перспективи. – 2012. – № 2. ч.1. – С. 152.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

**Шачковська Л. С., канд. політ. наук, доцент кафедри
суспільних дисциплін
Джумаєв Шатлик, студент IV курсу
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

Розглядається феномен політичної культури. Аналізуються особливості формування політичної культури української молоді, а саме набуття нею політичних знань і навичок політичної поведінки які є важливою умовою функціонування політики, насамперед держави, в інтересах суспільства.

Ключові слова

Політична культура, політична поведінка, політична свідомість.

Abstract

The authors revealed the phenomenon of political culture. Features of formation of political culture of Ukrainian youth, namely obtaining skills of political behavior that are essential for the functioning of policy, especially the state in the public interest were analyzed.

Keywords

Political culture, political behavior, political consciousness.

В умовах постійних політичних криз, проведення позачергових виборів, зростаючого популізму, коли кожна третя людина вважає себе політологом, а кожна друга знає, як краще керувати державою і які реформи необхідно проводити, в умовах інформаційних війн, коли провокативна політична інформація лунає з радіо-, телебачення, а інтернет ресурси заповнені заангажованою і суперечливою інформацією, на перший план виходить політична культура населення, здатність до роздумів, аналізу, фільтрування неосяжних потоків інформації. І якщо переконати старше покоління велика частина, якого ще народилась і жила в Радянському Союзі, до елементарних елементів аналізу і відбору інформації дуже складно, то з людьми, які народилися після проголошення Незалежності України це можливо зробити. Можна навіть помітити загальну тенденцію молоді до сумнівів, що свідчить про те, що вона думає, оцінює, аналізує. Це означає, що аналізаторський маховик уже запущений, залишилось лише допомогти їй правильно здійснювати цей процес. Дане твердження в жодному разі не можна сприймати, як таке, ніби молодь потрібно наставити на шлях істинний, і вказати, що ось саме ця позиція є істинною, а інша – ні, ми повинні дати їй змогу оцінити всі переваги та недоліки кожного із можливих варіантів, але головний вибір повинен залишитись за особистістю. Саме тому, формування політичної культури молоді є важливим пріоритетним завданням української держави.

Мета дослідження – проаналізувати характерні особливості політичної культури молоді, фактори впливу на неї.

Явище політична культура виникло в період формування перших державних утворень. Безпосередньо поняття політичної культури з'являється набагато пізніше. Тільки у XVIII ст. німецький вчений, філософ Йоган-Готфрід Гердер вводить у своїй книзі «Ідеї до філософії історії людства» у науковий обіг таке поняття, як політична культура. З того часу багато науковців звертались у своїх дослідженнях до цього поняття, а як наслідок, на сьогодні існує багато його трактувань.

Згідно з першим підходом, політичною культурою вважають систему цінностей соціуму та його громадян, систему політичних інститутів і відповідних способів колективної та індивідуальної політичної діяльності. Згідно з другим підходом, політична культура – це певна сукупність переконань, поглядів, орієнтацій та зразків поведінки. Згідно з третім підходом, політична культура являє собою процес формування та реалізації певних сил соціальних суб'єктів, таких як класи, групи, особистості у процесі їх суспільно-політичної діяльності. Згідно з

четвертим підходом, політична культура – об'єктивне відображення і реалізація у процесі протиборств корінних класових інтересів, політичних принципів і гасел, які проголошуються політичними партіями, окремими політиками, державою [1, с. 135].

Розглядаючи, наведені вище підходи до формування поняття політичної культури варто відзначити, що, на нашу думку жодне з них не охоплює всі аспекти даного поняття, а саме її динамічність і всеохоплюваність, те, що вона несе в собі напрацювання і еволюцію політичної думки і свідомості всіх попередніх поколінь і, що головне, воно не перестає змінюватись під впливом часу і різних зовнішніх і внутрішніх факторів і в наш час і не перестане змінюватись в майбутньому, адже в наслідок прогресу людства будуть змінюватись їх погляди на дійсність і політична культура не становитиме винятку.

Спираючись на даний універсальний погляд на поняття політична культура пропонуємо звернутися до напрацювань Морозової О., яка, на нашу думку, дає найбільш точне визначення даного поняття: «Політична культура – є динамічною та різнорідною функцією соціуму, що поєднує всі історично сформовані набутки останнього у сфері політики та перманентно набуває нових відповідно до характеру розвитку суспільних відносин. В такому розумінні стає очевидним, що політична культура може не тільки змінюватися під впливом трансформацій політичної системи, а й навпаки – справляти вплив на цю систему» [3, с. 49].

Варто зазначити, що зміст і розуміння політичної культури є різним для різних соціальних груп, тобто відношення і розуміння політичної культури молоді і старшого покоління не буде тотожним між собою, для кожного з них важливими будуть свої ціннісні орієнтації, які вони вважають важливими саме для себе.

Поняття політична культура включає в себе багато елементів інших видів культури, наприклад, таких, як духовна, управлінська, матеріальна, правова, ідеологічна і навіть релігійна. Під впливом всіх вищезазначених елементів формуються політичні уявлення, політична свідомість людини, які допомагають їй зрозуміти політичне життя, а також брати участь не тільки в ролі спостерігача, а й інтегруватись у нього і самому бути суб'єктом політичної діяльності.

Важливе місце в даному процесі посідає ідеологічна і правова культури, які можна вважати основою політичної культури. Саме ідеологія і нормативні акти формують зміст і об'єм права, вибір етичних норм і принципів в політичній теорії і практиці. У зв'язку з цим, вважаємо, що політична культура громадян України можна характеризувати як посткомуністичну, особливо, у старших поколінь є «зарадянізованою», наповнену штампами і стереотипами. Про це, зокрема, свідчить засилля російської мови на телебаченні, комплекс меншовартості, ілюзія «відсутності вибору», сподівання не на власні сили, а на допомогу ззовні. Найяскравіше це проявляється під час виборів, коли люди голосують не за політичні програми того, чи іншого кандидата, а за найбільш

авторитетного і пропіареного політика, мотивуючи це тим, що у них немає вибору, адже інші кандидати «гірші».

Ще один приклад – вічне сподівання на Європейський Союз і США, які своїми діями зможуть побудувати в Україні достойну економіку, політичну систему. З огляду на недалеку історію, зокрема, ситуація з Кримом і Будапештськими домовленостями, коли США і окремі країни ЄС виступали гарантами цілісності і недоторканості кордонів України, а при реальній загрозі і фактичній анексії українських територій залишились в стороні і обмежились формальними політичними демаршами.

Основним завданням політичної культури є залучення особи до політичного процесу, політичної системи та її діяльності, тобто вона є своєрідним містком між політичною системою і особою.

Таким чином, політична культура – це динамічна, багатозначна функція суспільства, яка накопичує, ретранслює і передає інформацію про існуючі уявлення людей про політику, її методи, форми і прояви. Окрім того, вона змінюється під впливом зовнішніх процесів, наукових відкриттів у політичній сфері і загалом реагує на будь-які політичні зміни у суспільстві. Варто зазначити, що так як під впливом політичної культури змінюється суспільство, так і зі зміною суспільства змінюється політична культура.

Політична культура має власну структуру, яка є основою її функціонування, а також вона має обов'язки які ретранслюються через її функції, що покликані виконувати різні завдання спрямовані на підвищення політичної свідомості і культури в цілому.

В сучасних умовах молодь є найбільш вразливою верствою українського населення, оскільки найгостріше відчуває на собі соціально-економічні, суспільно-політичні проблеми. Все це сприяє поширенню серед молоді абсентеїських позицій та орієнтацій. Особливо яскраво це відображається під час виборів – одним із основних питань молоді є «Що я за це отримаю?», «А мені що з цього?» і інші подібні вирази. Тобто молодь ставить на перше місце прагнення заробити, отримати якісь привілеї, а не віддати голос за своїми переконаннями. Пояснюється це тим, що кожне покоління формується на основі попередніх духовно-моральних основ, що є відбитком соціально-політичних та економічних факторів суспільного розвитку, а також особливостями політичної культури.

Серед характерних рис політичної культури в умовах Незалежної України варто відзначити: а) заідеологізованість мислення, непримиренність будь-яких нетрадиційних поглядів; б) низька компетентність в управлінні справами суспільства та держави; в) правовий нігілізм; г) нерозвиненість громадянських позицій та недостатньо розвинутий індивідуалізм; д) підданські відносини за будь-якого центру реальної влади.

Проте характер соціально-політичних процесів в Україні дозволяє стверджувати, що політична культура українського суспільства набуває рис національної та незалежної – за умов незалежного існування

відроджуються такі традиційні риси української політичної культури, як народовладдя, толерантність, ліберальне ставлення до держави. У зв'язку з цим відзначимо, що політичній культурі сучасного українського суспільства загалом властива прихильність до західноєвропейських політичних цінностей. Водночас, вона на сьогодні ще не є цілісною, адже відсутні окремі її компоненти, а частина з існуючих мають несформований характер або не відповідає національному характеру та традиціям українського народу. Тому сьогодні вкрай важливі практичні дії в напрямку заохочення участі молоді у політичному житті суспільства.

Для того, що б розвивати політичну культуру молоді держава вживає різні заходи, приймає закони і затверджує концепції, які мають стати основою формування високоінтелектуальної, політично-свідомої і активної молоді. Серед таких документів – є «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» [2], яка передбачає всебічний розвиток особистості, підвищення її освітнього рівня, розвитку її вольових, інтелектуальних і інших здібностей. Вона ставить такі завдання, як: виховання у молодого населення високих моральних якостей та духовної культури на основі національних та християнських цінностей; створення умов для виховання керівника нової генерації, інтелектуала; формування національної свідомості та відповідальності; виховання політичної, економічної та правової культури, поваги до Конституції України, законів України, державної символіки та мови; культивування кращих рис української ментальності, господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи; формування культури міжнаціональних відносин і поваги до Українського народу та держави (незалежно від національної приналежності); створення умов для розвитку індивідуальних здібностей, талантів молоді, для самореалізації в сфері наукової, професійної, естетичної, спортивної діяльності [4, с. 4]. Відзначимо, що основними напрямками по роботі з молоддю за цією концепцією є формування патріотичного ставлення до власної держави в поєднанні із підвищенням політичної свідомості, освіченості, політичної культури в цілому.

У процесі формування політичної культури молоді суттєве значення мають традиції, що відображають її корінні інтереси. Також важливою є ідейно-політична зрілість, яка на етапі становлення, що має суперечливий характер, тобто відмову від ідеологічних і політичних стереотипів тоталітарної доби, утвердження нових політико-ціннісних орієнтирів, переконань і соціально-політичних почуттів, установок на вироблення політичної компетентності, формування культури толерантності та коректності, тільки формується. Водночас відбувається переосмислення і переоцінка політичних ідеалів, шляхів, участі в громадсько-політичному житті та розвитку місцевого самоврядування. До того ж, в умовах зовнішньої агресії з боку Російської Федерації, яка прагне не допустити нашого остаточного відходу від тоталітарного минулого і переходу до нової дійсності, яка передбачає так звані

«європейські» цінності. Загалом, українському народу, традиційно притаманне прагнення до свободи і незалежності у будь-яких її проявах, а особливо в її політичному варіанті.

На сучасному етапі варто вирізнити такі суб'єкти формування політичної культури молоді: а) родина, в якій відбувається засвоєння політичних поглядів батьків; б) школа, в якій зважаючи на пасивне відтворення навчального матеріалу, молоді люди позбавляються активності, творчості, пошуку і, як наслідок, прослідковуються прояви песимізму, апатії, роздратування; в) молодіжні громадські та політичні організації, але участю в них охоплено надзвичайно малий відсоток молодих людей; г) засоби масової інформації.

Зауважимо, що визначальна роль ЗМІ не означає, що їх потрібно взяти під цілковитий контроль держави, але можливим вбачається в доступній для молоді формі проводити просвітницьку та ідеологічну роботу. Для того, щоб привернути увагу до цієї проблеми, варто шукати нові, інтерактивні способи подачі інформації, наприклад у вигляді політичних ігор, квестів, вікторин. Адже, дуже важко привернути увагу людини до якоїсь інформації, використовуючи лише «сухий» фактаж інформації і ще важче людям його запам'ятати. Тому впроваджуючи нові форми просвітницької діяльності, можна не тільки звернути увагу молоді до цієї проблеми, але й дати їй можливість у цікавій формі перевірити себе, покращити свої знання у цій галузі.

Ще одним важливим каналом формування політичної культури – є родина. В даному випадку, держава має небагато важелів впливу, щоб змусити сім'ю вчити політичній культурі дитину. Скоріше, молода людина чисто інстинктивно, інтуїтивно і несвідомо вбирає у себе ту інформацію, яка культивується в сім'ї, тобто простішими словами, вона просто наслідує старших членів сім'ї. Тут потрібно брати до уваги, що населення держави є неоднорідним, кожна сім'я є індивідуальна і обсяг тієї інформації, яка стосується формування політичної культури в середині сім'ї є різним. Для того, щоб ефективно підвищувати політичну культуру через сім'ю, потрібно працювати не з молоддю, а зі старшим поколінням, що є набагато важчим і іноді нереальним. Тому, це й процес займатиме дуже багато часу, він не є одномоментним і найкращим рішенням цієї проблеми є підвищення рівня політичної культури сучасної молоді, щоб в перспективі через одне-два покоління родина стала одним із провідних, а головне найефективніших суб'єктів політичної свідомості і культури.

Важливу роль у формуванні політичної культури сучасної молоді також відіграє національний менталітет, який визначає особливості українського політикуму. Найбільш вираженими ознаками ментальності є такі: 1) кордоцентризм (сентименталізм, емпатія, чуттєвість); 2) індивідуалізм (прагнення до особистої свободи); 3) перевага емоційного, чуттєвого над волею та інтелектом.

Варто зауважити, що вітчизняні політики все частіше розглядають проблему формування політичної культури молоді в контексті вирішення

питань, пов'язаних із розробкою української національної ідеї, як основи функціонування нації. Адже чітке усвідомлення змісту національної ідеї, як складного інтелектуально-духовного, соціально-економічного, політичного, морально-етичного та соціально-психологічного феномену життя народу є одним із необхідних передумов самоусвідомлення суспільством, зокрема молоддю, своєї суті.

Дослідниками розроблені критерії, за допомогою яких можна виміряти рівень політичної культури конкретної особи на даному часовому відрізку. Це показники, що емпірично перевіряються, тобто вимір відбувається за допомогою методів конкретного соціологічного дослідження.

Перший – це політичне пізнання, оскільки повноцінна участь людини в житті суспільства неможлива без прагнення її до інформованості про свої політичні права, політичну систему, систему управління. Цей показник розпадається на диференційовані показники: а) рівень уваги до політичних подій (дослідження показали, що в розвинених країнах рівень такої уваги значно вищий); б) володіння інформацією і наявність власної думки, наприклад, здатність визначити лідерів політичних партій, знання суті їх програм; чим вище рівень політичної культури, тим тісніше зв'язок між рівнем інформованості і наявністю власної думки; в) рівень компетентності у сфері політики.

Другий показник – це ставлення до політики і політичної системи. Тут важливі наступні моменти: а) оцінка діяльності влади (в розвинених країнах частіше більшість населення переконана, що уряд сприяє поліпшенню життя, в менш розвинених доля тих, що розділяють цю точку зору, значно менша); б) частота обговорення політичних проблем з друзями, родичами, знайомими і ін., рівень свободи в обговоренні; в) форми політичної комунікації, тобто наскільки люди відчувають свою безпеку, відчувають, що вони вільні підтримувати будь-які політичні партії і сили, г) рівень національної гордості за політичну систему країни, за її успіхи в різних галузях, за положення країни на міжнародній арені, її економічну систему, духовні і релігійні цінності, внесок в науку, в мистецтво і ін.

Третій показник – це міра участі в політичному житті суспільства. Під цим розуміють: а) рівень політичної активності особи; б) форми участі в політичному житті, які здаються людям найбільш адекватними; в) участь в державній політиці або в органах місцевої самоврядування (дослідження показують, що обирають частіше друге, ніж перше); г) міра віри людей в тому, що вони здатні робити вплив на рішення, що приймаються елітою, і вибір методів такого впливу: через політичну партію, неформальну організацію, юридичні органи, суд, вибори і ін.

Причини пасивності молоді різноманітні: це і недовіра до владних структур вікового статусу («ми не доросли до політики», «низький рівень загальної і політичної освіти», «вирішення своїх молодіжних проблем», «нам не до політики»), негативний вплив засобів масової інформації. Зауважимо, що нинішній рівень політичної культури є досить низьким, що негативно позначається і на рівні її політичної активності. Молодь може

бути політично пасивною не тому, що вона є політично несвідома, а тому, що не підтримує ту чи іншу форму політичної діяльності, політичний курс, який не задовольняє її специфічні потреби та інтереси.

Незважаючи на певні проблеми у формуванні та вияві політичної культури молодого покоління, ми можемо стверджувати, що молоде українське населення проявляє більше політичного інтересу ніж їх попередники. Молодь прагне знати, що відбувається з їхньою країною, а також має прагнення самим впливати на її розвиток. Отже, на цій основі можна будувати фундамент нової, політично свідомої і активної генерації.

Сучасна молодь отримала можливість самостійно оцінювати навколишню реальність, обирати спосіб поведінки та загалом життя. В політичній сфері українська молодь здатна підтримати інноваційний політичний курс, засвоїти демократичні цінності, виступати не лише об'єктом, але й активним суб'єктом політичного життя в Україні. Про це свідчить історичний досвід – саме з молоддю в різні часи пов'язувалися найкращі державотворчі сподівання.

Водночас, саме молодь є найбільш сприятливим ґрунтом для поширення негативних культурних тенденцій, оскільки її політична свідомість ще не є сформованою, що спричиняє сприйняття певних культурних стереотипів, які здатні навіть загальмувати розвиток особистості ще на етапі її формування. При цьому негативні зразки політичної культури приживаються набагато швидше саме тому, що є певними стандартизованими нормами поведінки, запозиченими ззовні. Саме тому їх необхідно враховувати і натомість поширювати зразки політичної культури, прийнятні з національної точки зору.

Формування політичної культури сучасної молоді, набуття нею політичних знань і навичок політичної поведінки є важливою умовою функціонування політики, насамперед держави, в інтересах суспільства. Необхідність засвоєння політологічних знань у сучасних реаліях обумовлюється тим, що оволодіння систематизованими науковими знаннями про політику закладає основу демократичної політичної культури молоді. Такі знання потрібні кожній освіченій людині. Вони сприятимуть формуванню здатності самостійно аналізувати політичні явища і процеси, визначати своє місце в них.

Список використаних джерел

1. Дмитренко М. Особливості сучасної політичної культури і проблема визначення / М. Дмитренко // Політичний менеджмент: Український науковий журнал. – Київ, 2005. – № 5. – С. 134–138.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2001. – № 2. – С. 34–38.
3. Морозова О. О. Особливості формування політичної культури молоді в умовах глобалізації. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2006. – 186 с.

4. Наказ МОН України від 16.06.2015 р. № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріот [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068>
5. Рябов С. Г. Політологія: Словник понять і термінів. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К., 2001. – 289 с.

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО МИРОТВОРЧОГО КОНТИНГЕНТУ В МІЖНАРОДНИХ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ

**Шачковська Л. С., канд. політ. наук, доцент кафедри
суспільних дисциплін
Ібрагімов Бабамурад, студент IV курсу
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

Вивчається суть поняття «миротворчість», законодавча база України та нормативні основи участі українських миротворчих контингентів, персоналу у міжнародних миротворчих операціях. Проаналізовано хронологію участі українських миротворчих контингентів під егідою ООН, НАТО та їх основні завдання, під час виконання миротворчих операцій.

Ключові слова

Миротворчий контингент, миротворчі операції, міжнародна миротворча діяльність.

Abstract

The authors studied the essence of the concept of «peacekeeping», legal framework of Ukraine and regulatory framework for the participation of Ukrainian peacekeeping contingents and personnel in international peacekeeping operations. Chronology of the participation of Ukrainian peacekeeping forces under the aegis of the UN, NATO and their main tasks in peacekeeping operations were analyzed.

Keywords

Peacekeepers, peacekeeping operations, international peacekeeping.

Попередження та припинення воєнних конфліктів міжнародними зусиллями стали особливо актуальними в умовах зростання взаємозалежності держав у сучасному світі. Тому виникає необхідність та потреба у розширенні та зміцненні міжнародної миротворчої діяльності, об'єднанні зусиль миролюбних країн у попередженні та припиненні воєнних конфліктів. Україна розглядає міжнародну миротворчу діяльність як засіб створення стабільного зовнішньополітичного середовища та зміцнення глобальної та європейської системи безпеки.

Мета дослідження: на основі аналізу доступних джерел зрозуміти суть, специфіку проведення миротворчих операцій, розкрити характерні риси, особливості цієї діяльності. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: з'ясувати суть поняття «миротворчість», вивчити законодавчу базу України та нормативні основи участі українських миротворчих контингентів, персоналу у міжнародних

миротворчих операціях; відтворити хронологію участі українських миротворчих контингентів під егідою ООН, НАТО, вивчити їхні основні завдання, під час виконання миротворчих операцій; з'ясувати проблеми, що впливали на якість та стан підготовки до миротворчих операцій, шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є міжнародна миротворча діяльність під егідою міжнародних організацій.

Предмет дослідження: участь України у міжнародній миротворчій діяльності під егідою ООН, НАТО (1992–2016 рр.).

Незважаючи на те, що перша миротворча місія ООН відбулась ще у далекому 1948 році, жоден документ міжнародно-правового характеру не містить нормативного закріплення поняття «миротворчість», ряд вчених вважають, що дати таке визначення є непростим завданням. Так, за П. Ділем, миротворчість є невизначеною, непередбачуваною та нерегульованою операцією міжнародного характеру. На думку М. Голдіна, миротворчість є нічим іншим, як технікою, розробленою в основному ООН з метою здійснення контролю та вирішення збройних конфліктів. Своє розуміння визначення миротворчості пропонує Р. Хіггінс, экс-голова Міжнародного суду ООН, яка вважає, що миротворчість це операції, в яких миротворчий персонал, під керівництвом ООН, виконує військові та напіввійськові обов'язки; та носить зброю для самозахисту на виконання обов'язків, визначених ООН, що є необхідними для підтримання та відновлення миру. У Міжнародному інституті миру вважають, що миротворчість це: запобігання, стримування, регулювання та припинення воєнних дій шляхом мирного втручання третіх сторін за допомогою багатонаціональних сил, включаючи поліцію, військовий та цивільний персонал, з метою відновлення та підтримання миру. Генеральний Секретар ООН Бутрос Галі виділяв такі підходи в миротворчій діяльності ООН: дії, спрямовані на запобігання й недопущення конфліктів; операції і дії з відновленням миру; дії з підтриманням миру там, де його було досягнуто, але ймовірність порушення зберігається; дії зі зміцнення миру по закінченні збройної стадії розвитку конфлікту. Залежно від ситуації, що склалися, миротворчі операції бувають: традиційними (класичними), багатовимірними і такими, що передбачають тимчасове управління [6, с. 36.]. Традиційні миротворчі операції здійснювалися ООН з 1948 р. і до закінчення «холодної війни». Традиційна миротворчість застосовується виключно у випадках міждержавних конфліктів. Основна мета традиційних миротворчих операцій полягає у створенні буферної зони між конфліктуєчими сторонами до завершення переговорів та до остаточного вирішення ситуації. Багатовимірні миротворчі операції здійснюються в разі внутрішньодержавних конфліктів, як правило на запит сторін. Вони передбачають: допомогу державі відновити державну владу та зберегти монополію на використання примусу; підтримку новостворених правоохоронних і судових структур; підтримку створення

легітимних політичних інститутів та врегулювання конфліктних ситуацій без застосування сили. Тимчасове управління як вид миротворчості зустрічається надзвичайно рідко. У ситуаціях, якщо в країні конфлікту ніколи не існувало централізованої державної влади, може виникнути потреба в тому, щоб ООН взяла на себе роль управління і водночас виконувала адміністративну функцію та займалась питанням збереження та зміцнення безпеки. За всю історію миротворчості ООН відомо лише чотири випадки створення тимчасових адміністрацій: Західне Папуа, Східна Славенія, Східний Тимор, Косово.

Що стосується участі України у миротворчих операціях, то на протязі десятиліть уже виробилася відповідна процедура. Зокрема, Генеральний секретар ООН звертається до Уряду України з проханням надіслати батальйон ЗСУ для участі в операціях Миротворчих Сил ООН у зони конфліктів. Правові підстави участі України у миротворчих операціях базуються на статуті ООН та національному законодавстві, зокрема, законі України «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях», від 23.04.1999 р, пізніше було видано інший, удосконалений закон «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» від 18.09.2012 р.; указах Президента України «Про затвердження Стратегії міжнародної миротворчої діяльності України», від 15.06.2009 р., та «Про порядок розгляду пропозицій щодо участі України в міжнародних операціях із підтриманням миру і безпеки» від 17.03.2013 року. Перед тим, як направити український миротворчий контингент у зону конфлікту, завжди на цей крок є обов'язкова згода парламенту, уряду та існує відповідний указ від Президента України [10, с. 5]. Таким чином, незважаючи на неоднозначні трактування науковцями поняття «миротворчість», теоретична невизначеність серед вчених не впливає та не заважає успішним практичним діям миротворчих контингентів по забезпеченні миру між різними конфліктуючими сторонами. Кожна миротворча операція у якій брала участь Україна, відповідно була законодавчо закріплена постановами парламенту, уряду та указами Президента України. Український миротворчий контингент, військові спостерігачі, цивільні особи, опираючись на норми міжнародного права, національне законодавство, на законних підставах виконували свої місії по забезпеченні миру у різноманітних частинах світу.

Україна залишалася активним учасником міжнародної миротворчої діяльності, саме під егідою ООН, разом з іншими країнами сприяла забезпеченню миру і стабільності у світі, створенню сприятливих умов для здійснення безпеки нашої держави. Починаючи з 1992 року більше 40 тисяч військовослужбовців Збройних Сил України взяли участь в операціях з підтримання миру і безпеки. Спробуємо відтворити хронологію участі українських солдат у миротворчих операціях:

Миротворча операція сил ООН з охорони території колишньої Югославії (COHO-UNPROFOR) – термін участі: 1992–1995 роки.

Кількість українських миротворців складала 1303 особи. Основні завдання: забезпечення проведення конвоїв з вантажем гуманітарної допомоги місцевому населенню; сприяння припиненню бойових дій та нормалізація ситуації; патрулювання в зонах відповідальності. Місія ООН у Таджикистані – термін участі: грудень 1994 р. – травень 2000 р. Кількість українських миротворців складала 21 особу. Основні завдання: спостереження за виконанням Угоди про тимчасове припинення вогню та інших ворожих дій на таджиксько-афганському кордоні та в країні; розслідування повідомлень про порушення угоди про припинення вогню та інформування ООН; здійснення спостереження за бійцями Об'єднаної таджикської опозиції (ОТО), за їх роззброєнням та демобілізацією. Сили Виконання Угоди (IFOR), Сили Стабілізації (SFOR) у Боснії і Герцеговині – термін участі: грудень 1995 р. – грудень 1999 р. Кількість українських миротворців складала 400 осіб. Основні завдання: крім виконання завдань з підтримання миру і безпеки, особовий склад відбудовував лікарні та школи, ремонтував дороги, лінії електромереж, трамвайні колії та надавав медичну допомогу місцевому населенню. Місія ООН у Східній Славонії (ПАООНСС) – термін участі: квітень 1996 р. – січень 1998 р. Кількість українських миротворців складала 511 осіб. Основні завдання: спостереження за виконанням домовленостей про передачу влади під контроль перехідної адміністрації ООН; патрулювання в зонах відповідальності; перевезення персоналу ООН та супровід гуманітарних вантажів. Місія ООН в Анголі – термін участі: січень 1996 р. – лютий 1999 р. Кількість українських миротворців складала 216 осіб. Основні завдання: відновлення інженерної інфраструктури в зонах відповідальності (відновлення шляхів, наведення мостів та понтонно-мостових переправ через річки). Місія ООН превентивного розгортання в Македонії (МООНПРМ /UNP) – термін участі: 1995–1999 рр. Кількість українських миротворців складала один військовий спостерігач. Основні завдання: контроль прикордонних районів країни; інформування керівництва Місії про будь-які події, здатні підірвати стабільність у регіоні [2, с. 186–187]. Місія ООН на півострові Превлака, Хорватія – термін участі: січень 1996 р. – грудень 2002 р. Кількість українських миротворців складала два військових спостерігачів. Основні завдання: спостереження за активністю ВМФ СРЮ у Превлацькій затоці; спостереження за відсутністю військ та важкого озброєння хорватської та югославської армій у демілітаризованій зоні; спостереження за активністю поліції у зоні відповідальності. Місія ООН у Гватемалі (МІНУГУА) – термін участі: січень-травень 1997 р. Кількість українських миротворців складала 8 військових спостерігачів. Основні завдання: здійснення контролю за виконанням положень угоди про припинення вогню, роз'єднання сил і демобілізація у пунктах збору. Спеціальна Місія ООН в Афганістані – термін участі: квітень 2000 р. – травень 2001 р. Кількість українських миротворців складала 10 військових спостерігачів. Основні завдання: організація співробітництва з

афганським та іншими посольствами, російськими прикордонниками і миротворчими силами. Місія ООН у Сьєрра-Леоне – термін участі: березень 2001 р. – грудень 2005 р. Кількість українських миротворців складала: 680 осіб. Основні завдання: перевезення персоналу Місії та високоповажних осіб; перевезення вантажів; медичне транспортування; евакуація поранених; польоти спостереження; повітряне супроводження переміщення військ; підготовка екіпажів бронетранспортерів та водіїв вантажних автомобілів; супроводження гуманітарних вантажів. Тимчасові сили ООН у Лівані – термін участі: липень 2000 р. – серпень 2006 р. Кількість українських миротворців складала 657 осіб. Основні завдання: розмінування мінних полів та автомобільних шляхів; налагодження доріг та колонних шляхів; налагодження фортифікаційних систем підрозділів Місії; будівництво нових опорних пунктів підрозділів Місії. Місія ООН в Ефіопії та Еритреї – термін участі: листопад 2000 р. – липень 2008 р. Кількість українських миротворців складала 50 військових спостерігачів. Основні завдання: проведення операції з підтримання миру і безпеки в межах створеної Тимчасової зони безпеки (ТЗБ); спостереження в межах ТЗБ патрулюванням та встановленими контрольними постами; розслідування випадків порушення кордонів ТЗБ озброєними військовослужбовцями, підрозділами, розслідування випадків відкриття вогню, протиправних дій відносно цивільного населення обома сторонами; інспектування місць розташування міліцейських/поліцейських підрозділів; забезпечення маркування кордонів ТЗБ на місцевості; у взаємодії з міжнародними гуманітарними організаціями сприяння поверненню на свої місця біженців та переміщених осіб. Гуманітарна місія в Державі Кувейт – термін участі: квітень-серпень 2003 р. Кількість українських миротворців складала 448 осіб. Основні завдання: реагування на кризові ситуації; забезпечення безпеки в регіоні; надання допомоги в захисті цивільного населення країни від наслідків можливого застосування ЗМУ; надання допомоги в ефективній ліквідації можливих наслідків ЗМУ на території Держави Кувейт; радіаційна, хімічна та біологічна розвідка місцевості. Місія ООН у Судані – термін участі: жовтень 2005 р. – липень 2011 р. Кількість українських миротворців складала 76 військових спостерігачів [4, с. 14–15]. Основні завдання: спостереження та перевірка стану виконання угоди про припинення вогню та розслідування випадків її порушення; спостереження за переміщенням озброєних груп та передислокацією збройних формувань в зоні відповідальності Місії; сприяння проведенню програми роззброєння, демобілізації та реінтеграції колишніх комбатантів; надання допомоги сторонам конфлікту у відновленні законності та правопорядку в країні; надання допомоги у поверненні до регіону біженців та переміщених осіб; забезпечення безпеки міжнародного персоналу та цивільного населення. Операція ООН в Республіці Кот-д'Івуар – термін участі 2010–2011 рр. Українських миротворців представляв 18 окремих вертолітний загін.

Основні завдання: повітряне спостереження, розвідка, патрулювання та супровід місій та вантажів. Місія ООН зі стабілізації у Демократичній республіці Конго – термін участі 2010–2011 рр. Українських миротворців представляла авіаційна група 56-го окремого вертолітного загону. Основні завдання: повітряне спостереження, розвідка, патрулювання та супровід місій та вантажів. Пізніше до місії приєднався 1 офіцер військово-морських сил України. Місія ООН у Ліберії – термін участі: січень 2004 – червень 2016р. Кількість українських миротворців складала 350 осіб. Основні завдання: здійснення повітряної розвідки та спостереження, проведення заходів стримування, перевезення персоналу місії, повітряна підтримка військ ООН, патрулювання та медична евакуація, захист цивільного населення. Одне із основних завдань – перевезення продуктів у віддалені та важко доступні регіони, так як доріг у цій країні фактично немає [6, с. 26].

Підводячи підсумок миротворчої діяльності українських контингентів під егідою ООН, слід зазначити, що кожна країна, де перебували наші миротворці відрізнялася своїми особливостями, непростою політичною обстановкою, тому завдання по дотриманні умов миру мали різні види складності, проте, наші миротворці, у повній мірі справилися із поставленими перед ними завданнями, вони визнані одними із найкращих у складі інших іноземних миротворчих підрозділів. За час своєї нелегкої служби українські солдати отримали схвальні відгуки та нагороди від представників ООН та іноземних військових.

Україна підтримує тісну співпрацю із військовим блоком НАТО у рамках миротворчих операцій [3, с. 74]. Ще у 1994 р. Україна приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру» [8, с. 130]. Згідно даної програми Україна може брати участь в міжнародних миротворчих операціях, використовуючи наступні форми: миротворчий персонал – військовослужбовці, а також військові спостерігачі, штабні офіцери, офіцери зв'язку; миротворчий контингент – військові підрозділи. Підготовку українців до участі в операціях з підтримки миру, їх організацію бере на себе НАТО. Широко практикуються також участь ЗСУ у багатонаціональних військових навчаннях «Щит миру», «Сі-Бриз», це сприяє удосконаленню підготовки підрозділів ЗСУ до виконання завдань миротворчої діяльності [7, с. 170]. У 1999 р. Україна взяла участь у 183 заходах співробітництва з НАТО. Національний контингент ЗСУ у складі багатонаціональних сил НАТО був задіяний в Іраку протягом серпня 2003 – грудня 2005 рр. у складі 1665 осіб. Основні завдання: підтримання безпеки у зоні відповідальності, супроводження конвоїв, гуманітарних вантажів, несення служби на блокпостах, патрулювання; охорона органів місцевого самоврядування, релігійних та історичних пам'яток, мостів, джерел питної води та інших важливих об'єктів; контроль за здачею зброї цивільним населенням та учасниками колишніх озброєних формувань; здійснення інженерних та інших робіт, необхідних для ліквідації наслідків конфлікту, забезпечення безпеки

діяльності міжнародних гуманітарних організацій, надання допомоги у перевезенні гуманітарних вантажів; евакуація цивільного населення у разі виникнення небезпеки його життя; надання першої медичної допомоги цивільному населенню. Проте, були і прикрі моменти – 9 січня 2005 р. під час розмінування загинуло 8 українських миротворців та 7 отримали поранення. Таких втрат наше військо ще не мало за час свого існування. У зв'язку з цим Україна вивела свій контингент миротворців наприкінці жовтня 2005 р. Зазнав змін і характер миротворчих операцій, вони стали більш багатомірними, включаючи політичні, гуманітарні, військові аспекти. Через неспроможність ООН своєчасно попереджувати й виявляти джерела конфліктів, зростаючої ролі набули регіональні безпекові організації (СНД, ОБСЄ, ЄС, НАТО, Африканський Союз), які почали поступово витіснити ООН з миротворчої діяльності на локальному рівні. Зокрема, у 2008 р. представники ЄС обговорювали можливість запрошення України до участі у миротворчих операціях в африканському Чаді. Таким чином розширення співробітництва з ОБСЄ, НАТО, та з іншими країнами – партнерами у рамках регіонального співробітництва, дало можливість Україні набувати досвіду участі в реалізації і навіть формуванні ефективної політики забезпечення міжнародної безпеки, отриманні допомоги в удосконаленні національного сектору безпеки і оборони. Особливо позитивним є досвід співпраці із НАТО, адже цей військовий блок є найбільш потужною та ефективною організацією колективної безпеки в євроатлантичному регіоні, саме НАТО претендує на статус «глобального миротворця» [9, с. 60].

Імідж держави залежить і від дисципліни у миротворчих підрозділах, але, неможливо закордоном застосовувати такі основні засоби впливу на військовослужбовців з боку держави, як судова система, прокурорський нагляд. Ряд науковців пропонували збільшити владні повноваження командира підрозділу українського миротворчого контингенту для забезпечення рівня дисципліни. Недостатній рівень навчально-матеріальної бази для підготовки миротворчих контингентів та миротворчого персоналу, пов'язаний із недофінансуванням міжнародних центрів миротворчості в Україні. Значна кількість миротворців після повернення в Україну звільнялися з військової служби. Основний недолік цього процесу – неефективне використання кадрів, які мають бойовий досвід та пройшли фахову підготовку закордоном. Виконання миротворчих місій також завжди пов'язане із значною небезпекою для життя особового складу, так за період з 1992 по 2012 рр. загинуло 47 військовослужбовців ЗСУ [5, с. 188]. Крім того, різноманітні захворювання військовослужбовців ЗСУ, негативно впливали на боєздатність та безпеку міжнародної миротворчої операції. На думку військового фахівця Коротатника І. українці ніколи не мали реальних можливостей використати результати своєї присутності для економічної вигоди держави, тому, що в усіх миротворчих операціях українці були

підпорядковані підрозділам інших держав. Також невирішені ряд проблем у співробітництві України з НАТО. Програма «Партнерство заради миру» має ряд недоліків: через регіональний характер програми та її побудови за географічним принципом розміщення країн, вона є неефективною, бо партнери-країни НАТО мають дедалі менше спільного з точки їх політичних, фінансових і воєнних ресурсів, не завжди зрозумілими є цілі єдиного партнерства, неспроможність України у фінансуванні спільних заходів, негативне ставлення Росії до контактів України з Альянсом. Тому НАТО необхідно підписати з кожною країною-партнером рамковий документ за кожною окремою темою [1, с. 18]. Невирішеність питань призвело до того, що Україна знизила свою частку в участі у миротворчих операціях, зокрема, у 2011 р. Україна посіла 40-ве місце у списку країн-учасниць ООН за кількістю наданого миротворчого персоналу, і це при тому, що у 2000р. Україна входила ще у глобальну десятку, а це у свою чергу знизило надходження іноземної валюти до державного бюджету України, адже за участь у миротворчих операціях Україна отримувала великі кошти від ООН, зокрема за участь миротворчого контингенту у Ліберії Україна від Секретаріату ООН отримала за 2009р. – 18 млн. дол. США, за 2010р. – близько 18 млн. дол. США. Щоб вирішити вищезгадані проблеми необхідно удосконалити законодавчу базу, що регламентує участь українських військових у міжнародних миротворчих місіях, її перегляду та адаптації до потреб сучасного миротворчого процесу; необхідно удосконалити систему кадрового менеджменту у ЗСУ, підготовки майбутніх миротворців. На думку дослідника Кабаненка І., необхідно удосконалити систему прийняття та реалізації рішень щодо направлення контингентів, персоналу до миротворчих місій. Також слід мати не прив'язані до оборонного бюджету механізми забезпечення. У зв'язку з цим доцільно передбачити відповідні кошти у резервному фонді державного бюджету [4, с. 16]. Таким чином, необхідно створити такі умови, за яких участь українських військових в операціях з підтримання миру буде привабливою і вмотивованою. Вирішення вищезгаданих проблем сприятиме у першу чергу підтриманні боєздатності ЗСУ, розвитку їх спроможностей щодо адекватного реагування на сучасні загрози національній безпеці держави у воєнній сфері, підніме імідж та міжнародний авторитет України.

Отже, на основі вищезазначеного можемо зробити наступні висновки: Нормативно-правове забезпечення участі ЗСУ у міжнародній миротворчій діяльності на території інших держав здійснюється на підставі міжнародних договорів та на умовах, визначених чинним законодавством України. У кожному окремому випадку рішення приймається на політичному рівні на основі ґрунтовного аналізу військово-політичної обстановки в регіоні, майбутніх завдань, рівня небезпеки та загроз.

Під час виконання українськими контингентами миротворчої діяльності під егідою ООН, НАТО, їхніми основними завданнями були: спостереження за виконанням умов перемир'я та угоди про припинення вогню, сприяння створенню безпечної обстановки в неспокійних районах;

створення демілітаризованих зон, районів, гуманітарних кордонів; створення умов для проведення переговорів та інших заходів щодо мирного урегулювання конфлікту, відновлення законності та правопорядку, нормального функціонування державних і громадських установ та організацій; контроль за місцевістю в зоні відповідальності та діями населення, протидія масовим безпорядкам, сприяння дотриманню прав людини; ліквідація фортифікаційних споруд, загороджень та мінних полів; охорона життєво важливих об'єктів; сприяння наданню й забезпечення безперешкодному постачанню гуманітарної допомоги цивільному населенню.

Незважаючи на позитивні відгуки з боку представників міжнародних організацій, все ж існували ряд недоліків які негативно у цілому впливали на якість та стан організації миротворчої діяльності України закордоном: серед них недофінансування миротворчих контингентів, тренувальних миротворчих центрів в Україні, низьке матеріально-технічне забезпечення контингенту. Залишалися ряд невирішених питань співробітництва із НАТО, що впливало на якість та стан виконання миротворчих програм. Також існуюча національна законодавча база з питань регулювання та проведення миротворчих операцій забезпечує лише механізм проведення миротворчих операцій, але не враховує багатьох важливих аспектів, що мають принципове значення. Для удосконалення роботи, пов'язаної із миротворчою діяльністю України, необхідно розробити та впровадити Програму морально-психологічної підготовки миротворчих контингентів, зосередивши увагу на соціальних стандартах; доцільно розробити загальні стандарти щодо проведення миротворчих операцій, а також правила щодо застосування миротворцями військової сили та зброї, створити такі умови, за яких участь українських військових в операціях з підтримання миру буде привабливою і вмотивованою.

Список використаних джерел

1. «Біла книга – 2009. Збройні сили України». – Міністерство оборони України. – Київ, 2010. – 88 с.
2. Брежнєва Тетяна Реформування програми НАТО «Партнерство заради миру» як результат трансформації Альянсу: виклики та можливості для України / Т. Брежнєва // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень. – 2008. – № 3.– С. 185–191.
3. Гудима В. М. Досвід України в миротворчій операції КФОР та участі в програмі «Партнерство заради миру» / В. М. Гудима // Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки: матеріали Міжнар. семінару «Миротворча діяльність України: спільні операції з НАТО та в більш широкому контексті», 18–20 березня 2001 р. – К., 2002. – С. 74–86.
4. Кабаненко Ігор Х-фактор українського війська / І. Кабаненко // Військо України. Центральний друкований орган Міністерства оборони України. – 2011. – № 7. – С. 14–17.

5. Котелянець О. О. Актуальні питання розвитку міжнародної миротворчої діяльності України / О. О. Котелянець // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень. – 2012. – №2. – С.185–190.
6. Луник О.О. Типологія та класифікація воєнних конфліктів, до врегулювання яких залучена Воєнна організація України / О. О. Луник // Збірник наукових праць Військового гуманітарного інституту Національної академії оборони України. – 2002. – № 5 (30). – С. 36–48.
7. Макаренко Є. Миротворча діяльність в контексті європейського вибору України / Є. Макаренко // Людство на межі тисячоліть: діалог цивілізацій. Матеріали науково-практичної конференції. – Київ. – 2003. – С.167–172.
8. Перепелиця Г. М. Залучення України до миротворчості регіональних і субрегіональних організацій / Г. М. Перепелиця // Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки: матеріали Міжнар. семінару «Миротворча діяльність України: спільні операції з НАТО та в більш широкому контексті», 18–20 березня 2001 р. – К., 2002. – С. 130–154.
9. Селянко Олександр Збройні сили України та миротворчі операції під проводом міжнародних організацій, у тому числі НАТО: політико-правові аспекти / О. Селянко // Євроатлантикінформ. – Бюллетень. – 2008. – № 1. – С. 60–62.
10. Шкідченко В. П. Деякі шляхи подальшого розвитку нормативно-правової бази забезпечення воєнної безпеки України / В. П. Шкідченко // Наука і оборона. – 2000. – № 3. – С. 3–11.

АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

**Шачковська Л. С., канд. політ. наук, доцент кафедри
суспільних дисциплін
Кличов Мухіддін, студент IV курсу
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

Розглядається антропологічний вимір глобалізації, який містить нові можливості щодо визначення майбутнього людської цивілізації. Аналізується природа та антропологічні засади суспільства, вплив глобалізаційних процесів на життєдіяльність соціуму. Виявлено та охарактеризовано глобалізаційні тенденції сьогодення і сучасні проблеми глобалізації.

Ключові слова

Глобалізація, антропологічний вимір, глобалізаційні трансформації.

Abstract

The authors revealed the anthropological dimension of globalization, which includes new features to determine the future of human civilization. Nature and anthropological foundations of society, the impact of globalization on the livelihoods of society were analyzed. Present globalization trends and current challenges of globalization had been discovered and characterized.

Keywords

Globalization, anthropological dimension of globalization transformation.

Глобалізація і викликана нею глибинна реструктуризація світу зачепили всі сфери людського буття. Ступінь взаємозв'язку і взаємозалежності країн і народів досягла такого рівня, що глобальний простір, незважаючи на існуючі в ньому відмінності, стає і сприймається все більш єдиним і цілісним. Однак, в рамках глобалізації діє безліч тенденцій і закономірностей розвитку, часом протилежних, що надає світовому розвитку суперечливий характер. Саме тому нові підходи до розуміння антропологічних витоків глобальних тенденцій та їхніх наслідків містять нові можливості щодо визначення майбутнього людської цивілізації, з'ясування природи та антропологічних засад суспільства. Сучасний етап розвитку глобалізації потребує її неухильного наближення до людини, до її потреб.

Глобалізація дозволяє країнам, людям і культурам відкривати нові виміри розвитку та інші варіанти життя. Тепер у центрі нового світогляду в умовах глобалізації, покликаної забезпечити соціальне ефективне освоєння світу, є вже не просто людина з абстрактною гуманістичною системою цінностей, а все людство з конкретною системою нагальних матеріальних та духовних потреб.

Мета дослідження полягає у філософсько-антропологічному вимірі глобалізації та аналізі основних тенденцій її розвитку.

Завдання дослідження:

- дослідити формування явища глобалізації, зокрема її соціальні виміри;
- виявити протиріччя процесу глобалізації в антропологічному аспекті;
- здійснити аналіз впливу глобалізаційних процесів на життєдіяльність соціуму;
- виявити глобалізаційні тенденції сьогодення, охарактеризувати сучасні проблеми глобалізації.

Об'єктом дослідження є глобалізація як якісно самостійна, складна система явищ та відносин, яка цілісна в своїй системності, але внутрішньо вельми суперечлива.

Предметом дослідження є антропологічні виміри глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація як мегатенденція історії людства, способом здійснення якої є предметно-практична і духовна життєдіяльність індивідів, інтегрованих в соціокультурно, економічно і політично різні антропологічні цілісності, реалізується в усьому спектрі відносин між ними. Тому її можна розглядати як сукупність процесів економічної (торговельної, фінансової, виробничої тощо), політичної (військової і дипломатичної) і культурної (релігійної, ідеологічної, науково-технічної та іншої) глобалізації, що здійснювалася з різною швидкістю, послідовністю і успіхом у різних місцях і в різні історичні епохи. Важливо не забувати про взаємозв'язок, просторово-часову динаміку і незавершеність цих процесів. Треба також враховувати, що у тривалій історичній ретроспективі глобалізація завжди виступала як послідовність співіснуючих і змінюючих одна одну історичних форм. Джерелом цих форм зазвичай виявлялася просторова і супроводжуюча

її політична, економічна і культурна експансія суспільств, держав і цивілізацій, які виходили на авансцену регіональної історії. Можна сказати, що глобалізація людства спочатку втілює в собі єдність соціальної історії, яка забезпечена конкуренцією і наступністю буття і свідомості утворюючих її антропологічних цілісностей [3, с. 40].

В національних інтересах держав зростає питома вага проблем глобального характеру. Посилюється взаємозв'язок внутрішньої і зовнішньої політики. Глобалізація супроводжується динамічним виходом на міжнародну арену недержавних акторів – як конструктивних, так і деструктивних. Вона охоплює різні сфери життя, але всюди, так чи інакше, стосується людини.

Все це зумовлює різні форми її прояву, а саме:

1. Економічна глобалізація. Перш за все, це виникнення економічних відносин всесвітнього характеру. Переплетення ринків, фінансів, товарів і послуг, створення транснаціональних корпорацій є одним із найяскравіших проявів цього процесу.

2. Політична глобалізація. Дуже своєрідним в даній формі глобалізації є «примусове» поширення загальнолюдських цінностей при формуванні регіональних міждержавних об'єднань, спілок, інститутів. Глобалізація змушує держави «демократизуватися», робити більш прозорою діяльність своїх органів.

3. Культурна глобалізація. У цій формі глобалізації, з одного боку, мова йде про поширення західних цінностей на більшу частину населення світу, а з іншого – про прийняття західних інституціональних практик (бюрократична організація, раціональність, цінності економічної ефективності, політичної демократії), що поширилися в усьому світі. Глобалізація в культурній сфері розуміється як тенденція до створення певної єдиної світової культури (або цивілізації). Культурні наслідки глобалізації виражаються у високому рівні культурної гомогенності населення в межах чітко визначених границь. Стає все більш очевидним, що «суспільство споживання» не має майбутнього – занадто великі духовні витрати, вже досить чітко проглядаються ресурсні та екологічні межі. Помітно посилюється тенденція до втрати «вічних» цінностей, наростають негативні тенденції.

4. Глобалізація комунікації. Цю форму глобалізації пов'язують з настанням ери інформаційних технологій. Соціальний простір набув нової якості з розвитком електронної комунікації. Доступність, вартість і швидкість спілкування зробили локальне загальнозначущим. Швидке зменшення вартості комунікацій якісно змінило відносини між державами і свідомістю людей, і це може стати основою для формування більш потужного глобального суспільства [8].

Розвиток людини як найвищої соціальної цінності, підвищення якості людського життя є одним із пріоритетів глобального розвитку. На перший план виходять такі глобальні проблеми соціальної якості життя, як освіта, професійна підготовка, здоров'я, безпека людини, боротьба з

організованою злочинністю, з тіньовою економікою, можливості розвитку приватного підприємництва. Значно зростає роль і місце інтелектуальної та гуманітарної глобальної інтеграції.

Глобалізація, виносячи потреби та інтереси людини за національні кордони, пускає в хід тенденцію персоніфікації міжнародних відносин, пов'язану зі становленням додаткових джерел зовнішньополітичної ініціативи – приватних корпорацій в особі їхніх керівників і самої людини як кінцевого споживача створюваних глобальною економікою і культурою, товарів, послуг, культурних цінностей і способу життя. Проте, їхні інтереси можуть не збігатися з офіційно сформульованими національними інтересами. Тоді вже виникає феномен «людини інтернаціональної», що пов'язує задоволення своїх потреб не тільки із країною, в якій проживає і є її громадянином, але і зі світовою спільнотою в цілому. Тим самим людина виходить за функціональні рамки громадянина своєї країни і перетворюється на самостійний суб'єкт міжнародних відносин. Поява людських потреб, що об'єктивно перебувають на регіональному чи світовому рівні бачення, зростання їхньої кількості, є важливими передумовами глобалізації.

Таким чином, – на думку В. Завальнюка, – необхідно зазначити, що сучасні глобалізаційні трансформації не можуть не акцентувати увагу на людині, яка водночас є генератором нових ідей, нового світобачення. Глобалізація відчутно втручається у сферу інтелектуального та культурного життя. Відкриваються унікальні можливості для взаємного збагачення культур, вдосконалення системи освіти, обміну результатів наукових відкриттів.

В той же час глобалізаційні процеси викликають багато проблем для людства: збільшується розрив між багатими і бідними в рівні життя населення, в технологічній та інформаційній сферах; безпрецедентним є демографічний розрив, екологічна деградація планети. Реальністю стали глобальні виклики, які несуть загрозу міжнародній безпеці (тероризм, транснаціональна організована злочинність тощо). Тому необхідно створити глобальну систему протидії цим викликам і загрозам, об'єднати зусилля всіх народів і держав для нейтралізації негативних наслідків глобалізаційних процесів [5, с. 51].

Вирішення глобальних проблем можливо тільки на основі організації планетарної системи взаємодії і взаємодопомоги. Аналіз суті цих проблем розкриває нерозривність соціальних і природних сторін життя сучасного людства. Неможливо відокремити економіку від екології, психологічні проблеми від політичних. Сам підхід до вирішення цих проблем вимагає вироблення у людини планетарного мислення.

Аль-Кузаї Джабер Сакран досить обґрунтовано, на наш погляд, виділяє три основні групи глобальних проблем сучасності. До першої групи належать так звані «інтерсоціальні проблеми». Сюди, перш за все, входять: проблема встановлення і підтримання миру між державами; становлення нового економічного порядку, усунення нерівномірності

економічного розвитку; подолання міжнародної нестабільності; політичні проблеми, що виникають при освоєнні державами природних ресурсів; проблема гонки озброєнь, яка тісно пов'язана з проблемою забруднення і руйнування навколишнього середовища. Всі ці інтерсоціальні проблеми органічно пов'язані проблемою взаємодії суспільства і природи.

Ці проблеми виділяються в особливу другу групу, яку можна умовно визначити як «натурсоціальні проблеми». Ці проблеми виникають в результаті безпосередньої взаємодії природи і суспільства. До них в першу чергу відносяться: проблема збереження природних ресурсів – відновлювальних і невідновлювальних, – освоєння світового океану, космосу, сам характер взаємовідносин сучасного людства і навколишнього природного середовища.

Третя група – це проблеми, пов'язані із взаємодією людини і суспільства. Їх можна визначити як «антропосоціальні проблеми». Сюди можна віднести комплекс проблем біологічних основ життя людини, опосередкованих соціальними умовами; проблеми народонаселення, охорони здоров'я; проблема здоров'я в масштабах всього людства і в конкретних, особливо небезпечних регіонах; глобальні проблеми освіти, а також проблеми впливу ціннісних установок людей на характер життєдіяльності всього людства тощо [1, с. 14–15].

Глобалізація в поєднанні з іншими пов'язаними з нею сучасними процесами посилює вплив на людину – її економічний, соціальний і морально-психологічний статус, її самопочуття і особистісний розвиток, цінності та прагнення. Цей вплив проявляється в таких аспектах:

1) поглиблюється розрив у соціально-економічному становищі масових верств населення індустріально розвинених країн і країн, які розвиваються або економічно відсталих;

2) збільшується кількість безробітних в країнах, що розвиваються;

3) виникають нові лінії соціальної диференціації як в розвинених суспільствах, так і в тих, що розвиваються;

4) відбувається величезне розширення та інтенсифікація зв'язків людей, що належать до різних культур, національних спільнот, цивілізацій;

5) змінюються умови і фактори формування людської особистості;

6) спонукання процесу індивідуалізації людини;

7) здійснюється потужний вплив на потреби і мотиви особистості;

8) загострюється проблема ідентичності особистості;

9) посилюється психологічна деінституціоналізація особистості [6, с. 158].

Які основні антропологічні протиріччя глобалізації? Дуже важливим аспектом і протиріччям глобалізаційних процесів є тенденція нівелювання національних держав і унікальних самобутніх культур. Тут напрошується висновок про принципове протистояння глобалізації (пов'язаної з маргіналізацією та уніфікацією) традиції, в якій реалізуються стійкі сутності і цінності локальних культур. «Перетворення

людства в ціле амбівалентне для його блага. Якщо для виробництва, економіки, техніки поєднання розрізаних зусиль дає ефект емерджентності, сприяє зростанню, то сфери життя, де самоцінні відмінності – деградують... В глобально цілісній системі етноси не збагачують один одного, а взаємопоглинаються, культури не отримують імпульс для саморозкриття, а нівелюються, країни не еволюцінують, співпрацюючи, а уніфікуються. Скрізь те ж саме одягають, їдять, п'ють, співають, всюди «Діснейленд» і «Макдональдс». Своєрідність народів відходить в минуле, в традицію, в фольклор і існує як пережиток минулого. Якби в містах не було старих кварталів і музеїв, то подорожування втрачало би сенс – людина неминуче потрапляє в оточення витончено однакових автомобілів, дизайн будівель, її переслідують всюдисущі реклами транснаціональних корпорацій. Різноманітне, до протилежності, строкате, географічно розкидане і розтягнене по історичним епохам людство стоїть на порозі трансформації в суперечливе, але структурно однорідне просторово-тимчасове утворення» [7, с. 78].

Таким чином, можна сказати, що одним із основних антропологічних протиріч глобалізаційних процесів є їх наднаціональний характер. Цікаву думку в цьому відношенні висловлює Ю. Тютюнник: «Позанаціональний характер глобалізації сьогодні доходить до логічного завершення. В певній мірі вона нагадує той котел, в якому переплавлялися нації в період становлення американської спільноти, тільки зараз в цей котел кидається весь світ...» [9, с. 166]. Тепер стає очевидним, чому Ф. Фукуяма, називаючи глобалізацію тотальною експансією неолібералізму, пов'язує її з «кінцем історії»: нівелювання національної держави цілком можна ототожнити із закінченням історичного часу. Відомо, що будь-якого роду експансії в людській історії, як правило, здійснювалися на основі домінування певного етносу, тобто мали національний характер [9, с. 164–165].

Глобалізація обернулася для багатьох країн і народів руйнівними наслідками. Сучасний глобалізм має насильницький характер, що веде до денационалізації. Він лише формально дає народам рівні права і можливості залучення до новітніх здобутків сучасної цивілізації. До інших наслідків глобалізації слід віднести наростання конфліктності і напруженості в світі. В результаті зростання інформаційно-технологічної нерівності збільшилася соціальна прірва між багатою і бідною частиною людства. Можна навіть говорити про появу наддержавної світової соціальної структури. Її утворює надклас багатих і надклас бідних [2, с. 16].

Виникнення таких наслідків, їх усвідомлення, спричинило досить потужний антиглобалістський рух в багатьох країнах світу. З наростанням небезпечних глобалізаційних тенденцій та появою нових кризових проблем світового масштабу кількість активістів і прихильників антиглобалістських рухів збільшується з метою недопущення та

ліквідації негативних наслідків глобалізації.

Тому сучасні виклики та проблеми глобалізації зворушують увесь світ. Ведуться численні дискусії щодо необхідності даного процесу взагалі. Відбуваються зустрічі між країнами для обговорення суспільно значущих питань. Одним з найважливіших таких заходів є Всесвітній економічний форум, що періодично проводиться в Давосі. Предметом дискусій Давоського форуму (січень 2017 р.) стали найбільш важливі світові проблеми економіки, політики, охорони здоров'я та навколишнього середовища, тобто першочергові питання, які хвилюють людство, і які потребують нагального вирішення та врегулювання.

Експерти Всесвітнього економічного форуму в Давосі назвали головні ризики для людства в 2017 році, поділивши їх на п'ять категорій – економічні, екологічні, геополітичні, соціальні і технологічні.

В економіці головна загроза – це відмивання грошей і ухилення від сплати податків, работоргівля, виробництво контрафактної продукції і організована злочинність. Також небезпеку несе збільшення різниці в доходах між бідними і багатими.

Основний технологічний ризик – це зростаюче число розкрадань персональних даних, кібератаки і стрімкий розвиток робототехніки, через що люди втрачатимуть робочі місця.

У соціально-економічній сфері одна з головних проблем – це масова міграція, яка може стати для економіки непосильним тягарем.

Як і раніше серйозну небезпеку становлять природні катаклізми і антропогенні екологічні катастрофи.

Одна з найбільш значущих категорій ризиків – це геополітика. Це великі теракти, міждержавні конфлікти і неефективне держуправління [4].

Глобалізація – об'єктивно обумовлений етап в житті людства.

Сутність глобалізації – це її об'єктивність, планетарний масштаб, універсальність і невідворотність буття суспільства, що насувається, як буття глобального. Існування глобалізації – це кризові явища в дійсності, які виявляються суспільною свідомістю в різних сферах соціального життя. Глобалізація з точки зору статичності – це принципово нове, тривале і до кінця не вивчене явище. З точки зору динаміки глобалізація – безперервний, такий, що не піддається в повній мірі громадському контролю процес змін. Глобалізація, одного разу з'явившись, показала і свої проблеми, які будуть супроводжувати людство. В одних випадках – це кризові явища, які створюють нові можливості для прояву творчих життєвих сил людства. В інших – це ситуації фізичної катастрофи, апокаліптичного, есхатологічного світосприйняття.

Перед суспільними науками на сучасному етапі гостро стоїть проблема поглиблення меж людського пізнання глобалізації в умовах розширення нестабільної реальності і відкриття її законів відповідно до її власної природи. Лише на основі цього людство зможе мінімізувати негативні наслідки глобалізації.

Список використаних джерел

1. Аль-Кузаи Джабер Сакран Историко-цивилизационный подход к изучению глобального политического процесса (анализ методологии А. Тойнби) : дис. на соискание степени политических наук : 23.00.01 / Аль-Кузаи Джабер Сакран. – Одесса, 2016. – 226 с.
2. Гелд Д., МакГрю Е., Голдблатт Д., Перритон Д. Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура. – К.: Фенікс, 2003. – 584 с.
3. Гранин Ю. Д. Глобализация: «вестернизация» и альтернативные формы глобальных стратегий / Ю. Д. Гранин // Стратегія розвитку України. – №1. – 2014. – С. 38–45.
4. Давос-2017: кто приехал и что обсудили в первый день форума / Сегодня.ua. 2017. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gottstat.com/news/davos-2017-kto-priehal-i-chto-obsudili-v-pervyy-den-3120068.html>
5. Завальнюк В. В. Антропологічний вимір глобалізаційних процесів у правовій сфері / В. В. Завальнюк // Наукові праці НУ ОЮА. – Том IX. – 2010. – С. 46–53.
6. Заславская Н. Б. Влияние глобализации на человека / Н. Б. Заславская, А. Р. Каньковская / XXXII Неделя науки СПбГПУ. Материалы межвузовской научно-технической конференции. Ч.VII : С. 157–158 © Санкт-Петербургский государственный политехнический университет, 2004.
7. Кутырев В. А. Культурологический смысл глобализма. / В. А. Кутырев // Вестник российского философского общества, 2001. – № 4. – С. 78–83.
8. Понарина Н. Н. Глобализация: тенденции и противоречия (концептуальный анализ) / Н. Н. Понарина // Теория и практика общественного развития. 2010. – №1. – С. 37–43.
9. Стус В. Глобализация завершается / В. Стус // День. – 2008. – № 217. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://day.kyiv.ua/ru/article/nota-bene/globalizaciya-zavershaetsya>

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ

**Шачковська Л. С., канд. політ. наук, доцент кафедри
суспільних дисциплін
Худайкулова Айджан, студентка IV курсу
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

Аналізуються поняття, ознаки та загрози інформаційного тероризму. Розглядаються прояви інформаційного тероризму в Україні та шляхи забезпечення інформаційною безпеки України.

Ключові слова

Тероризм, інформаційний тероризм, міжнародна політика.

Abstract

The authors analyzed the concepts, features and threat of information terrorism. The manifestations of information terrorism in Ukraine and ways of ensuring information security of Ukraine were revealed.

Keywords

Terrorism, information terrorism, international politics.

Феномен тероризму еволюціонує і один з його нових етапів можна поєднати з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Саме в межах цього розвитку тероризм набуває нових змістовних характеристик та оформляється такий його різновид як інформаційний тероризм. Останній виступає як один з провідних інструментів сучасної політичної практики, як новітній вид соціально-політичного насилля, який має прояв у багатьох аспектах, зокрема ініціюванні страху, маніпулюванні свідомістю тощо.

Метою дослідження є розкриття понять сучасного тероризму та інформаційного тероризму.

Поставлена мета обумовлює вирішення наступних завдань:

- з'ясувати поняття, ознаки та загрози інформаційного тероризму;
- охарактеризувати прояви інформаційного тероризму в Україні;
- запропонувати шляхи забезпечення інформаційною безпекою України.

Об'єктом дослідження є інформаційний тероризм як феномен сучасної міжнародної політики.

Предметом дослідження є інформаційний складник феномену тероризму.

Одна з головних цілей терористів, як вважають багато дослідників, – привернути увагу суспільства й навіть викликати його симпатію. Тому вони прагнуть до реклами, а не самознищення, хоча зустрічаються й терористи-смертники, але це швидше виняток з правила. Без системи масової інформації, особливо телебачення, а саме яскраво трансльованих терактів у живому ефірі, терористи не могли б мати шансу висунути владі свої вимоги й сподіватися на їх виконання, оскільки реакція населення на терористичні акти була б менш емоційною і масштабною. Тероризм можна розглядати як форму політичного послання, ультиматуму, який має місце в різних сферах сучасного суспільства: політичній, економічній, соціальній і т. д.

Інформаційний тероризм. Ця форма тероризму відрізняється від інших: вона діє в інтелектуальній сфері й породжує новий вид насильства, яке може бути спрямоване проти кого завгодно [1, с. 29].

Тим більше, що в сучасному суспільстві тероризм практично завжди має політичні мотиви, політичну спрямованість, хоча й прикривається етнічною, національною підставою.

Вважаємо за потрібне визначити ряд ознак, що сприяють тероризму:

1. Слабкість державної влади, особливо в роки соціальних катаклізмів, перебудови економічних і соціальних відносин. Влада тоді зазвичай не в змозі нейтралізувати, блокувати, подавити етнорелігійні

екстремістські обурення й сепаратистські рухи.

2. Явна збитковість діяльності або бездіяльність спецслужб, які не вміють вчасно виявити й запобігти терористичним актам. Це стосується не тільки нашої країни, а й США, правоохоронні органи яких досить швидко виявляють терористів, але дуже погано попереджають їх злочинні дії. Враховуючи численні жертви тероризму, такий недолік особливо небезпечний.

3. Існування релігійних, сектантських, революційних, сепаратистських організацій, що вимагають негайного виконання своїх вимог без урахування об'єктивних умов та інтересів інших учасників відносин.

4. Принцип застосування насильства дієвий у суспільстві з сильним впливом традиціоналізму й сильним опором урбанізації та глобалізації.

5. Схвалення і підтримка дій терористів з боку нації, релігійних чи інших груп, загалом населення заснований на баченні тероризму як війни малих народів, які іншим способом не можуть домогтися справедливості й унаслідок цього його виправдовують.

6. Давні традиції використання тероризму для вирішення політичних, національних, економічних і інших завдань. У зв'язку з цим можна вказати на звичай широкого використання в культурі цієї соціальної (особливо національної) групи насилля, що нерідко проявляється в культурі зброї, героїзації розбою і розбійників, зокрема серед предків, знаходить вираження в міфології та символіці. У такій області не шанується закон, у ньому просто не відчують потреби, і життя регулюється звичаями, неписаними нормами, інтерпретація яких може відбуватися в самому широкому діапазоні.

7. Особливе ставлення окремих країн чи регіонів до пережитих ними соціально-економічних, культурних, політичних і інших проблем. Специфіка таких переживань насамперед пов'язана з архаїчними формами соціальної організації. В одних регіонах можна спостерігати апеляцію країн, які хочуть побороти події багатовікової давності й релігійний фундаменталізм. В інших районах рухомою силою тероризму буде боротьба за «справедливість» між бідними і багатими. Ця боротьба часто носить суто кримінальний характер і спрямована на розподіл власності й сфер впливу. Вона набуває політичного забарвлення тоді, коли об'єктом тероризму стають представники влади, інших політичних сил, або етнорелігійного, якщо під загрозою опиняються певні релігійні цінності.

Отже, сучасний тероризм – це насильство, яке здійснюється групою людей стосовно держави як політичного суб'єкта, і загроза насилля щодо мирних громадян. За останнє десятиріччя тероризм набув системного характеру, появі якого сприяв технічний прогрес, а також розвиток ЗМІ та способів передачі інформації, що багаторазово збільшило пропагандистський ефект терористичних актів. Політичний терор, що застосовується в сучасному світі, є якісно новим феноменом, що істотно

відрізняється від політичних убивств, що практикувалися в древності й на початку Нового часу.

Інформаційний тероризм – це новий, специфічний вид терористичної діяльності, поява якого, перш за все, зумовлена оформленням інформаційного суспільства, характерними рисами якого є: безпрецедентне підвищення ролі та значення інформації в усіх сферах життєдіяльності людини; створення глобального інформаційного простору; суттєве збільшення кількості людей, залучених до виробництва, збереження, обробки та використання інформації.

Крім цього, до особливостей такого типу суспільства належить й те, що саме влада знань та інформації стає вирішальною в управлінні суспільством, відсуваючи на другий план такі ресурси впливу як гроші і державний примус. З цього приводу відомий італійський соціолог Ф. Ферраротті зауважує, що накопичення знання та інформації в сучасному суспільстві необхідне для здійснення влади й прийняття рішень. При цьому, як наголошує він, мова йде не просто про інформацію, а про «соціальну інформацію». Остання визначається ним як «інформація, що охоплює всі політичні і соціально значимі теми, які належать до взаємодії громадян та інститутів. У цьому сенсі цілком правомірно стверджувати, що соціальна інформація стосується та входить до самого поняття влада» [9, с. 328]. Відповідно, той, хто контролює систему соціально-політичних комунікацій, той має владу та здійснює вплив. Відтак «бути експлуатованим у сучасному суспільстві означає бути на краю, бути відірваним від інформації» [9, с. 329].

Інший відомий соціолог М. Кастельс стверджує, що інформація та обмін нею супроводжували розвиток цивілізації впродовж усієї історії людства та мали критичну важливість в усіх суспільствах. Втім, сучасне інформаційне суспільство вибудовується таким чином, що «генерування, обробка та передача інформації стали фундаментальними джерелами продуктивності й влади» [9, с. 42–43].

Тож в сучасному суспільстві «стратегічними ресурсами» є знання та інформація. Відповідно, інформаційний тероризм пов'язаний з перманентним зростанням інформатизації суспільства й переходом світової цивілізації в інформаційну епоху. Проблема інформаційного тероризму відносно нова для наукової громадськості.

Втім, незважаючи на це, сьогодні вже склалася відносно стала думка щодо визначальних характеристик поняття «інформаційний тероризм». Зокрема, наголошується, що останньому притаманний вплив на психіку та свідомість людей; прагнення до ліквідації умов та можливостей для критичного оцінювання інформації, що отримується; цілеспрямоване використання ЗМІ; інформаційна експансія; маніпулювання інформаційними потоками [10, с. 7].

Відповідно до цих характеристик найчастіше інформаційний тероризм тлумачиться як безпосередній вплив на психіку та свідомість людей з метою формування потрібних думок та суджень, які необхідним

чином спрямовують поведінку людей. Інформаційний вплив на масову свідомість відомий з давніх часів, наприклад, для «конструювання майбутнього» у певному напрямку його використовували ще шамани та жерці.

Однак очевидно, що свого апогею інформаційний вплив досяг саме в умовах інформаційної цивілізації, спровокувавши появу інформаційного тероризму. Останній активно використовується як інструмент сучасної політичної практики.

Варто зазначити, що для України, де інформаційна діяльність поки що не набула належного розвитку, головні загрози у сфері інформаційного тероризму є не внутрішніми, а зовнішніми. Їх переважно створюють іноземні держави, міжнародні терористичні та інші злочинні угруповання й організації, які користуються нерозвиненістю й слабкістю відповідних державних структур.

У мирний час прямими виконавцями акцій інформаційного тероризму є іноземні спецслужби й організації, закордонні і значна частина українських ЗМІ, організації сектантів і церковників, різного роду місіонерські організації, окремі екстремістські елементи і групи. Активно використовують інформаційні канали і безпосередньо терористи, подаючи свої плани через офіційні канали інформації. Дестабілізація суспільства чи то у внутрішній політиці країни, між ворогуючими публічними особистостями, чи то у зовнішньополітичних стосунках через інформаційний тероризм стає дедалі популярнішою. Адже вдало оформленою інформацією можна знищити все, і зброя стане неактуальною [8].

Сучасний інформаційний тероризм характеризується як множина інформаційних війн та спецоперацій, пов'язаних із національними або транснаціональними кримінальними структурами та спецслужбами іноземних держав. Доступність інформаційних технологій значно підвищує ризики інформаційного тероризму. Розвиненість інформаційної інфраструктури суспільства сприяє створенню додаткових ризиків інформаційного тероризму.

У свою чергу, інформаційний тероризм розділяється на інформаційно-психологічний тероризм (контроль над ЗМІ з метою поширення дезінформації, чуток, демонстрації могутності терористичних організацій) та інформаційно-технічний тероризм (завдання збитків окремим елементам і всьому інформаційному середовищу супротивника в цілому: руйнування елементної бази, активне придушення ліній зв'язку, штучне перезавантаження вузлів комунікації і т. п.). У цьому плані теоретично та практично виправданим представляється використання терміна тероризм [3, с. 231].

Досить типовим прикладом для розуміння сутності медіа-терору, механізмів його викликання, стимулювання й поширення може служити такий специфічний засіб масової інформації, як листівка. У ній головну роль відіграє не інформація, як така, а пропаганда, контрпропаганда,

агітація, реклама.

Тому головним завданням такого засобу інформаційного тероризму є не інформування, а маніпулювання. Головним у тактиці інформаційного тероризму є наявність небезпечних наслідків терористичного акту з широтою розголошення відомостей та великим суспільним резонансом.

Поряд із зазначеним, інформаційний тероризм, або «кібертероризм», за формами дії на кіберпростір має всі властиві ознаки політичного тероризму взагалі.

Останнім часом поняття кібертероризму перетнуло межі фантастичного і широко обговорюється в засобах масової інформації. Загроза тероризму в Інтернеті виявилася більших, ніж очікувалося, масштабів, а функції кібертероризму неймовірно розширилися через тотальне поширення Інтернету.

Кібертероризм є серйозною соціально-небезпечною загрозою для людства, порівняно, навіть, з ядерною, бактеріологічною і хімічною зброєю, причому ступінь цієї загрози через свою новизну, не до кінця ще усвідомлений і вивчений. Досвід, що є у світової спільноти у цій сфері, зі всією очевидністю свідчить про безперечну уразливість будь-якої держави, тим більше, що кібертероризм не має державних кордонів; кібертерорист здатний в рівній мірі загрожувати інформаційним системам, розташованим практично в будь-якій точці земної кулі [2, с. 96].

Стрімке зростання кількості злочинів, що здійснюються в кіберпросторі, пропорційно числу користувачів комп'ютерних мереж (за оцінками Інтерполу, темпи зростання злочинності в глобальній мережі Інтернет, є найшвидшими на планеті) ще раз підкреслює стан небезпеки з боку інформаційного тероризму.

За твердженням фахівців контррозвідувальних управлінь, «терористи» за допомогою електронної пошти передають у зашифрованому вигляді інструкції, карти, схеми, паролі та іншу важливу інформацію, розголошення якої може зашкодити національній безпеці держави [5, с. 165]. У зв'язку з цим Генеральна Асамблея ООН прийняла в грудні 1998 року резолюцію по кіберзлочинності, що стосується кібертероризму та кібервійни. Резолюція 53/70 закликає держави-члени інформувати Генерального секретаря ООН про свої погляди і оцінки щодо проблем інформаційної безпеки, визначення основних понять, пов'язаних з інформаційною безпекою і розвитком міжнародних принципів, що поліпшують глобальний інформаційний простір і телекомунікації і що допомагають боротися з інформаційним тероризмом і злочинністю.

Отже, можна констатувати, що загроза кібертероризму в даний час є доволі складною і актуальною проблемою, причому вона буде ускладнюватись по мірі розвитку і розповсюдження інформаційних технологій [7, с. 16].

Це привертає увагу до механізму інформаційної безпеки в контексті національної безпеки держави, викликає необхідність аналізу його

структури, рівня дієвості, напрямів вдосконалення з урахуванням потреб часу.

Так, державна система забезпечення інформаційної безпеки країни являє собою організаційне об'єднання державних органів, а також сил та засобів інформаційної безпеки, що виконують свої функції на основі закону під контролем і захистом судової влади.

Державна система складає найважливішу ланку системи інформаційної безпеки особистості, суспільства і держави в правовій державі. Основними завданнями такої системи є: виявлення і прогнозування дестабілізуючих факторів і інформаційних загроз життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави; здійснення комплексу оперативних і довготривалих заходів з їхнього попередження і усунення; створення і підтримання в готовності сил та засобів забезпечення інформаційної безпеки. Органи (служби) інформаційної безпеки можуть створюватися (на законодавчих засадах) і в недержавних структурах для захисту своїх потреб у забезпеченні необхідною інформацією. Дані органи на основі укладення відповідних угод можуть бути приєднані до єдиної державної системи інформаційної безпеки [6, с. 2].

На наш погляд, інформаційну безпеку держави, у контексті стану її інформаційної захищеності, при якому не завдається суттєвої шкоди національним інтересам, необхідно визначити як комплекс заходів захисту від спеціальних інформаційних операцій, актів зовнішньої інформаційної агресії та негласного зняття інформації (за допомогою спеціальних технічних засобів), інформаційного тероризму та комп'ютерних злочинів.

Тому для розуміння реальних та потенційних загроз інформаційному простору України необхідно дати визначення інформаційних операцій та актів зовнішньої інформаційної агресії, інформаційного тероризму та комп'ютерної злочинності.

Спеціальні інформаційні операції – це сплановані дії, спрямовані на ворожу, дружню або нейтральну аудиторію шляхом впливу на її свідомість і поведінку за допомогою використання певним чином організованої інформації та інформаційних технологій для досягнення певної мети. Акти зовнішньої інформаційної агресії – легальні або протиправні акції, реалізація яких може мати негативний вплив на безпеку інформаційного простору держави. Вони поділяються на такі види:

- операції, спрямовані проти суб'єктів, які ухвалюють рішення;
- операції, спрямовані на компрометацію, завдання шкоди опонентам;
- операції, спрямовані на політичну (економічну) дестабілізацію.

Зазначені акції відбуваються на макро- і мікрорівні [4, с. 58].

Макрорівень характеризується різною агітаційно-пропагандистською й розвідувально-організаційною діяльністю, яка орієнтована на конкретні соціальні групи людей через засоби масової інформації та канали

комунікацій.

На мікрорівні застосовується агітаційно-пропагандистська і розвідувально-організаційна діяльність ідеологічного характеру, прицільно персоналізована і здійснювана, переважно, через міжособистісне спілкування. Часто це діяльність, що спрямована на поширення чуток чи на провокування іншими методами негативного поведіння населення держави-об'єкта інформаційної війни.

Розглядаючи поняття спеціальних інформаційних операцій та актів зовнішньої інформаційної агресії в контексті заходів політичної розвідки, слід зазначити, що за її допомогою мають вирішуватися певні політичні проблеми, досягатися стратегічні цілі суспільства певної держави чи іншого суб'єкта розвідувальної діяльності. Для об'єкта, на який спрямовані спеціальні інформаційні операції та акти зовнішньої інформаційної агресії, мають настати або ж утворитися загрози чи небезпеки виникнення негативних наслідків.

Отже, такий вплив на об'єкт за своєю суттю є також негативним. Вплив як такий застосовується як до окремої особи чи групи осіб, так і на все суспільство в цілому або певний його соціальний прошарок. Таким чином, спеціальні інформаційні операції та акти зовнішньої інформаційної агресії мають бути діяльністю, яка проводиться спеціальними органами іноземних держав чи транснаціональних структур, які уповноважені суб'єктом інформаційної війни здійснювати таку діяльність.

Тобто основним суб'єктом спеціальних інформаційних операцій та актів зовнішньої інформаційної агресії є спецслужби іноземних держав для здійснення таємних операцій та акцій негативного, деструктивного ідеологічного, ідейно-політичного та соціального впливу на особу, групу осіб або суспільство в цілому з метою їх переорієнтації на інші цінності та ідеали, підштовхнути до вчинення протиправних дій, щоб підірвати і послабити державний та суспільно-політичний лад для здійснення вигідного впливу. Основою їх діяльності є розповсюдження певної інформації (правдивої чи фальшивої) через використання комунікаційних технологій із впливу на масову свідомість із довготривалими чи короткотривалими цілями. Необхідно підкреслити, що спеціальні інформаційні операції та акти зовнішньої інформаційної агресії створюють загрозу не стільки як явище взагалі, скільки тим, що вона «вмикає» та контролює речово-енергетичні процеси, результатом чого є збудження процесів, масштаби яких у багато разів більші за саму операцію. Саме цей вид інформаційної боротьби, як правило, скерований на переорієнтацію окремих осіб, їх груп чи суспільства в цілому на інші цінності та ідеали для послаблення політичного і соціально-політичного устрою. Коли заходи безпосереднього інформаційного підриву є інструментом політичної розвідки, їхня мета також має політичний характер.

Стрімке зростання комп'ютерних технологій та їх запровадження в

управління стратегічно-важливими структурами держави призводить до зростання їх уразливості непропорційно швидше протистояти подібним загрозам, а застосування кібернетичних атак необхідно розглядати і як засіб ведення війни та вчинення терористичних актів в новій сфері, поряд із бойовими діями на суші, морі, в повітрі та космічному просторі.

Отже, спеціальні інформаційні операції та акти зовнішньої інформаційної агресії передбачають заплановане спричинення шкоди життєво важливим інтересам у політичній, економічній, науково-технічній, соціальній чи будь-якій іншій суспільній сферах життя держави-супротивника та здійснення на цій основі вигідного впливу для отримання переваг у тій чи іншій галузі.

Вагомим для України є метод захисту зовнішньополітичного іміджу на світовій арені. Якщо в інформаційному просторі країни і за її межами щодо неї переважають повідомлення про події негативного забарвлення, то вони обов'язково позначаються на загальному іміджі, а отже, і на інвестиційному потенціалі. Це має бути об'єктом постійної уваги всіх державних органів влади, його постійного моніторингу, аналізу та напрацювання заходів відповідного реагування.

Тому, найбільш важливими напрямками забезпечення інформаційної безпеки під час збройних конфліктів є захист від зовнішньої пропаганди, дезінформації, нав'язування деструктивних цінностей і продукування власної консолідуючої символіки, здатної об'єднати суспільство у важкі часи, підняти бойовий дух нації.

Проаналізувавши поняття сучасного тероризму та інформаційного тероризму, ми можемо з цілковитою впевненістю зауважити, що сучасний тероризм є дуже різностороннім та швидкорозвиваючим феноменом. І для України це є болючим питанням в результаті останніх подій, особливо у інформаційній війні з Російською Федерацією.

Тому, підсумовуючи, варто зазначити, що проблема протидії актам інформаційного тероризму є комплексною проблемою. Сьогодні закони повинні відповідати вимогам сучасного розвитку. З цією метою урядові нашої держави необхідно проводити цілеспрямовану роботу з гармонізації та вдосконалення законодавства у сфері інформаційної безпеки держави. Державна політика забезпечення інформаційної безпеки України повинна бути складовою політики національної безпеки та повинна передбачати системну превентивну діяльність органів влади по наданню гарантій інформаційної безпеки особі, соціальним групам та суспільству в цілому. Одним з пріоритетних напрямків має бути організація взаємодії та координація зусиль правоохоронних органів, спецслужб, судової системи, забезпечення їх належним фінансуванням та необхідною сучасною матеріально-технічною базою. Також необхідно ставити акцент на активізації зусиль у формуванні належної міжнародної системи інформаційної безпеки. Виконання всіх цих вимог призведе до радикального зниження рівня інформаційної злочинності та тероризму, і як наслідок, призведе до підвищення інформаційної безпеки не тільки нашої держави, але й тих країн, з котрими вона співпрацюватиме.

Список використаних джерел

1. Бахчеван Є. Ф. Основні поняття та характеристики сучасного тероризму // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 4. – С. 29–32.
2. Бойченко О. В. Інформаційна безпека України: поняття та загрози. – 2008 – С. 96–101.
3. Бойченко О. В. Медіа-тероризм: особливості сучасних ознак інформаційній безпеці / О. В. Бойченко // Інтегровані інтелектуальні робототехнічні комплекси (ПРТК-2009): друга міжнародна наук.-практ. конф. (25-28 травня 2009 р.). – К. : НАУ, 2009. – С. 230–232.
4. Бойченко О. В. Кібертероризм у складі сучасних проблем національної безпеки / О. В. Бойченко, О. О. Ончурова // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 57–62.
5. Герасименко К. С. Сучасні ознаки загроз «інформаційного тероризму» / К. С. Герасименко // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 162–166.
6. Гуцалюк М. Інформаційна безпека України: нові загрози / М. Гуцалюк // Бизнес и безопасность. – 2003. – № 5. – С. 2–3.
7. Катренко А. Особливості інформаційної безпеки за міжнародними стандартами / А. Катренко // Альманах економічної безпеки. – 1999. – № 2. – С. 15–17.
8. Надьон О. В. Правовий аналіз передумов виникнення загрози тероризму в Україні / О. В. Надьон // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoznavec.com.ua/period/chapter/2/24/849>.
9. Полякова Н. Л. XX век в социологических теориях общества. – М.: Издательство «Логос», 2004 – 384 с.
10. Пугач В. Г. Інформаційний тероризм і політика // Грані. – 2015. – № 11. – С. 6–10.

ҐЕНДЕРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПОЛІТИЧНО-СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ СУСПІЛЬСТВА

**Шачковська Л. С., канд. політ. наук, доцент кафедри
суспільних дисциплін
Худайназарова Юлдуз, студентка IV курсу
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

Проаналізовано поняття гендер та гендерна рівність. Розглянуто місце сучасної жінки у владі. Визначено чинники які стоять на шляху до встановлення гендерної рівності у нашому суспільстві.

Ключові слова

Гендер, гендерна рівність, громадянське суспільство.

Abstract

The concept of gender and gender equality was analyzed. The authors revealed the place of women in modern society. The factors that impede the establishment of gender equality in our society were identified.

Keywords

Gender, gender equality, civil society.

Протягом історії людства ми спостерігаємо неодноразову зміну суспільних устроїв, матріархат змінювався патріархатом. Але досить часто в історії ми можемо знайти згадки про явище, яке було властивим для будь-якого суспільства, а саме – пригнічення та дискримінація жінок.

У XXI столітті світова спільнота розглядає своїм головним завданням створення кращого для всіх людей світу, такого, в якому не буде місця будь-якій нерівності: класовій, расовій, гендерній, етнічній тощо. Що стосується останньої з них, то досягнення ґендерної рівності та поліпшення статусу жінок відповідає цілям сталого людського розвитку. В останні десятиріччя проблема гендерної рівності привертає особливу до себе увагу. В її контексті не йдеться про питання жінок, а йдеться про рівну участь жінок і чоловіків у покращенні умов їх власного життя. Адже ґендерна рівність є процесом справедливого відношення до жінок і чоловіків з боку суспільства. Задля забезпечення такої справедливості, доводиться долати історичні та соціальні перешкоди, які не дають жінкам і чоловікам існувати в рівних умовах. До рівноправності веде справедливість, яка в суспільстві рівно оцінює подібності та відмінності між жінкою та чоловіком а також розрізнення ролей, які вони виконують.

З огляду на широку зацікавленість, актуальність дослідження даної теми не викликає сумніву. Адже жінки, як члени соціуму, своєю активною життєвою позицією покликані долучитись до державотворчих процесів, а історичний досвід показує, що українське жіноцтво завжди відіграло конструктивну роль в історії свого народу [5, с. 128]. Варто згадати легендарні та величні постаті жінок, які у жорстко-патріархальних системах на найвищому суспільному рівні уміло керували та навіть змінювали хід історії: ерусалимська героїня Юдіф, антична діячка Аспасія, цариця Тамара, княжна Анна Ярославівна, княгиня Ольга, Роксолана (Анастасія Лісовська), Жанна Д'арк, Катерина Медичі, Марія Тюдор, Єлизавета I, Катерина II, Індіра Ганді, Маргарет Тетчер, Ангела Меркель та ін. [4, с. 55].

Становлення громадянського суспільства – процес складний і багатоманітний. Він, в числі інших демократичних перетворень, передбачає утвердження рівних можливостей для самореалізації як жінок, так і чоловіків (гендерної рівності). Як свідчать останні дослідження загальноєвропейських організацій, на сьогодні 64 відсотки європейців вважають, що в Європі ще й досі поширена дискримінація за ознакою статі. Понад половину громадян Європейського Союзу вважають недостатніми заходи, що вживаються для забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків в їхніх країнах, та вважають необхідним продовження роботи щодо подолання проявів дискримінації, в тому числі й за ознакою статі. Що вже казати про Україну, де процес побудови демократичної правової держави і громадянського суспільства тільки-но розпочався!

У XX ст. жінки з усього світу започаткували активний міжнародний рух за права жінок. Наслідки цієї діяльності особливо відчутні на

міжнародному рівні. Держави перше в історії виявили підтримку захисту прав жінок і визнали необхідність досягнення справжньої рівності в правах і можливостях чоловіків і жінок. Однак, незважаючи на багатообіцяючі зміни в міжнародному праві та практиці, жінки з усього світу ще потерпають від повсякденного нехтування їхніми правами. Крім того, їм часто бракує засобів та знань, необхідних для використання системи прав людини, для боротьби проти зловживань. Хоча активна діяльність протягом останнього десятиліття зробила права жінок більш окресленими, зараз же завдання полягає в тому, щоб зробити їх більш досяжними.

Поняття ґендер означає сукупність соціальних та культурних норм, які суспільство приписує виконувати людям в залежності від їх біологічної статі. Не біологічна стать, а соціокультурні норми визначають в кінцевому рахунку психологічні якості, моделі поведінки, види діяльності, професії жінок та чоловіків. Бути в суспільстві чоловіком або жінкою означає не просто володіти тими чи іншими анатомічними особливостями – це означає виконувати ті чи інші ґендерні ролі.

Сучасний рівень розвитку ґендерної рівності у світі та в Україні дозволяє говорити про ґендерний підхід як про особливий теоретичний напрямок у соціальних науках. Він орієнтований на формування і ствердження політики рівних, не залежних від статі можливостей самореалізації людини в різних сферах соціальної практики. Ґендерний підхід дає реальний шанс оцінити наслідки існуючої до останнього часу парадигми соціально-економічного розвитку суспільства і змінити на краще систему соціальної диференції і нерівності за ознаками статі в процесі переходу до сталого розвитку. Мова йде про використання знань і талантів кожного громадянина і досягнення того, щоб жінки тією ж мірою, що і чоловіки брали участь у будівництві або реконструкції нашого суспільства, вирішенні існуючих проблем і підготовці майбутнього. Для того, щоб розвиватися, суспільству необхідно використовувати всі свої ресурси і всіх своїх членів. А це означає повну і всеосяжну участь у цих процесах жінок і чоловіків.

Ґендерна рівність посідає важливе місце у забезпеченні розвитку здорового суспільства та знаходиться в центрі політичного та соціального прогресу. Результати розвитку не можна максимізувати та підтвердити не приділивши належної уваги потребам та інтересам жінок і чоловіків [1, с. 36].

Ґендер визначають як соціально сконструйовані ролі та обов'язки жінок та чоловіків. Концепція ґендера також включає можливі характеристики, здібності та типову поведінку, притаманну жінкам та чоловікам (жіночому та чоловічому роду). Ці ролі та обов'язки змінюються з плином часу, а також у різних культурах вони є різними. Так склалося, що жінка у суспільному та громадському житті обмежена певними рамками дому, сім'ї та родини, тому будь-яка інша діяльність для неї є майже недоступною.

Для покращення становища жінок, чоловіків, дівчат та юнаків великий внесок зробила гендерна рівність. Хоча за останні роки було досягнуто значного прогресу у сфері гендерної рівності, проте все ще дуже багато залишається зробити.

Метою політики гендерної рівності та її практичного застосування є:

- підтримка дівчат та жінок у реалізації своїх людських прав;
- підтримка рівноправності участі жінок з чоловіками у прийнятті рішень для забезпечення стабільного розвитку суспільства.

Досягнення гендерної рівності є імперативом у справі ефективної реалізації людського потенціалу, підвищення гендерної культури в суспільстві і перемоги гендерної демократії. В зв'язку з цим активізація участі і підвищення ролі жінок в програмах і рішеннях, пов'язаних із забезпеченням сталого розвитку є надзвичайно актуальним завданням сьогодення.

Рівність між жінками і чоловіками є той принцип, який потрібно постійно захищати, охороняти і зміцнювати на кожному етапі розвитку суспільства, особливо в періоді його трансформації. І сьогодні в Україні при переході до нової парадигми розвитку необхідно оцінити вплив діючої державної політики, законодавства і прийнятих програм на статус жінок і чоловіків та їх стосунки; зрозуміти соціальні процеси, що відбуваються і визначати напрямки справедливих стратегій гендерної політики на шляху до сталого розвитку, які на кожному новому етапі розвитку повинні переосмислюватися і переоцінюватися [6, с. 26].

Упродовж останніх 20-ти років дослідження гендерної рівності в університетах та інших навчальних закладах світу виникли у вигляді різноманітних дисциплін. Дослідження проблем жінок стали частиною освітніх та дослідницьких програм у США, Франції, Великобританії, Канаді, Австралії, країнах Середземномор'я та ін. У нашій країні дослідження гендерної рівності розвивається у кількох напрямках:

- проводяться традиційні дослідження в галузевих соціологіях – сім'ї та дозвілля;
- вивчаються політичні жіночі еліти, політична поведінка жінок;
- проводяться статистичні вивчення становища жінок – жінка на ринку праці (професійні орієнтації, доходи та ін.).

Для того щоб в Україні законодавчі гарантії гендерної рівності працювали та були підкріплені відповідними соціально-економічними та культурно-політичними механізмами, необхідно прагнути до посилення соціальної ролі жінки поряд з чоловіком у суспільному житті шляхом самоутвердження в діяльності неурядових організацій. Сьогодні функціонують майже 700 жіночих організацій із різними рівнями і сферами впливу. Все більшу зацікавленість викликає ідея соціального діалогу між «діловими» жінками і чоловіками на сторінках загальнонаціональної преси, у програмах радіо й телебачення. Спостерігається пожвавлення не тільки жіночого руху, а й видавничої діяльності у відповідному контексті.

В цілому можна підкреслити, що формування сучасного світогляду в проблемі гендерної рівності, а також наявність певної кризи у розробці теорії вже є свідченням ступеню її розвиненості й теоретичної глибини.

У розбудові громадянського суспільства в Україні вагома роль належить жінкам, які становлять більше половини сукупної робочої сили в державі. Чотири п'ятих жінок у працездатному віці належать до економічно активного населення, майже половина з них мають вищу та середню-спеціальну освіту (серед чоловіків цей показник становить 35%). Жінки займають значну питому вагу серед тих, хто становить основу середнього класу. У 2003 р. майже 68% жінок нараховувалось серед представників малого і середнього бізнесу, дві третини - у складі фермерів, майже 70% – спеціалістів середньої ланки управління, фінансистів та менеджерів. Жінки роблять значні кроки у зміцненні своїх позицій у державному житті. В Україні існують об'єктивні умови для розвитку демократії саме через активізацію жіночого руху, жіночої самосвідомості. За короткий час виникла чимала кількість жіночих неурядових організацій, що діють у різноманітних сферах громадського життя країни, хоча більшість із них найчастіше за все працює в соціальній сфері та у добродійності і майже не впливають на політичне життя держави. Це ще раз доводить, що місце жінки у владі в сучасному українському суспільстві ще досить незначне [7, с. 157].

Кінець другого тисячоліття знаменний для України вибором гендерного вектору розвитку. У відповідності з зобов'язаннями, вона підтримує гендерні стратегії ООН, Ради Європи і світового співтовариства. Верховна Рада України, керуючись Загальною декларацією прав людини, Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, ратифікованими Україною міжнародними договорами про права та свободи особистості, підсумковими документами IV Всесвітньої конференції із становища жінок «Дії в інтересах рівності, розвитку та миру» (Пекін, 1995) і постановою Верховної Ради України від 12 липня 1995 року «Про рекомендації учасників парламентських слухань щодо реалізації в Україні Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», надаючи особливого значення ролі сім'ї та жінок у політичному, економічному, соціальному, історичному і культурному розвитку України, прагнучи поліпшення демографічної ситуації, забезпечення реалізації сім'єю своїх функцій, а також створення правових та суспільно-економічних умов для поліпшення становища жінок, підвищення їх ролі у суспільстві, найповнішого розкриття їх інтелектуальних, духовних і творчих можливостей, 5 березня 1999 року постановою № 475-XVI прийняла Декларацію про загальні засади державної політики України щодо сім'ї та жінок. Держава взяла на себе обов'язки перш за все забезпечити рівні права і можливості жінкам і чоловікам відповідно до основних прав та свобод людини, вирішити інші принципові проблеми, пов'язані з ліквідацією всіх форм дискримінації щодо жінок. Однак, одного

декларування боротьби з дискримінацією недостатньо, процес стримує і відсутність закону, що забезпечує гендерну рівність: проект Закону про державне забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок, що просувається Ініціативною гендерною групою при Верховній Раді і був підтриманий учасниками Всеукраїнської національної конференції в Судаку 1999 року, повернутий Верховною Радою на доопрацювання і поки не прийнятий, а отже немає законодавчих гарантій гендерної рівноправності і державного механізму її забезпечення [2, с. 12]. Важливою проблемою гальмування даного процесу є також стереотипи, які склалися в суспільстві про те, що жінка і влада несполучні.

Влада і жінка повинні мати перспективу в мінливому світі; жінки не повинні бути витіснені з влади лише тому, що суспільство хворіє на стару, але виліковну хворобу – патріархальну модель побудови суспільства.

Таким чином «жіноче питання» у державній політиці досить неоднозначне і викликає багато дискусій, особливо серед чоловіків, які висувують тезу: «політика – не жіноча справа» [3, с. 5]. У такому випадку варто поставити питання: яким повинен бути політик прийнятним для українського електорату, якщо цим політиком є жінка? Потрібно зазначити, що дослідження українських психологів щодо сприйняття політиків, показали дискримінаційне відношення, яке затвердилося в суспільстві до жінки-політика. У поєднанні понять «жінка і політика» пересічний виборець акцентує увагу саме на статевих характеристиках, а отже жінка асоціюється із сім'єю в ролі матері, дружини, господині. Тому образ жінки-політика позбавлений виразних рис і не отримує належної підтримки. Відомо, що успіх політика залежить у певній мірі від симпатій виборців до особи кандидата [5, с. 11].

Хоча сьогодні жінка проявляє себе усюди, де раніше неподільно панували чоловіки. З середини 90-х років ХХ століття жінка упевнено проявляє себе як лідер і активно просувається кар'єрними і професійними сходами. Однак, щоб зайняти відповідне місце у владній структурі українські жінки повинні самі прокладати собі шлях у чоловічому середовищі та опанувати чоловічі професії, адже у сучасних реаліях жінка-політик може покладатися тільки на власні сили та вольовий характер.

На нашу думку на шляху до встановлення гендерної рівності у нашому суспільстві стоять наступні чинники:

- стереотипи масової свідомості, які й досі розглядають жінку як слабку у порівнянні з чоловіком істоту, яка є другорядною в суспільному, політичному та економічному житті, чоловіча ідеологія є породженням тоталітарної системи, але виховання спроможне змінити гендерну ментальність;
- кризова економічна ситуація (і особливо безробіття, яке часто штовхає жінок на заробітчанство, що нерідко призводить до продажу жінок та подальшої сексуальної експлуатації) та переважаючий на ринку праці попит на працівників-чоловіків, а не жінок;
- слаборозвинуте громадянське суспільство, у тому числі пасивність

жіночих організацій та окремих жінок у відстоюванні своїх законних прав та свобод;

- відсутність національного механізму щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків в усіх сферах суспільного життя.

Підсумовуючи, слід зазначити, що з середини 90-х років ХХ століття жінка упевнено проявляє себе як лідер і активно просувається кар'єрними і професійними сходами. Однак, щоб зайняти відповідне місце у владній структурі чи суспільній драбині, сучасні жінки повинні самі прокладати собі шлях у чоловічому середовищі та опанувати чоловічі професії. Адже у сучасних реаліях жінка-політик може покладатися тільки на власні сили та вольовий характер або й навіть на власну сексуальну привабливість чи популярність (у випадку із політиками-актрисами чи політиками-співачками).

Ситуація в сучасній Україні надзвичайно складна у зв'язку із війною у східному регіоні. І попри це, для відновлення і розбудови нашої держави, одним із пріоритетних завдань є створення і реалізація державної програми подолання ґендерної нерівності, адже зміни у становищі жінок в Україні можливі лише за умови не декларативної, а послідовної державної політики. У той же час, значно активізується громадянсько-політичний потенціал українського жіноцтва, який закладений у історично-архетипній свідомості та реалізується у різних ролях: «берегині роду», «козачки» або «непереможної амазонки». А ці ролі заздалегідь скеровані на встановлення рівноваги у суспільстві, засновані на людяності, любові та миротворчості.

Список використаних джерел

1. Власенко Н. С., Виноградова Л. Д., Калачова І. В. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків / Н. С. Власенко, Л. Д. Виноградова, І. В. Калачова. – К., 2005. – 187 с.
2. Женщина и власть. Материалы круглого стола Второго Всероссийского конгресса политологов / под ред. С. Г. Айвазовой, Л. Т. Шинелевой. – М., 2000. – 342 с.
3. Іващенко О. Участь жінок у політиці України / О. Іващенко // Слово і час. – 1997. – С. 5.
4. Козуля О. Жінки в історії України / О. Козуля. – К.: Український центр духовної культури, 1993. – 256 с.
5. Матвієнків С. Гендерна політика: суть, проблеми та українські реалії / С. Матвієнків // Науковий вісник: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Вип. 272. – Чернівці: «Рута», 2005. – 359с.
6. Оганесян С. С. Емансипація жінок. Причини і негативні наслідки / С. С. Оганесян // Представницька влада. – 2005. – №4. – С. 25-28.
7. Титова Т. Гендер крізь призму буденності (жіночий аспект) / Т. Титова // Соціальна політика і соціальна робота. – 1999. – №3 – 4 (11-12). – С. 157.

ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ПАБЛІК РІЛЕЙШНЗ

**Автомєєнко А. А., викладач кафедри маркетингу
та управління бізнесом
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

Зв'язки з громадськістю, PR (зв'язки з громадськістю, PR) – вид маркетингу, який полягає в стимулюванні попиту на товари певної фірми шляхом формування сприятливої громадської думки про організацію і її продукції в цілому. Основні види PR є комерційний та політичний PR. Важливою особливістю правильно організованого піару є те, що ця робота спрямована не стільки на моментальний результат, а на досягнення довгострокових вигод.

Ключові слова

Зв'язки з громадськістю, чорний PR, білий PR, політичний PR.

Abstract

Public relations, PR is a kind of marketing, consisting in stimulating demand for a certain firm's goods by forming a favorable public opinion about the organization and its products in general. The main types of PR are commercial and political PR. An important feature of properly organized PR is that this work is aimed not at the momentary result, but rather at the achievement of long-term benefits.

Keywords

Public relations, black PR, white PR, political PR.

Паблік рілейшнз, PR (Public relations, PR) – різновид маркетингу, що полягає в стимулюванні попиту на товар певної фірми шляхом формування сприятливої громадської думки про організацію і її продукції в цілому [3].

Поняття «PR» (або «зв'язки з громадськістю») спочатку сформувалося в сфері бізнесу. Однак в наші дні воно стало вживатися і для позначення політичної агітації.

Вивченням піару як особливої сфери соціальних відносин займаються такі науки як соціальна психологія, логіка, інформатика, менеджмент і маркетинг.

Точне і вичерпне визначення PR дати украй складно через великий спектр цілей і дій, які охоплюються цим поняттям. Тому до цих пір немає чіткого загальноприйнятого формулювання.

Найбільш лаконічне визначення піару, запропоноване англійським соціологом Семом Блеком, свідчить: «Піар – мистецтво і наука досягнення гармоній за допомогою взаєморозуміння, заснованого на правді і повній інформованості».

Основним призначенням піару є досягнення високої суспільної репутації фірми (або іншої організації або приватної особи, що потребує PR). Слід відрізнити піар від реклами: хоч і те і інше забезпечує процес ділових комунікацій, проте реклама розповідає про товар, а піар – про фірму-виробника.

Принципи, за якими повинні будуватися зв'язки з громадськістю, були також сформульовані С. Блеком:

- відкритість інформації;
- опора на об'єктивні закономірності масової свідомості, а також відносин між людьми, організаціями, фірмами і громадськістю;
- повага індивідуальності, орієнтація на людину, його творчі можливості;
- залучення на роботу фахівців вищої кваліфікації з максимальним делегуванням повноважень аж до найнижчих виконавців.

Звичайно, в реальному житті далеко не завжди ці принципи реалізуються в повній мірі. Наприклад, відкритість інформації рідко означає бажання повідати публіці дійсно всю інформацію - їй повідомляють те, що підвищує імідж фірми, але не поспішають розповідати про її помилки і прорахунки. Хоча формально фахівці піару засуджують трюки і маніпулювання, фактично вони часто займаються саме нав'язуванням громадськості своєї точки зору.

Розвиток PR-діяльності. Як професійна сфера діяльності, PR вперше почав розвиватися в США. Узагальнюючи головним чином саме американський досвід, американський економіст Р. Сміт виділив чотири етапи в історії піару:

1. «Ера маніпулювання» (19 ст.) – одностороння пропаганда.
2. «Ера інформування» (початок 20 ст.) – поширення інформації та правдивість.
3. «Ера переконання» (середина 20 ст.) – двосторонній вплив на громадську думку і поведінку.
4. «Ера взаємовпливу» (кінець 20 ст.) – взаєморозуміння і вирішення конфліктів.

Джерело: [1]

Народження професійної PR-спеціаліста відбувається на початку ХХ ст. Це пов'язано з посиленням «великого бізнесу», представники якого мали в очах основної маси населення негативну репутацію людей, готових заради прибутку на будь-які порушення законів і моралі. Головним завданням піару стало саме встановлення доброзичливих взаємин між підприємцями і рештою частини населення, подолання нерозуміння між ними, недовіри і заздрості.

Зазвичай «батьком» сучасного піару називають американського журналіста Айві. У 1906 році він опублікував «Декларацію про принципи PR», свого роду перший моральний кодекс професії.

У 1970-х в формується інформаційному суспільстві зростає попит на PR-технології у всіх сферах - в бізнесі, політиці і соціальній сфері. Зв'язки з громадськістю поширюються вшир і вглиб, стають необхідним напрямом міжнародної діяльності.

Виникнувши спочатку в розвинених країнах європейської цивілізації, піар діяльність почала поширюватися по всьому світу. Так, в 1990 в Нігерії пройшла найбільша в історії континенту Африки конференція зі

зв'язків з громадськістю, в якій взяло участь понад 1000 осіб з 25 країн.

Види і методи піару. Залежно від того, які цілі піару і на кого він спрямований, виділяють кілька його різновидів.

Головні види PR – це комерційний і політичний піар.

Спочатку піар діяльність була спрямована виключно на споживачів. Програми public relations, спрямовані на створення позитивної популярності виробляють товари фірм, і зараз залишаються найважливішим напрямком піару. Це особливо важливо при виведенні на ринок нових видів товару, коли треба запевнити насторожених споживачів у високій репутації фірми-виробника.

Політичний піар почав розвиватися в епоху представницької демократії, коли політичним лідерам стало необхідно переконувати найширші кола виборців голосувати за них. Сучасний політичний піар вже не зводиться до створення сприятливого іміджу окремим політикам або політичним партіям. В епоху глобалізації розвивається міжнародний PR, спрямований на досягнення взаєморозуміння між громадянами різних країн, незважаючи на культурні відмінності. Від іміджу країни залежить її репутація, на яку реагують зарубіжні інвестори, громадська думка інших країн. Тому діяльність сучасних дипломатів обов'язково включає організацію публічних заходів, що прославляють досягнення і культуру їх країни.

Важливою особливістю правильно організованого піару є те, що це робота спрямована не стільки на миттєвий результат, скільки на досягнення довгострокових вигод. Часто замовник вимагає від піарників швидкого результату. Особливо це типово для політиків, терміново потребують підвищення своєї популярності напередодні виборів. Якщо витратити великі кошти і використовувати маніпулятивні технології, то можна різко підвищити рейтинг навіть украй непопулярних фігур. Велике значення при цьому відіграє «чорний піар».

Чорний PR - метод ведення інформаційних війн або цілеспрямоване поширення негативної інформації, з метою підризу позицій конкурента і досягнення власної переваги на ринку [7].

Словосполучення «білий піар» з'явилося в Україні для демонстрації поняття, контрастного до чорного піару. У цьому варіанті піар будується на відкритості. Це означає, що інформація про об'єкт піару дається тільки правдива. При цьому конкуренти ніяк не порівнювалися. Білий піар орієнтується на переваги компанії.

Крім технологій «білого» і «чорного» PR слід виділити ще третій вид – технології «рожевого» PR. Це технології легенд і міфів.

Але технології «рожевого» PR не завжди є засобом зловмисного введення людей в оману. У ряді випадків вони виконують роль стимулятора соціального оптимізму, занурюючи людей в перспективи майбутнього благополуччя, що особливо корисно в періоди масової депресії в суспільстві. Бажано, щоб легенда була чистою випадковістю із красиво, ефектно і в потрібному ракурсі представленими реальними подіями.

На допомогу «рожевому PR» створили навіть цілий напрям в науці - міфодизайн. Міфодизайн розробляє методи і методики побудови міфів та історій. Міф є безсумнівним близьким «родичем» для паблік рілейшнз, особливо в області політики. Саме міфологічний архетипи (типу «батька нації») багато в чому визначають взаємини лідерів і населення.

Послугами професійних PR-агенцій активно користуються державні органи для створення позитивного іміджу в міжнародних відносинах і в підтримку власних економік. США на державний маркетинг і піар з держбюджету щорічно виділяють близько \$ 2 млрд.

В Україні PR є, з одного боку, досить новою сферою діяльності, з другого – доволі розвиненою галуззю, яка сьогодні оцінюється в нашій країні десятками, а деколи й сотнями мільйонів доларів США. Таке стрімке зростання популярності PR в Україні зумовлене як активним впровадженням західних зразків ведення бізнесу та політики (зовнішній чинник), так і усвідомленням вітчизняною елітою необхідності застосування конкурентоспроможних технологій у багатьох сферах життєдіяльності суспільства (внутрішній чинник). Водночас таке впровадження має певні проблеми в Україні, зокрема неготовність ринку до широкого запровадження PR взагалі, відсутність адаптованої до вітчизняних умов моделі впровадження, недостатня науково-теоретична й практична бази та ін. Саме така невідповідність із боку нашої країни та необхідність впровадження PR-технологій, що диктуються закономірностями розвитку світового ринку, є досить проблемним моментом.

Над дослідженням питання PR, його розвитку і становлення працювали такі зарубіжні вчені, як П. Бурдьє, Н. Вінер, М. Де Флера, К. Дойча, Ж.-М. Коттре, П. Лазарсфельд, Г. Лассуелл, У. Ліппман, У. Луман, Д. Істона, П. Т. Барнум, І. Доман, Т. Джеферсон, Д. Вестингхауз, Е. Бернеза, Д. Флейшман, Дж. Грюніг, Т. Хант, Ж. Л. Шабо, С. Блек.

Серед вітчизняних учених та науковців, практиків близького зарубіжжя – Г. Алешина, В. Бебик, В. Бугрим, В. Шабліовський, О. Грищенко, О. Зернецька, А. Куліш, В. Панніто, Е. Пашенцев, Г. Почепцов, І. Слісаренко, А. Баранова, М. Назарова, Ю. Нисневич, А. Соловійова, Л. Тимофєєва, А. Хлоп'єва.

Нами визначено такі завдання:

1. Проаналізувати особливості зародження PR та основні віхи його розвитку як професійної діяльності у світовому масштабі.
2. Розглянути особливості появи PR в Україні та шляхи його становлення на теренах вітчизняного простору.
3. Охарактеризувати основні завдання PR та можливості їх реалізації в Україні.
4. Проаналізувати специфіку ринку PR у нашій країні: його обсяг та основні тенденції.
5. Розглянути основні проблеми розвитку PR в Україні та можливі шляхи їх подолання.

Водночас особливості ринку бізнес-PR в Україні зумовлені низкою

чинників:

1. Брак програм навчання PR-спеціалістів практично в усіх вітчизняних вишах призводить до того, що здобувати освіту доводиться на тренінгах або у спеціалізованих бізнес-школах.

2. За браком базової освіти ряди вітчизняних PR-спеціалістів поповнюють фахівці з інших споріднених сфер діяльності, наприклад журналісти, що зумовлено такими їхніми фаховими якостями, як наявність зв'язків у ЗМІ, вміння правильно та грамотно готувати матеріали для преси, здатність дискутувати з будь-якою аудиторією. Крім журналістів, у PR-менеджери працедавці також охоче беруть «колишніх» технічних спеціалістів та психологів. Ці люди досить грамотні для того, щоб обіймати таку посаду, а нестача знань у царині зв'язків із громадськістю компенсується завдяки розвиткові цих працівників усередині компанії.

3. Потреба вдосконалення багатьох PR-технологій відповідно до особливостей вітчизняного ринку. Усі прийоми, які застосовує сучасний PR, потрапили до України із Заходу або з Росії, добре себе зарекомендувавши. Однак варто зважати на те, що вітчизняна аудиторія має свій менталітет, а тому багато програм потрібно доопрацьовувати та впроваджувати з урахуванням особливостей українського споживача. В іншому разі організація, замовляючи PR-кампанію, може змарнувати гроші або, ще гірше, зазнати негативних наслідків [2].

Отже, існування PR в Україні – тема для всебічного обговорення. Деякі доводять, що в Україні не існує PR; інші підтверджують, що існує і навіть має свої власні школи, принципи, теорії і «національні особливості». Очевидно, що ринок PR не сформований, і теорії, надовго відкладені, залишаються на початковій стадії виникнення. Є кілька причин, що перешкоджають розвитку PR в Україні, як-от: низький ринковий потенціал зумовив брак ресурсів, призначених для маркетингових цілей; теорія не має ніякого стосунку до практики, тому проекти PR рекламуванню майже не приносять ніяких результатів.

Україна має найнижчу рекламну вартість для юридичної особи в Східній Європі. Іноземні компанії й спільні підприємства використовують 90 % реклами в країні. Вони, здається, спроможні стимулювати розвиток PR. Зрештою, приватний сектор посприяв появі й прогресу PR. У підсумку він увійшов до царства політики, державних установ і неурядових організацій.

Якість й ефективність політичних рекламних проспектів також далека від бажаної. Паблісіті та реклама в пресі – мабуть, єдині технології, що застосовуються. Інші, такі, наприклад, як соціальні дослідження, планування й стратегічне планування трапляються дуже рідко.

Розвиток української теорії PR має свої особливості. Більшість підручників із PR – звичайні переклади західних авторів або навіть гірше – копії російських підручників. Здебільшого автори таких книг не

провели жодної успішної кампанії з PR. То що ж ми маємо? Західні технології уповільнюють розвиток національного PR, внутрішні засоби не працюють узагалі.

Визначаючи перспективи PR в Україні, сподіваємося на певні зрушення на краще. Але «певні» не означають «адекватні». Експерти передбачають, що просування PR в Україні буде підкріплене російським досвідом. Очікується, що ця галузь охопить приватний сектор, але все ж головну увагу буде зосереджено на політиці.

Список використаних джерел

1. Smith R. Public Relations History (www.snybuf.edu/~ronsmith/rdshistory.htm)
2. The Baltic PR Weekend 2008: PR-спеціалісти – о главном. – <http://propr.com.ua/>.
3. Блек З. Паблік рілейшнз. Що це таке? М., Модіма прес, 1990.
4. Сіняява І. М. Паблік рілейшнз в комерційній діяльності. М., ЮНИТИ, 1998.
5. Паблік рілейшнз. Зв'язки з громадськістю. Асоціація авторів і видавців «Тандем». М., ЕКМОС, 2001.
6. Зернецька. О. Трансформація типів новинних передач в політичній комунікації // Нова політика. – 2006. – № 1. – С. 194–198.
7. «Чорний» PR – виняток чи норма? – <http://www.mediareform.com.ua/article.php?articleID=217>.

ФАКТОРИ ТА РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ПРИБУТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА

Білошкурський М. В., канд. екон. наук,
доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки
УДПУ ім. П. Тичини

Анотація

У статті класифіковано основні фактори впливу на прибуток малого підприємства як зовнішні і внутрішні. Обґрунтовано необхідність дослідження напрямів зниження витрат, як резервів зростання прибутку малого підприємства. Проведено аналіз динаміки прибутковості підприємств України за видами діяльності у 2010-2015 рр. Досліджено основні внутрішні фактори, які впливають на прибутковість малого підприємства, їх стан в Україні та пропозиції щодо їх активізації.

Ключові слова

Прибуток, мале підприємство, собівартість, витрати, ресурси, ефект, фактор.

Abstract

The major factors of impact on small business income such as external and internal were classified. The necessity of the research areas of cost reduction, as revenue growth stocks of small companies was grounded. The analysis of the dynamics of Ukraine profitability of enterprises' activity in 2010-2015 was made. The basic internal factors that affect the profitability of small businesses, their status in Ukraine and proposals for their enhancement had been studied.

Keywords

Profit, small enterprise, cost, spending, resources, effect, factor.

Економічний розвиток підприємства залежить від багатьох факторів, які мають безпосередній вплив на собівартість виробленої продукції. Обґрунтування і вибір стратегії зниження поточних витрат малого підприємства повною мірою залежить від стратегії розвитку національної економіки. До стратегії зниження поточних витрат у масштабі підприємства можна насамперед віднести розміщення економічного потенціалу на його території, можливість комплексного використання природних ресурсів, створення територіально-виробничих комплексів. Обґрунтуванням і виборам стратегії та її узагальненням має стати комплексна програма, яка охоплюватиме стратегію науково-технічного і соціально-економічного розвитку на майбутнє.

Як відомо, структура витрат на собівартість продукції включає:

- елементи операційних витрати, як то матеріальні затрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація, інші операційні витрати;
- змішані витрати (% за кредит, відрахування, представницькі витрати, рекламу, підготовку кадрів, утворення страхових фондів тощо);
- витрати, що нараховуються на фінансові результати.

При розробці стратегічних напрямків регулювання поточних витрат на підприємстві необхідно враховувати вище перераховані, можливо часом непередбачувані, витрати, які мають місце в процесі виробництва. Собівартість продукції є одним з найважливіших показників, який комплексно характеризує якісні зміни в техніці, технології, організації праці та виробництва, що відбуваються на підприємстві.

Зниження витрат виробництва та собівартості продукції є однією з основних умов забезпечення зростання прибутку підприємства, підвищення рентабельності та ефективності його роботи.

Ефект від зниження матеріальних витрат можна обчислити за формулою:

$$E = (M_0 - M_1) \cdot V_f \cdot C_p, \quad (1)$$

де M_0 – норма витрат матеріалів до впровадження організаційно-технічних заходів;

M_1 – норма витрат матеріалів після впровадження організаційно-технічних заходів;

V_f – фактична кількість виробів;

C_p – планова ціна матеріалів [1, с. 304].

Ефект від зменшення витрат на оплату праці:

$$E = (T_0 - T_1) \cdot T_C \cdot V_f, \quad (2)$$

де T_0 – трудомісткість виробів до впровадження організаційно-технічних заходів;

T_1 – трудомісткість виробів після впровадження організаційно-технічних заходів;

T_C – середньо-годинна тарифна ставка;

V_f – фактична кількість виробів [1, с. 305].

За рахунок ефективнішого використання виробничого обладнання:

$$E = (A_1 - A_0) \cdot T_{Пф}, \quad (3)$$

де A_1 – сума амортизації обладнання на одну тис. грн виготовленої продукції у звітному періоді;

A_0 – сума амортизації обладнання у плановому періоді;

ТПФ – обсяг товарної продукції і звітному періоді [1, с. 306].

Аналіз собівартості продукції закінчується зведеним підрахунком резервів її зниження та розробкою заходів, спрямованих на використання резервів:

- витрат уречевленої праці, що може бути досягнуто поліпшенням використання засобів та предметів праці;
- затрат живої праці, що можуть бути скорочені за умови зростання продуктивності праці;
- адміністративно-управлінських витрат, зниження яких досягається розумною економією.

Основним шляхом зниження рівня собівартості продукції малого підприємства є скорочення тих витрат, які мають найбільшу частку в її структурі.

Зниження собівартості одиниці продукції та витрат на одну гривню продукції досягається такими заходами:

- збільшенням обсягу виробленої продукції;
- зменшенням витрат у результаті впровадження організаційно-технічних заходів;
- усуненням непродуктивних витрат і невиправданих перевитрат за елементами і калькуляційними статтями.

Збільшення випуску та реалізації продукції сприяє зниженню собівартості одиниці продукції за рахунок економії умовно-постійних витрат.

Для того, щоб домогтися успіхів у майбутньому і не витратити зайвого часу на виявлення резервів збільшення обсягів продукції і зниження собівартості за минулі періоди, необхідно систематично вести оперативний, внутрішньогосподарський та порівняльний аналіз.

Важливість дослідження питання прибутковості підприємств в Україні, особливо в останні роки підтверджує аналіз формування чистого прибутку (збитку) за видами економічної діяльності за 2010-2015 рр., який наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Чистий прибуток (збиток) підприємств України за видами економічної діяльності у 2010–2015 рр., млн грн*

Вид промислової діяльності	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Промисловість	11594,7	31961,6	2592,4	-4181,1	-178730,9	-185889,5
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	15653,0	20535,7	8826,6	9022,4	-9967,6	-23798,9
Переробна промисловість	-3152,2	4294,9	-11571,9	-10920,4	-142547,0	-127981,2
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	2238,8	2303,6	7183,9	6531,7	-16906,0	-16651,9

текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	-20,1	152,3	20,0	162,5	-636,6	513,9
виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	634,6	505,6	264,6	553,2	-4278,7	-1649,3
виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	-1838,9	-2274,1	-4323,5	-300,9	-4656,0	-4377,8
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	-2369,2	-1893,2	-7980,8	-8538,8	-35006,4	-31132,8
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	622,9	619,4	916,4	1068,0	501,0	1419,8
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	-1134,3	-195,2	-1097,1	-948,5	-15378,8	-13011,4
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	-5720,5	-5986,7	-16379,7	-13022,3	-41948,8	-46729,4
Машинобудування	4204,9	10639,6	9268,8	2768,6	-22380,2	-15799,8
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	-65,4	1123,3	320,1	199,4	-1759,1	18,1
виробництво електричного устаткування	440,8	34,6	1125,8	506,2	-4693,9	-4423,6
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	1000,8	1701,7	1429,3	759,9	-4425,7	-3471,6
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	2828,7	7780,0	6393,6	1303,1	-11501,5	-7922,7
виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	229,6	423,6	555,5	806,1	-1856,5	-562,5
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	746,5	9208,8	5651,6	-611,9	-23823,3	-31760,2
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	-1652,6	-2077,8	-313,9	-1671,2	-2393,0	-2349,2

* складено за даними, наведеними у [2]

Стан промислових підприємств за досліджувані роки значно погіршився. Адже загальна величина чистого прибутку за 2010–2015 рр. зменшилась на 197,5 млрд. грн. Дане зниження було спричинене загальним зниженням отриманого чистого прибутку та збільшенням збитків майже у всіх галузях промисловості.

Чистий прибуток добувної промисловості зменшився на 39,5 млрд.

грн., переробної промисловості на – 124,8 млрд. грн., машинобудування – на 20,0 млрд. грн. Прибуток, отримуваний з постачання електроенергії та газу, зменшився на 32,5 млрд. грн., а від водопостачання – на 696,6 млн. грн.

Дане зниження вказує на важкий економічний стан усіх промислових підприємств, не беручи до уваги вид їх діяльності. Тому проблема формування прибутку, та пошук факторів його зростання стає надзвичайно важливою у сучасні кризові роки.

Визначення прибутку малого підприємства як підсумкового показника діяльності потребує детального його аналізу. На формування прибутку впливає значна кількість факторів, таких як: сфера та галузь діяльності підприємства, законодавчі норми щодо оподаткування, загальне економічне середовище, географічне розташування підприємства та ринку збуту, всі види операційних витрат, собівартість продукції та рентабельність. Слід зауважити, що прибуток є системною категорією, його визначають на макро- і мікрорівнях діяльності суб'єктів господарювання. З одного боку, прибуток підприємств та організацій є загальним показником стану економіки країни, з іншого – прибуток слугує основним показником результативності діяльності кожного малого підприємства. В узагальненому вигляді, фактори, які впливають на прибуток, представлені на рис. 1.

Рис. 1. Фактори впливу на прибуток малих підприємств [4, с. 24]

Таким чином, загальне економічне визначення категорії «прибуток» формується багатьма факторами зовнішнього середовища та факторами діяльності підприємства. Проте, крім загальноабстрактного визначення даної категорії, існують певні законодавчі норми, які її регулюють. Прибуток є бухгалтерською категорією з певною методикою обчислення та принципами оподаткування, які закріплені діючим

законодавством. Згідно ст. 134.1.1 Податкового кодексу України, «прибуток визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду на собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг» [3].

Недивлячись на важливість загального економічного становища держави, важелів державного впливу на малий бізнес, існує пряма залежність між внутрішніми факторами впливу на прибутковість та ефективністю малого бізнесу. Сукупність внутрішніх факторів, їх стан та пропозиції розглянуті в табл. 2.

Таблиця 2

Внутрішні фактори, які впливають на прибутковість малих підприємств [4, с. 26]

Фактор	Стан в Україні	Пропозиції
1. Обсяг реалізації продукції (робіт, послуг)	Малі підприємства практично не взаємодіють з великим бізнесом, не виконують державні замовлення, мало уваги приділяється активним продажам.	Пошук нових ринків збуту, збільшення чисельності персоналу, який займається збутом, орієнтування на продаж продукції великому бізнесу і державі.
2. Власний капітал	Капітал формується тільки в момент створення підприємства, зароблені гроші не збільшують власний капітал, а виводяться.	Пошук методів збільшення власного капіталу: фінансування, кредитування, інвестиції.
3. Кредиторська заборгованість	Кредитування малого бізнесу практично відсутнє, але підприємці не шукають можливостей для кредитування.	Використовувати позикові кошти, які виділяє уряд і зарубіжні фонди підтримки малого бізнесу. Активно займатися залученням капіталу від приватних інвесторів.
4. Оборотні активи	Велика частина малих підприємств займається перепродажем товарів і послуг від великих підприємств, що не дає їм конкурентної переваги. Більшу частину капіталу займають оборотні активи.	Орієнтування малого бізнесу на виробництво і продаж високомаржинальних товарів і послуг.
5. Мотивація персоналу	Низька мотивація персоналу, брак грошових коштів для забезпечення конкурентної оплати праці.	Введення відрядної оплати праці, включення потрібного персоналу в розподіл прибутку.

Таким чином, підвищення прибутковості малого підприємництва потребує вдосконалення системи державного регулювання, податкової системи та принципів побудови бізнесу. Першочерговим завданням для розвитку малого бізнесу є покращення умов його діяльності, які були зазначені в дослідженні.

Отже, основним показником ефективності функціонування малого підприємництва виступає прибуток з урахуванням рентабельності продукції. Прибуток є важливою бухгалтерською категорією, яка закріплена законодавством України, в тому числі і Податковим кодексом

України. До зовнішніх факторів впливу на прибуток малого підприємства відносяться: економічна ситуація в світі, країні, регіоні, населеному пункті; рівень конкуренції; державне регулювання підприємництва; сфера та галузь діяльності підприємства; очікування населення. Серед внутрішніх факторів впливу на прибуток малого підприємства виділяються: обсяг реалізації товарів, робіт або послуг; собівартість; рентабельність; всі види витрат; кадрова політика; маркетинг; менеджмент.

Отже, сучасний стан прибутковості промислових підприємств є вкрай важким, тому вони потребують пошуку шляхів та резервів для збільшення отриманого прибутку. Найважливішими факторами максимізації прибутку є саме внутрішні фактори, такі як обсяг готової продукції, точніше її зростання; зниження собівартості виготовленої продукції; підвищення якості товарів для продажу; зростання продуктивності праці на підприємстві.

Список використаних джерел

1. Бойчик, І. М. Економіка підприємства / І. М. Бойчик. – К. : Атіка, 2004. – 480 с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02 грудня 2010 р. (зі змінами та доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Падерін, І. Д. Концепція підвищення прибутковості малого підприємництва регіону в умовах сучасної ринкової економіки / І. Д. Падерін, А. О. Корнецький // Економіка та держава. – 2012. – № 8/2012. – С. 24–26.

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

**Бовкун О. А., канд. екон. наук, доцент кафедри маркетингу
та управління бізнесом
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

В даній статті детально розкрито стан економічного розвитку агропродовольчих підприємств саме в контексті економічної безпеки, наведений структурний аналіз балансу підприємств агропродовольчої сфери, проведений аналіз співвідношення оборотних і необоротних активів, а також наведені показники ліквідності підприємств агропродовольчої сфери, детально досліджено проблему нестачі економічних ресурсів.

Ключові слова

Економічна безпека, баланс, оборотні активи, необоротні активи, ліквідність, економічні ресурси, механізми економічного захисту.

Abstract

The expanded state of economic development of agro-food enterprises in the context of economic security was studied, structural analysis of the balance sheet of agri-food sector was

made, the analysis of the ratio of current and non-current assets was presented, and the indicators of liquidity of enterprises of agro-food sector are presented, the problem of the lack of economic resources is investigated.

Keywords

Economic security, balance sheet, current assets, fixed assets, liquidity, economic resources, economic protection mechanisms.

Головною проблемою структурної трансформації агропродовольчої сфери України є відсутність дієвих та ефективних економічних реформ, оскільки нові управлінські рішення накладаються на застаріли організаційно- економічні механізми економічного захисту підприємств агропродовольчої сфери, що вимагає переосмислення нової парадигми соціально-економічного розвитку вітчизняних підприємств АПК в умовах реформування галузі і побудови науково – обґрунтованого підходу на базі всебічного аналітичного забезпечення ресурсного потенціалу та виявлення латентних можливостей нарощення прибутковості та ринкової вартості бізнес - одиниць за рахунок залучення інноваційних технологій управління та підвищення ролі соціальної складової.

Для визначення тенденцій у розвитку підприємств агропродовольчої сфери, що є базою визначення рівня економічної безпеки, оцінки результативності та перспективності діяльності в стратегічному періоді, використовують метод діагностики, що базується на аналітичній оцінці та формуванні порівняльного аналітичного балансу.

Такі методи діагностики дозволяє зробити реальні висновки про економічні ресурси підприємства, структурні зміни у складі активів та джерел їх покриття, простежити за питомою вагою кожного розділу балансу, його загальним підсумком і таким чином оцінити платоспроможність та ділову активність, достатність економічних ресурсів та надати оцінку ефективності їх використання в попередньому періоді [1].

З метою практичної апробації методичного інструментарію діагностики економічної безпеки проведемо аналітичні розрахунки оцінки тенденцій розвитку на прикладі сукупності реальних підприємств агропродовольчої сфери, що є типовими за розміром та спеціалізацією своєї діяльності для Черкаської області.

Загалом валюта балансу зросла на 23,2 %, що є позитивним явищем, проте з ростом цін на оборотні засоби, які є необхідним елементом виробничої діяльності підприємства, така ситуація повинна розглядатись більш глибоко в аспекті співвідношення нарощення масштабів виробництва.

Отже, проведемо діагностику, які розділи активу викликали зростання вартості майна підприємства та на скільки виробнича діяльність забезпечена ресурсами для нарощення масштабів своєї діяльності в умовах зовнішніх небезпек.

На початок досліджуваного періоду необоротні активи займали 51,9 % від суми всіх активів, відповідно, оборотний капітал – 48,1 %. До кінця періоду вартість і основного, і оборотного активу збільшилася на

19,0 % і на 27,7 % відповідно. Збільшення основного капіталу зумовило збільшення загальної суми активів на 42,5 %, а оборотного капіталу – на 57,5 %.

Концептуально формування системи діагностики та управління економічної безпеки повинно спиратись на фундаментальні зарубіжні теорії управління структурою капіталу, що й визначає критерії оптимізації структури капіталу і, відповідно, критерії економічного захисту (мінімізація ризиків комерційної та фінансової діяльності, мінімізація середньозваженої вартості капіталу тощо).

Від того, наскільки оптимальним є співвідношення основного і оборотного капіталів, скільки ресурсів інвестовано в запаси матеріалів, а скільки їх у грошовій формі, значною мірою залежать результати виробничої, фінансової діяльності, а звідси – і економічна безпека підприємства.

Тому, проведемо діагностику структури капіталу підприємства за досліджуваний період та співвідношення оборотного та необоротного капіталів.

Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів ($K_{o/n}$) визначається за формулою:

$$K_{o/n} = OA/HA, (1.1)$$

де OA – оборотні активи (мобільні кошти);

HA – необоротні активи (імобілізовані кошти).

Отже, зростання вартості активів відбулося більшою мірою за рахунок вартісних, проте, не кількісних параметрів оборотного капіталу. Що стосується пасиву, то слід відмітити зростання власного капіталу на 34,0% та збільшення його питомої ваги у структурі пасивів з 57,3% до 62,3%.

Разом з тим зросли і поточні зобов'язання на 90,3%. Це зумовило зростання валюти балансу на 80,3%. Позитивне значення має деяке зменшення довгострокових зобов'язань – на 13,8%.

Таблиця 1

Аналіз балансу підприємств агропродовольчої сфери Черкаської області за 2013–2016 рр.

Показники	Питома вага, %				Зміни		
	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	У питомій вазі	У % до початку періоду	У % до зміни валюти балансу
Актив							
I Необоротні активи	51,9	46,5	41,9	50,0	-1,9	19,0	+42,5
II Оборотні активи	48,1	53,5	58,1	50,0	+1,9	27,7	+57,5
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	-	-	-	-	-	-	-

Валюта балансу	100,0	100,0	100,0	100,0	0	23,2	100,0
Пасив							
I. Власний капітал	57,3	55,0	52,3	62,3	+5,0	34,0	+83,7
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	13,7	10,1	13,7		-13,7	-	-59,0
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	8,4	9,9	13,4	5,9	-2,5	13,8	-5,0
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	20,6	25,0	20,6	31,8	+11,2	+90,3	+80,3
Валюта балансу	100,0	100,0	100,0	100,0	0	23,2	100,0

*Розраховано автором за даними статистичними даними підприємств Черкаської області [8]

В будь-якому разі загальні тенденції динаміки балансу – зростання валюти балансу, збільшення питомої ваги власного капіталу – є позитивними, оскільки постійне зростання загальної суми ресурсів є ознакою розвитку виробничої діяльності підприємств в агропродовольчій сфері та нарощення їх економічної стійкості.

На початок досліджуваного періоду оборотні і необоротні активи мали коефіцієнт співвідношення 0,93, а до кінця періоду – 1,0, оскільки темпи зростання суми оборотних активів випередили зростання вартості необоротних активів.

Проте, ситуація в середньому по Черкаській області має дещо негативну оцінку, оскільки співвідношення оборотних активів до основних знижується за рахунок недостатності оборотних засобів та складає на кінець аналізованого періоду.

Таблиця 2

Співвідношення оборотних і необоротних активів за 2013–2016 рр. на підприємствах Черкаської області*

Капітал (майно)	На початок 2013 р.	На кінець 2016 р.	Відхилення 2016 р. до 2013 р. (+,-)
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів підприємств агропродовольчої сфери ($K_{o/n}$)	0,93	1,0	+0,07
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів підприємств аграрної сфери в середньому по Черкаській області ($K_{o/n}$)	0,86	0,63	-0,23

*Розраховано автором за даними Статистичного управління Черкаської області [8]

Під час діагностики економічної безпеки в аспекті забезпеченості економічними ресурсами безперервної поточної діяльності підприємств, в умовах інфляційних очікувань та валютних ризиків для аграрної сфери, важливо провести діагностику реальних активів.

За визначенням Бланка І. О. реальні активи – це реально існуюче власне майно і фінансові вкладення за їх дійсною вартістю[7]. Темп приросту реальних активів характеризує інтенсивність нарощування майна, яка визначається за формулою:

$$A = (OZ_1 + Z_1 + \Gamma_1 / OZ_0 + Z_0 + \Gamma_0 - 1) * 100, (1.2)$$

де OZ - основні засоби та вкладення без урахування зношеності; Z – запаси і витрати; Г - грошові кошти, розрахунки та інші активи без урахування використання позикових коштів; індекс 0 – базовий рік; 1 – звітний рік.

Економічна безпека підприємств агропродовольчої сфери потребує негайних заходів щодо розрахунків із кредиторами в аспекті залучення до розрахунків повільно реалізовані активи: запаси, заборгованість учасників, довготермінові фінансові вкладення, про що свідчить показник поточної ліквідності.

Показники ліквідності підприємств агропродовольчої сфери Черкаської області свідчать про те, що підприємства не зможуть спланувати та здійснити розрахунки за своїми поточними зобов'язаннями через нестачу активів в грошових коштах, що свідчить про дисбаланс фінансових потоків та втрату стану економічної рівноваги.

Таблиця 3

Показники ліквідності підприємств агропродовольчої сфери

Показники	Нормативне значення	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016 р. до 2013 р. (+,-)
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2-0,25	0,02	0,02	0,03	0,001	-0,019
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,8-0,9	0,13	0,10	0,03	0,03	-0,1
Коефіцієнт поточної ліквідності	2-2,5	2,42	2,25	1,56	1,61	-0,81

Коефіцієнт швидкої ліквідності також дуже низький порівняно з нормативним значенням і означає, що підприємства не можуть покрити свої короткострокові борги швидколіквідними активами в сумі з грошовими коштами.

Результатом проведених розрахунків є висновок про те, що підприємства не зможуть негайно розрахуватися за своїми поточними зобов'язаннями, тому що перетворення наявних запасів та інших перелічених активів потребує певного часу, а також цілком можлива реалізація за цінами, нижчими від цін придбання. Негативним моментом

є також те, що за досліджуваний період показник поточної ліквідності до кінця періоду почав зменшуватися через різке зростання кредиторської заборгованості за товари, роботи і послуги, і у 2016 р. був нижчим від нормативного значення.

Узагальнюючи економічний розвиток підприємств агропродовольчої сфери Черкаської області в контексті економічної безпеки зауважимо, що важливим аспектом впровадження процедури використання управлінського інструментарію є її інтеграція в існуючу організаційну структуру підприємства. Суть цієї процедури полягає у визначенні здатності управлінського інструментарію забезпечити очікуваний рівень економічної безпеки в конкретних динамічних умовах функціонування підприємств агропродовольчої сфери, а принципи такої адаптації є фактично елементом вдосконалення комплексу прийняття управлінських рішень. За рахунок реалізації такого типу засадних умов можна збільшити рівень ефективності використовуваного інструментарію управління економічною безпекою підприємств агропродовольчої сфери [4].

Впровадження системного інструментарію діагностики управління економічною безпекою підприємства вбачає два напрямки розвитку прийняття управлінських рішень щодо захисту його економічних інтересів. При першому варіанті системно використані економічні механізми та інструменти дають очікуваний результат і основним завданням при цьому є дотримання вибраної домінантної лінії використання систем діагностики. За умови другого варіанту, використовуваний економічний інструментарій не забезпечив запланований рівень економічної безпеки й унеможливило забезпечення основної мети конкретного підприємства агропродовольчої сфери.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств / В. Г. Андрійчук. – К.: ІЗМН, 2006. – 512 с.
2. Андрійчук В. Г. Проблеми розвитку приватних аграрних підприємств і вдосконалення міжгалузевих економічних відносин / В.Г. Андрійчук // Проблеми формування ринкової економіки. – К.: КНЕУ, 2000. – С. 29-38.
3. Алексєєв І. В. Прийнятність інновацій і конкурентоспроможність підприємств / Алексєєв І. В., Оленець А. Г. // Теоретичні та прикладні питання економіки. Зб. наук. пр. Випуск 19. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – С. 147–153.
4. Алексєєв І. В., Колісник М. К. Теоретико-методологічні підходи до економіко-математичного моделювання спільного фінансування антикризових інновацій у виробничо-господарських структурах / Інновації: проблеми науки та практики Монографія. – Х.: ФОРМ-Александрова К. М.; ВД «ІНЖЕК», 2008. – 232 с. (С. 178–198). Укр.. мова, русск. яз.
5. Алексєєв І. В., Мороз А. С., Романів Є. М., Хома І. Б. Фінансовий аналіз: техніка розрахунків та моделювання економічних ситуацій: Навч. посібник. – Львів: Видавництво «Бескид Біт», 2003. – 152 с. (ISBN 966-96071-7-5).

6. Ареф'єва О. В. Управління економічною стійкістю підприємств: [монографія] / О. В. Ареф'єва, Д. М. Городинська. – К.: Європейський університет, 2011. – 229 с.
7. Бланк И. А. Управление финансовыми ресурсами: навч. посібник / И. А. Бланк. – К. : Омега-Л, 2010. – 768 с.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Режим доступу: // http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html
9. Офіційний сайт Черкаської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oda.ck.ua>

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ ЯК ЗАСОБУ ПРОСУВАННЯ ПОСЛУГ НА РИНКУ

**Гарматюк О. В., викладач кафедри маркетингу
та управління бізнесом
Вовк Тетяна, студентка III курсу
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

В статті розглядається етапи бурхливого розвитку науково-технічного прогресу. Проводиться дослідження всіх збіжностей та відмінностей авторів, під поняттям електронної комерції розуміється економічна діяльність, яка забезпечує повний цикл бізнес – процесів та ділових операцій. Проаналізовано розвиток та удосконалення платіжних інструментів в мережі Інтернет. Висвітлено сутність поняття «Інтернет-маркетинг» різними вченими і фахівцями-маркетологами по-різному.

Ключові слова

Інтернет-маркетинг, прогрес, електронна комерція, Всесвітня мережа, глобалізація, Інтернет-технології, продукція, стратегічне планування, детермінанти.

Abstract

In the article examined the stages of rapid development of scientific and technical progress. Investigated all convergences and differences of authors it was certain economic activity that provides a complete cycle business understands in understanding of electronic commerce - processes and business operations. Development and improvement of pay instruments are analysed in a network the Internet. Essence of concept «Internet-marketing» is reflected by different scientists and marketing specialists-specialists differently.

Keywords

Internet-marketing, progress, electronic commerce, World network, globalization, the Internet is technologies, products, strategic planning.

Бурхливий розвиток науково-технічного прогресу та інформатизація бізнесу є важливими чинниками переорієнтації основних напрямів діяльності більшості підприємств, у тому числі, виникненню нових видів маркетингу. Одним із результатів науково-технічного прогресу є створення принципово нового виду маркетингу – Інтернет-маркетингу. Питання Інтернет-маркетингу є предметом наукових досліджень багатьох іноземних авторів, серед яких особливе місце займають дослідження Котлера Ф., Хенсона У., Хартмана А., Еванса Дж. та ін. У них, зокрема, досліджуються тенденції розвитку віртуальної економіки,

віртуальне мікро- та макросередовище, питання формування та специфіки маркетингу в Інтернет-просторі. [16, с.9].

Поява та розвиток Інтернет-маркетингу тісно переплітається із виникненням та розвитком електронної комерції в бізнесі, тому розпочати дослідження варто з характеристики даного напрямку електронного бізнесу.

Електронна комерція як новий вид бізнесу виникла наприкінці ХХ ст. і в останні роки в розвинених країнах остаточно набула рис усталеного і стабільно бізнесу, що розвивається, з досить чіткими правилами гри для продавців і покупців. Сьогодні це сфера цифрової економіки, що включає всі фінансові та торгові транзакції, які проводяться за допомогою комп'ютерних мереж. Україна з ряду причин знаходиться на початку освоєння електронної комерції, і сприйняття практичного зарубіжного досвіду їй необхідно [2, с. 8].

Визначень електронної комерції на мою думку є доволі багато. І для з'ясування поняття та значення електронної комерції необхідно, на мій погляд охарактеризувати хоча б кілька з них. Так, на думку І. Алексєєва, «електронна комерція – це широкий набір інтерактивних методів ведення діяльності з надання споживачам товарів та послуг» [1, с. 43]. І. Т. Балабанов під електронною комерцією розуміє «будь-які форми ділових операцій, де сторони взаємодіють через електронні технології, а не в процесі фізичного обміну чи контакту» [3, с. 73]. І. Голошевич вказує на те, що «електронна комерція – це використання електронних комунікацій та технологій обробки цифрової інформації для встановлення та змін відносин створення вартості між організаціями та між організаціями і індивідами» [5, с. 175].

Отже, досліджуючи всі збіжності та відмінності авторів у розумінні електронної комерції, більш повним та чітким визначенням можна вважати наступне.

Електронна комерція (Е-комерція) – електронна економічна діяльність, яка забезпечує повний цикл бізнес – процесів та ділових операцій, які містять у собі замовлення товарів / послуг, проведення платежів, доставку товарів/ послуг та інші угоди, які передбачають використання сучасних інформаційних технологій і комунікаційних середовищ із метою забезпечення найбільш високої економічної ефективності порівнюючи з традиційними видами комерції [18, с. 385].

Розвиток інформаційних технологій, серед яких одне із ключових місць зайняла мережа Інтернет, поява й бурхливе зростання електронної комерції стали основою для появи нового напрямку в сучасній концепції маркетингу взаємодії – Інтернет-маркетингу.

Інтернет-маркетинг – це новий напрям в сучасній концепції маркетингу це теорія та методологія організації маркетингу в гіпермедійному середовищі Інтернету, що володіє унікальними характеристиками, які значно відрізняються від характеристик традиційних інструментів маркетингу [18, с. 410].

Сутність поняття «Інтернет-маркетинг» пояснюється різними вченими і фахівцями-маркетологами по-різному. Постійний користувач Всесвітньої мережі визначає Інтернет-маркетинг як комплекс спеціальних методів, що дозволяють власникам веб-ресурсів просувати свій сайт в Інтернет, розкручуючи, таким чином, торгову марку свого підприємства, отримувати, застосовуючи мережеві технології, додатковий прибуток. На думку Холмогорова В. В., Інтернет-маркетинг включає в себе цілий комплекс дочірніх дисциплін [4, с. 16].

Базуючись на різноманітних підходах до трактування поняття «маркетинг» з урахуванням специфіки діяльності в мережі Інтернет висунуто ряд визначень категорії «Інтернет-маркетинг», серед яких:

Інтернет-маркетинг являє собою процес планування і втілення задуму, ціноутворення, просування і реалізації ідей, продукції і послуг в мережі Інтернет за допомогою обміну, який задовольняє цілі окремих осіб і організацій.

Інтернет-маркетинг – це передбачення, управління і задоволення попиту на товари і послуги за допомогою мережі Інтернет.

Інтернет-маркетинг – вид діяльності, спрямований на задоволення потреб шляхом обміну через мережу Інтернет.

Інтернет-маркетинг – система заходів щодо вивчення ринку в мережі Інтернет і активного впливу на споживчий попит у її межах з метою розширення збуту вироблених підприємствами товарів.

Використання Інтернету приносить нові особливості й переваги у порівнянні з маркетингом, заснованим на традиційних технологіях. Ось деякі з них:

Перехід ключової ролі від виробників до споживачів. Це одна із найбільш фундаментальних якостей, привнесених Інтернетом у світ сучасної комерції. Інтернет зробив реальністю для компаній можливість привернути увагу нового клієнта всього за десятки секунд, проведених ним перед екраном комп'ютера. Водночас він дав можливість тому ж користувачеві за кілька клацань миші перейти до будь-якого з конкурентів. У такій ситуації увага покупців стає найбільшою цінністю, а встановлені взаємини з клієнтами – головним капіталом компаній.

Глобалізація діяльності й зниження трансакційних витрат. Інтернет значно змінює просторовий і часовий масштаби ведення комерції. Він є глобальним засобом комунікації, який не має будь-яких територіальних обмежень, при цьому вартість доступу до інформації не залежить від віддаленості від неї, на противагу традиційним засобам, де ця залежність прямо пропорційна. Таким чином, електронна комерція дозволяє навіть найдрібнішим постачальникам досягати глобальної присутності й займатися бізнесом у світовому масштабі. Відповідно, замовники також отримують можливість глобального вибору з усіх потенційних постачальників, що пропонують необхідні товари або послуги незалежно від географічного розташування. Відстань між продавцем і покупцем відіграє роль лише з погляду транспортних витрат

вже на етапі доставки товарів.

Часовий масштаб в середовищі Інтернету також значно відрізняється від звичайного. Висока ефективність комунікативних властивостей Інтернету забезпечує можливість скорочення часу на пошук партнерів, прийняття рішень, здійснення угод, розроблення нової продукції й т. д. Інформація та послуги в Інтернеті доступні цілодобово. Крім того, його комунікативні характеристики володіють високою гнучкістю, що дозволяє легко робити зміни представленої інформації, тим самим підтримувати її актуальність без тимчасової затримки і витрат на розповсюдження.

В умовах розвитку інформаційних технологій та побудови інформаційного суспільства, взаємодія користувачів Інтернет мережі, стає не лише засобом комунікації, а новою сферою життєдіяльності. Цьому також сприяє розвиток інфраструктури всесвітньої павутини, поява нових інструментів та методів комерційної діяльності в мережі. Крім того, даний етап розвитку всесвітньої павутини характеризується значним поширенням процесів соціалізації перебування в мережі. Користувачі активно та всебічно взаємодіють між собою, та створюють якісно новий віртуальний простір для комерційної діяльності. Збільшення присутності користувачів в Інтернеті відкриває все більше можливостей для суб'єктів маркетингової діяльності, з точки зору інструментів та підходів управління.

Сьогодні головним завданням маркетингу є не стільки керування споживчим попитом, скільки балансування потреб всіх учасників ринку. Водночас, Інтернет-маркетинг додав в стандартні методи вирішення цих завдань певні корективи, адже основною особливістю ринку електронної комерції є його інтерактивність, тобто споживач і виробник знаходяться в рівних умовах одночасно. Таким чином, гнучкість кінцевої маркетингової політики є надзвичайно високою.

Одною з головних, детермінант розвитку загального ринку Інтернет-торгівлі є безпосереднє збільшення продажів через Інтернет-магазини. Даний фактор обумовлений тим, що споживачі все більше долучаються до всесвітньої мережі, та віддають перевагу замовленню товарів онлайн. Це дозволяє економити час на пошук товару та доставці, а також можна знайти вигідну цінову пропозицію товару. В цілому, Інтернет-торгівля в Україні є одною з найбільш швидкозростаючих галузей економіки [9].

Можливість купувати товари онлайн призвела до необхідності розробки зручних та швидких методів та інструментів оплати товарів в мережі. Так почали розвиватися платіжні системи, завдяки яким можна оплатити товар не прив'язуючись до графіку роботи банку, курсу валют та інших умов фінансових розрахунків. Однією з перших платіжних систем на просторах СНД була так звана система Webmoney, також досить поширеною стала система, Money, в європейських країнах досить популярна система Moneybookers.com. Проте всесвітньої відомості набула платіжна система PayPal, створена у 1998 році в Америці. Це

найбільш відома система прийому та відправки платежів у світі, вона набула поширення серед більшості Інтернет магазинів Америки та Європи, а також серед користувачів Інтернет- аукціона eBay Inc [8].

Розвиток та удосконалення платіжних інструментів полегшує та прискорює транзакції в мережі Інтернет, що робить покупки в мережі все більш популярними. Омніканальність продажів, що означає інтеграцію всіх каналів продажу є майбутньою тенденцією в сфері торгівлі. Омніканальність передбачає можливість придбати товар у будь-якій зручній для споживача точці продажу, чи то традиційний магазин, чи Інтернет-магазин того ж бренду чи через соціальні мережі, при чому всі зазначені точки взаємодіють між собою. Досі пут до інформації, асортименту товару та послуг бренду доступна для клієнта незалежно від місця знаходження чи каналів продажу. Таким чином, процес покупки стає більш швидким та зручним, а образ постачальника формується як єдине ціле всіх каналів продажу [8].

Фахівці відмічають, що омніканальний споживач очікує, що товар буде доступний йому безперервно і бажає, щоб не було різниці яким шляхом він прийде до потрібного бренду. Отже, сьогодні детермінанти розвитку ринку Інтернет-торгівлі вимагають змін до існуючих підходів управління маркетинговою діяльністю в мережі Інтернет.

Інтернет-маркетинг охоплює такі методи просування як пошуковий маркетинг (розкручування сайту), інтернет-реклама (банерна та контекстна реклама), e-mail та вірусний маркетинг. Інтернет-маркетинг також відкриває широкі можливості для непрямой реклами та PR. Порівняно з іншими видами медіа маркетингу (друкованими ЗМІ, радіо і телебаченням), ринок інтернет-маркетингу зростає дуже швидкими темпами. Ця сфера завойовує все велику популярність не лише в бізнесі, але й для звичайних користувачів, які хочуть оптимізувати веб-сайт або блог. Інтернет-маркетинг зробив величезний вплив на ряд ділових сфер, музичну індустрію, банківську справу, ринок портативних електронних пристроїв (мобільні телефони, плеєри і т. д.).

Узагальнюючи, можна стверджувати, що все-таки спостерігаючи за стрімким розвитком Інтернет-технологій, у недалекому майбутньому електронні засоби повністю замінять журнали та газети як джерело інформації, а електронні комерційні канали – звичайні торгові центри. Буде створено цілком інтегровану маркетингову систему попиту та пропонування товарного асортименту, налагоджено тісні зв'язки між виробниками та споживачами, ефективнішу та дешевшу доставку товарів та послуг, а також систему задоволення потреб споживачів у режимі реального часу.

Проте, слід розуміти і передбачати у своєму стратегічному плануванні деякі специфічні недоліки інтерактивного маркетингу: певну обмеженість доступу покупців до Інтернету, часткову односторонність демографічної та психологічної інформації про покупців, хаотичність та інформаційну перевантаженість мережі, імовірність проникнення злодіїв

(хакерів) у комп'ютерну мережу з метою отримання секретної інформації про номери кредитних карток та банківських рахунків клієнтів, небезпеку порушення прав людини в процесі створення банків даних про покупців та їхню реальну платоспроможність.

Список використаних джерел

1. Алексеев И. Электронная торговля: правовые проблемы предпринимательской деятельности в Интернете // Юрист. – 2000. – № 3. – С. 43–45.
2. Балабанов И. Т. Электронная коммерция. – СПб: Питер, 2001. – 336 с.
3. Балабанов И. Т. Интерактивный бизнес. – СПб., 2001. – С. 73.
4. Бронникова Т. С. Маркетинг: учеб. пособ./ Т. С. Бронникова, А. Г. Чернявский. – М.: ПРИОР, 2001. – 130 с.
5. Голошевич І. Віртуальна торгівля. Це реально?! // Бизнес. – 2002. – № 47. – С. 175.
6. Литовченко І. Л. Особливості Інтернет-маркетингу / І. Л. Литовченко // Інтернет-маркетинг: навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 184 с.
7. Палеха Ю. І. Маркетинг інформаційних продуктів і послуг: посібник / Ю. І. Палеха. – К.: Ліра, 2013 – 480с.
8. Знакомимся сплатежной системой Раерал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vxzone.com/payment/paypal/260-paypal.html>
9. Украинцы стали активнее покупать в интернет-магазинах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zn.ua/TECHNOLOGIES/ukraincy-stali-aktivnee-delat-pokupki-v-internet-magazinah-136689_.html

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Гарматюк О. В., викладач кафедри маркетингу
та управління бізнесом
Коваль Максим, студент V курсу
УДПУ ім. П. Тичини

Анотація

У статті висвітлено суть та структуру організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможності продукції на підприємств. Розглянуто економічні та організаційні методи управління конкурентоспроможності підприємств. Визначено суть та фактори впливу на конкурентоспроможність, розглянуто та досліджено основні ресурси потенціальних можливостей підприємства.

Ключові слова

Національна банківська система, транснаціональний банк, фінансова глобалізація, економічне управління, організаційні методи управління.

Abstract

In the article the essence and structure of the organizational and economic mechanism of competitive products on enterprises had been revealed. The economic and organizational

management practices competitiveness of enterprises were presented. Nature and impacts on competitiveness were defined, the basic resources of potential business opportunities were examined.

Keywords

The national banking system, transnational bank, financial globalization, economic management, organizational management techniques.

Сучасні умови прискореної інтеграції України до світової економіки потребують від кожного підприємства не тільки збереження своїх позицій на внутрішньому ринку, але й забезпечення виходу на зовнішні ринки. Для цього потрібно виготовляти продукцію відповідно до світових стандартів якості. Якість продукції, що випускається з урахуванням витрат щодо її забезпечення, вважається одним з основних показників конкурентоспроможності та ефективного функціонування підприємства. Недосконалість державного регулювання призвела до підвищення ролі сировинних, енергоємних і технологічних галузей та до послаблення потенціалу високотехнологічних виробництв. Конкурентоспроможність дуже динамічна економічна категорія, на визначення та оцінку якої впливає ряд факторів, які теж мають не статичний характер. Управління ж конкурентоспроможністю продукції на сьогодні займає чи не центральне місце у загальній системі управління підприємством.

Кожне підприємство орієнтується на одержання максимального прибутку. Для цього має використовувати такий процес виробництва, який би дозволяв при однаковому рівні випуску товарів застосовувати мінімальну кількість ресурсів, зменшити витрати й забезпечити постійні резерви задля конкурентної боротьби. У зв'язку з цим, питання конкурентоспроможності продукції підприємств у сучасних умовах економічної глобалізації вважаються актуальною господарською проблемою.

Конкурентоспроможність продукції є вагомим критерієм доцільності виходу підприємства на ринок, умовою ефективного здійснення господарських операцій і складовою вибору засобів і методів виробничої діяльності. Забезпечення високої конкурентоспроможності продукції є запорукою комерційного успіху підприємства [5, с. 81].

Конкурентоспроможність продукції проявляється в процесі її реалізації як товару та визначається насамкінець споживачем. Сутність конкурентоспроможності продукції проявляється в основному через три групи показників, за якими вона оцінюється:

- корисність продукції (якість, ефект від використання);
- затрати споживача при задоволенні його потребу продукції (ціна товару на момент її купівлі, затрати на використання, ремонт, утилізацію);
- придатність продукції до пропонування (спосіб просування товару на ринок, умови платежу, канали збуту, сервісне обслуговування).

Таким чином, конкурентоспроможність має розглядатись як відносна характеристика продукції, яка відображає її відмінність від продукції конкурента за ступенем відповідності однаковій потребі та за затратами

на її задоволення [2, с. 65].

Економічні методи управління – це такі методи, які реалізують матеріальні інтереси участі людини у виробничих процесах (будь-якій іншій діяльності) через використання товарно-грошових відносин. Ці методи мають два аспекти реалізації.

Перший аспект характеризує процес управління, зорієнтований на використання створеного на загальнодержавному рівні економічного сегмента зовнішнього середовища. Суть цього аспекту:

- формування системи оподаткування суб'єктів господарювання;
- визначення дійової амортизаційної політики, яка сприяла б оновленню (відтворенню) матеріальних активів підприємства;
- належне формування і здійснення митної політики;
- встановлення державою мінімального рівня заробітної плати та пенсій.

Другий аспект економічних методів управління зв'язано з управлінським процесом, орієнтованим на використання різноманітних економічних важелів, таких як фінансування, кредитування, ціноутворення, штрафні санкції тощо.

Реалізація економічних методів управління здійснюється в рамках системи виробничих відносин між людьми, що входять до складу трудового колективу. Ця система взаємовідносин надзвичайно складна і включає в себе економічні, соціальні, психологічні та організаційні відносини. Останні знаходять своє вираження у вертикальних та горизонтальних зв'язках, що виявляються у формі зацікавленості працівників в організації спільної праці. Для виконання будь-яких робіт виробничого характеру кожен працівник має свої обов'язки, права, відповідальність, які формуються у процесі здійснення функції менеджменту «Організація» [3, с. 29–30].

Організаційні методи управління базуються на мотивах примусового характеру, їхнє існування й практичне застосування зумовлене заінтересованістю людей у спільній організації праці. Організаційні методи управління – це комплекс способів і прийомів впливу на працівників, заснованих на використанні організаційних відносин та адміністративній владі керівництва. Усі організаційні методи управління поділяють на регламентні й розпорядчі.

Реалізація організаційних відносин у системі відбувається застосуванням організаційно-розпорядчих методів управління, які ще називаються адміністративними. Однак поняття «організаційно-розпорядчі методи управління» більш широке, оскільки адміністративні методи ґрунтуються на застосуванні нормативних актів (постанов, наказів, інструкцій органів влади і управління), а організаційно-розпорядчі методи охоплюють усю суть організаційної складової механізму управління.

Організаційно-розпорядчі методи тісно пов'язані з і економічними методами управління, оскільки вони спрямовані на вирішення єдиних

завдань з досягнення цілей господарської діяльності.

Застосування організаційно-розпорядчих методів управління передує економічним методам, оскільки для того, щоб використати останні, потрібно організаційно сформувати об'єкт управління та структуру управління. В процесі функціонування господарської системи економічні методи управління реалізуються у формі організаційно-розпорядчого впливу суб'єкта управління на об'єкт (постанови, накази, розпорядження та ін.). Тісний зв'язок цих двох груп методів синтезує ефективний вплив управляючої підсистеми на підсистему, якою управляють. Разом з тим організаційно-розпорядчі методи управління відрізняються від економічних. Основою їх розмежування є механізм дії та форма прояву цих методів у процесі управління. Економічні методи управління ґрунтуються на врахуванні економічних інтересів людей, поєднанні цих інтересів за схемою: людина – колектив – суспільство. Формою прояву економічних методів управління є певні плани, завдання, програми, виражені економічними параметрами, чи ступінь задоволення індивідуальних, групових, колективних інтересів, виражений стимулами індивідуальної і колективної праці. Організаційно-розпорядчі методи управління ґрунтуються на таких індивідуальних і групових властивостях людей, як почуття обов'язку, відповідальності, дисципліни та розуміння можливості адміністративного покарання [1, с. 62–64].

Організаційно-розпорядчі методи управління слід застосовувати з врахуванням вимог економічних законів.

Тільки у цьому випадку вони є науково обґрунтованими. Якщо орган управління в своїй діяльності не враховує або недостатньо враховує вимоги економічних законів, то організаційно-розпорядчі методи можуть перетворитися на адміністративні, бюрократичні, волюнтаристські, суб'єктивні методи впливу.

Характерними особливостями організаційно-розпорядчих методів управління:

- прямий вплив на об'єкт управління;
- обов'язковий характер виконання вказівок, розпоряджень, постанов та інших адміністративних рішень вищих органів управління для підпорядкованих об'єктів;
- суворо визначена відповідальність за невиконання вказівок та розпоряджень.

Зміст регламентних методів полягає у формуванні структури та ієрархії управління, делегуванні повноважень і відповідальності певним категоріям працівників фірми, визначенні орієнтирів діяльності підлеглих, наданні методично-інструктивної та іншої допомоги виконавцям. Розпорядчі методи управління охоплюють поточну (оперативну) організаційну роботу і базуються, як правило, на наказах керівників підприємств (організацій). Вони передбачають визначення конкретних завдань для виконавців, розподіл цих завдань між ними, контроль виконання, проведення нарад з питань поточної діяльності фірми

(підприємства, організації).

Основний зміст методів організаційно-стабілізуючого впливу полягає у встановленні складу елементів системи і стійких організаційних зв'язків між ними закріпленням певних обов'язків як за системою в цілому, так і за окремими її ланками.

Другою групою організаційно-розпорядчих методів управління є методи розпорядчого впливу, які відображають поточне використання встановлених організаційних зв'язків і їх часткове коригування в разі зміни умов роботи. В основу розпорядчих методів покладено повноваження та обов'язки.

Обидві групи методів управління використовуються спільно, оскільки вони доповнюють одна одну. Разом з тим ці методи взаємозамінні, що і визначає особливості вибраного в управлінні того чи іншого типу організації або основні аспекти організаційної діяльності в процесі управління.

Організаційно-розпорядчі методи управління можна класифікувати також за джерелами впливу. Тоді виділяють способи організаційного впливу першого, другого та наступних рівнів управління, практика свідчить, що кожний рівень системи управління має свої особливості організаційного впливу і виділяє ті з них, які найбільш ефективні для цього рівня. На вищих рівнях системи управління переважають регламентаційні та нормативні способи організаційного впливу. На низовому щаблі управління на передній план виходять розпорядчі методи, покликані регулювати та підтримувати повсякденну виробничо-господарську діяльність. Диференціація способів організаційного впливу за рівнями системи управління закономірна, оскільки вона відображає обсяг повноважень, якими володіють керівники певного рангу, юридичне становище певного рівня управління, специфіку управління, його функціональний зміст на певному щаблі управління.

Обґрунтована диференціація організаційно-розпорядчих методів управління за рівнями системи управління відіграє важливу роль у теорії управління, сприяє найбільш повному врахуванню організаційних відносин у соціально-економічній системі. І навпаки, застосування організаційно-розпорядчих методів управління, що не відповідають положенню щабля управління в ієрархії управлінської структури, призводить до зривів, порушення ритму виробничо-господарських процесів. Яскравим прикладом цього може бути намагання сконцентрувати на вищих щаблях управління в роки панування адміністративно-командної системи розпорядницьку діяльність з поточного регулювання функціонування організацій і підприємств [6, с. 96–99].

Організаційно-розпорядчі методи класифікують також за їх спрямованістю. Виділяють методи управління спрямовані на суб'єкт і об'єкт управління. Специфіка, тієї чи іншої підсистеми визначає специфіку організаційного впливу на кожну з них. Організація інтелектуальної праці (діяльності суб'єкта управління) має свої особливості. В цьому процесі основну роль відіграють: регламентуючі акти, відповідно до яких діють працівники апарату управління,

використовуючи права, повно важення та виконуючи певні обов'язки в загальній системі управління.

Трудова діяльність людей, які є об'єктом управлінського впливу містить дещо менше інтелектуального елемента і потребує застосування розпорядчих актів у форм економічного, соціального та інших видів впливу.

Отже, організаційно-розпорядчі методи витікають і суті управління, особливостей і властивих йому взаємовідносин, є стрижнем управлінського впливу, особливим управлінським явищем. Звідси потреба застосування організаційно-розпорядчих методів управління за будь-якої системи господарювання. В цих методах управлінський вплив набуває предметної форми і спонукає виконавців до конкретних дій. Особливе значення мають організаційно-розпорядчі методи в період зародження ринкової економіки в Україні. На цьому етапі потрібно сформувати нові структури управління, регламентувати їх діяльність, визначити раціональне співвідношення між всіма групами методі управління та напрями цілеспрямованої зміни цього співвідношення до стану, рекомендованого сучасним науковим та практичним менеджментом. Організаційно-розпорядчі методи управління можуть бути ефективним засобом активізації працівників на перехідному етапі оскільки для цього потрібна як перебудова психолог! людей, так і поступове створення системи економічного регулювання господарських процесів.

Серед організаційно-розпорядчих методів управління основну роль відіграють методи організаційно-стабілізуючого впливу, спрямовані на встановлення, підтримку та поліпшення організаційних структур і порядку діяльності суб'єктів та об'єктів управління. Так, на тривалий період за допомогою цих методів визначають структур управління, способи взаємодії елементів системи управління, функції, повноваження і форми відповідальності суб'єкта і об'єкта управління.

Об'єктами організаційного впливу виступають як суб'єкт, так і об'єкт управління і частково зовнішнє середовище. Організаційний вплив на суб'єкт управління полягає у зміні організації його функціонування, тобто функцій, структури, організації управлінської праці, визначенні чи зміні прав, обов'язків та ін. Звичайно, впливаючи на суб'єкт управління, ми тим самим впливаємо і на об'єкт, оскільки ці дві підсистеми перебувають у нерозривному зв'язку.

Суб'єкт управління здійснює самостійний організаційний вплив на об'єкт, встановлюючи режим функціонування останнього.

До складу організаційно-стабілізуючих методів управління входять регламентування, нормування й інструктування. Регламентування являє собою досить жорсткий тип організаційного впливу і полягає у розробці та введенні в дію організаційних положень, обов'язкових для виконання протягом певного, визначеного цими положеннями часу. Можна конкретизувати склад регламентуючих організаційних положень. Це, по-перше, положення загально організаційного характеру, яке встановлює організаційну відокремленість і порядок функціонування соціально-

економічної системи в цілому. По-друге, це положення, яке визначає і встановлює внутрішній порядок роботи, організаційний статус різних ланок, їх завдання, функції, повноваження та ін. По-третє, це типові структури, які визначають основні риси побудови внутрішніх організаційних основ.

Професійно вміле застосування економічних, соціально-психологічних та організаційних методів управління здебільшого забезпечує достатньо ефективне господарювання [4, с. 81–83].

Отже, успішна виробничо-господарська діяльність значною мірою залежить від економічної та організаційної структур. Незначні зміни у економічній структурі, якщо вони не знайшли відображення в організаційній, вносять диспозиції в систему управління підприємством і призводять до зниження конкурентоспроможності підприємства. Тому для узгодженості усіх складових діяльності підприємства потрібне розроблення дієвих економічних та організаційних методів управління підприємством.

Список використаних джерел

1. Управление персоналом / Под ред. Т. Ю. Базарова. «Центр Кадровых Технологий – XXI век». М. 2001.
2. Коваленко О. В. Барабаш Ю. О. Економічна діагностика. Навчально-методичний посібник. / О. В. Коваленко О. Ю. Барабаш – Запоріжжя ЗДІА, 2010. – 212 с.
3. Герчикова И. Н. Менеджмент / И. Н. Герчикова: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995.
4. Жданов С. А. Механизмы экономического управления предприятием: Учебн. пос. / С. А. Жданов – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
5. Паршина О. А. Обґрунтування вибору управлінських рішень щодо забезпечення конкурентоспроможності продукції / О. А. Паршина // Держава та регіони. – 2011. – № 2. – с. 81–85.
6. Мескон М. Х, Алберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / Пер. с англ. / М. Х. Мескон – М.: Дело, 1992.

СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

**Гарник О. А., канд. екон. наук, доцент кафедри економіки
та соціально-поведінкових наук
Починюк Уляна, магістрант
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

У статті визначено значення інноваційного чинника в умовах економічної конкуренції та обґрунтовано необхідності переходу на інноваційний шлях розвитку. Встановлено, що на етапі економічного зростання країни інновації та інвестиції пов'язані із переведенням функціонування галузей, видів економічної діяльності, секторів економіки, суб'єктів господарювання в інноваційне русло.

Ключові слова

Розвиток, інновації, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність, макроекономічний розвиток, мікроекономічний розвиток.

Abstract

The importance of innovation factor in the conditions of economic competition was defined and the necessity of transition to an innovative way of development was grounded. It was established that at the stage of economic growth of the country, innovations and investments are connected with the transition of the functioning of industries, types of economic activity, sectors of the economy, subjects of management in an innovative direction.

Keywords

Development, innovation, innovation development, competitiveness, macroeconomic development, micro-economic development.

В умовах глобалізації та постійного загострення конкуренції фундаментом конкурентоспроможності є інновації, які дають можливість країнам, що володіють інноваційними конкурентними перевагами, займати належне місце в світовому співтоваристві. На жаль, і до сучасного часу використання інновацій як одного з центральних факторів підвищення рівня конкурентоспроможності в Україні системно не здійснюється. Таким чином, стратегічні завдання потребують підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки на інноваційних засадах, що має сформулювати переваги для вітчизняних виробників у боротьбі з конкурентами на внутрішніх та міжнародних ринках та посприяти Україні зайняти гідне місце поряд із розвиненими світовими країнами.

Потреба переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку зумовлена вичерпанням джерел економічного зростання, зменшенням кількості капіталовкладень у відтворення матеріально-технічного забезпечення та розвиток нових знань, посиленням проблемних завдань, що стосуються збереження інноваційного потенціалу.

Необхідність підсилення ролі інновацій як основоположного чинника конкурентоспроможності впливає з таких положень [6]:

- інновації містять елемент новизни та змін, мають динамічний характер і властивість до розвитку;
- інновації тісно пов'язані з усіма іншими чинниками, що впливають на конкурентоспроможність продукту, підприємства, регіону та країни;
- інновації впливають на формування ринкового попиту, який сам по собі є доволі важливим чинником підвищення конкурентоспроможності.

Для визначення основних передумов підвищення конкурентоспроможності економіки країни потребує належне обґрунтування дефініції «інновація». У цьому напрямі досліджень існує багато тлумачень та ознак класифікації [13, с. 7–11], аналіз яких свідчить про те, що специфічний зміст поняття «інновації» науковці розкривають залежно від об'єкту та предмету свого дослідження – процес або зміни, систему чи результат. Учені переважно трактують «інновацію» залежно від об'єкта свого дослідження, що свідчить про багатогранність підходів до його опису, пов'язаного із цілями, предметом, середовищем дослідження й іншими особливостями, які притаманні інноваційній діяльності.

Всебічно збагнути зміст інновації можна лише у разі поєднання всіх інтерпретацій.

Сьогодні не має чітко сформованого бачення, наскільки унікальними повинні бути створені технологія, товар, послуга, щоб вони відповідали характеристикам інновації. Відповідно до концепції Й. Шумпетера [12] будь-яка зміна, що приносить дохід, є інновацією.

Домінує думка [7], що інновації – це основні ресурси для становлення та розвитку нової економіки. Важливою проблемою для вирішення питання економічного зростання держави, підвищення конкурентоспроможності є ефективне використання національного інноваційного потенціалу. А інновації, що у цьому випадку розглядаються як ресурси (в термінах економічної теорії), мають достатньо нетривалий час.

Отже, інновація – це форма свідомого розвитку сформованих соціально-економічних систем. Інновація – дефініція, що поєднує процес створення та реалізації креативу, отримання та комерціалізації результату, приводить до матеріалізованих змін і є джерелом соціально-економічного, науково-технічного поступу. Креативом може бути будь-яка ідея, новизна, новинка, що є основою для створення інновації.

Втілення інновацій має вагомий вплив насамперед на ринкові, зокрема, продуктово-технологічні можливості суб'єктів господарювання, їхню спроможність до інноваційного розвитку. Інновації мають властивість зберігати або знищувати такий потенціал, можливості. У зв'язку з цим виділяють чотири типи інновацій: архітектурні, революційні, регулярні та інновації, що створюють ніші [5]. Архітектурні інновації призводять до старіння створених товарів, технологій, ринково-споживчих зв'язків, на відміну від революційних інновацій, які впливають на старіння продукції та процесів, однак підтримують ринково-продуктові зв'язки підприємства. Не менш важливими для організацій є інновації, що створюють ніші для існуючих продуктів і технологій, руйнуючи ринково-споживчу співпрацю та регулярні інновації, які сприяють закріпленню позиції підприємств на старих ринках через вдосконалені продукти і технології.

Згідно з дослідженнями науковців [2; 3; 5; 6] теорії розвитку складних соціально-економічних систем варто поділяти на теорії макро-економічного і мікроекономічного розвитку, які відкривають головні ознаки суті парадигми поведінкових властивостей різного виду розвитку мікроекономічних і макроекономічних соціально-економічних систем. Такі теорії варто класифікувати відповідно до ключових постулатів:

- концепції макроекономічного розвитку соціально-економічних систем: теорії ринку (теорія зовнішньої залежності, неокласична теорія вільного ринку); теорії економічного розвитку на макрорівні (ендогенного зростання, лінійних стадій розвитку, соціально-економічного розвитку, структурних перетворень);
- концепції мікроекономічного розвитку: еволюційні теорії розвитку (еволюційна теорія організації, революційних та еволюційних перетворень); теорії циклізму («довгих хвиль» та циклів (історичних,

соціокультурних, економічних, політичних), соціогенетики та криз).

Поняття «розвиток» характеризує якісні зміни об'єктів; виникнення нових форм буття; процес і наслідки планомірної діяльності організацій у динамічному економічному середовищі; нагромадження нових знань; трансформацію внутрішніх, зовнішніх зв'язків; засіб продуктивного розподілу та рекомбінації ресурсів [6, с. 15]. Розвиток – це необоротні, закономірні, спрямовані зміни матеріальних і нематеріальних об'єктів [11, с. 21]. Р. Акофф розглядає розвиток як збільшення здібностей і компетенцій, перехід до більш досконалого стану об'єкта [1, с. 202–203].

Отже, розвиток – це перехід від структури однієї якості (відзначається однією кількістю, порядком і характером залежності компонентів) до структури іншого порядку (особливістю є інша кількість, порядок, залежність компонентів) і у цьому полягає якісний характер змін процесу розвитку. Розвиток як процес проходить такі етапи: підготовка, передумови виникнення цього процесу (зовнішній рух); перехід до внутрішнього руху; створення технічних умов відповідно до нових процесів; стійке існування; руйнування процесу.

Термін «прогрес» дає змогу уточнити поняття «розвиток» – поступовий рух до кращого, перехід від менш удосконаленого до більш удосконаленого.

У науковому колі й досі відсутній одностайний підхід до трактування «інноваційного розвитку». Різні дослідники по-різному вбачають суть дефініції «інноваційний розвиток»:

1) це складний процес (прикладного характеру) створення та впровадження інновацій з метою якісних змін об'єкта управління й отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи іншого виду ефекту, який пов'язаний з необхідною умовою виживання і розвитку підприємств у довгостроковій перспективі [9, с. 10];

2) це формальний план або розумовий процес для освоєння нового проекту від стадії ідеї до виходу на ринок і за його межі;

3) це зростання показників соціально-економічної системи завдяки реалізації інноваційних проектів і впровадження нововведень [8, с. 35];

4) зростання інноваційного потенціалу за умови зменшення обмеженості ресурсної бази інноваційної діяльності;

5) залежність від багатьох чинників (у довгостроковій перспективі): системи менеджменту в сфері трансферу результатів науково-дослідних праць підприємствам, створення повноцінного ринку науково-технічної продукції та його відповідної інфраструктури [10, с. 5];

6) підвищення рівня конкурентоспроможності, а інновації – це основний чинник конкурентної переваги;

7) досягнення максимальної ефективності інноваційного процесу, обумовленої кількісно за повнотою та швидкістю руху за інноваційним циклом [8, с. 14].

Узагальнюючи вищенаведені підходи, інноваційний розвиток варто розглядати як динаміку переходу до моделі інноваційного типу, який

відбувається завдяки безперервному, цілеспрямованому і за відповідних умов пошуку та реалізації інновацій, що дають змогу поліпшити ефективність функціонування соціально-економічної системи.

Інноваційний розвиток – це системний процес структурного удосконалення національної економіки, який отримується зазвичай завдяки практичній реалізації нових знань для збільшення обсягів суспільного виробництва товарів і послуг, поліпшенню якості суспільного продукту, зміцненню конкурентоспроможності країни, прискоренню науково-технічного та соціального прогресу в суспільстві.

Теоретичні засади дослідження інноваційного розвитку були та продовжують перебувати на чільному місці в опрацюванні цих питань багатьма ученими. Посеред головних фундаментальних досліджень напрямів інноваційного розвитку, варто виділити: класичну теорію циклічного розвитку (інноваційної пропозиції), ортодоксальну теорію інноваційного розвитку, парадигму технологічних змін, теорію інноваційного розвитку, що опираються на ендогенні чинники технологічного прогресу, парадигму дифузії інновацій, теорію технократичного розвитку, соціальну та сучасну теорії інноваційного розвитку [6].

За результатами досліджень П. Ромера, Р. Лукаса, Ф. Агійона, П. Хоувітта, Дж. Гроссмана [7, с. 42–45] сформовані моделі економічного зростання на підставі НТП, які засвідчили тісну узгодженість і взаємозалежність підтримки напрямів зростання економіки від інноваційно-технологічних змін (прогресу) на макрорівні.

Отже, розвиток неможливий без інновацій та інвестицій, а інновації неможливі без розвитку та інвестицій. На етапі економічного зростання країни ці процеси пов'язані із переведенням функціонування галузей, видів економічної діяльності, секторів економіки, суб'єктів господарювання в інноваційне русло.

Сучасна інституціонально-технологічна концепція є результатом довгого періоду розвитку парадигм інноваційного розвитку та загальноекономічного поступу наукової думки. Нова парадигма вималювала предмет дослідження когорта сучасних теорій, а практичне втілення результатів дає змогу провести технологічний прорив у середньостроковій та довгостроковій перспективі, формуючи фундамент для подальшої генези науки.

Список використаних джерел

1. Аккоф Р. Аккоф о менеджменте / Р. Аккоф; [пер. с англ. под.ред. Л. А. Волковой]. – СПб. : Питер, 2002. – 448 с.
2. Алєксєєв І. В. Стратегії та регулювання інноваційного розвитку виробничо-господарських структур : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.02.03 [Електронний ресурс] / І. В. Алєксєєв; НАН України. Ін-т екон. прогнозування, 2002. – 33 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2002/02aivvgs.zip>.
3. Бабич Д. В. Стратегічне регулювання стійкого функціонування і розвитку економічних систем : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.02.03 [Електронний ресурс] / Д. В. Бабиш. – Наук.-дослід. екон. ін-т Мінва економіки та з питань європ. інтеграції України. – К., 2002. – 32 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2002/02bdvres.zip>.

4. Баранчєєв В. П. Механізм інноваційного розвитку організації / В. П. Баранчєєв, Л. М. Мартынов // Изобретательство. – 2005. – № 7. – С. 11–28.
5. Варналій З. С. Конкурентоспроможність національної економіки : проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення / З. С. Варналій, О. П. Гармашова. – К. : Знання України, 2013. – 387 с.
6. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України : монографія / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2010. – 272 с.
7. Дагаєв А. Новые модели экономического роста с эндогенным технологическим прогрессом / А. Дагаєв // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – №6. – С. 40–51.
8. Інноваційний розвиток економіки : модель, система управління, державна політика / [Л. І. Федулова, В. П. Александрова, Ю. М. Бажал та ін.]; за ред. Л. І. Федулової. – К.: Основа, 2005. – 552с.
9. Карлюк Д. О. Удосконалення управління інноваційним розвитком підприємств льнопереробної галузі : автореф. дис. канд. екон. наук / Д. О. Карлюк. – Київ, 2006. – 24 с.
10. Ситник В. Про завдання наукових установ Академії щодо активізації трансферу інновацій у агропромислове виробництво / В. Ситник // Економіка АПК. – 2006. – № 11. – С. 4–8.
11. Управління змінами : навч. посібник / [О. Є. Кузьмін, В. В. Яцура, І. І. Грибик, А. М. Грищук, Н. В. Смолінська, М. Б. Гункевич, М. В. Замроз]. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 356 с.
12. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер. – М. : Издательство «Прогресс», 1982. – 454 с. 381.
13. Юринєць З. В. Інноваційна стратегія розвитку переробних підприємств України : монографія / З. В. Юринєць, Б. М. Максимів. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 203 с.

ЗДІЙСНЕННЯ ІПОТЕЧНИХ ЗЕМЕЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

***Коган Н. Ю., викладач кафедри маркетингу
та управління бізнесом
УДПУ ім. П. Тичини***

Анотація

Стаття присвячена питанню ефективності використання земель сільськогосподарських підприємств на основі здійснення кредитних операцій, організації системи кредитування та

формування органів, які будуть здійснювати даний процес. Обґрунтований механізм здійснення іпотечних операцій із земельними ділянками сільськогосподарського призначення.

Ключові слова

Земельні ресурси, іпотечне кредитування, сільськогосподарські підприємства, законодавство.

Abstract

This article is devoted to the issue of efficient use of land-based farm of credit operations of the credit system and the formation of bodies that will implement this process. The mechanism of realization of mortgage transactions with land for agricultural purposes was grounded.

Keywords

Land resources, mortgages, farmers, legitimate.

Сільське господарство в Україні, як і вся економіка, перебуває в стані хронічного недофінансування. Фінансова система фактично цілком перейшла на режим «коротких» грошей і все більше відривається від виробництва. Відсутність необхідних умов об'єктивно виштовхує більшість банків із сільськогосподарського виробництва. Володіння землею, нерухомістю, основними фондами без права повного розпоряджання ними нівелює появу основного механізму концентрації, перерозподілу та страхування ресурсів – вільної купівлі-продажу та застави земель. З точки зору банку в орендаря порівняно з повноправним власником витрати і ціни є набагато вищими, оскільки вони повинні враховувати й орендну плату. Відповідно нижчою є рентабельність, конкурентоспроможність, можливість повертати борги повністю і вчасно.

Причину низького рівня кредитування сільськогосподарських підприємств вбачаємо в першу чергу у недосконалому наданні кредитних послуг фінансовими установами, зокрема банками. Тому в умовах сьогодення виникає необхідність перебудови кредитної політики банківських установ, адже за ринкової економіки існують принципово нові підходи до надання кредитних послуг фінансовими установами, яких не було за часів існування командно-адміністративної системи.

У зв'язку із цим у радянській науковій літературі не приділялася увага проблемі здійснення іпотечних земельних відносин. Цим питанням вчені-аграрники почали цікавитися в умовах запровадження ринкових відносин у сільському господарстві. Зокрема, дослідження за цією темою здійснювали такі науковці як О. Драпіковський, О. Євтух, В. Заяць, І. Іванова, Р. Корінець, С. Кручок, П. Кулініч, В. Носік, І. Пучковська, М. Федоров, С. Юркевич та інші. Головна увага зосереджується на вивченні зарубіжного досвіду іпотеки землі, її суті, можливого механізму функціонування, організації спеціалізованих фінансових установ (спеціалізованих іпотечних банків), покликаних обслуговувати іпотечний процес.

Аналіз наукових праць свідчить, що однозначності поглядів на проблему становлення іпотечних земельних відносин, зокрема у сфері сільськогосподарського виробництва, поки що немає. Тому в умовах

відсутності ринку землі у сільському господарстві, перебування великої частини земель в оренді, постійної потреби коштів товаровиробниками існує потреба поглиблених наукових досліджень можливості запровадження земельної іпотеки у сільськогосподарському виробництві.

Завданням даної статті є визначення механізму здійснення іпотечних земельних операцій сільськогосподарськими підприємствами.

Дієвим методом забезпечення кредиту може стати можливість реалізації земель сільськогосподарського призначення, коли земля стане товаром. Іншими словами, подолання проблем, пов'язаних із позиками на здійснення господарської діяльності, можливе за допомогою іпотечного кредитування, тобто довготермінової банківської позики під заставу землі.

Низька привабливість аграрного сектору для потенційних кредиторів, у першу чергу банків, на сьогодні визначається складним фінансовим становищем переважної більшості безпосередніх виробників сільгосппродукції, звуженістю предмета застави, яким нині виступають лише майбутній урожай, продукція в обороті, які в загальному обсязі забезпечення кредиту становлять не більше 30%, а також переважно низьколіквідні основні фонди через високий ступінь їх фізичного та морального зносу.

Розблокування існуючого «патового» становища у сфері кредитного забезпечення аграрного сектору, як вже зазначалося, очікується із закінченням терміну дії мораторію на купівлю-продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення, після якого стане можливим нарощування заставної маси в аграрному секторі.

Іпотечне кредитування – одне з найбільш перевірених в світовій практиці і надійних способів залучення приватних інвестицій на ринку нерухомості. Саме іпотека дозволяє найбільш вигідно поєднувати інтереси позичальників, іпотечних банків та іпотечних установ – в ефективній і прибутковій співпраці, сільського господарства – в можливості залучення значних інвестицій і, звичайно ж, держави, зацікавленої в загальному економічному зростанні.

Важливість впровадження земельної іпотеки у сільському господарстві визначається також тим, що вона дасть можливість започаткувати ринок землі. Якщо заставодавець своєчасно не виконуватиме свої фінансові зобов'язання, то заставодержатель зможе задовольнити їх через продаж землі. Тобто іпотека неминуче призведе до виникнення купівлі-продажу земельних ділянок.

З іншого боку, ринок землі є необхідною умовою для розвитку іпотеки. За оцінкою міжнародних фінансових організацій, вартість земель сільськогосподарського призначення в нашій країні оцінюється в 40 млрд. доларів. Якщо б до системи іпотечного кредитування залучити 10% угідь за обсягу позики в 75% від вартості об'єкта застави, це означало б збільшення потенціалу фінансування аграрного сектора на 3 млрд. доларів.

Іпотечне кредитування під заставу земельних ділянок може створити нові можливості для фінансово сильних сільськогосподарських підприємств, які прагнуть до укрупнення виробництва, адже на сьогодні підприємства можуть розширюватися лише на умовах оренди. За рахунок іпотечного кредитування можна буде якісно поліпшити матеріально-технічну базу сільськогосподарського виробництва, задіяти нові технології, відновити культуру обробітку землі, а також широко використовувати практику кредитування, де об'єктом тіла кредиту й застави виступатиме земля. У країнах з розвинутою економікою іпотечний кредит є основною передумовою для функціонування ринку середньо- і довгострокових позикових капіталів [3].

Іпотечна земельна позичка повинна мати такі особливості:

- вона має бути довгостроковою – від 5 до 30 років;
- заставна земельна ділянка залишається у позичальника;
- відсоткова ставка за кредитом повинна бути відносно низькою;
- сума кредиту не повинна перевищувати 60% вартості нерухомості;
- застава землі у вигляді цінних паперів може продаватися на вторинному ринку, тобто відбуватиметься рефінансування іпотечних кредитів, що дасть змогу іпотечним банкам надавати нові кредити;
- зобов'язання щодо іпотеки зможуть переходити до будь-якого власника заставленої земельної ділянки;
- відкритий характер іпотеки передбачає її реєстрацію у відповідних органах;
- повинна існувати можливість повторної застави землі, якщо її вартість не буде вичерпана попередньою заставою [1].

Виходячи із зазначених характеристик та особливостей земельної іпотеки, можна представити загальну схему надання іпотечного кредиту під заставу земельної ділянки сільськогосподарського призначення.

Ведучи мову про становлення іпотечних земельних відносин у сільському господарстві, слід враховувати той факт, що в Україні земля приватизується ділянками, середній розмір яких складає 4,5 га, і близько 93% землі не є власністю засновників сільськогосподарських підприємств, близько 93% сільськогосподарських земель у найближчій перспективі навряд чи стане об'єктом іпотеки і тільки 7% землі може потенційно бути таким об'єктом. Однак і до цих 7% потрібно ставитися з певними застереженнями, адже не всі засновники підприємства можуть погодитися на заставу своєї землі, тобто на ризик її втрати.

Отже, у короткостроковій перспективі важко говорити про розвиток ефективних іпотечних відносин з приводу сільськогосподарських земель в Україні. Тому основним чинником підвищення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств має бути зростання ефективності їх виробництва, а розвитку іпотечних земельних відносин – створення правових та економічних засад розвитку іпотеки в Україні як необхідної умови функціонування ринку землі [4].

Виходячи із сказаного, здійснення іпотечного кредитування необхідно базувати на створенні сприятливих умов для функціонування основних учасників іпотечних відносин (позичальників та кредиторів) з приводу об'єкта іпотеки – земель сільськогосподарського призначення, що є можливим за участі державних органів влади та інфраструктури ринку землі.

Позичальниками при передачі земельних ділянок в іпотеку будуть сільськогосподарські підприємства, які здійснюють господарську діяльність на земельних ділянках, а також фізичні особи – землевласники та землекористувачі. Кредиторами виступатимуть спеціалізовані іпотечні кредитні установи та іпотечні банки, основною функцією яких має бути рефінансування через емісію іпотечних цінних паперів. Іпотечні банки, як правило, можуть здійснювати і звичайні банківські операції, що дозволить їм збільшувати свої доходи. Також земельним іпотечним кредитуванням можуть займатися універсальні кредитні установи – за умови, що іпотечні операції будуть відокремлені від інших так званою «стіною захисту».

Існує думка, що під ринком земель насамперед необхідно вбачати визначення вартості земельної ділянки, в основу земельного ринку має бути покладено не тільки визначення землі товаром з урахуванням її специфічних властивостей, а і включення землі як капіталу в економічний обіг на рівні з іншими засобами виробництва. Саме цей учений найточніше і найширше визначає поняття «ринок земель сільськогосподарського призначення», розглядаючи його як систему економіко-правових відносин, що забезпечує його суб'єктам здійснення цивільно-правових угод з приводу переходу права власності на земельну ділянку або права користування нею з урахуванням попиту та пропозиції. Доволі часто поняття ринку землі тлумачиться надто звужено і зводиться суто до операцій з її купівлі-продажу. А насправді це набагато ширше поняття, в основу якого покладено юридично-правові та економічні відносини, що виникають між суб'єктами ринку землі під час здійснення земельних операцій. Ось чому, визначаючи термін «ринок земель», необхідно усвідомлювати, що земля є капіталом, а ринок земель – елементом земельних відносин. Запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення та його ефективного державного регулювання в Україні дозволить забезпечити реалізацію цілої низки важливих на сьогодні проблем, зокрема:

- повноцінна реалізація права приватної власності та інших прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення всіма суб'єктами земельних відносин;
- створення сприятливого ринкового середовища, що забезпечує постійний перехід прав на нерухоме майно до найбільш ефективних власників;
- кардинальне підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства;

- раціональний перерозподіл та оптимізація використання земель сільськогосподарського призначення;
- встановлення об'єктивної ринкової власності земельних ділянок сільськогосподарського призначення у процесі їх економічного обороту;
- підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу земель сільськогосподарського призначення та забезпечення стратегічної продовольчої безпеки держави;
- безперешкодний доступ громадян до землі як ресурсу людського розвитку;
- збереження та створення робочих місць у сільській місцевості;
- стимулювання розвитку інститутів громадянського суспільства у питаннях захисту прав власників земельних ділянок.

В Україні існує законодавча база щодо здійснення іпотеки, яка більше має стосунок до нерухомого житла та земель несільськогосподарського призначення. Це породжує потребу удосконалення існуючого законодавства стосовно іпотеки, зокрема стосовно функціонування іпотечних інститутів.

У сфері іпотечного кредитування поряд з іпотечними банками та установами окремим учасником повинен виступати Державний земельний (іпотечний) банк, який покликаний випускати іпотечні облігації, регулювати їх рух, контролювати рух сільськогосподарських земель та цільове використання коштів, проводити інформаційно-дорадчу та консультативну роботу. Кошти для обслуговування такого банку на початковому етапі можна залучити з резервного фонду Державного бюджету України.

Таким чином, підсумовуючи сказане, слід зазначити, що оскільки сільськогосподарські землі на сьогодні не можуть бути предметом застави, оскільки земля не виступає товаром, то це негативно відбивається на функціонуванні сільськогосподарських підприємств. Тому за нинішніх умов важливим є впровадження зарубіжного досвіду іпотечного кредитування, а також розширення масштабів застосування вже відпрацьованих в Україні фінансово-кредитних механізмів житлового будівництва. Необхідно створити правову базу для обігу іпотечних цінних паперів як первинного іпотечного ринку, так і вторинного, на якому ці папери випускаються його операторами на базі пулів іпотек, а також для регламентації дії всіх учасників іпотечного ринку, починаючи з їх обов'язків до відповідальності.

Для зміцнення позицій іпотечних кредиторів різних рівнів, а також підвищення рівня привабливості іпотечних цінних паперів, емітованих Державним земельним (іпотечним) банком та первинними іпотечними кредиторами, та розвитку на цій основі довгострокового іпотечного кредитування в аграрному секторі доцільно створити систему державних гарантій іпотечних кредитів. Кабінет Міністрів України повинен створити Державний департамент гарантування кредитів сільському господарству.

Також особливо важливою для становлення земельної іпотеки є практична можливість захистити право власності на земельні ділянки та забезпечення законних способів стягнення та відчуження землі, яка є об'єктом застави. Тому успішний розвиток земельного іпотечного кредитування у сільському господарстві України стане можливим лише за наявності повноцінного ринку земель у цій сфері за умови регульовальної ролі держави при здійсненні операцій на ньому.

Список використаних джерел

1. Амбросов В. Я. Розвиток земельного ринку та іпотечне кредитування / В. Я. Амбросов, Т. Г. Маренич // Економіка АПК. – 2009. – №10.– С. 104–108.
2. Апопій В. Раціональне використання земель сільськогосподарського призначення : правові та економічні проблеми / В. Апопій, М. Мацько // Екологічні, економічні та технологічні аспекти використання земельних ресурсів : Матеріали міжнародного науково-практичного форуму, 19–21 вересня 2007 р. – Львів : Львів. держ. агроуніверситет. – 2007. – 515 с.
3. Кириленко І. Г. Актуальні питання ринку земель сільськогосподарського призначення / І. Г. Кириленко // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 44–46.
4. Новаковський Л. Я. Регіональна земельна політика / Л. Я. Новаковський, М. І. Шквир. – К. : Урожай, 2006. – 136 с.

МЕНЕДЖМЕНТ ЯКОСТІ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Побережець Н. Б., викладач кафедри маркетингу
та управління бізнесом
Червона К. О., магістрант
УДПУ ім. П. Тичини***

Анотація

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти менеджменту якості, як складної економічної категорії з певними критеріями і показниками. Визначено, що при здійсненні контрольного заходу туристичної діяльності необхідно зважати на адекватність досягнутих в процесі його здійснення результатів наміченим цілям, ступінь наближення результату до мети з одночасним обліком виробничих витрат та ефективності.

Ключові слова

Менеджмент якості, туристичні послуги, державний контроль, критерії якості.

Abstract

The theoretical and practical aspects of quality management as a complex economic category with certain criteria and indexes are considered in the paper. The control measures in tourism that consider the adequacy of progress in the process of the planned goals results implementation, the degree of approximation to the target outcome while accounting of production costs and efficiency are determined.

Keywords

Quality management, tourist services, state control, criteria of quality.

За сучасних умов ведення туристичного бізнесу багато уваги приділяється виконанню комплексу заходів, спрямованих на підвищення якості надання послуг, розробленню дієвих стандартів обслуговування туристів, поліпшення роботи підприємств даної сфери. У більшості країн світу застосовуються спеціальні механізми впливу на суб'єктів підприємництва, серед яких варто виділити проведення якісних контрольних і контрольньо-аналітичних заходів та запровадження процедури проведення аудиту ефективності (аудит відповідності ціни і якості, аудит ефективності використання державних коштів, операційний аудит, аудит управління).

Зважаючи на значний доробок наукових досліджень щодо аспектів якості туристичних послуг, все ще залишається поза увагою проблема якості державного контролю за наданням туристичних послуг. Якісний державний контроль сприяє конкурентоспроможності туристичної галузі, удосконаленню управління якістю у сфері туристичної індустрії, оцінці ефективності та результативності використання бюджетних коштів.

Основою для досягнення туристичним комплексом стратегічних конкурентних переваг у сучасних умовах економічної глобалізації та швидкозростаючої конкуренції є стратегія менеджменту якості. Згідно з міжнародним стандартом ISO серії 9000 версії 2000 року, менеджмент якості – це координувана діяльність з управління та керування діяльністю організації стосовно якості [1]. Процес управління якістю на туристичному підприємстві, виходячи із основних положень сучасної концепції менеджменту якості, повинен розглядатися як самостійна, особливо складна функція управління бізнес-процесами.

«Система управління якістю» надання послуг на підприємствах туристичної індустрії функціонує на основі стандартів ISO 9000, затверджених Міжнародною організацією по стандартизації (ISO) в 2000 році і прийнятих як державні стандарти України (ДСТУ) в 2001 році [1].

Надання послуг на підприємствах туристичної індустрії потребує створення системи управління якістю. Необхідно зазначити, що якістю, відповідно до класичного, закріпленого в міжнародних стандартах визначення, є «міра відповідності властивих характеристик вимогам», де характеристики трактуються як «відмітні властивості», а вимоги як «потреби або очікування, які встановлені, зазвичай передбачаються або є обов'язковими» [1].

Поняття «менеджменту якості» сформувалося у середині ХХ ст. і пов'язується з іменами таких вчених, як У. Шухарт, Э. Демінг, А. Фейгенбаум, Дж. Джуран і Ф. Кросбі. Дані вчені розглядали концепцію менеджменту якості надання туристичних послуг з точки зору досягнень якості не лише як кінцевого результату, але і кожного етапу в процесі надання послуг. Такий підхід дозволяє не обмежуватися констатацією низької якості послуг за допомогою традиційного порівняння запланованого показника якості з його дійсним значенням в кінцевій стадії, а виявляти і аналізувати причини виникнення відхилень від

заданих показників якості і розробляти заходи по стабілізації рівня якості. Таким чином, виникає необхідність підвищення рівня якості діяльності контрольних органів по виявленню негативних явищ при управлінні якістю надання послуг на всіх етапах. Тому такий підхід є основою для переходу від традиційної концепції контролю якості до концепції менеджменту якості.

Надання туристичних послуг повинно здійснюватися відповідно до встановлених державою критеріїв якості і впровадженню заходів контролю за їх виконанням. У кінцевому рахунку це повинно сприяти попередженню виникнення незадоволення у наданні туристичних послуг на усіх етапах їх створення.

Менеджмент якості орієнтує організацію на досягнення заданого рівня якості туристичної продукції. При цьому в управлінні якістю повинні використовуватися не лише традиційні статистичні інструменти контролю якості, але і методи метрології, оцінки технічного рівня виробництва, збору інформації про якість, мотивації якості, стандартизації, сертифікації, експертних оцінок тощо.

Також слід враховувати, що одну з головних ролей в організації надання якісних послуг повинен здійснювати державний фінансовий контроль. У Європейському Союзі та у більшості країн-членів ООН, при впровадженні контролю за ефективністю використання коштів, що сприяють підвищенню якості продукції, використовують стандарти розроблені Міжнародною організацією вищих органів контролю державних фінансів (INTOSAI), яка була створена у 1953 році. До її складу входять організації Вищих органів контролю державних фінансів (ВОКДФ) країн, що є членами ООН. З того часу кількість її членів зросла з 34 до 193. Україна, делегуючи повноваження зовнішнього контролю Рахунковій палаті, стала повноправним членом цієї організації у 1998 році [2].

Базовим документом практично для всіх держав з питань зовнішнього державного контролю є Лімська декларація керівних принципів контролю яка схвалена в жовтні 1977 року делегатами ІХ Лімського (Перу) Конгресу INTOSAI. В статті 21 п. 4 Лімської декларації зазначається, що контроль виконання замовлення послуг «повинен включати не лише аналіз правильності платежів, а й оцінити ефективність управління процесом та якістю виконання робіт та надання послуг» [3].

Відповідно до Лімської декларації якість контрольного заходу – це сукупність характеристик контрольного заходу, які відповідають встановленим вимогам до його проведення, а також забезпечують достовірність, об'єктивність і ефективність результатів контрольного заходу [3].

Для досягнення і підтримки необхідного рівня якості контрольних заходів в контрольному органі існує відповідна система управління якістю їх проведення. Серед основних завдань управління якістю

контрольних заходів виділимо наступні [4]:

- встановлення вимог до проведення контрольних заходів;
- забезпечення виконання встановлених вимог до проведення контрольних заходів;
- виявлення і усунення недоліків проведення контрольних заходів;
- розробка і реалізація контрольних заходів, спрямованих на підвищення їх якості.
- Відповідно до завдань контрольних заходів контроль якості повинен передбачати [4]:
- попередній контроль якості;
- поточний контроль якості;
- подальший контроль якості.

Попередній контроль якості здійснюється при формуванні плану роботи контрольного органу на черговий рік та підготовці програми контрольного заходу.

Під час формування плану має забезпечуватися:

якнайповніше охоплення державних органів і їх апарат управління, підприємств, установ та організацій, які несуть фінансові зобов'язання перед Державним бюджетом України;

збалансований розподіл контрольних заходів та недопущення їх дублювання структурними підрозділами контрольного органу.

В процесі попереднього контролю якості перевіряється або встановлюється обґрунтованість вибору тем і об'єктів контрольних заходів, запропонованих для включення в план роботи контрольного органу на черговий рік.

Поточний контроль якості здійснюється шляхом проведення перевірок результатів діяльності контрольної групи після завершення кожного етапу контрольного заходу. Мета цих перевірок полягає в тому, щоб визначити якою мірою виконуються вимоги відповідних стандартів, порядків та рекомендацій контрольного органу щодо підготовки, проведення і оформлення результатів контрольного заходу.

Поточний контроль якості спрямовується на виявлення і своєчасне усунення проблем, які можуть мати негативний вплив на своєчасність і якість проведення контрольного заходу або перешкоджати виконанню його програми. Поточний контроль якості дозволяє ще в ході контрольного заходу оперативно приймати необхідні рішення і, за потреби, вносити відповідні зміни в програму контрольного заходу, методи його проведення або склад контрольної групи.

Подальший контроль якості здійснюється після завершення контрольного заходу шляхом перевірки його результатів.

Основними завданнями подальшого контролю якості є виявлення наявних недоліків в проведенні контрольного заходу з метою недопущення їх в майбутньому, оцінка повноти і обґрунтованості відображення результатів контрольного заходу у проекті акту чи звіту

про його результати, а також розробка, за необхідності, пропозицій щодо вдосконалення нормативних документів контрольного органу в цілях підвищення якості проведення майбутніх контрольних заходів.

Подальший контроль якості призначений для того, щоб встановити, наскільки ефективним є управління процесами проведення контрольних заходів, а також визначити, що необхідно зробити для підвищення результативності контрольно-аналітичної та експертної діяльності контрольного органу.

Головним результатом контролю якості має бути розробка і реалізація заходів з подолання виявлених недоліків і забезпечення підвищення ефективності контрольно-аналітичної та експертної діяльності.

За результатами проведених перевірок якості контрольних заходів доцільно готувати щорічний звіт, у якому узагальнюються результати усіх заходів, робляться висновки щодо існуючого рівня якості контрольно-аналітичної та експертної діяльності в цілому, а також розробляються відповідні рекомендації.

Вирішення проблем якості туристичних послуг доцільно здійснювати у рамках організації усієї системи контрольно-аналітичної і експертної діяльності органів державного зовнішнього і внутрішнього фінансового контролю. Державний зовнішній контроль здійснюється Рахунковою палатою, яка є самостійним, незалежним органом контролю спеціальної конституційної компетенції, а внутрішній контроль здійснюється органами фінансового контролю виконавчої влади, зокрема, Державною фінансовою інспекцією України (з жовтня 2015 року реорганізована у Державну аудиторську службу України). Процес контролю зазначеними організаціями повинен носити цілісний характер, тобто охоплювати повною мірою зміст всіх форм, видів і напрямів туристичної діяльності, здійснюючи надання туристичній галузі висновків, рекомендацій і вимог щодо надання гарантованих якісних послуг.

Грунтуючись на частково викладених теоретичних положеннях, сформулюємо критерії і показники ефективності діяльності контрольного органу. Під критеріями розуміємо результативність, дієвість та економічність.

Критерій результативності включає виявлені обсяги коштів, використаних з порушеннями законодавства (нецільове і неефективне використання коштів) і вплив цих порушень на якість надання послуг. Важливим є кількість підготовлених рекомендацій у формі приписів щодо недопущення порушень нормативно-правових актів в майбутньому.

Критерій дієвості включає такі показники, як кількість виконаних рекомендацій і приписів; обсяг коштів, повернених до державного бюджету і на бюджетні рахунки організацій; кількість структурних перетворень в економіці, міністерствах, відомствах і на підприємствах, здійснених за пропозиціями контрольного органу; кількість поправок в чинне законодавство; кількість постанов Уряду України, прийнятих за даними контрольного заходу; кількість кримінальних справ, відкритих за

поданням контрольного органу.

Критерій економічності характеризується обсягом коштів, витрачених на здійснення контролю за технічним рівнем виробництва і дотримання стандартів якості; обсягом коштів, витрачених об'єктом контролю, що перевіряється, на підготовку матеріалів для здійснення перевірки.

Отже, для здійснення якісного контрольного заходу туристичного комплексу або його окремого складового необхідно визначити перелік критеріїв оцінки якості процесу планування контрольного заходу (відхилення в діяльності об'єкту контрольного заходу від запланованих результатів);

визначити основні проблеми, виявлені в процесі попереднього вивчення об'єкта контрольного заходу;

визначити відповідні критерії оцінки результатів діяльності об'єкта контрольного заходу;

виконати усі необхідні процедури складання, узгодження і затвердження програми проведення контрольного заходу;

визначити перелік критеріїв оцінки якості процесу здійснення контрольного заходу та встановити можливі відхилення від програми здійснення контрольного заходу в процесі його проведення;

використовувати відповідні розроблені методи і процедури контрольного заходу, що забезпечують отримання надійної, об'єктивної і відповідної інформації та достатніх, компетентних і доречних аудиторських доказів для забезпечення виконання мети контрольного заходу;

здійснити оцінку ефективності системи внутрішнього контролю на об'єкті контрольного заходу; встановити, чи ведуться необхідні робочі документи, що містять оцінку системи внутрішнього контролю на об'єкті контрольного заходу, опис процедур контрольного заходу, аналітичні огляди і як вони впливають на якість надання туристичних послуг;

складені за результатами контрольного заходу акти та звіти повинні розкривати характер і масштаби виконаної контрольної роботи і містити усі результати контрольного заходу щодо його якості.

Необхідно зазначити, що сучасний стан економічного розвитку України та перспективи розширення вітчизняного ринку туристичної індустрії вимагають формування стратегій підвищення якості надання послуг та росту конкурентоздатності підприємств туристичної галузі, базуючись на сучасних концепціях, методах і підходах, які об'єднують світовий досвід діяльності зовнішніх і внутрішніх контрольних органів використання національних туристичних ресурсів. При вирішенні цих завдань у сфері надання якісної туристичної продукції необхідно використовувати технології і методики, які характеризуються розвитком інтегрованих систем управління, заснованих на системах менеджменту якості, системах екологічного менеджменту, системах менеджменту професійної безпеки та здоров'я, системах соціального і етичного менеджменту.

Список використаних джерел

1. Системи управління якістю. Вимоги : ДСТУ ISO 9001–2001.– [Чинний від 2001–104–01]. – К.: Держстандарт України, 2001. – 23 с. – (Національний стандарт України).
2. Керівні принципи з аудиту державних фінансів [Текст] / збірник базових документів INTOSAI. – Проект ПРООН з врядування «Доброчесність на практиці». К. – 2003. – 122 с.
3. Лімська декларація керівних принципів контролю: декларація ІХ Лімського (Перу) Конгресу вищих органів контролю державних фінансів (INTOSAI) від 01.01.1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/604_001
4. Рекомендації з управління і контролю якості контрольних заходів, що проводяться Рахунковою палатою (затверджено рішенням Рахункової палати від 10.11.2015 № 8-5) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16746914/Rekomen_8-5.pdf

РОЛЬ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Слатвінська Л. А., канд. екон. наук, доцент кафедри технологій та організації туризму і готельно-ресторанної справи

Поворознюк І. М., канд. екон. наук, доцент кафедри технологій та організації туризму і готельно-ресторанної справи

Литвин О. В., викладач кафедри технологій та організації туризму і готельно-ресторанної справи

УДПУ ім. П. Тичини

Анотація

У статті проведено аналіз організації екскурсійної діяльності в аспекті розвитку національної індустрії туризму. Досліджено основні вектори розвитку екскурсійної діяльності в Україні, які розвиваються у напрямку розширення співробітництва та нарощування потенціалу, відповідності до ринкових тенденцій організації екскурсійної діяльності, активізації вагомості впливу екскурсійної діяльності на розвиток культурного, стійкого, відповідального, доступного і етичного внутрішнього та міжнародного туризму спрямованого на створення нових робочих місць і підприємництва.

Ключові слова

Організація екскурсійної діяльності, туристична індустрія.

Abstract

The article analysed the organisation of excursion activity in terms of the national tourism industry development. Basic vectors of the development of excursion activity in Ukraine which develop in the direction of increased cooperation and building capacity corresponding to market tendencies of the organization of excursion activities, activation of the influence of excursion activity on the development of cultural, sustainable, responsible, accessible and ethical domestic and international tourism that is aimed at new jobs and businesses creation had been studied.

Keywords

Organization of excursion activities, tourism industry.

З точки зору економіки і менеджменту організація екскурсійної діяльності в сучасних умовах розвитку туристичної індустрії України націлена забезпечувати зростання інноваційно-інвестиційного потенціалу національної економіки. Організація екскурсійної діяльності як пріоритетний напрямок індустрії туризму формує у визначених межах економічну, науково-культурну, освітню, екологічну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки. Сучасні цілі організації екскурсійної діяльності орієнтовані на удосконалення і розвиток в першу чергу внутрішнього та міжнародного туризму, що у свою чергу вимагає якості виробничих і управлінських процесів, які мають бути відображені у гармонізації стандартів із світовими вимогами, в першу чергу з ЄС.

Вагомий внесок в теорію і практику екскурсійної діяльності як одного із пріоритетних напрямків розвитку економіки туризму зробили вітчизняні і закордонні науковці. Питанням розвитку організації екскурсійної діяльності в аспекті розвитку індустрії туризму України присвячено багато наукових праць українських учених. Серед них наукові розробки таких науковців як В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська [6], С. Галасюк [3], С. Нездоймінов [4], О. Любіцева [7], Л. Альтгайм [8], С. Голубнічая [9], В. Зінченко [10]. Передумовою розвитку індустрії туризму є інклюзивне зростання, макроекономічні проблеми інклюзивного зростання досліджували А. Базиліук, О. Жулин [11].

Вчені у своїх дослідженнях виділяють особливе місце методиці організації екскурсійної діяльності, що в основному охоплює мікрорівень розвитку даної наукової проблеми, проте мало уваги приділяють глибинному аналізу умов та факторів впливу на розвиток екскурсійної діяльності як складової економіки туризму. Виходячи з цього, виникла об'єктивна необхідність дослідження організації екскурсійної діяльності та впливу її на розвиток мікро-, мезо-, макро-організаційно-економічних факторів, що формують вектор розвитку економіки туризму за умов інтеграції.

Метою дослідження є проведення аналізу сучасних тенденцій організації екскурсійної діяльності. Оцінка і аналіз розвитку екскурсійної діяльності та впливу на неї сучасних тенденцій розвитку туристичної індустрії. Визначення перспектив та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності організації екскурсійної діяльності з урахуванням вимог суттєвої активізації впровадження інновацій і стандартів інформаційного суспільства як мотиватора розвитку економічних відносин.

Розвиток екскурсійної діяльності стимулює зайнятість, розвиток підприємництва, інвестицій в інфраструктуру і транспорт, збереження національної спадщини, а також розвиток стимулюючих факторів, які сприяють поліпшенню якості життя місцевого населення і гостей країни.

У зв'язку із зростанням обсягу екскурсійних послуг на ринку організованого туризму цей напрямок наукових і практичних досліджень

отримав особливу увагу, що викликано різними причинами. По-перше, підвищення культурного й освітнього рівня суспільства в цілому. По-друге, розширення цілей самого туризму, так відправляючись у туристську подорож не завжди на перший план ставляться тільки рекреаційні цілі. Перебуваючи на відпочинку, сучасні споживачі туристичних послуг бажають також задовольнити й інтереси пізнання, освіти і духовного розвитку. По-третє, пов'язане із тлумаченням самого поняття «турпродукт» як комплексу послуг надаваного туристові в ході подорожі. Відповідно до рекомендацій Всесвітньої туристської організації (ВТО) даний комплекс повинен включати не менш, ніж три послуги у вільній комбінації. Згідно із Законом України «Про туризм», туристський продукт – це «попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, що поєднує не менше, ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за певною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури відпочинку й розваг, реалізації сувенірної продукції й інше)» [1]. Зрозуміло, що типові туристські послуги представляють: розміщення, харчування й перевезення туристів. Але з огляду на історичний розвиток вітчизняного та міжнародного туризму, а також сучасної національної законодавчої бази екскурсії стають четвертою характерною туристською послугою, причому іноді граючи головну роль при виборі регіону подорожі. По-четверте, зростає пропозиція суто екскурсійних програм, тобто турів, основною метою яких є відвідування й знайомство з історичними, культурними та іншими визначними пам'ятками певного регіону. І відповідно сформувався окремий вид туризму – екскурсійний туризм.

Компанець К. [5, с. 7] у своєму дисертаційному дослідженні виділяє такі основні принципи формування конкурентоспроможного туристичного продукту: соціально-культурного спрямування, що передбачає врахування соціальних та культурних уподобань споживачів туристичної галузі, вивчення статистичної, анкетної та інформативної доступності при створенні туристичного екскурсійного маршруту; соціально-економічного спрямування, що передбачає мінімізацію собівартості туристичного продукту щодо задоволення туристичних потреб споживача туристичною екскурсійною послугою; цілеспрямованості, що передбачає врахування цілей споживача туристичної екскурсійної послуги та вивчення попиту на тематичні екскурсії на туристичному ринку; ефективності, що передбачає врахування специфіки дій по реалізації туристичної екскурсійної послуги з максимальним задоволенням уподобань туриста, що веде до збільшення туристичних потоків; системності, що передбачає безперервний зв'язок при створенні нового конкурентного туристичного продукту, екскурсійної послуги між усіма інфраструктурними одиницями.

Організація екскурсійної діяльності в Україні у аспекті підвищення ефективності туристичної індустрії має великі перспективи, які можуть

стати реальністю завдяки реформуванню та дотриманню організаційних, економічних, правових, культурних, освітніх, наукових, екологічних, інформаційних та стандартизаційних вимог шляхом інноваційного інвестування економіки.

Одним із найактуальніших питань організації екскурсійної діяльності є удосконалення організаційно-економічного механізму з використанням передового досвіду провідних країн-лідерів світу туристичної індустрії, враховуючи туристичний потенціал України. Оскільки, туристична сфера пов'язана з діяльністю більш як 50 галузей її розвиток сприяє підвищенню рівня зайнятості, диверсифікації національної економіки, збереженню і розвитку культурного потенціалу, збереженню екологічно безпечного навколишнього природного середовища, а також підвищує рівень інноваційності національної економіки, сприяє гармонізації відносин між різними країнами і народами. Крім того, туризм є одним із засобів реалізації зовнішньої політики держави [2].

Організація екскурсійної діяльності як пріоритетний напрямок індустрії туризму в Україні потребує чіткого державного регулювання. Враховуючи поступальні кроки в напрямку світової інтеграції, державне регулювання економіки туризму в Україні націлене на ефективну роботу в першу чергу в напрямку розвитку внутрішнього туризму та європейської інтеграції.

Основними цілями державного регулювання в галузі туризму є: забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав. Безпека туризму, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань [1].

Розвиток та організація екскурсійної діяльності в Україні підтримується і регулюється на національному рівні. Уряд схвалив 16 березня 2017 року Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Документ розроблено з метою створення умов для забезпечення прискореного розвитку сфери туризму і курортів, перетворення її у високоефективну, інтегровану у світовий ринок галузь. Запровадження Стратегії передбачається за напрямками, серед яких: забезпечення безпеки туристів та захист їх законних прав та інтересів, імплементація законодавства ЄС у сфері туризму, забезпечення комплексного розвитку територій, зокрема створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури, удосконалення системи професійної підготовки фахівців сфери туризму, формування та просування позитивного іміджу України, як країни привабливої для туризму. Стратегія визначає інтегрований підхід до формування і реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, який у визначених межах передбачає удосконалення та розвиток екскурсійного обслуговування. Одним із основних напрямків реалізації Стратегії в аспекті екскурсійної діяльності є впровадження міжнародної

системи якості послуг за такими напрямками, як організація роботи гідів-перекладачів та екскурсоводів [2].

Відмічаємо, що організація екскурсійної діяльності розвивається відповідно загальних основних законів розвитку: синергії, самозбереження, розвитку, відповідності різноманітності системи, що управляє, різноманітності керованого об'єкта, об'єктивний закон пріоритету цілого над частиною, загальний закон врахування системи потреб.

Модель інклюзивного розвитку є найбільш прийнятною і для України у сенсі забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та економіки туризму, зокрема, рівномірного підвищення добробуту усіх громадян.

Оцінюючи соціально-економічне середовище в якому розвивається індустрія туризму в цілому, відмічаємо, що є ознаки формування платформи для ефективної організації екскурсійної діяльності, що націлена відповідати визначеним перспективам та розробленим рекомендаціям щодо підвищення ефективності організації екскурсійної діяльності з урахуванням вимог суттєвої активізації впровадження інновацій і стандартів інформаційного суспільства як мотиватора розвитку економічних відносин.

Вирішення проблем формування напрямків регіонального розвитку на засадах підприємницької діяльності в сфері екскурсійної діяльності неможливе без інституційних перетворень і реструктуризації туристично-рекреаційного комплексу регіону, що потребує певного часу. Тому сьогодні основний тягар забезпечення шляхів ефективної діяльності зміщується на мікрорівень діяльності підприємств та підприємців галузі, мезорівень територіальних громад та місцевих органів влади, основним практичним завданням яких є забезпечення виживання та розвитку малих підприємств. Вітчизняними науковцями доведено, що реалізація концепції утворення нових територіально-виробничих форм рекреації та туризму досягається через організаційно-економічний механізм забезпечення активізації і розвитку підприємницької діяльності в регіоні [4, с. 261].

Формування в Україні платформи соціально-економічного розвитку і підприємництва у напрямку організації екскурсійної діяльності передбачає оптимальне поєднання малого, середнього і великого бізнесу. Загалом вони краще задовольняють різнобічні потреби суспільства, більш оперативно реагують на кон'юктуру ринку та на досягнення науково-технічного прогресу, забезпечують передумови для економічного зростання. Підприємництво в індустрії туризму є одним із важливих чинників соціально-економічного прогресу і тому суспільство зацікавлене у створенні необхідних передумов для економічного розвитку. Ефективна та активна підприємницька діяльність в туризмі може здійснюватися в суспільному господарстві за певних макроекономічних передумов: наявність прав і свобод для здійснення самостійної підприємницької діяльності; узаконене право власника на засоби виробництва, продукт і дохід від підприємницької діяльності;

повна відповідальність за результати своєї економічної діяльності; наявність конкурентного середовища; відкритість економіки, її інтеграція в систему світо-господарських зв'язків, право підприємця здійснювати зовнішньоекономічні операції, сприятливий економічний клімат, позитивна суспільна думка.

Досліджуючи проблеми організації екскурсійної діяльності в Україні виявлено вагомий прояв впливу економічних, правових, організаційних, освітніх, культурних, наукових, навчально-методичних процесів на розвиток екскурсійної діяльності з врахуванням національних, європейських та світових тенденції розвитку туристичної індустрії.

Світова економічна інтеграція туристичної індустрії України потребує чіткого дотримання законів ринкової економіки, зокрема, в системі реалізації екскурсійної діяльності за рахунок адаптації учасників ринку екскурсійних послуг до міжнародних вимог та вимог ЄС щодо якості та безпеки.

Список використаних джерел

1. Про туризм: Закон України № 124-VIII від 15.01.2015, // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 14, ст. 3. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95->
2. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 168-р. Електронний ресурс [Режим доступу]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-р>
3. Галасюк С. С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності: навчальний посібник / С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 178 с.
4. Нездоймінов С. Г. Підприємницький вектор розвитку регіонального туризму: Монографія. – Одеса: пальміра, 2011. – 344 с.
5. Компанець К. А. Організаційно-економічне обґрунтування принципів та методів управління підприємством (на прикладі туристичних організацій). Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Національний транспортний університет Міністерства освіти і науки України. – 2015. – 20 с.
6. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство: навчальний посібник / В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська. – 2-ге, перероб. і доп. – К.: Альтерпрес РА, 2012. – 444 с.
7. Любіцева О.О. Методика розробки турів: навчальний посібник / О. О. Любіцева. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Альтерпрес, 2008. – 300 с.
8. Альтгайм Л. Б. Основи музейної та екскурсійної діяльності. Курс лекцій / Л. Б. Альтгайм. – Тернопіль: Тернопільський нац. пед. університет ім. В. Гнатюка, 2007. – 113 с.
9. Голубнічая С. Н. Основы экскурсионного дела. Учебник / С. Н. Голубнічая – Донецк: Институт турбизнеса, 2003. – 214 с.

10. Зінченко В. А. Екскурсологія як туризмологічна наука / В. А. Зінченко // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки. – 2010. – Випуск 8. – С. 211–223.
11. Базилюк А. В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку / А. В. Базилюк, О. В. Жулин // Економіка та управління на транспорті. – 2015. – Вип. 1. – С. 19–29. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_15

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Станіславчук Н. О., викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки
Люльченко В. В., студент III курсу
УДПУ ім. П. Тичини

Анотація

У статті досліджено сучасний стан банківської системи в Україні, проаналізовано вплив глобалізаційних процесів на банківський сектор, досліджено участь іноземного капіталу в розвитку банківської системи України, визначено напрямки розвитку та зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи в умовах глобалізації.

Ключові слова

Вітчизняна банківська система, транснаціональний банк, фінансова глобалізація.

Abstrakt

The current state of the banking system in Ukraine was studied, the influence of globalization on the banking sector was analyzed, the participation of foreign capital in the banking system of Ukraine was investigated, the direction of development and strengthening the competitiveness of the national banking system in the context of globalization was defined.

Keywords

The national banking system, transnational bank, financial globalization.

Глобалізаційні процеси поступово охоплюють всі сфери суспільного життя, при цьому фінансова глобалізація стає головним фактором розвитку світової економіки. Необхідною умовою забезпечення сталого економічного зростання в Україні є потужна банківська система, яка здатна швидко реагувати на зміни умов функціонування та вплив зовнішнього середовища, внутрішні перетворення, постійно удосконалюватись.

Дослідженню теорії та практики організації функціонування комерційних банків України в умовах наближення до міжнародних стандартів присвячено багато праць вітчизняних вчених-економістів Андрущенка В., Боринця С., Будкіна В., Воробйова. О., Гаврилюка О., Гальчинського А., Грудзевич Я., Даниленка А., Лук'яненка Д., Комаринська З., Новицького В., Філіпенка А., Шарова О. та інших.

Мета статті є дослідження впливу глобалізаційних процесів на функціонування банківської системи України, що актуалізує тематику

дослідження і ставить питання необхідності формування ефективної стратегії розвитку банківського сектору України в умовах фінансової глобалізації.

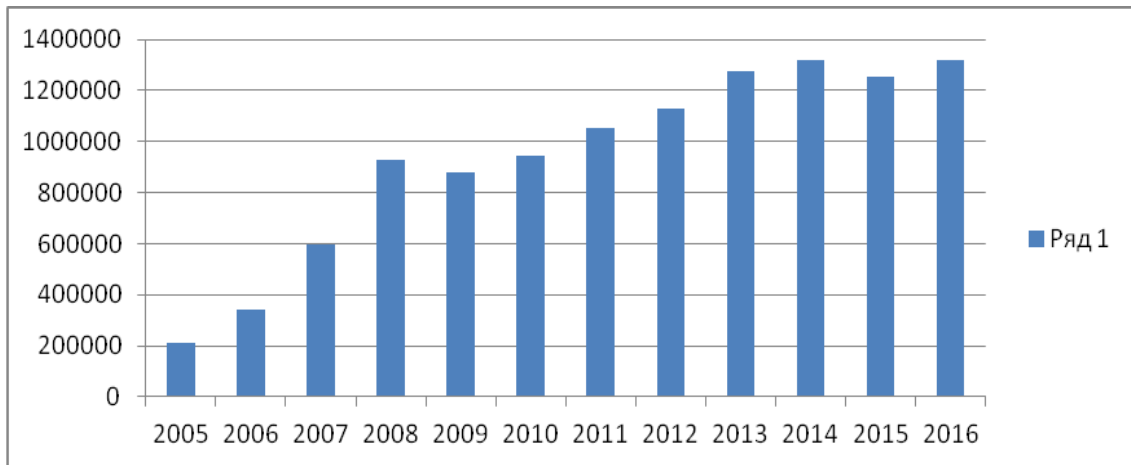

Рис. 1. Динаміка активів банків України [4]

Сьогодні банківська система України – це один із найрозвинутіших елементів господарського механізму. На протязі останніх років пройшло інтенсивне скорочення загальної кількості комерційних банків, склалася інфраструктура ринку, створена система державного регулювання і контролю діяльності, сформована необхідна законодавчо-правова база, підготовлена достатня кількість кваліфікованих банківських кадрів.

В останні роки активи українських банків зросли до 1,31 млрд. грн. порівняно з 0,21 млрд. грн. у 2005 році (рис. 1.) [4].

З 01.01.2016 р. у щоквартальній фінансовій звітності у розрізі банків, що публікує Національний банк України, виділяється група банків під назвою «Банки іноземних банківських груп». Розглянемо роль іноземного капіталу в національній банківській системі. Станом на 01.10.2016 р. в Україні працювали 40 банків з іноземними інвестиціями, у т.ч. 17 – зі 100 % іноземним капіталом. Таблиця 1 містить перелік банків іноземних банківських груп, розмір їх сплаченого статутного капіталу станом на 01.10.2016 р. та країни походження іноземних інвестицій [8].

Таблиця 1

Банки іноземних банківських груп в Україні, станом на 01.10.2016 р. [8]

Назва банку	Країна походження інвестицій	Статутний капітал	
		млн. грн.	Частка у банківській системі України, %
ПАТ «Промінвестбанк»	Росія	39009	14,8
ПАТ «Укрсоцбанк»	Італія, Кіпр	16673	6,3
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	Австрія, ЄБРР	6155	2,3
ПАТ «ВТБ Банк»	Росія	34216	12,9
ПАТ «Неос Банк»	Білорусь	126	0,0

ПАТ «Кредобанк»	Польща	2246	0,9
ПАТ «ВіЕс Банк»	Росія	420	0,2
ПАТ «Марфін Банк»	Кіпр	462	0,2
АТ «УкрСиббанк»	Франція, ЄБРР	5069	1,9
ПАТ «Ідея Банк»	Польща	258	0,1
ПАТ КБ «Правекс-банк»	Італія	1038	0,4
ПАТ «Креді Агріколь Банк»	Франція	1223	0,5
ПАТ «Універсал Банк»	Греція	3103	1,2
АТ «Піреус Банк МКБ»	Греція	2531	1
ПАТ «Альфа-банк»	Кіпр	7516	2,8
ПАТ «ІНГ Банк Україна»	Нідерланди	731	0,3
АТ «ОТП Банк»	Угорщина	6186	2,3
ПАТ «Сітібанк»	США	120	0,0
АТ «Прокредит Банк»	Люксембург	837	0,3
ПАТ «Збербанк»	Росія	12465	4,7
АТ «БМ Банк»	Росія	1631	0,6
ПАТ «Банк Форвард»	Росія	283	0,1
ПАТ «Кредит Європа Банк»	Туреччина	253	0,1
ПАТ «Дойче Банк ДБУ»	ФРН	229	0,1
ПАТ «Себ Корпоративний Банк»	Швеція	250	0,1
Разом банки іноземних банківських груп	-	143032	54,1
Разом по банківській системі	-	264343	100

Проаналізовані дані, наведені в таблиці 1, свідчать, 33 % сплаченого статутного капіталу інвесторами у банківську систему України є банки Росії, Італії (7 %), Кіпру (3 %), Австрії (2 %), Угорщини (2 %), Франції (2 %) та Греції (2 %). Незначним за розміром та не перевищує по кожній країні 1 % статутного капіталу банківської системи України інвестицій з боку резидентів Польщі, Нідерландів, ФРН, Швеції, Туреччини, США, Бельгії, Люксембургу. Провідним інвестором у банківську систему України є Європейський Банк Реконструкції та Розвитку, що володіє 30 % статутного капіталу АТ «Райффайзен банк Аваль» та 40 % статутного капіталу АТ «УкрСиббанк», (частка у статутному капіталі банківської системи України на рівні 1,5 %).

Довіра клієнтів до української банківської системи України в цілому останнім часом знаходиться на доволі низькому рівні внаслідок об'єктивних та суб'єктивних чинників. Згідно рейтингу довіри, складеного провідною в Україні інвестиційною компанією «Dragon Capital»¹², з 20 найбільш надійних банків: 14 банків іноземних банківських груп і лише 6 банків з капіталом українського походження: державні «Ощадбанк», «Укрексімбанк», «Укргазбанк» та приватні «Міжнародний інвестиційний банк», ПУМБ та «Мегабанк»[8]. Отже, рівень довіри до банків з іноземним капіталом традиційно є більш високим.

Далі зробимо порівняльний аналіз результатів діяльності банків з капіталом українського походження та банків іноземних банківських груп в Україні за ключовими показниками (станом на 01.10.2016р.), що представлені в таблиці 2.

Ключові показники діяльності банків з капіталом українського походження та банків іноземних банківських груп в Україні, станом на 01.10.2016 р. [8]

Показники	Банки з капіталом українського походження	Банки іноземних банківських груп	Усього по банківській системі України
Частка статутного капіталу в банківській системі України, %	44	56	100
Частка власного капіталу %	53	47	100
Частка активів %	66	34	100
Частка кредитного портфеля юридичних осіб %	64	36	100
Частка кредитного портфеля фізичних осіб %	46	54	100
Частка зобов'язань %	68	32	100
Частка коштів юридичних осіб %	63	37	100
Частка коштів фізичних осіб %	74	26	100
Поточний прибуток, млн.грн.	-655	-10972	-11627
Рівень доларизації кредитів, %	42	57	54
Рівень доларизації депозитів, %	52	41	47

Частка присутності іноземного капіталу в статутному фонді банківської системи станом на 01.10.2016 р. складає 56 %, що перевищує порогове значення – 40 %, визначене «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених Міністерством економічного розвитку та торгівлі України [9] та свідчить про її небезпечний рівень.

Банки іноземних банківських груп разом володіють 47 % власного капіталу, 34 % активів та 32 % зобов'язань банківської системи, 36 % кредитного портфеля юридичних осіб та 54 % кредитного портфеля фізичних осіб, 37 % залучених коштів юридичних осіб та 26 % вкладів населення, що забезпечує їм домінуючу позицію у сфері кредитування населення та значний рівень присутності у залученні коштів підприємств та вкладів фізичних осіб, кредитуванні юридичних осіб.

У 2016 році зафіксовано історично високий збиток банківської системи України – 159,4 млрд. грн.. Зокрема, значно скоротила масштаби збитків за 2016 рік група державних банків – на 21,5 млрд. грн. (Рис.2.) [5]. Збиткова діяльність банків іноземних банківських груп обумовлена збитковістю банківської системи в цілому (за 9 міс. 2016 р. з 11627 млн. грн. поточного збитку 10972 млн. грн., або 94 % всієї суми збитку припадає на банки іноземних банківських груп).

До трійки за розміром збитку увійшли «Укрсоцбанк» (-10,37 млрд. грн.), викуплений у минулому році Альфа-Груп, і ВТБ Банк (-6,32 млрд. грн.) – дочірній банк російського держбанку.

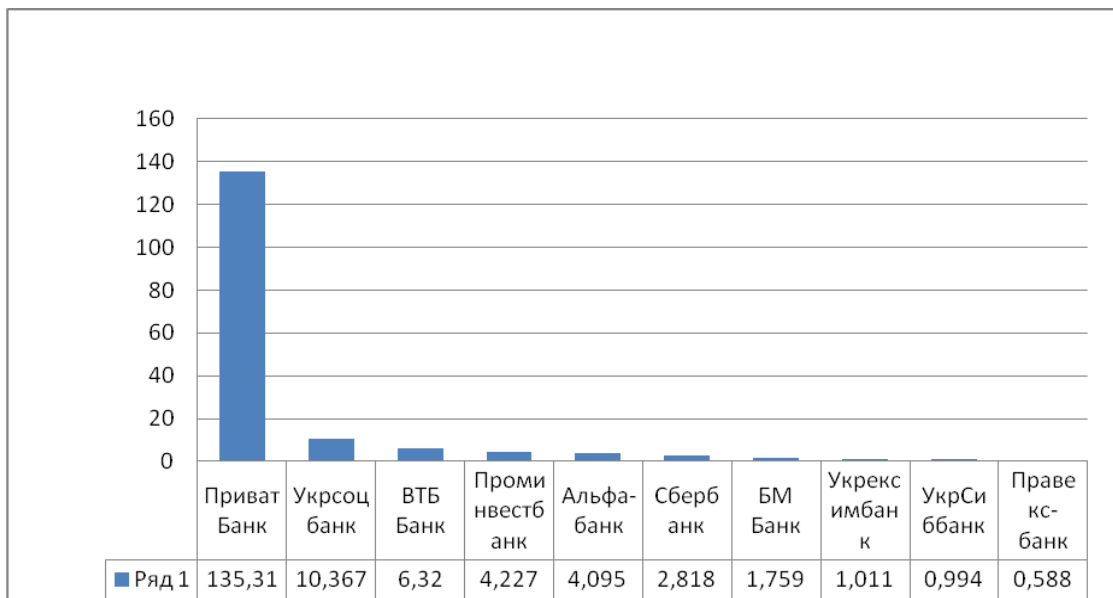

Рис. 2. Топ -10 банків України по збитках в 2016 році, млрд. грн. [6]

Виходячи з аналізу даних рисунку 2, найбільш збиткові комерційні банки з російським державним капіталом: ВТБ Банк, Промінвестбанк (-4,23 млрд. гривень), Сбербанк (-2,82 млрд. гривень), БМ Банк (-1,76 млрд. гривень).

Найбільший прибуток у 2016 році після оподаткування отримав Райффайзен Банк Аваль - 3,82 млрд. грн.. У трійку прибуткових банків увійшли Сітібанк (1,44 млрд. грн.) і ОТП Банк (0,96 млрд. грн.) (рис.3) [7].

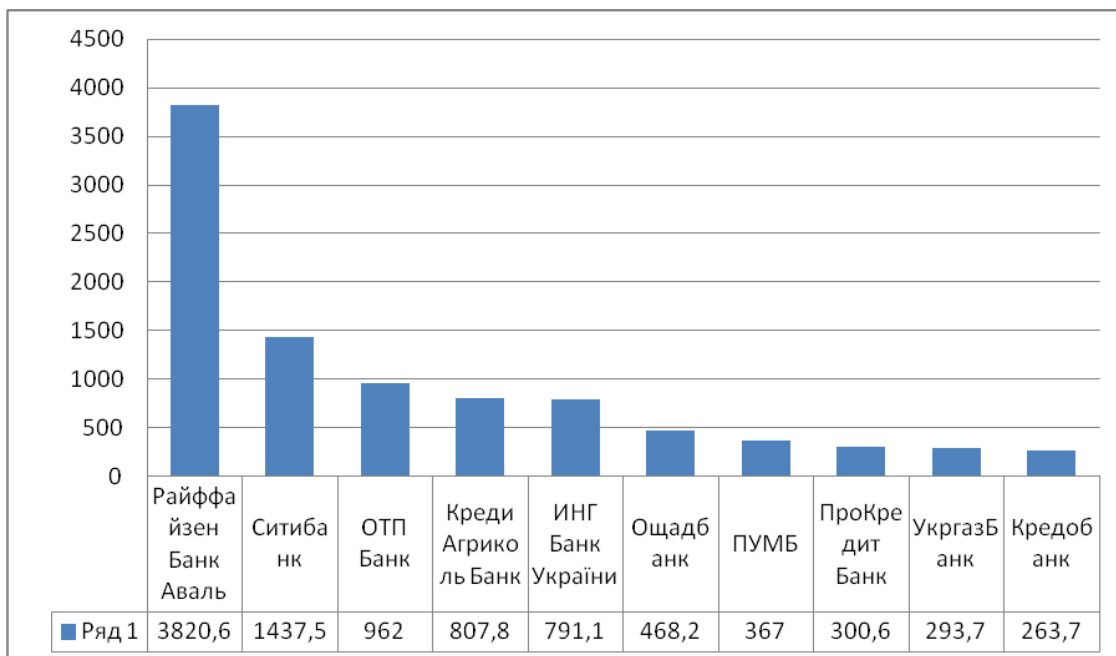

Рис. 3. Топ-10 банків України за прибутками в 2016 році млн. грн. [7]

Отже, підсумовуючи роботу 96 платоспроможних банків станом на 1 січня 2017 року: 63 банківські установи отримали прибуток в розмірі 10,8 млрд. грн., 33 банки – збиток в 170,2 млрд. грн. Для порівняння у 2015 року зі 117 платоспроможних банків на 1 січня 2016 року 71 банк отримав прибуток на загальну суму в 5,2 млрд. грн., 46 банків понесли збитки - в

71,8 млрд. грн. Проаналізувавши банківську систему України можна очікувати виходу банківського сектору на прибуткову діяльність шляхом подальшого скорочення відрахувань у резерви та активному зростанню процентних доходів завдяки поживленню кредитування реального сектору.

В умовах припливу іноземного капіталу у банківський сектор України та посиленням ролі транснаціональних банківських структур стратегічними напрямками розвитку та зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи мають стати: укрупнення вітчизняних банків для підвищення їх капіталізації, участь національних банків у розвитку реального сектору економіки, переорієнтація на міжнародні фінансові ринки, удосконалення та впровадження інноваційних банківських послуг та продуктів, залучення вітчизняних банків до фінансування пріоритетних державних проектів, посилений контроль за діяльністю банківських установ, щоб запобігти виникненню фінансових криз. Зазначені напрями сприятимуть посиленню стійкості вітчизняного банківського сектору та отриманню максимального ефекту роботи транснаціональних банків в Україні.

Список використаних джерел

1. Банки Львова: минуле і сучасне / ред.: Я. В. Грудзевич, З. М. Комаринська; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2002. – 223 с. – Бібліогр.: 88 назв.
2. Банківська система країни та її вплив на реальний сектор економіки: монографія / О. І. Воробйова. – Сімферополь: Доля, 2008. – 198, [1] с.: іл., табл. ; 20 см. – Бібліогр.: с. 193–199.
3. Банківська система України на сучасному етапі [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/bank/20984/>
4. Динаміка активів банків України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bankografo.com/analiz-bankiv/bankivska-statystyka>.
5. Прес-реліз [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=44050759&cat_id=55838.
6. 6.Топ-10 банків по збитку в Україні за 2016 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/02/9/620307/>
7. Топ-10 банків по прибутку в Україні за 2016 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/02/9/620294/>
8. Показники фінансової звітності банків України станом на 01.10.2016р. / Офіційний сайт НБУ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
9. Наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 29 жовтня 2013 року N 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm

ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА ЯК СИСТЕМА ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Стойка С. О., канд. екон. наук, викладач кафедри фінансів,
обліку та економічної безпеки
Кравченко Ю. М., студентка IV курсу
Мельничук Я. В., студентка IV курсу
УДПУ ім. П. Тичини

Анотація

У статті розкрито сутність податкової безпеки, як одного з основних елементів економічної безпеки. Показано вплив податкової безпеки на наповнення бюджету, а як наслідок на здатність держави виконувати свої функції. Окреслена роль держави в податковій безпеці на різних рівнях.

Ключові слова

Економічна безпека, податкова безпека, національна економіка, податкова система, податкова політика.

Abstract

Essence of tax security as one of the key elements of economic security was revealed. The effect of the tax on the security budget revenues, and consequently on the state's ability to perform its functions had been shown. The role of the state in tax security at various levels was defined.

Keywords

Economic security, tax security, national economy, tax system, tax policy.

Податки є головним джерелом фінансових ресурсів, які централізуються державою для забезпечення суспільно необхідних та законодавчо встановлених потреб.

Для України проблема формування доктрини економічної безпеки України постала ще протягом перших років незалежності, коли було необхідно впроваджувати нові методи господарювання та державного управління економікою. Нині вона набула нових специфічних ознак, серед яких: співіснування з іншими державами на умовах Всесвітньої організації торгівлі (ВТО), складні стосунки з нашим географічним сусідом Росією, намагання налагодити економічну співпрацю з країнами-членами Європейського Союзу.

Одним із найважливіших елементів економічної безпеки країни в сучасних умовах є податкова безпека.

Серед вітчизняних науковців із досліджуваної проблеми варто відзначити праці О. Баранецької, Ю. Бережної, В. Іщенко, Ю. Полянської, а серед зарубіжних науковців: І. Тимофєєвої, Д. Тихонова, та інших. Їх праці, як правило, спрямовані на вирішення назрілих проблем податкової системи, у контексті забезпечення соціально-економічної стабільності шляхом належно функціонуючої системи податкової безпеки.

На сьогодні в Україні немає чітко створеної нормативно-правової основи формування системи податкової безпеки держави, а також відсутня система показників, що характеризували б податкову безпеку держави. Тому з позиції фінансової стійкості, проблема податкової безпеки зводиться до забезпечення держави таким обсягом податкових

надходжень, який є необхідним для ефективності економіки в цілому.

Економічну базу для існування держави створюють податки. Держава може виконувати свої функції тільки при наявності належного фінансування дохідної частини бюджету. У державі з ринковою економікою 85-90% фінансових надходжень у доходи бюджету формують саме податки, тому податкова безпека – це невід’ємна частина економічної безпеки суспільства. Оподатковування є сполучною ланкою між економікою й бюджетною системою, що здійснює перерозподіл засобів між господарюючими суб’єктами, фізичними особами й державою.

На даний час відсутні науково-дослідні положення щодо трактування податкової безпеки відображеної в основних характеристиках (загрози, ризику, інтереси, захист).

Податкова безпека – підсистема національної безпеки держави, являє собою стан податкової системи, за якого забезпечується гарантований захист і гармонійний розвиток всієї податкової системи держави, можливість податкових інструментів захищати національні інтереси держави, підтримувати соціально-економічну стабільність суспільства, а також формувати достатньо фінансових ресурсів для держави і місцевого управління, успішне протистояння існуючим загрозам податкової системи [2].

З податковою безпекою пов’язані інтереси не тільки держави, а й усіх громадян, верств і груп населення, підприємств і організацій. Податки та податкова політика в сучасних умовах є одним із найважливіших об’єктів ринкових реформ.

Віддаючи високу оцінку науковим дослідженням, необхідно зауважити, що податкова безпека є достатньо новою економічною категорією в наукових колах та державному управлінні, а тому трактування її економічної природи та змісту основних характеристик є неоднозначним.

Податкова безпека держави – це стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантоване надходження податкових платежів до бюджету, захист національних інтересів, соціальну спрямованість податкової політики, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [1].

Податкова безпека – такий стан податкової системи, при якому забезпечується гарантування захисту податкових інтересів держави, бізнесу і суспільства від внутрішніх та зовнішніх загроз [3].

Здійснивши аналіз літературних джерел, можна вважати поняття податкової безпеки системою складних взаємозв’язків і взаємозалежностей різних її елементів, у сфері забезпечення стійкого економічного розвитку у складі фінансової безпеки держави.

На нашу думку, визначення податкової безпеки повинна мати наступний вигляд – це стан податкової системи держави, який характеризується стійкістю і стабільністю всіх її елементів, що

передбачає гарантоване надходження податкових платежів до бюджету, стійкість і незалежність податкової системи, її здатність до розвитку і вдосконалення, спроможність до своєчасного виявлення та запобігання потенційних загроз та здатність системи реалізовувати фіскальну функцію з метою максимального узгодження інтересів держави та платників податків.

Ефективне прогнозування і оптимальне планування надходжень податків до бюджету країни можуть здійснюватися за рахунок:

- впровадження системи автоматизованої камеральної перевірки;
- контролю за додержанням платниками податкового законодавства;
- вибору платника податків для проведення податкової перевірки;
- заснування єдиного інформаційно-аналітичного блоку системи фіскальних органів, який включає відомості про платників податків;
- створення методів проведення аналізу достовірності інформації, вказаної в податковій звітності [5].

Податки впливають на стан економіки, бюджетної системи, фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування, від них залежить здатність держави виконувати свої функції.

За твердженням Н.А. Піменова, питання податкової безпеки повинні в обов'язковому порядку включатися в концепцію економічної безпеки держави. Податкова безпека є також складовою частиною поняття «економічна безпека», оскільки без протидії податковим ризикам, які безпосередньо впливають на фінансовий стан господарюючого суб'єкта, не можливе досягнути стану, при якому забезпечуються фінансова стабільність, а також поступальний, позитивний розвиток господарюючого суб'єкта. Отже, основним сегментом економічної безпеки буде податкова безпека, яка визначається положенням захищеності держави та організації як платника податків від фінансових та інших витрат податкового характеру [4].

Держава є основним суб'єктом забезпечення безпеки й здійснює свої функції в цій області через органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Для створення й підтримки необхідного рівня захищеності об'єктів безпеки в державі розробляється система правових норм, що регулюють відносини в сфері безпеки, визначаються основні напрямки діяльності органів державної влади й керування в даній галузі, формуються або перетворюються органи забезпечення безпеки й механізм контролю й нагляду за їхньою діяльністю.

Сьогодні існують всі підстави говорити про багаторівневу систему податкової безпеки: на рівні держави, окремих регіонів, підприємств, а також окремої особи. Надання державою членам суспільства суспільних благ і послуг, пов'язаних зі створенням нових робочих місць, підтримкою загальної зайнятості, соціальним забезпеченням і соціальним захистом, а також їх кількість і якість практично повністю залежать від масштабів податкового потенціалу країни. Податки і податкова політика повинні сприяти забезпеченню розвитку економіки, фінансової системи і

фінансових відносин у країні і регіонах для того, щоб були сформовані необхідні фінансові умови та ресурси для соціально-економічного розвитку держави і її регіонів.

Таким чином, податки і податкова система об'єктивно включені в систему економічної безпеки, і це реалізується із таких позицій:

- ресурсний фактор, що перебуває в руках держави;
- інструмент впливу на економічні і соціальні процеси;
- фактор зворотної залежності функціонування держави від платників податків, адже порушення податкової безпеки зможе стати реальною загрозою ефективному державному устрою.

Податкова безпека як об'єктивне явище, характеризує можливість збереження суб'єктами податкової системи результатів своєї діяльності, усвідомлюючи, що ці результати формуються під впливом зовнішніх та внутрішніх загроз та підлягають ризикам. Основна роль держави полягає в мінімізації податкових ризиків шляхом уникнення ситуацій, що фактично створюють загрози податковій безпеці суб'єктів господарювання, особистості та національної економіки зокрема. При цьому суб'єкти господарювання, як найбільше джерело податкових платежів, проваджуючи господарську діяльність, враховують відносно себе можливість існування небезпек і загроз, функціонують до тих пір, доки можуть кількісно виміряти і співвідносити втрати від виникнення ризику із результатами господарської діяльності. За невизначеності розміру податкових ризиків господарюючі суб'єкти або згортають власний бізнес, або переходять у тінь, що є відповіддю на неефективність фіскальної політики держави. За таких умов виникає зворотній ризик недоотримання державою податкових платежів до бюджетів різних рівнів.

Таким чином, при забезпеченні та підтримці високого соціально-економічного рівня життя не можна не враховувати існуючі податкові проблеми, зумовлені фіскально-імперативною неадекватністю.

На нашу думку, для стабільного розвитку усіх галузей економіки України необхідно звернути увагу на стан безпеки усіх сфер, що задіяні в наповненні державного бюджету. Для вирішення нагальних проблем податкової системи та відображення реальних потреб у її модернізації необхідно не лише дослідити основи економічної природи податкової системи, а й вивчити основні характеристики податкової безпеки, її вплив на соціально-економічну поведінку суспільства.

В економічному аспекті податкова безпека характеризується як постійне, однак, мінливе джерело фінансових ресурсів бюджетів різного рівня, наповненість яких залежить від ступеня та темпів розвитку економіки, приросту ВВП, рівня інфляції та ступеня податкового навантаження господарюючих суб'єктів, задіяних у суспільному відтворенні. З цього приводу дуже часто у фінансовій теорії розглядається фіскальна або економічна ефективність податків та системи оподаткування, які й визначають рівень ефективності податкової безпеки.

У правовому контексті податкову безпеку варто розглядати як

процес регулювання податкової системи шляхом створення умов справедливого оподаткування суб'єктів суспільного відтворення та декларування цих умов у законодавчих актах. При цьому регламентовані положення – це не лише ідея, а практичний інструмент реалізації окремих програм, що забезпечує зменшення зловживань у процесі розподілу бюджетних ресурсів.

Однак, в умовах постійної політико-економічної кризи, важко запобігати зазначеним зловживанням, оскільки законодавство України у сфері оподаткування характеризується економічно необґрунтованими розбіжностями та складністю.

Із соціального погляду податкову безпеку варто розглядати як захищеність балансу інтересів держави, суб'єктів господарювання та населення внаслідок справедливого оподаткування та надання податкових пільг, справляння податків та оптимального перерозподілу податкових надходжень між усіма суб'єктами фінансової системи, формування ефективної податкової культури та дисципліни, що забезпечує належний рівень їх податкової безпеки.

Дисбаланс фінансової системи України з боку її податкового забезпечення пов'язаний високими рівнями загроз та ризиків. Зростання податкового боргу, незбалансоване податкове навантаження для суб'єктів господарювання, дефіцит місцевих бюджетів, низькі рівні податкових надходжень – це далеко не всі проблеми, з які виникають при наповненні державного бюджету України.

Досвід розвинених країн, що також був в основі створення національної податкової системи, виявлявся не завжди корисним для нашої країни. Прагнення впровадити всі елементи ринкової економіки на перехідному етапі призвело до ускладнень, що лягли на державу, яка і без цього перебувала в критичному стані через недосконалість урядової політики.

Сформований рівень податкової безпеки відображає ефективність здійснення функцій податкової системи в цілому.

Легким для розуміння є також те, що при баченні платниками зібраних сум податків завеликими, відбудеться стримування різних видів підприємницької діяльності, або навіть ведення «тіньового» бізнесу, що перекреслює всю суть податкової безпеки.

Проте, в умовах постійної економічної кризи, дуже важко уникати посягань на податкову безпеку. Необхідно запобігати зловживанням як з боку платників, так і з боку держслужбовців. Нагальним питанням є проведення законодавчих регулювань, усунення розбіжностей та недосконалостей більшості нормативних та законодавчих актів.

Ми вважаємо, що формування ефективної податкової політики, має здійснюватися шляхом вибору найефективнішого варіанта сплати податкових платежів, що в свою чергу може зміцнити податкову безпеку.

Динамічний розвиток економіки, суспільства та раціональність управління бюджетними ресурсами визначаються особливостями формування податкової безпеки держави, що має задовольняти інтереси

суспільства, економічних агентів та держави на достатньому чи належному рівні за умови побудови раціональної податкової системи.

Система оподаткування не повинна заважати людям розподіляти свій час та свої ресурси так, щоб це приносило їм максимальну вигоду. Податки, які задовольняють даній умові, називають нейтральними податками – тобто податками, що не підривають структуру споживчих витрат, виробництво в фірмах, що не штовхають індивідів і фірми до ухилення від сплати податків, не створюють зайвого податкового тягаря.

Отже, для забезпечення ефективного розвитку української економіки необхідно дотримуватися вимог відповідності елементів податкової безпеки вимогам національної безпеки. В умовах мінливості політико-економічної ситуації в країні, необхідно на регулярній основі досліджувати ефективність методів, способів та інструментів забезпечення податкової безпеки держави.

Крім того, досить відчутною є відсутність необхідного прийняття концепції податкової безпеки, що буде містити пріоритети, цілі та завдання, шляхи забезпечення податкової безпеки держави. Без неї важко буде реалізовувати ефективний соціальний та економічний розвиток держави. Тому перспективою у подальших дослідженнях з цієї тематики має бути саме побудова ефективної концепції податкової безпеки, що допоможе врахувати інтереси держави та суб'єктів господарювання.

Необхідно протидіяти «легальному» ухиленню від сплати податків, переглянути справедливість оподаткування по всіх ієрархічних рівнях стягнення, раціонально здійснювати управління податковими навантаженнями на споживачів та виробників.

Список використаних джерел

1. Баранецька О. Національні інтереси України в сфері фіскальної безпеки / О. Баранецька, В. Мартинюк // Наука молода. – 2014. – № 9. – С. 83.
2. Іванов Ю. Б. Податкова безпека: сутність та умови забезпечення / Ю. Б. Іванов, Ю. В. Бережна // Економіка розвитку. – 2015. – № 2(54). – С. 9–11.
3. Іщенко В. В. Податкова складова фінансової безпеки держави / В. В. Іщенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2015. – № 37. – С. 35.
4. Пименов Н. А. Фискальные риски в система безопасности предприятий и государства / Пименов Н. А. // Налоги. 2010. – № 4. – С. 10–13.
5. Єдинак В. Ю. Світовий досвід розв'язання проблеми забезпечення економічної безпеки / В. Ю. Єдинак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://firearticles.com/derzhavnereguluvannyaeconomiky/55-svitovij>.

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЇ **у «Віснику Українсько-туркменського** **культурно-освітнього центру»**

У червні наступного року планується видання «Вісника Українсько-туркменського культурно-освітнього центру». Редакційна колегія запрошує Вас взяти участь у формуванні нового випуску. Для цього вона чекає на ваші матеріали до 20 травня 2018 р.

Статті подаються українською мовою обсягом 6–10 сторінок. Текст оформляється у текстовому редакторі *Microsoft Word* (у форматі *.doc). Гарнітура: *Arial*, розмір шрифту – 14 пт, міжрядковий інтервал – 1,5. Абзацний відступ – 1,25 см. Усі поля по 2 см.

Таблиці повинні бути книжкової орієнтації, розмір шрифту 12 пт. Слово «Таблиця» друкується з вирівнюванням по правому краю курсивом, під ним назва таблиці напівжирним шрифтом з вирівнюванням по центру.

Назви рисунків (вставка + надпис) подавати під графічними об'єктами з вирівнюванням по центру, складні рисунки зі значною кількістю об'єктів, а також підписи до них подавати у зв'язаному вигляді (групувати як один об'єкт). Рисунки повинні бути вставлені в статтю і додаватися окремо в форматі BMP, TIFF, JPEG.

Матеріали надсилати на електронну адресу: utkots@gmail.com або подавати Н. В. Жидковій в Українсько-туркменський культурно-освітній центр (вул. Садова, 2, УДПУ імені Павла Тичини, корп. №2, ауд. 114).

ФАЙЛ З ТЕКСТОМ СТАТТІ НАЗИВАТИ ПРИЗВИЩАМИ АВТОРІВ!

Орієнтовна вартість однієї сторінки друку статті – 25 грн.

Розміщення тексту на сторінці: у першому рядку – назва статті напівжирними великими літерами, по центру; нижче, справа – прізвище та ініціали автора (авторів) курсивом, посада; після цього через 1 інтервал друкується анотація та ключові слова українською і англійською мовою, нижче – основний текст статті з вирівнюванням по ширині; в кінці, через 1 міжрядковий інтервал, з вирівнюванням по ширині подається список використаних джерел.

Список використаних джерел оформлюється згідно нового стандарту бібліографічного опису ДСТУ ГОСТ 7.1:2006.

Зразок оформлення статті

ТУРКМЕНИСТАН НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

**Іванов І. І., канд. геогр. наук, доцент кафедри географії
та методики її навчання**

**Ібрагімов Ельдор, студент IV курсу природничо-географічного факультету
УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація (українською мовою, 350–400 символів)

Ключові слова (українською мовою, 4–6 слів)

Abstract (англійською мовою, 350–400 символів)

Keywords (англійською мовою, 4–6 слів)

Текст статті...

...

Список використаних джерел

Наукове видання

**ВІСНИК
УКРАЇНСЬКО-ТУРКМЕНСЬКОГО
КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ЦЕНТРУ**

Випуск 1

Частина II

Друкується в авторській редакції

***Автори опублікованих матеріалів
НЕСУТЬ ПОВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
за добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен
та інших відомостей!!!***

Технічний редактор: *Жидкова Н. В.*

Підписано до друку 26.06.2017 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Ум. друк. арк.11,3

Тираж 300 прим. Замовлення № 1456

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»

20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 2521 від 08.06.2006.

тел. (04744) 4-64-88, 4-67-77, (067) 104-64-88

vizavi-print.jimdo.com

e-mail: vizavi008@gmail.com

